

Det Andet Vatikankoncil 1962 – 1965
Kampen om det katolske syn på åbenbaringen
Religionsfrihed som vandt
En romersk hæresi der forsvandt

Et Mariadogme der aldrig kom

af
Hans Christensen

© **Hans Christensen, 2023**

*Doktoravhandlinger forsvart ved
Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo.
Acta Theologica nr. 93*

ISSN 1502-010X

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven eller med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Omslag: UiO.

Grafisk produksjon: Grafisk senter, Universitetet i Oslo.

En stor tak til biblioteksleder Kate Toft Madsen, Sankt Andreas Bibliotek, for interesse og udsøgt service.

Ligeledes en stor tak til mine fire ”sparringspartnere”: Tove Svendsen Valesin, Henrik Lærkes, og Paul Jørgensen for mange gode input.

Endelig til sidst men ikke mindst en varm tak til Mette Beyer Paulsen, som genialt i slutfasen tilbød at læse mit manuskript, som en almindelig ikke teolog, men dog højt skolet akademiker, ville læse det.

The Strife over the Understanding of Revelation at the Second Vatican Council 1962-1965

Religious Freedom and Human Dignity

A Roman Heresy that Vanished

A New Dogma on Mary that Never Came to Be

Tilegnet min kærlige og yderst tålmodige hustru, Gerd Schmidt-Madsen.

”Jeg må finde mig i kirken i håbet om, at den en dag vil forbedre sig, ligesom kirken må finde sig i mig i håbet om, at jeg en dag vil forbedre mig”

Erasmus af Rottedam (1466 – 1536)

Bibeltekst bringes med tilladelse fra Det Danske Bibelselskab og er fra den autoriserede oversættelse af Bibelen fra 1992. © Det Danske Bibelselskab 1992.

© 2022 Hans Christensen – Kortere uddrag med kildeangivelse er tilladt.

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Første del	15
1.01 Den Romersk Katolske Kirke fra første halvdel af 1800tallet til Andet Vatikankoncil	15
1.02 Ultramontanismen og kampen for et A-hold og et B-hold	15
1.03 1. Vatikankoncil og lægfolkets stilling i Kirken.....	18
1.04 Foreningslivets betydning for lægfolket.....	26
1.05 Antimodernismen og årsagen til dens døds kamp	40
1.06 Teologiske strømninger.....	48
1.07 Liturgi.....	51
1.08 Socialpolitik	53
1.09 Økumeni.....	54
Anden del	58
2.00 Den romersk katolske Kirkes forhold til åndsfrihed, samvittighed- og religionsfrihed.	58
2.01 Synet på religions- og samvittighedsfrihed i tiden op til Det andet Vatikankoncil....	58
2.02 Romerkirken og spørgsmålet om religionsfrihed.....	60
2.03 Amerikanerne presser på presset af hjemmefronten.....	65
2.04 Fra tolerance til frihed.....	69
2.05 Lang vej med mange forhindringer – kampen for at få et skema behandlet.....	75
2.06 Det afgørende møde om SCU's tekst om religionsfrihed	79
2.07 Raulin's oversigt – De Smedt's uriaspost.....	81
2.08 Religionsfrihed et teologisk spørgsmål - eller begrundet politisk og konstitutionelt	85
2.09 Det historiske fundament afskrives.....	88
2.10 Et konservativt forsøg på en historiefortælling	89
2.11 "la settimana nera" - den sorte uge.....	92
2.12 Dignitatis Humanae – en kritisk gennemgang.....	95
Tredje del	131
3.00 Kampen om Det Andet Vatikankoncils syn på åbenbaringen 1962 - 1965	131
En romersk hæresi der forsvandt	131
3.01 En lille hjælp til at holde begreberne ude fra hinanden.....	131
3.02 Uenighed om trosindhold indenfor Den katolske Kirke.....	132
3.03 Det økumeniske klima på koncilet.....	137
3.04 Modstand mod Økumeni – Pius XII – Vatikanets Pressetjeneste	143
3.05 Danske katolikker bliver introduceret til skemaet "De fontibus revelationis"	145
3.06 Baggrunden for Traditionen som selvstændig åbenbaringskilde.....	149
3.07 Den selvstændige Tradition som garant for Roms ret.	158
3.08 Kurien uden filter	159
3.09 Nogle centrale passager i skemaet "De fontibus revelationis" med særlig henblik på "to-kilde" teorien.....	164

3.10 Skemaet "De fontibus Revelationis" bliver mødt med modstand fra teologer.....	174
3.11 Selve debatten i Peterskirken den 14. til 21. november 1962.....	184
3.12 Afstemningen for eller imod "De fontibus Revelationis"	198
3.13 Johannes XXIII griber ind.....	202
3.14 Et nyt åbenbaringsskema udarbejdes men ikke uden problemer.....	204
3.15 Dei Verbum.....	207
3.16 Konciliarisme og pavemagt.....	246
3.17 En pave på afveje – Humani Generis.....	250
3.18 Reaktioner på Dei Verbum.....	256
Fjerde del	262
4.00 Et Mariadogme der aldrig kom	262
4.01 Mariologien og de problematiske Mariadogmer.....	262
4.02 Ottavianis plan	271
4.03 Skemaet "De beata Maria Virgine" og dets skæbne	280
4.04 Det romerske udspil – Maria Kirkens Moder.....	286
4.05 Hvad betyder udsagnet – Kirkens Moder.....	292
4.06 En velbegrundet frygt for et nyt Mariadogme.....	298
4.07 En ujævn men økumenisk sindet Mariatekst.....	300
4.08 Fremtidens Mariologi i Økumeniens tegn.....	304
5.00 Resumé	306
6.00 Konklusion.....	320
7.00 Summary.....	326
Litteraturliste	341
Appendix I.	352
Appendix II.....	366
Appendix III	368
Appendix IV	371
Register	373

Indledning

Det er nu knap tres år siden, at Det andet Vatikankoncil sluttede. Hvis jeg skal forsøge en videnskabelig status ved at se på **forskningsituationen**, overordnet set, så har navnlig to områder fået opmærksomhed:

I **Det første forskningsområde** har man beskæftiget sig med en kritisk gennemgang og dokumentation af, hvad der faktisk skete på koncilet – hvilke personer, kommissioner, oplæg, taler, afstemninger, fraktioner etc., der førte til de konstitutioner, dekretter og erklæringer, som udgør produktet af Det andet Vatikankoncil. Dette **dokumentationsarbejde** har Guiseppe Alberigo fra Istituto per le Scienze Religiose i Bologna og hans medarbejdere udført på fornemmeste vis. De få gange der fra Vatikanets side har været rejst kritik mod en af disse medarbejdere, synes denne ikke at have været af substantiel karakter. Joseph A. Komonchak, som var Bolognaskolens engelsksprogede redaktør, har sideløbende arbejdet med at afdekke det forberedende arbejde til koncilet. Bolognaskolen sluttede sit arbejde i 2006. Det har været en gave til forskningen – ikke mindst til min – at udgaver af Yves Congar's, Henri de Lubac's og Marie-Dominique Chenu's dagbøger og notater fra Det andet Vatikankoncil er blevet gjort let tilgængelige indenfor de sidste årtier. Det har givet mig en enestående chance til at krydsreferere en betydelig del af de oplysninger, jeg i mit arbejde har viderebragt.

Det andet forskningsområde, som har fået særlig opmærksomhed, blomstrede op navnlig i forbindelse med 50års jubilæet for Det andet Vatikankoncil i 2015. I den anledning blev der publiceret en del jubilæumsskrifter og lignende litteratur samt holdt et utal af foredrag og seminarer. Dette andet forskningsområde omhandlede **koncilets betydning, indvirkning eller impact på den postkonciliære kirke**. Interessen har således især været fokuseret på de to områder: **Selve koncilet forløb og de aftryk, koncilet har sat på Kirken efterfølgende**.

Problemstillingen, som nu skal skitseres, opstod da Benedikt XVI i sit pontifikat i forening med meget konservative, traditionalistiske kredse i Vatikanet rehabiliterede det skismatiske Fraternité sacerdotale Saint-Pie-X, FSSPX, Sankt Pius X's præstelige Broderskab - fremover benævnt "Pius X's Broderskabet". Siden da har konservative katolske kredse haft som

erklæret mål, at gøre deres interpretation af koncilet i form af en ”kontinuitetens hermeneutik” til den eneste gældende. Dermed mener de, at når man nu engang ikke kan forkaste 2. Vatikankoncil – Pius X’s Broderskabet gjorde det i adskillige årtier og var derfor ekskommuniceret i samme tidsrum - så må den officielle fortolkning af koncilets konstitutioner, dekreter og erklæringer være i overensstemmelse med kontinuitetens hermeneutiske princip, det vil sige, at der ikke kan være og ikke er et brud mellem det, kirken var og lærte før koncilet, og det, kirken lærer og er i dag.¹ **Overfor en konservativ fløjs påstand om, at den rigtige tolkning af koncilets vedtagelser skal være i overensstemmelse med kontinuitetens hermeneutiske princip, står den noget ældre, mere liberale opfattelse af Vat.II, som ser koncilet som et nybrud.** Hvilket af de to synspunkter, der er tættest på det, som er muligt at konstatere og verificere, kan der, efter min mening, kun siges noget meningsfyldt om, såfremt man meget **nøje undersøger de emner, som Det andet Vatikankoncil beskæftigede sig med, og sammenholder dem med synet på de samme emner i den historie, der lå forud for koncilet.**

Mit forskningsfelt: Inspireret af blandt andre den norsk/franske teolog Albert Raulin O.P. og min nu afdøde ven den dansk/franske teolog Jean-Pierre Duclos har jeg sat mig for i langt højere grad, end det synes at være tilfældet tidligere, **at fokusere på forhistorien som mit forskningsfelt:** Hvordan var **tidligere opfattelser** af åbenbaring, økumeni, frihed, videnskab og lignende begreber? Hvad sagde koncilet indirekte om disse tidligere tiders opfattelser ved at sige noget andet – eller sagde man det samme?

Hvorfor skal en eventuel afstandstagen til tidligere tiders proklamationer **afsløres indirekte?** Her står man som forsker ved et af de større problemer angående Det andet Vatikankoncil. Johannes XXIII indkaldte til en ny type koncil: Det pastorale koncil. Han indskærpede på det strengeste, at det pastorale betød, at hverken personer, andre trossamfund eller opfattelser skulle fordømmes i koncilteksterne. Det var et brud med tidligere praksis, og for nogle var det også svært at overholde. Derfor er det for en forsker bydende nødvendigt at beskæftige sig indgående med de forrige århundreders teologiske- og moralske udsagn, hvis man kvalificeret skal kunne udtale sig et om, hvorvidt der med Vat.II’s udsagn lå **en udtalt afstandstagen til disse tidligere udsagn og om der var tale om et**

¹ Der var engang et koncil. 2013: 55.

nybrud eller ej.

Lad os lige se på de **implikationer** og **perspektiver** der ligger i problemstillingen. **Hvis Den romerske katolske Kirke er uforanderlig** den samme fra før som efter Vat.II, så vil et **koncils opgave udelukkende være at forsvare/forklare den uforanderlige lære** – altså et antimodernistisk synspunkt. Det synspunkt finder støtte i den antikonciliarisme, som siden 1870 udbredte den opfattelse, at konciler nu ikke længere var nødvendige, da man nu havde pavens ufejlbarhed, "ex cathedra", til at styre Kirken.

Hvis der derimod kan konstateres nybrud i koncilfædrenes udsagn, så kan et koncil være et **opgør med tidligere lære, opfattelser, praksis, strukturer, selvforståelse, endog med pavelige autoritære udsagn.**

Hvis Det andet Vatikankoncil skal tolkes i overensstemmelse med kontinuitetens hermeneutiske princip, så vil det i sin yderste konsekvens kunne betyde at **diskussionen om konciliarisme contra pavemagt** igen ville blive aktuel. Mine eksempler fra blandt andet Pius XII's encyklika "Humani Generis" fra 1950 vil vise, hvor aktuel en sådan konflik har været og muligvis altså stadig er.

Jeg har valgt at koncentrere min forskning omkring Erklæringen om Religionsfriheden, "Dignitatis humanae" og Konstitutionen om Åbenbaringen, "Dei verbum" ud fra en nærmere analyse af teksterne både konkret – hvad læser vi i teksterne i dag, hvordan forstod samtiden dem – men i endnu højere grad sat ind i **en kirke/dogmehistorisk sammenhæng**. Det har især været givende at studere den betydelige modstand, der var blandt en del koncilfædre mod de to tekster, idet denne **modstand** som oftest blev **begrundet i netop kirke/dogmehistorisk**. Man skal huske, at selv om Erklæringen om Religionsfriheden og Konstitutionen om Åbenbaringen i sidste ende blev vedtaget næsten enstemmigt, så brugte modstanderne typisk over 50% af den samlede taletiden både i Aulaen og i de forberedende kommissioner på historisk begrundede modargumenter. Spørgsmålet er så om disse historisk begrundede argumenter afspejlede en genuin modsætning til teksterne fra Det andet Vatikankoncil. Hvis det er tilfældet, så **finder man en diskontinuitet**.

Hvorfor blev de to dokumenter valgt? De to tekster er valgt, fordi den før omtalte norsk/franske teolog Albert Raulin O.P. allerede i 1968 gjorde opmærksom på, at **Erklæringen om Religionsfrihed manglende det**

kirkehistoriske dokumentationsgrundlag, som ellers efter sædvane påviser Kirkens ubrudte lære.² Dette forhold gør erklæringen enestående i kirkehistorisk sammenhæng. Spørgsmålet er: Hvorfor måtte koncilmødrene opgive at citere talrige tidligere udtalelser? Raulin gjorde opmærksom på, at der ikke gives nogen forklaring i erklæringen. Den forklaring forsøger jeg at finde. Endvidere skal **begrebet frihed undersøges**. Skal frihed begrundes teologisk eller juridisk, og hvad er forskellen? Kan individers frihed overføres til at gælde religiøse sammenslutninger? Er frihed = menneskerettigheder?

I Konstitutionen om Åbenbaringen ser jeg på ændringer i åbenbaringsteologien og forskydninger i forholdet mellem Skrift og Tradition. Dette valg blev taget, fordi Roos S.J allerede medens koncilet sad, gjorde danske katolikker begribelig, hvad Åbenbaringens ”to-kilde teori” indebar. Denne ”**to-kilde åbenbaringslære**” blev doceret gennem de sidste århundreder **helt op til Det andet Vatikankoncil for katolske børn og konvertitter i de officielle katekismer**. ”**To kilde teorien**” med dens betoning af en selvstændig, af Skriften uafhængig Tradition, **blev set som et særkende for Den katolske Kirke**. Hvad sagde koncilet om denne åbenbaringslære – eller **sagde den noget andet**? Valget blev yderligere understøttet af, at biskop Martensen i 1997 undrende skrev, at ”mens teksten Om Guds Åbenbaring var en af de mest kontroversielle og lidenskabeligt diskuterede på koncilet selv, så har samme tekst i årene efter koncilet været ukontroversiel som få andre”.³

Jeg har beflittet mig på at dokumentere, hvor det var muligt, hvilke informationer der via katolsk presse tilflød danske katolikker.

De seneste Mariadogmer og planerne om et nyt bliver inddraget sidst i afhandlingen. Jeg finder dem vigtige, fordi de **blev brugt i kampen for at bevare den prækonciliære åbenbaringslære**. Endelig er det vigtigt at se på Mariologien, fordi koncilet manede til et mere forsigtigt og mere **økumenisk sprogbrug**, når talen falder på **Maria og hendes særstilling** – det sidste gør jeg mig **teologiske overvejelser over**.

Økumeni er et begreb, som blev **redefineret** på koncilet, og som derefter blev et af de parametre, koncilmødrene brugte **til at bedømme koncilets arbejde på**.

² Raulin, Albert O.P. 1968.

³ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 372.

Praktiske reformer var ikke en ukendt størrelse for koncilmødene. Jeg har tidligere i mit teologiske speciale gjort rede for det paradigmeskifte, der lå i, at folkesprog blev ligestillet med latin som liturgisk sprog i Den katolske Verdenskirkes liturgi til stor glæde ikke mindst for lægfolket.⁴

Hvad angår **metode**:

Det har været vigtigt at registrere en mulig **historisk udvikling** ikke blot i kirkelig/religiøs kontekst, men også hvad angår civilsamfund. Kunne de omkringliggende samfund afficere Den romerske Kirke og kan der eventuelt demonstreres **forandring**? Det er naturligvis bydende nødvendigt, at en kilde bliver foreholdt sin kontekst – altså en **kontekstualisering**.

I kirkelig sammenhæng citeres fordums dokumenter i et væk. Det giver en del problemer mellem **kilder** og **anvendelser** i ny intention i anden sammenhæng. Alle kilder er forsøgt set på ud fra **diakrone tendenser** og **synkron begivenheder**.

Som noget helt naturligt er kilder blevet vurderet ud fra et **funktionelt kildebegreb**: Hvad kan denne kilde svare på? – og måske navnlig – Hvad kan kilden **ikke** svare på?

Det har været mit mål, at følge Kristian Erslev's råd fra 1911: "At pille de infiltrerede tråde fra hinanden og kløgtigt og uforudindtaget at bygge en fortolkning på akterne selv".

"Barometer for troværdighed og konsistent i tendens / modtendens":

Meget troværdig og konsistent

=

- = 1. Dokumenter fra konciler
- = 2. Pavelige rundskrivelser og taler
- = 3. Øjenvidne beretninger – dagbogsnotater fra delagere i begivenhederne
- = 4. Andre velbevidnede hændelser under koncilet
- = ikke mindst angående den konservative modstand – den tabende part er
- = erfaringsmæssigt vanskeligere at dokumentere - hovedsagelig samlet af
- = Bologna Universitet
- = 5. Stemningsbilleder fra Vallquist og Katolsk Ugeblad
- = 6. Egne observationer og erindring
- = 7. Andre teologers og historikers kommentarer

=

Tages med forsigtighed og forbehold

⁴ Christensen, Hans. 2013. Side 85: Overordnet kan man sige, at reformerne bibragte katolikker en erfaring af, at Kirken kan ændres. Hvad alle havde anset for uforanderligt, viste sig foranderligt. Hvis nogen tidligere havde talt om ændringer, så forestillede man sig ændringer gennem århundreder. Her så man reformer efter en behandlingstid på 2 -3 år.

Når det drejer sig om Gunnel Vallquist, så skylder jeg hende at sige, at hendes dagbog fra Det andet Vatikankoncil udgivet i fire bind nok fortjener en bedre placering. Vallquist sad ikke selv med i aulaen eller i nogen kommission, men på trods af det er hendes referater af hændelsesforløb på og omkring koncilet skildret med en præcision, så at alle de krydscheck, jeg på væsentlige punkter har fortaget, har vist sig at være korrekte. Den eneste oplysning, der var ”skæv”, var én angående en indblanding fra Paul VI’s side – en oplysning hun selv korrigerede og undskyldte for senere i dagbogen. På et område er den svenske journalist helt uovertruffen: Hun giver os et billede af **arbejds miljøet** og **arbejds klimaet** på koncilet, som jeg ikke har fundet magen til i andre kilder eller fremstillinger.

København. 2022.

Hans Christensen

Bemærkning: Tekststuddrag fra andre forfattere er gengivet uændret med de forskellige forfatteres ortografi og grammatiske særheder.

Disposition

Detaljeret disposition overvejende i telegramstil, det vil sige, med mange sætninger med manglende led.

Første del

1.01 De politiske realiteter for Romerkirken efter Napoleonskrigene op til 2. Vatikankoncil * Ultramontanismen og antimodernismen vinder frem forstærket af antidemokratiske tendenser.

1.02 Ensretningen under ultramontanismen fra 1840erne til 2. Vatikanconcil.

1.03 1. Vatikankoncil * Pavens primat * De to klasser: Hierarkiet og lægfolket * Kløften bliver større * Lægfolket ses som fjendebillede * Det hellige gøres endnu helligere * Pius X's reform.

1.04 Hvad skal 2. klasse, lægfolket, beskæftige sig med? Foreningsliv = lægfolkets kirkeliv * Dansk katolsk foreningsliv * Metzlers demografiske beregninger * Foreningernes formål: 1. Økonomisk støtte for Den danske katolske Kirke; 2. Diakoni og social sikring; 3. Religiøs opdragelse; 4. Almen oplysende med selskabeligt formål * Den statiske difference til den postkonciliære periode - en forklaring? Andre aktiviteter for lægfolk: De mange andagtsformer og valfarter * Konsekvenser for hierarkiet selv af "klerikalisme".

1.05 Antimodernismens døds kamp. Hvad er antimodernisme? * Otto's og andre teologers beskrivelse * Vatikanets konspirationsteorier * Pius X's definition og anklage mod den gudløse videnskab og frie forskning * Magnetismens kraft - videnskabelig forklaring contra teologisk forklaring: Hvordan?/Hvorfor? * Antimodernisteden og dens konsekvenser.

1.06 Teologiske strømninger: Den neoskolastiske aprobeerede teologi - Newman's Oxfordbevægelse - Nouvelle théologie - Den franske arbejderpræstbevægelse.

1.07 Liturgi: "Lex orandi lex credendi" * "Dicens secreta" * Messens "sacramentum" indstiftes uhørligt på de døde latinske sprog * Prædiken var nedprioriteret.

1.08 Det sociale ansvar - Kristendommens DNA * Socialpolitik på en knivsæg mellem kommunisme og kapitalisme; mellem kommunisme og nazisme - familien er samfundets kerne * "Rerum novarum" * "Quadragesimo anno" * "Mit brennender Sorge" * "Divini Redemptoris".

1.09 Økumeni og økumeniske bevægelser er forbudt område for almindelige katolikker * Anderledes troende skal vende tilbage * Blandede ægteskaber er forbudt * Pius XI's polemik mod "Faith and Order"

Anden del

2.00 Åndsfrihed, samvittighed- og religionsfrihed.

2.01 Civilsamfundet syn på individets frihedsgrader * Den nordamerikanske Uafhængighedserklæring fra 1776 * Den franske Nationalforsamling's menneskerettighedserklæring august 1789 * Forholdene i Norge og Danmark - Eidsvollforfatningen af 17. maj 1814 - Junigrundloven 1849 - Jødernes stilling i Norge og Danmark * FN den 10. december 1948 "Verdenserklæringen om Menneskerettighederne" * Den europæiske Menneskerettighedskonvention vedtaget af Europarådet 1953.

2.02 Roms holdning til religionsfrihed * Forsvaret for den menneskelige fornuft * Problemer med "rationalisme" og "semi-rationalisme" og monopolet på sandheden * Sandheden og naturvidenskaberne * Teilhard de Chardin * Newman og den gudgivne samvittighed.

2.03 Kampen mellem Murray og Feeney om "Extra Ecclesiam nulla salus" * Pius XI - Roms modstand mod Murray * Kirkernes Verdensråds mødet i 1961 i New Delhi.

2.04 SCU (Sekretariatet for de kristnes enhed) - arbejdet med "Fribourg-dokumentet" * Leo XIII's og Pius XII's forståelse af tolerance - Tolerancebegrebet udfases i "Schema Constitutionis de libertate religiosa" * Kardinal Bea og SCU får opgaven med alle senere bearbejdelser. Raulin så vigtigheden, jeg giver en forklaring * Johannes XXIII bryder egne principper med "Pacem in Terris" for at blåstemple en diskussion om individets rettigheder.

2.05 Skemaets trange vej mod Aulaen * Krav om harmonisering med den Teologiske Kommissions tekst om tolerance * Må skemaet sige noget om forholdet stat/Kirke? * Skal et skema om religionsfrihed være en selvstændig erklæring eller integreret i andre udtalelser? Murray får afgørende indflydelse * Ottaviani og Trump blander sig * Religionsfrihed fjernes uden begrundelse fra koncilets dagsorden * Amerikanerne i oprør * Forhalinger under påskud om grundigere behandling * Leo XIII og Pius IX passer ikke ind * Advarsel mod indifferentismens farer.

2.06 Skæbnemøde angående SCU's tekst. Bolognaskolen har ingen direkte kilde - min kilde er øjenvidnet de Lubac * Min opgørelse over talere * Afstemning * Congars frustration over "kræftknuden", Kurien.

2.07 Raulin's oversigt * Raulin påviser De Smedt's uriaspost: Legitimering af religionsfrihed ud fra kontinuitet og fremskridt * Stadig større problemer med tidligere udtalelser * Skemaet kommer ikke til afstemning i 2. samling

2.08 Spændinger i SCU: Er religionsfrihed et teologisk spørgsmål eller politisk og konstitutionelt spørgsmål? Raulin påpeger det vigtige i at skelne mellem de to spørgsmål - mine eksempler og overvejelser.

2.09 Raulin påpeger den manglende historiske baggrund - jeg giver en numerisk opgørelse baseret på en sammenligning mellem "Textus emendatus [3SC]" og den endelige erklæring [TDD].

2.10 Modstandernes historiefortælling * Laïcisme * Josefinisme * Kirkens magt * Konkordaternes periode * Raulin frustration: Koncilet valgte ikke at indrømme den manglende historiske baggrund.

2.11 "la settimana nera" * Overvejelser: De mange hindringer gav et bedre slutdokument.

2.12 Dignitatis Humanae – en kritisk gennemgang. Individets værdighed, rettigheder og pligter - kvinder? * Juridisk, borgerlig ret * Psykologisk frihed * Sagen Ratzinger/Boff * McBriens definition af "rettighed" * Menneskets samvittighed og Guds lov * Statsmagten skal ikke blande sig Kirkens anliggender * Eksempel på problemer * "Inviolabilia hominis jura" er ikke = menneskerettigheder - et begreb, der ikke er enighed om. Religionsfrihed er ikke = religionslighed i Danmark * Den offentlige moral * blasfemilove kontra ytrings- og religionsfrihed * Guds plan er en invitation til mennesket * Erkendelse af egne fejl f.eks. danske korstog, koloniseringer * Kirkens krav på egen jurisdiktion giver magtfuldkommenhed og misbrug * Kirken som moralens vogter og AIDS-skandalen * Religionsfriheden er globalt set trængt.

Tredje del

3.00 Kampen om Det Andet Vatikankoncils syn på åbenbaringen - En romersk hæresi der forsvandt.

3.01 En lille hjælp til at holde begreberne ude fra hinanden

- 3.02** Kuriens nederlag med forberedte valg til kommissionerne.
Begyndende uenighed om åbenbaringslæren.
- 3.03** Økumenisk deltagelse på koncilet - Øst-kirkerne underrepræsenteret.
- 3.04** Pius XII's rundskrivelse »Mystici Corporis Christi«. Modstand mod Økumeni * Vatikanets Pressetjeneste spiller falit - de nationale tager over.
- 3.05** Roos' udlægning af "to-kilde teorien" (bevist med Mariadogmer) og "De fontibus revelationis" * Introduktion af Geiselmans arbejde med Tridentinerkoncilet.
- 3.06** Forsvar mod protestantismen og interne spændinger i Kirken som baggrunden for Traditionen som selvstændig åbenbaringskilde.
- 3.07** Den selvstændige Tradition som Roms magtbase også for nye dogmer.
- 3.08** Kuriens forbudte vejledning "scemata compendiosa" uden filter.
- 3.09** "De fontibus revelationis" med særlig henblik på "to-kilde" teorien.
- 3.10** "De fontibus Revelationis" møder modstand fra progressive teologer: Rahner, Smulders, Congar, Ratzinger og Schillebeeckx.
- 3.11** Debatten i Peterskirken den 14. til 21. november 1962 * De 4 hovedargumenter, systematiseret, imod skemaet * Parente mistolker Lennerz i kampen mod Geiselmans * De Smedt's tale om ny økumenisk metode som grundlag for samtale.
- 3.12** En forvirret afstemning og et ubrugeligt resultat.
- 3.13** Johannes XXIII nedsætter en ny kommission * Ottaviani og Bea som sideordnede formænd.
- 3.14** Et nyt åbenbaringsskema udarbejdes men ikke uden problemer.
- 3.15** Dei Verbum - Ratzinger : "das Dilemma von kerygnatischer und doktrineller Intention" * Kristus som "mediator" * Ikke alt er lige vigtigt i frelseshistorien * Gud giver troen * Høping og retfærdiggørelseslæren * Tro og dynamik * Helligånden og Den anden synode i Orange 530 genbrugt i "Dei Filius" 1870: Gud i sin Ånd skænker alle – **dat omnibus** * Den indre glæde, der består i at acceptere og tro sandheden * "Udenfor Kirken ingen frelse" udfases * Der tales om én kilde (tamquam fontem) * Et nyt syn på Skriftens og den tidlige Kirkes tilblivelse * Succession * Skriften er Guds Ord, som Traditionen formidler. Skydsgaards kritik * Høping noget uberettiget modkritik * De fatale fejloversættelser * Cajetan underkendes * Skriften giver sandheder til vor frelse * Formhistorisk

kritisk metode med nogle begrænsninger * GT: Guds frelsesøkonomi tolket på egne betingelser * NT: Fri forskning? Hvor blev Paulus af? Kirken og Skriften et problematisk forhold gennem historien * Ratzingers kommentar * Det sakramentale sprogbrug om Skriften * Prædiken som skriftnær udlægning af gode oversættelser.

3.16 Konciliarisme og pavemagt * Pius XII's encyklika "Humani Generis" fra 1950 refereret i "Dei Verbum" afsnit 10 aktualiserer denne magtkamp * Historisk baggrund - "Haec sancta" - "Frequens" - "Sacrosancta" * Konciliarismens død og årsager * Pastor aeternus 1870 * "Lumen Gentium" * Febronianismen * Stadig magtkamp.

3.17 Pius XII – Humani Generis * Johannes Paul II - magt over det åndelig * Pius XII ligeledes magt over materien * Vat II's brud med fundamentalismen * Pius XII med Kirkens legitime læremyndighed prædikede "to-kilde teorien"

3.18 Reaktionen på Dei Verbum: Martensen, Skydsgaard, Leonhardt, Grant og Vatikanet.

Fjerde del

4.00 Et Mariadogme der aldrig kom

4.01 De problematiske Mariadogmer * Argument for traditionens forrang * "Meist" * Legenda Aurea * Mariologi historisk set * Arvesynd og sex * Stærkere biologisk tilknytning til Maria slut 1600tallet * Uenighed om Maria's uplettede undfangelse; paveligt pålæg stopper diskussionen i 1622 * Manglende overensstemmelse med Tridentinerkoncillets arvesyndslære * Ingen arvesyndestraf = ingen død, men optagelse * Maria mere og mere lig Kristus * Koranens konfusion * Et nyt Mariadogme forberedes allerede fra 1891 - standses af økumeniske tanker i "Lumen Gentium".

4.02 Ottavianis plan udlagt af mig: Under påskud "trøst den syge Johannes XXIII med noget om Maria * Forsøg på at bryde dagsorden for at tildele Maria en ny dogmatisk attribut "Mediatrix - beviset på Traditionens selvstændighed – "to-kilde teorien" er reddet! Præsidiets skrider ind - økumenien vinder.

4.03 Skemaet "De beata Maria Virgine" * Et selvstændigt mariaskema lige akkurat forkastet med 0,9% - for eller imod Maria? Min liturgiske forklaringsmodel

4.04 De konservatives trøst – declaramus: Maria Kirkens Moder * Bitterhed og frustration hos resten * Paul VI i klemme.

4.05 Hvad betyder udsagnet "Kirkens Moder" bedømt ud fra liturgiske tekster?

4.06 En velbegrundet frygt for et nyt Mariadogme. Johannes Paul II og mariologien.

4.07 Den endelig mariatekst i "Lumen Gentium" - en ujævn men økumenisk sindet mariatekst * Er Maria så menneskelig, så hun har brug for frelse?

4.08 Fremtidens Mariologi i Økumeniens tegn - Rahner.

5.00 Resumé

6.00 Konklusion

7.00 Summary

Første del

1.01 Den Romersk Katolske Kirke fra første halvdel af 1800tallet til Andet Vatikankoncil

Dette er naturligvis ikke en udtømmende skildring af Kirken i ovennævnte tidsrum, men et forsøg på at trække nogle perspektiver frem, som kan have betydning for de problemstillinger, som jeg behandler senere.

Hvis man med relativt få ord skulle karakterisere den officielle Romersk katolske Kirke de sidste par århundrede op til 2. Vatikankoncil, er der i hver tilfælde to begreber, der ville være uomgængelige: Ultramontanisme og konservativ antimodernisme. Efter Den Franske Revolution måtte Den romersk katolske Kirke erkende, at den relativt selvstændige del af kirken i Frankrig, blandt andet grundlagt på de fire galliske artikler fra 1682, som gav regenten stor magt over Kirken, ikke havde kunnet klare politiske omvæltninger, og at Rom havde stået hjælpeløst på sidelinien.⁵

Pavedømmets storpolitiske drømme blev til et mareridt for paverne i 1800-tallet. De forsvandt helt i 1870, da Pavestaten skrumpede ind til en lilleputstat uden realpolitisk indflydelse.⁶ Det er næppe forkert at antage, at det, der blev tilbage efter det 19.årh's despoti, var en meget antidemokratisk holdning, der blev forfægtet langt op i af det 20.årh.⁷

1.02 Ultramontanismen og kampen for et A-hold og et B-hold

Det, at ville samle alle kirkelige afgørelser og al magt i Rom, går under betegnelsen "ultramontanisme" (over bjergene (til Rom)). Der blev truffet vidtrækkende afgørelser både om naturvidenskabelige spørgsmål (hvilket førte til en lang række problemer – herom senere) og moralske-, kultiske- og teologiske spørgsmål. På det liturgiske område var man fra Roms side på vagt overfor alle tendenser, der blot kunne minde om nationalromantiske tendenser. Alle liturgiske tekster og sakramenter skulle

⁵ Christensen 2013: 6. For en mere udførlig beskrivelse.

⁶ Kelly 1996: 304-306. Christensen 2013: 6.

⁷ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: Side 667-668.

meddeles på romerkirkens officielle sprog: latin. (Undtagelser se nedenfor). Ultramontanismen gik ud på i alle henseender – administrativt, teologisk, kultisk, m.m. at skabe en universel kirke kun med ét præg baseret på det romerske-skolastiske-thomistiske-vestlige tankegods.⁸ Endog den specifikke udformning af paramenter gik man op i.⁹ Selv om latin spillede en næsten altdominerende rolle, må det ikke glemmes, at Den romersk katolske Kirke havde 9 anerkendte liturgiske sprog.¹⁰ Jeg har tidligere kunnet påvise, hvorledes disse små, ikke latinske liturgiske sprog, spillede en afgørende rolle under 2. Vatikankoncil som det, der i sidst ende fik koncilmødene til at ligestille lokale folkesprog med latin som liturgisk ligeværdige sprog.¹¹ Ultramontanismen havde sin storhedstid fra 1840erne og helt frem til Andet Vatikankoncil.

På det dogmatiske plan finder man en klar konsekvens af ultramontanismen, idet der med knap hundrede års mellemrum (1854 og 1950) blev defineret Mariae ”uplettede undfangelse” og hendes ”legemlige optagelse i himlen”, uden at der havde været indkaldt konciler. Ganske vist havde henholdsvis Pius IX og Pius XII per brev konsulteret en række biskopper, men fremgangsmåden var før Pius IX’s tid næppe tænkelig.¹² Bulman og Parella finder endog klare indicier på, at Rom i Pius XII seneste

⁸ Pius XII 1950. *Humani generis. Catholica* 7. årgang. Nr. 4. 1950. Side 150.

⁹ For yderligere se: Christensen, Hans. 2013: Side 7, navnlig note 6.

¹⁰ Schindler, Peter. 1928. Side 237-238: Sluttelig skal hær gives en Oversigt over Kirkesprogene i

den romersk-katholske Kirke:

1. Latin - i Romersk (- Glagolitisk Messe i Dalmatien - og visse Fester i Rom), Ambrosiansk og Mosarabisk Ritus.
2. Græsk - i Byzantinsk Ritus.
3. Syriakisk - i Syrisk, Maronitisk, Kaldæisk og Malabarisk Ritus.
4. Koptisk - i Koptisk Ritus.
5. Armenisk - i alle Grene af Armenisk Ritus.
6. Slavonisk - hos Slaver af Byzantjnsk Ritus – samt (med glagolitisk Skrift) i Romersk Ritus paa Dalmatien.
7. Arabisk - hos byzantinske Melkiter.
8. Georgisk - hos kaukasiske Byzantinere.
9. Rumænsk - hos byzantinske Rumænere.

¹¹ Christensen, Hans. 2013. Side 51-52.

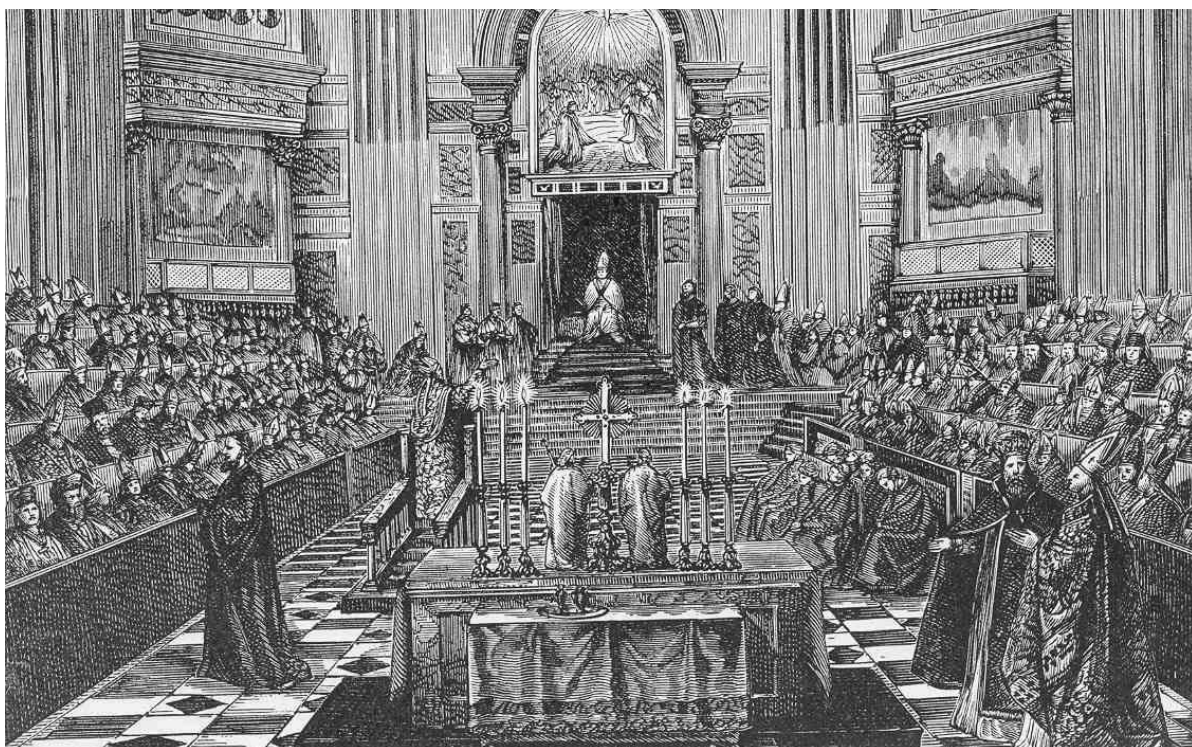
¹² For yderligere se: Christensen, Hans. 2013: 8.

regeringsår – altså lige op til 2.Vatikankoncil – havde planer om endnu et Mariadogme: Maria Mediatrix/Co-redemptrix.¹³

¹³ Bulman & Parella. 2006:185.

1.03 1. Vatikankoncil og lægfolkets stilling i Kirken

Samtidigt kobberstik af 1.Vatikankoncil.

Hvis man vil finde det paradigmeskifte 2.Vatikankoncil repræsenterer i dets beskrivelse af Kirken som en samlet organisme, er man nødt til at se, hvorledes 1.Vatikankoncil så på Den romersk katolske Kirkes medlemmer. Det var netop opdraget på Første Vatikankoncil, at det som et planlagt "reformkoncil" skulle beskrive de enkelte "klasser" indenfor kirken og anvise de områder eller opgaver, hver klasse skulle pleje og løse. På grund af udbruddet af Den Tysk-Franske Krig blev koncilet opløst allerede efter $\frac{3}{4}$ år i oktober 1870. Det betød, at man i realiteten kun nåede at definere det pavelige ufejlbarlighedsdogme og koncilet dermed endte med at blive et "dogmekoncil".¹⁴ Man ved dog ud fra forberedte oplæg, hvorledes hierarkiet havde tænkt sig at "grov-inddele" de troende i dem, der befaler, og i dem, der adlyder.¹⁵ Ufejlbarlighedsdogmet blev defineret så bastant, "at den Romerske Pontifex's definitioner (når det drejer sig om tro eller

¹⁴ De forskellige "koncil-kategorier" vil senere blive anført.

¹⁵ Bulman & Parrella 2006: 198. Der citeres direkte fra "Supremi pastores": "...the church is an unequal society in which God has ordained that some will command, and others obey. The latter are the laity, the former the clergy.."

moral – min tilføjelse) i sig selv, ikke på grund af Kirkens konsensus, er uforanderlige.”¹⁶ Altså intet behov for en bredere accept af de troende som sådan – navnlig ikke af lægfolket. 2. Vatikankoncil synes i høj grad kritisk at revidere dette udsagn til fordel for hele kirkens stillingtagen.¹⁷

Ufejlbarlighedsdogmet mødte ringe forståelse udenfor absolut retroende romersk katolske kredse, hvad nedenstående karikaturtegning af ”herskeren” Pius IX i magasinet Vanity Fair (britisk publikation 1868-1914) viser. Gladstone skrev en pamflet, i hvilken han gik til angreb på britiske katolikker og betegnede dem som, hvad vi ville kalde en femte kolonne, fordi de nu, efter hans mening, skulle sværge loyalitet mod en ikke britisk herre.¹⁸ Som vi senere skal omtale, svarede John Henry Newman ham elegant igen i et af sine offentlige breve.¹⁹

Et stort flertal af gejstlige og troende så, som Alfred Otto og Gerhard Rauchen i deres kirkehistorie fra 1937, Første Vatikankoncil som et højdepunkt - ”en konsekvent og livsvigtig udvikling fra oldkirken over middelalderen til nutiden”.²⁰ Mange så ufejlbarlighedsdogmet som den endegyldige sejr over konciliarismen.²¹ (Forholdet mellem pavemagten og Det andet Vatikankoncil kommer jeg ind på i tredje del). Men et ikke ubetydeligt mindretal af liberalt indstillede katolikker brød med Den romerske Kirke.²² Fyrre procent af indlæggene var mod en tilslutning til vedtagelsen af ufejlbarlighedsdogmet og en femtedel af de forsamlede biskopper stemte nej til dogmet.²³ De mest kendte er nok Döllinger og Reinkens og deres tilhængere, som i året 1873 dannede Det Gammelkatolske Parti.²⁴

Tidligere konciler i kirkehistorien har ofte været afbrudt og genoptaget på grund af udefra kommende begivenheder, men 1. Vatikankoncil blev aldrig genindkaldt. Jeg tilslutter mig kirkehistorikeren Hauschild’s bemærkning,

¹⁶Christensen 2013: side 8-9. Denzinger 2002: 3074. [...]; ideoque eiusmodi Romani Pontificis definitiones ex sese, non autem ex consensu Ecclesiae, irreformabiles esse.

¹⁷ Angående Kirkens konsensus: Se Vat II’s fortolkning af denne i ekskursen om ”Ufejlbarlighedsdogmet set i lyset fra Andet Vatikankoncil” i Christensen, Hans. 2013: 50.

¹⁸ Norman, Edward. 2007: 145.

¹⁹ Norman, Edward. 1985: 310-312.

²⁰ Otto og Rauschen 1937: 289.

²¹ Christensen, Hans. 2013: Side 9.

²² Idem: side 7.

²³ Schatz 1996: 157. For yderligere vedrørende vedtagelsesproceduren se: Christensen, Hans. 2013: Side 10-11.

²⁴ Otto og Rauschen 1937. Side 288.

at "[...] vertragte Pius IX. das Konzil auf unbestimmte Zeit. (Es wurde nie wieder einberufen – ein Zeichen dafür, daß es nach päpstlicher Auffassung seinen Zweck erfüllt hatte.)"²⁵,²⁶

Da det 1. Vatikankoncil sluttede, havde man ”kun” nået at definere Romerbiskoppens beføjelser, medens de debatter, der skulle have været ført om biskoppernes kollegialitet og resten af gejstligheden først blev defineret næsten et hundrede år senere. Det, der gjaldt Kirkens gudindviede personale (undtagen paven), var nok i endnu højere grad et

²⁵ Hauschild 2010: 557

²⁶ For yderligere vedrørende Vat I se: Christensen, Hans. 2013: Side 8-11.

vilkår for lægfolket. Måske forholdt det sig sådan, fordi, som vi har set, det forberedte udkast ”Supremi Pastoris” på en fuldstændig unuanceret måde delte Kirkens medlemmer op i dem, der har ret til at befale, og dem, der har at adlyde. Selvom udkastet altså ikke blev debatteret, er det tydeligt, at det er dette syn på lægfolket, der er det fremherskende langt op i de 20.årh..²⁷ Pius X skærpede dette syn på lægfolk ved at tale om to slags mennesker. I sin rundskrivelse ”Vehementer nos” fra 1906 skrev han:

Deraf følger nu, at dette samfund i følge sin natur er et ulige samfund, der åbenlyst omfatter to slags mennesker: Hyrderne, som indgår forskellige steder i hierarkiet, og så hjorden, de troendes skare. Disse to kategorier er så skarpt adskilte, at man kun hos hierarkiet finder den legitime autoritet, der er i stand til styre og lede medlemmerne mod det rigtige mål. Med hensyn til lægfolket, så har de ingen anden forpligtelse end den at lade sig betingelsesløst lede og lydigt følge ledernes anvisning.²⁸ (Min oversættelse).

Man får en fornemmelse af, at ultramontanisterne i årene op til 1. Vatikankoncil gjorde, hvad de kunne, for at gøre lægfolket til fjendebillede. I nedenstående citat fra 1867 mere end antydes det, at hæretiske lægkatolikker i Storbritannien ville kapre magten i Den katolske Kirke. Man kan med rette spørge sig selv, om den virkelige baggrund for denne frygt var frygten for lægfolket eller det relativt veludviklede demokrati, man havde i Storbritannien. Ultramontanisterne har uden tvivl anvendt denne frygt for lægfolket til at fremme tanken om en stærk enevældig, ufejlbarlig (i tros- og moralspørgsmål) kirkeleder. Nedenstående angreb på Henry Newman er et godt eksempel herpå:

Trods al mulig Diskretion fra Biskop Ullathornes (en god ven og forkæmper for

²⁷ For god orden skyld: Jeg anvender betegnelsen ”Lægfolk” er hér og i øvrigt igennem hele afhandlingen defineret af Vat II i Lumen Gentium afsnit 31. 1964: ”Her menes med lægfolk alle kristne, som ikke tilhører den gejstlige stand eller et klostersonskud godkendt af Kirken, det vil sige de kristne, som er blevet indlemmet i Kristus ved dåben, optaget i Guds folk, gjort delagtige i Kristi præste-, profet- og kongeembede, og som for deres del udøver hele det kristne folks fælles mission i Kirken i verden.”

(Oversættelse: Ånd og Liv Nr.33. 1967)

²⁸ Pius X's Vehementer nos. Fra 11/2 1906. Actes De S.S. Pie X. Bind II: 135-136.

Est igitur hæc societas, vi et natura sua, *inæqualis*; duplicem scilicet complectitur personarum ordinem, pastores et gregem, id est eos qui in variis hierarchiæ gradibus collocati sunt et multitudinem fidelium: atque hi ordines ita sunt inter se distincti, ut in sola hierarchia jus atque auctoritas resideat movendi ac dirigendi consociatos ad propositum societuti finem; multitudinis autem officium sit, gubernari se pati, et rectorum sequi ductum obedienter.

Newman) Side havde uvedkommende faaet at høre om denne Sag. (Newman ønskede at vende tilbage til en lederstilling i Oxford). En teologisk Student i Rom skrev om den i et engelsk kirkeligt Blad og dristede sig til at antyde, at Forbudet skyldtes, at man i Rom nærrede Mistanke til Newmans Rettroenhed. Newmans Venner var forbitrede ikke alene over denne Artikel, men ogsaa over den „hemmelige Ordre“ til Newman fra Propagandaen, og han fik da ogsaa nogen Tid efter en Adresse, underskreven af henvendte Hundrede Lægmand, de mest ansete blandt engelske Katoliker. Det hedder heri bl. a.: „Disse anonyme Angreb er i og for sig ganske uden Betydning, men vi føler, at ethvert Slag, der rammer Dem, tilføjer den katolske Kirke i dette Land et Saar.“

Manning (kardinal og ærkebiskop af Westminster) var meget forbitret over denne Adresse og skrev flere Breve herom til Talbot i Rom. Dennes Svar er saare karakteristisk: „Skønt jeg er den første til at fordømme Korrespondenten til det engelske Blad, fordi han giver sig i Kast med saa vanskeligt et Emne, ser jeg dog paa de engelske Lægmands Adresse som det mest stødende Fænomen, der i mange Aar er kommet til Syne i England, og hvis der ikke snart bliver lagt en Dæmper paa det engelske Lægfolk, vil det komme til at styre den katolske Kirke i England i Stedet for den Hellige Stol og Hierarkiet. - - De begynder at vise Hestefoden, hvis Eksistens jeg længe har været klar over. De praktiserer den Lære, som Dr. Newman har fremført i sin Artikel i The Rambler. Der er en eneste Lægmand, som danner en Undtagelse fra Regelen, fordi han virkelig er Teolog. Det er Mr. Ward. Dr. Newman er den farligste Mand i England, og De vil se, han vil sætte Lægfolket op imod Deres Naade. For øvrigt er Biskop Ullathorne Aarsag til hele Ulykken. Havde han blot i Tide adlydt Propagandaens Brev o. s. v.“(()Mine kommentarer)²⁹

Den artikel i det noget liberale katolske tidskrift ”The Rambler”, som den udpræget ultramontanist Talbot refererede til, var Newman’s artikel fra juli 1859 hvori han havde gjort sig overvejelser angående autoriteten i Den katolske Kirke, som han fandt skulle hvile på et bredere fundament ”because the body of the faithful is one of the witnesses to the fact of the tradition of revealed doctrine, and because their *consensus* through Christendom is the voice of the Infallible Church”.³⁰

I 1967 beskrev nogle af Kirken egne folk, hvorledes man så på lægfolk helt op til 2. Vatikankoncil: ”Ifølge den gamle opfattelse var han [lægmand/kvinde (HC)] et individ med en helt speciel direkte forbindelse mellem ørerne og hænderne. Han skulle bare høre troens sandheder for at omsætte dem i gerning, og man var bange for, at disse sandheder ville lide ubodelig skade, hvis de tog vejen over hans hjerne.”³¹

²⁹ Hansen, Niels. 1937. Side 73.

³⁰ Norman, Edward. 1985. Side 320.

³¹ Ånd og Liv Nr. 33. 1967. Side 6. Redaktion: P. Grégoire O.P.; Vagn Hansen O.P.; cand.theol. J. Rudolf; Sr. Johanne; M. Drouzy O.P..

Der er ingen tvivl om, at Den romerske Kirke cementerede sin autoritet ved at grave grøfterne dybere mellem præstedømmet og det almindelige kirkefolk. Imod en sådan tendens havde pave Celestin I (422-432) formået: ”Vi biskopper skal adskille os fra folket og andre ved vore lære, ikke ved vor klædning, ved vort liv, ikke ved vort tøj, ved hjertes renhed, ikke ved elegance.”³²

Det ser ud til, at toppen af hierarkiet lod sig udstyre med stadig mere pragtfulde dragter og insignier op igennem 1800-tallet helt op til pave Paul VI. I det hele taget synes der at være en tendens til i den periode at gøre det, man kan betegne som helligt endnu helligere.

Pius XII's kroning 1939.

Det gjaldt ikke mindst eukaristien. Man gjorde nadveren så hellig, at det blev mere almindeligt at tilbede sakramentet end at modtage det. Min gode, nu desværre afdøde, ven den tidligere dominikaner Jean Pièrre Duclos, som havde levet sit ungdoms- og studenterliv i første halvdel af det 20. årh. i Frankrig, sagde gentagne gange, at det allerede dengang havde undret ham, at så mange mente, at det var Gud velbehageligt, at man tilbedende rendte rundt efter en monstrans i en eller anden klosterhave.

Nadveren blev set på som en præmie for god opførsel, som man af og til kunne gøre sig fortjent til, i stedet for et nådemiddel til hjælp for den enkelte og til fællesskabsdannelse.

Endnu i dag møder man den holdning blandt konservative katolikker. Således har pave Frans for ganske nylig set sig nødsaget til at komme med

³² Bjørn, Højbo. 1969. Side 174.

en udtalelse desangående. Anledningen var den, at en del af biskopperne i USA ønskede officielt at få vedtaget, at præsident Joe Biden skulle nægtes den katolske nadver, fordi han ikke går ind for at kriminalisere abort i USA. Frans sagde: ”Kommunion er ikke en præmie for perfekte mennesker, men snarere en gave.”³³

Nadveren var stort set reserveret de rene og indviede – det vil sige præsteskabet og ordensfolket. Det kom til udtryk ikke blot i ord, men i høj grad i de kirkelig handlinger. Lægfolket måtte overhovedet ikke berøre en konsekkreret hostie, men skulle ved kommunion lade sig made. Jesu ord ”tag og spis ” var forbeholdt præsten ligesom det andet nadverelement, vinen, som det blev skik i middelalderen, ikke blev delt med ikke indviede personer.

Til sammenligning er det interessant at læse, hvorledes dr.theol. pastor Bjørn Højbo skildrede en kommunionsskik i oldkirken:

Kommunionen

Efter brødets brydelse fulgte straks kommunionen, altergangen. Biskoppen opfordrede hertil ved - formodentlig - at sige følgende ord: De hellige gaver for de hellige. Hellig har her ordets oprindelige betydning: det som er adskilt fra verden, hvad der tilhører Gud. Med andre ord, biskoppen sagde: Guds gaver for Guds folk. De troende er udskilt fra verden og medlemmer af Kristi legeme, og deres frelse er Kristi værk og ikke deres eget. Til dette svarede man: En er hellig, én er Herre, Jesus Kristus. Man brugte denne eller en noget udvidet form. Dette udtryk understreger godt Kristus som den eneste kilde til al frelse og nåde i dette liv.

Man modtog så nadveren stående. Brødet blev lagt i den troendes højre hånd, der blev understøttet af den venstre; dernæst skjulte den venstre som et låg brødet i den højre, hvis man ikke kunne spise det på stedet, men måtte gå længere bort. Biskoppen eller præsterne stod stille, og man kom til dem; det var ikke dem, der bevægede sig rundt til altergæsterne. Var der mange gæster, hjalp diakonerne biskoppen med at give kalken. Dog måtte de ikke give den til præsterne.

Ordene der ledsagede uddelingen var vistnok oprindelig: Himlens brød i Kristus Jesus, hvortil man svarede: Amen. Her er traditionen gået ud fra Johannesevangeliets ord af Jesus: Brødet, der kommer ned fra himlen og giver liv til verden, . . . den, der spiser dette brød, skal leve evigt (6, 51). Dette svarer godt til de ord af Ignatius, vi citerede lige før om sakramentet, som er udødelighedens medicin og modgift mod døden, og som borger for evigt liv i Jesus Kristus (Ef 20, 1). Eller som Irenæus af Lyon siger: Vore legemer, som modtager eukaristien, er ikke mere forgængelige, thi de har håbet om den evige opstandelse (Adv Hær 4, 18, 5).³⁴

³³ Katolsk Orientering. Nr. 13. 15. oktober 2021. 47.årgang. Side 3.

³⁴ Højbo, Bjørn. 1969. Side 97.

Man kan tilføje til Bjørn Højbo's beskrivelse, at i hvert tilfælde op i 200-tallet var det praksis, at de tilstedeværende hver især selv tog et stykke af brødet fra alterbordet. Det ved vi fra Clemens af Alexandria (+ ca. 215), som ikke var tilhænger af denne skik, som så også senere blev ændret til en uddeling af brødet.³⁵

Kommunikionsknælebænken blev efterhånden anbragt som en spærring mellem kor og skib, så den adskilte menighed fra gejstlig.³⁶ Efterhånden blev det også skik mange steder at dække kommunikionsbænken med en hvid dug. Det kunne godt få én til at tænke på det britiske begreb "second table", der henviser til, at de lavere rangerende medlemmer af en husholdning får maden, efter at herskabet eller hovedbordet – hér de gejstlige ved alteret - har spist.

I langt de fleste tilfælde agerede en eller flere ministranter på menighedens vegne. De svarede præsten, de bar offergaver frem og de bar lys ved evangelielæsninger og ved andre festlige lejligheder. Selvom de udelukkende var af hankøn, repræsenterede de hele menigheden, som stort set blot var tilskuere. De løse messeled, dagens bønner – indgangsvers, kirkebøn, graduale, offertorium og kommunikionsvers (slutningsbøn blev som oftest læst) – tog et kor sig af til højmesserne, medens præsten i de daglige stille messer læste bønnerne selv. Jeg husker selv, hvordan de ni præster i jesuitterkollegiet i Stenosgade i København indtil 2. Vatikankoncil hver dag læste hver deres "private" messe - de syv med én ministrant eller medbroder eller ingen som menighed. 2. Vatikankoncil tog kraftig afstand fra denne praksis. I Konstitutionen om Liturgien, "Sacrosanctum concilium" hed det i afsnit 27 blandt andet: "[...] en fejring i fællesskab [...] indskærpes det at foretrække [...] frem for en individuel og praktisk talt privat fejring. Dette gælder især for fejringen af messen [...]".³⁷

Da Pius X tiltrådte sit embede i 1903, stod det så sløjt til med nadvermodtagelsen i Den katoske Kirke, at man selv i Rom var bekymret. Allerede i 1905 udsendte Pius X dekretet "Sacra Tridentina Synodus" i hvilket han opfordrede til hyppig kommunikionsdeltagelse - sågar daglig.³⁸

³⁵ Berger, Rupert. 2005. Side 267.

³⁶ Schindler mener kommunikionsbænken bliver indført "sent", medens Berger mener, at indførelsen begynder i barokken. Schindler, Peter. 1928. Side 56.; Berger, Rupert. 2005. Side 18.

³⁷ Christensen, Hans. 2013. Side 84.

³⁸ Denzinger. 2001. §3375-3383.

Pius X havde åbenbart svært ved at se mulige interne, strukturelle fejl i Kirken, for i dekretet redegør han for, at miseren skyldes ”jansenismens pest og virus”. Det er uomtvisteligt, at jansenisterne prædikede en høj moral, en stor syndsbevidsthed og en augustinsk prædestinationsbevidshed – uden tvivl ingredienser til en tøvende holdning til nadveren -, men jansenismens storhedstid lå tilbage i det 17. og 18.årh..³⁹ I begyndelsen af det 20.årh. havde det jansenistiske parti med hovedsæde i Holland næppe flere end 10.000 tilhængere.⁴⁰ Det synes som om, man undskyldte egne problemer med længst overvundne fjendebilleder. Krisen omkring år 1900 var så dyb, at Pius X så sig nødsaget til 5 år senere i 1910 at udstede et dekret ”Quam singulari”, som flyttede den første hellige kommunion fra teenagealderen ned i barnealderen forudgået af barnets første skriftemål.

Pius X’s opfordringer til hyppigere kommunion ser bestemt ud til at have haft en effekt. Herhjemme mente pater Otto S.J. at kunne konstatere, at ”En tydelig religiøs Fremgang indledtes i det 20. Aarhundrede med Pave Pius X’s Kommuniionsdekreter”.⁴¹ Samtidig lader det også til, at de mere pastoralt indstillede dele af præstskabet begyndte at indse, at efterhånden som lægfolket navnlig i løbet af det 20.årh. blev mere og mere veluddannet, var det uholdbart med en menighed, der stort set skulle forholde sig passivt. Lægfolkets manglende deltagelse i den eukaristiske liturgi blev til en vis grad substitueret af andre udtryksformer for fælleskab og religiøsitet.

1.04 Foreningslivets betydning for lægfolket

De katolske foreninger blev i første halvdel af det 20.årh. livsvigtige for menighedernes almindelig medlemmer – det var hér, lægfolket kunne være aktive i stedet for passive tilskuere. Således skrev pater Johannes Metzler S.J., lærer ved St. Knuds Skole, i 1910: ”Naar Foreningerne blomstrer, da blomstrer ogsaa selve Menigheden; Foreningernes Fremgang betyder Menighedens Fremgang.”⁴² Alfred Otto S.J. og Gerhard Rauschen gik i

³⁹ Holmquist, Hjalmar og Nørregaard, Jens. Bind II. 1946. Side 428-437; 462-465.

⁴⁰ Otto og Rauschen 1937. Side 230.

⁴¹ Otto og Rauschen 1937. Side 275.

⁴² Metzler, Johannes S.J.. 1910. Side 102.

deres katolske kirkehistorie så langt som til at sige: ”Et Særkende for Katolicismens Genopvaagnen i det 19. Aarhundrede blev LÆGFOLKETS STORE SAMMENSLUTNINGER med religiøse, karitative, kulturelle og sociale Formaal.”⁴³

Metzler S.J. citerede sin biskop Johannes von Euch for at sige:

»Foreningslivet», saaledes udtalte Biskop Johannes sig derfor ved en Sammenkomst i December 1908, »er af den allerstørste Betydning i vor Tid med dens nedbrydende og opløsende Tendenser. Det er derfor glædeligt, naar der findes ligesindede Personer, som slutter sig sammen, for at den enkelte kan finde Støtte i religiøs og moralsk Henseende, og for at alle i Fællesskab skal medvirke til at fremme Kirkens og Samfundets aandelige og materielle Interesser.»⁴⁴

Gravmonumentet over biskop Johannes von Euch (+1922) på Katolsk vestre Kirkegård.

Når man tæller de navngivne ”hovedforeninger”, det vil sige uden at medtage lokalafdelinger, som fandtes i mange af de større provinskøbstæder, var der i 1910 ikke mindre end 38 foreninger! Lad os lige se på antallet af katolikker:

1860 gaves der blandt Danmarks 1.608.362 Indbyggere kun 1.240 Katholikker; nu (1910) findes der blandt 2.588.919 Indbyggere 7.871 Katholikker. Medens den samlede Befolkning i de sidste 60 Aar er steget med 61 % har Katholikerne —

⁴³ Otto og Rauschen 1937. Side 275.

⁴⁴ Metzler, Johannes S.J.. 1910. Side 102.

helt bortset fra de mange polske Indvandrere — haft en Tilvækst paa 535 % - I 1860 kom der paa 1000 Indbyggere kun 0,77 Katholikker, nu 3,04. Relativt er Katholikernes Tal altsaa steget til det firdobbelte, absolut endogsaa til over det sekسدobbelte.⁴⁵

Metzler angav på fornemste vis den demografiske baggrund på hvilken dette forbavsende høje antal foreninger skal ses. Forholdet 43+provinsafdelinger til 7.871 personer er imponerende. Når Metzler afstod fra at medregne de polske gæstearbejdere, der fik sæsonarbejde med sukkerroehøsten på Lolland og Falster, skyldtes det meget sandsynligt dels, at de fleste polakker var piger eller unge kvinder, og at kun en mindre del (3,5 tusinde over 36 årig periode) endte med at blive i Danmark permanent, dels, at det var biskop von Euch's strategi at skabe en dansk katolsk kirke med en stærk dansk kulturel identitet.⁴⁶

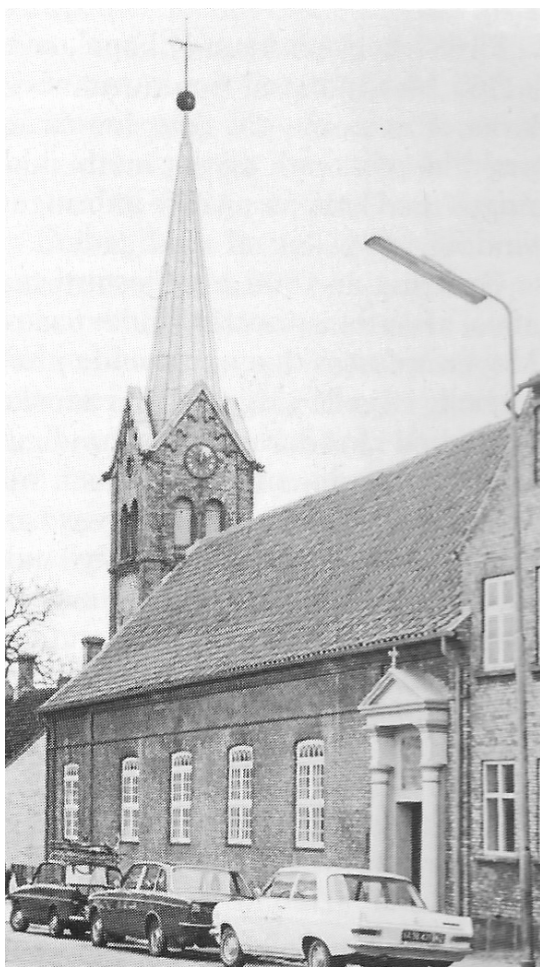
Metzler skrev om von Euch, da han var blevet udnævnt til sognepræst i Fredericia i nederlagsåret 1864: ” Pastor von Euch's Øjne var fremfor alt rettet paa at grunde en dansk katolsk Menighed i den gamle Soldaterby med dens bølgende Befolkning. Hidtil havde man altid betragtet den katolske Kirke som Udlændinges Kirke; men efter at Religionsfriheden var sikret, kunde vor hellige Moder ikke længere betragte sig som en stakkels og hjemløs fremmed [...]”.⁴⁷ Målet at skabe en dansk katolsk kirke med et stærkt dansk kulturelt islæt har passet Metzler og hans jesuitiske medbrødre særdeles godt, ligesom det også blev et mål for de senere jesuitter helt op til nutiden.⁴⁸

⁴⁵ Metzler, Johannes S.J.. 1910. Side 74.

⁴⁶ Ifølge Imigrantmuseet.dk: I 1892 kom de først 400 polske piger; i 1914 ankom 14.452 polakker; gæstearbejderordningen varede fra 1892 og 36 år frem. 3500 endte med at tage permanent ophold.

⁴⁷ Metzler, Johannes S.J.. 1910. Side 27.

⁴⁸ Bestræbelserne på at fremme en egentlig dansk katolsk kirke var et højt prioriteret projekt, som stod på indtil biskop Hans L. Martensens afgang i 1995. Martensen var som jesuit også cand.mag. i dansk. Hans efterfølger lagde kursen om, idet han flere gange offentligt har erklæret, at ”der ikke findes nogen dansk katolsk kirke, men derimod en katolsk kirke i Danmark”. Skiftet har haft den konsekvens, at Kirken nu fremstår multikulturel med flere små grupperinger i menighederne; grupperinger, som har store ligheder med egentlige hjemstavnsforeninger. I 2022 har godt halvdelen af de registrerede 52.000 katolikker udenlandsk baggrund ifølge oplysning i Katolsk Orientering Nr.9. 1. juli 2022. 48. årgang.

Sankt Knuds Kirke. Fredericia. Opført 1767.

Johannes von Euch 1834 – 1922.

Vi vil nu se på de meget forskellige typer af foreninger, og kort nævne de mest interessante.⁴⁹

1. Foreninger der havde et økonomisk sigte på at drive bispedømmet:

Ansgarius-Bonifaciusforeningen som en særlig dansk filial af det store tyske forbund. Stiftet i 1903. Den danske afdeling indsamlede ikke ubetydelige midler til supplement af de ret store beløb, man modtog fra Tyskland.

Et tegn, på hvor trængt Kirken økonomisk var i Danmark på det tidspunkt, ses af, at Ansgarius - Bonifaciusforeningen under sig havde en "Samlerforening". Den blev oprettet i året 1903 og skulle indsamle genanvendeligt affald. Det kunne for eksempel være stålpenne, frimærker, propper, kapsler, cigarbånd, stanniøl, aviser m.m.. Endnu op i 1950'erne

⁴⁹ En stor del af de faktuelle data stammer fra Metzler, Johannes S.J.. 1910. Side 102-117.

har jeg været med til at sortere og bundte brugte frimærker.

2. Foreninger der beskæftigede sig med diakoni og socialt arbejde:

Vincentkonferens for mænd i København (St. Ansgar) stiftet 1855; for kvinder 1889. 1857 optaget i Verdensforeningen af Generalrådet i Paris. I år 1900 var der hele 6 lokalforeninger. Opgave: At besøge de fattige og samtidig at donere penge, eventuelt til husleje, til læge eller begravelse eller indløsning af pantsat bohøve. I stedet for penge kunne der gives anvisninger, som kunne byttes med andre fornødenheder til livets opretholdelse.

Mariaforeningen fra 1855. En ”dameforening” formentlig for det bedre borgerskab. Midlerne var begrænsede til at hjælpe trængende førstekomunikanter og konfirmander.

Mødreforeningen (1880) havde som sit formål at vejlede mødre til en god børneopdragelse, og Elisabethforeningen skulle yde hjælp til den katolske børneopdragelse. Foreningen virkede væsentligt gennem sin bestyrelse – altså indirekte hjælp.

En lidt speciel forening var ”Jesu Barndoms Forening for børn” — oprettet 1881 — der udøvede virksomhed til gavn for de stakkels hedningebørn. Den er formentlig fransk inspireret og er kommet til Danmark med en af de først bølger af de i begyndelsen hovedsagelig franske Sankt Joseph Søstre af Chambéry, som foruden sygeplejen havde udbredt undervisning og egne skoler.⁵⁰ Jeg har selv haft to af dem som fremragende lærerinder på Sct.

⁵⁰ Katolsk håndbog for Danmark. 1983. Side 194-197. De første 4 søstre kom i 1856. Katolsk Orientering Nr. 14. 5. november 2021. 47. årgang. Side 8. Pastor Quang Minh Nguyen's artikel: Det katolske missionsarbejde med børn begyndte med en samtale om, hvordan børn kan hjælpe andre børn. Biskop Charles mødte Pauline Jaricot omkring 1840. [...] (Biskop Charles) begyndte han at interesse sig for efterladte babyer i Kina. [...] drøftelser mandede ud i en enkel handlingsplan - at oprette en organisation, der skulle understøtte udenlandske børnemissioner. Den 19. maj 1843 indkaldte han til det første møde for at etablere den nye organisation i Frankrig og tilskyndede medlemmer til dagligt at bede en kort bøn for missionerne og at støtte sagen økonomisk. [...] (Missionselskabet kom) under pavelig beskyttelse og blev i 1922 udnævnt til et paveligt selskab. Under sloganet ”Bøn, der hjælper børn” bruges de midler, som rejses gennem skoler, til selvhjælpsprogrammer, herunder at gennemføre skolegang, sundheds- og ernæringsprogrammer samt bidrag til medicin, skolepenge, undervisnings- og læringsressourcer. Børn i lokalsamfund, på børnehjem og handicaphjem, flygtninge og gadebørn modtager hjælp takket være andre børns generøsitet. () Min tilføjelse.

Knuds Skole i København. De to var af tysk oprindelse. Senere har jeg som stud. med. undervist på søstrenes sygeplejeskole, og endelig har jeg som læge arbejdet tæt sammen med disse yderst kompetente søstre.

Juleindsamlinger og Syforeninger til gode for fattige familier. 1908

Et i særklasse socialt tiltag var ”Den katolske Syge- og Ligkasse” stiftet 1867. Fra dens formål: ”Dens Medlemmer besøger de syge, følger de døde til Graven, beder og lader holde Bøn for de hedenganges Sjæle. Kassen giver fri Læge og i Sygdomstilfælde en daglig Pengehjælp af 1,50 Kr. for Mænd, 1 Kr. for Kvinder i Løbet af 20 Uger. I Stedet for at faa denne Pengehjælp kan Medlemmerne ogsaa lade sig indlægge paa et Hospital. Ved Dødsfald udbetales en Begravelseshjælp paa indtil 80 Kr. Ægtefolk faar desuden ved et Barns Død — alt efter dettes Alder — 8 indtil 14 Kr..”

Katolske Menighedsplejer 1945, Caritas Danmark 1947, Danmarks Unge Katolikker 1948, Katolske Lægers Familierådgivning 1952, Sankt Vincentgrupperne 1959.⁵¹

Med socialminister Steinckes socialreform i 1933 i forbindelsen med det store Kanslergadeforlig blev flere af den solidariske velfærdsstats sociale goder indført. Således fik arbejdsløsheds-kasser en statsstøtte på 50% og offentlig forsorg blev lagt under de kommunale socialudvalg, ligesom der kom offentlige sygekasser. Flere af de private sociale tiltag blev således efterhånden afløst af det offentlige.

3. Vi vender os nu mod de foreninger, der primært skulle fremme det religiøse aspekt – bøn og teologisk indsigt - inden for menighederne:

Mariakongregationerne må nok anses for de mest betydningsfulde og mest levedygtige, da de stadig eksisterer under lidt anderledes former. Kongregation for mænd i København (oprettet 1877) og i Aarhus (1881), en kongregation for unge i hver af de samme Byer (1878 og 1887), to kongregationer for elever på St. Andreaskollegiet i Ordrup (1877 og 1909) og endelig en kongregation for unge piger i København (1904), som er

⁵¹ Christensen, Hans. 2013. Side 21. En del faktuelle oplysninger stammer direkte fra foreningerne – resten fra Katolsk håndbog for Danmark 1983.

knyttet til Mariahjemmet. Da jeg selv var medlem fra 1957 til 1965 på jesuittergymnasiet, Niels Steensens Gymnasium, var opgaven først og fremmest at bibringe os drenge en forståelse for og praktisk anvendelse af bibelsk eksegese. Desuden udgav vi et spritduplikeret blad for børn ”På Vejen”.

Broderskabet for Marias hellige og ubesmittede Hjerte. (1862)

Dødsangstbroderskabet. (1862)

Jesu guddommelige Hjertes Broderskab (indført 29. Juni 1862)

D. h. Franciskus's tredje Orden (4. Oktober 1887).

Den levende Rosenkrans (1888),

Rosenkransbroderskabet (2. November 1890).

”Ut omnes unum” (1895).

Den hellige Families Forening (1897).

Den eukaristiske Forening for Kvinder (1896).

Ærkebroderskabet til Jesu helligste Hjertes Æresvagt (26. November 1905).

Bønnens Apostolat (9. Oktober 1898).

I sidst halvdel af 1800tallet blev ”Bønnens Apostolat” stiftet i Frankrig – 1898 i Danmark - , med det formål at forene katolikkerne bredt i et netværk kendetegnet ved en bestemt bøn- og eukaristisk praksis. Fra 1891 blev det ”Bønnens Apostolat's” særlige opgave at bede i Den hellige Faders intention, som siden da er blevet kundgjort hver måned. Bevægelsen fik fra begyndelsen af 1900tallet og indtil nu stor global udbredelse.⁵²

⁵² Katolsk håndbog for Danmark. 1983. Side 208-209.

ARS LITURGICA·NR.7885·MARIA LAACH·GERMANIA

Bønnens Apostolat.

Denne Forening, som er indviet til Jesu Hjerter, omfatter for Tiden ca. 30 Millioner Medlemmer.

Dens Formaal er: at bede og ofre i Forening med Jesu Hjerter for alle de Anliggender, Frelseren selv beder og ofrer for i den hellige Messe og i Tabernaklet. Hver Maaned meddeles særlige Anliggender, som den Hellige Fader har godkendt.

Fælles for alle Medlemmer er den saakaldte **Morgenopofrelse**, hvorved man ofrer Dagens Bønner, Gerninger og Lidelser i „Bønnens Apostolats“ Mening.

Desuden kan man bede hver Dag et Led af **Rosenkransen** i samme Mening. Endelig er der en tredje Klasse, som ogsaa opofrer en **Sonekommunion** hver Uge eller hver Maaned. „Jesu Hjertes Budbringer“ er Organet for „Bønnens Apostolat“ i Norden. Samtlige Sognepræster og Rektorer i Danmark og Norge er bemyndiget til at optage Medlemmer i „Bønnens Apostolat“.

Dr. Iverol Christensen

blev optaget i „Bønnens Apostolat“

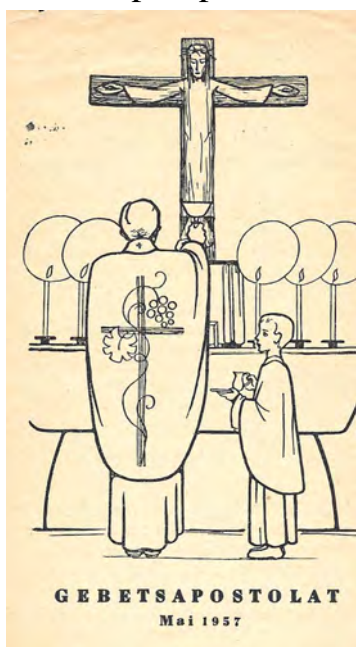
den 8. 1. 1956

P. Robert Grotteloes S.J.

(Underskrift)

Min egen fars indmeldelse i ”Bønnens Apostolat”.

Herefter nogle eksempler på, hvorledes budskaberne blev udbredt:

Aufopferungsgebet am Morgen:

Alles für Dich, heiligstes Herz Jesu!

oder:

Lieber Heiland,

Du hast mich in der Taufe zum Gotteskind gemacht und schenkst mir immer wieder so viel Gutes. Darum möchte ich Dir heute in allem Freude machen. Gern will ich mit-helfen, daß Deine Kirche sich ausbreitet bei uns und bei den Heiden. Dafür will ich heute beten und arbeiten, gehorchen und helfen, Opfer bringen und beim Spiel ordentlich sein. Hilf mir, bitte, dazu!

Und Du, liebe Gottesmutter, segne mich, daß ich das auch wirklich tue.

Göttliches Herz Jesu, ich bete und opfere mit Dir, daß die Erneuerung der Liturgie und der sakralen Kunst zur Erneuerung des christlichen Lebens wirksam beitrage.

Göttliches Herz Jesu, ich bete und opfere mit Dir für die Festigung der Freiheit der Kirche in Pakistan.

Göttliches Herz Jesu, ich bitte Dich, erhöre mich.

**Bringe jeden Tag bewußt ein Opfer!
Gehe wenigstens einmal im Monat zur heiligen Kommunion!**

Bete jeden Tag ein Gesätzchen des Rosenkranzes!

Mit kirchlicher Druckerlaubnis. Herausgegeben vom Sekretariat des Gebetsapostolates, Innsbruck, Sillgasse 8. Druck Fel. Rauch Innsbruck

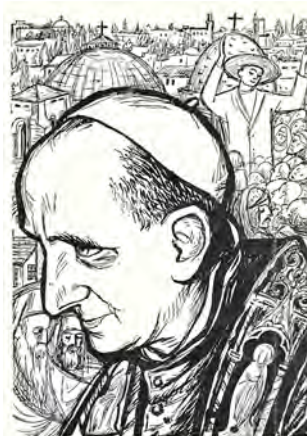

Bønnens Apostolat
Oktober 1962

Korsridder.

Kristus er omgivet af fire skikkelser, som er sindbilleder på de fire evangelister, som har skrevet op, hvad Jesus har lært og gjort. Kirken skal give det videre til alle folkeslag. Det gør kirken også ved et ufejlbart kirkemøde. Paven opfordrer os til i oktober at bede for, at kirkemødet må oplyse os om tidens vildfarelser, de farer, som truer vor tro og vort kristne liv. Desuden skal vi bede for lægmænds apostlene i Latin-Amerika.

Alt for dig,
Jesu hellige Hjerte.

PAVENS ANLIGGENDER
Januar 1965

Korsridder

og
Bønnens Apostel

Pave Paul VI. skal være den gode hyrde for alle mennesker. Han ønsker, at Jesu ønske må blive opfyldt: at alle må være eet, både katolikker, ortodokse og protestanter. Derfor opfordrer Paven os til i **Januar** at bede for **overvindelsen af fordomme, der hindrer de kristnes genforening og for energisk arbejde også i missionerne for de kristnes enhed.**

„Alt for Dig,
Jesu hellige Hjerte.“

APOSTLESHIP OF PRAYER

1st (and only essential)
Practice:
The Daily Offering

O Jesus, through the Immaculate Heart of Mary, I offer Thee the prayer, work, sufferings and joys of this day, for all the intentions of Thy Divine Heart in the Holy Mass, and especially that young people may grow up with devotion to the Blessed Sacrament and to Mary, Mother of the Church.

(Young people have a hard time of it nowadays, as they grow up in the faith. Pagan influences, subtle and attractive, are at work to wean them from Christ and prevent their coming to spiritual maturity. If they can come to have a real love of the Blessed Sacrament and of Mary, this will see them safely through their years of adolescence.)
MISSIONS INTENTION: *Peace in Africa.*

2nd Practice: Mass and Communion of Reparation on any day of the month.
3rd Practice: Devotion to Our Lady, marked by at least a daily decade: **THE SCOURGING AT THE PILLAR.**

Your patron for the month is

ST MARY MAZARELLO

"Now you've given me my passport, I can go any time, can't I?" Mother Mary was only forty-four when she gaily said this to the priest who had given her the Last Sacraments. She died a little later, on May 14th, 1881. By then there were thirteen convents of the Daughters of Our Lady Help of Christians, sometimes called the Salesian Sisters. In 1874, when she was thirty-five, Mary Mazarello was made superior of the newly-founded congregation, by the advice of St John Bosco himself. She was the daughter of hard-working peasants of Mormese in the south of Piedmont, and before St John Bosco met her, she had begun to do for girls what he was doing for boys. Her plain peasant upbringing was valuable in her later work, work characterized by simple naturalness and gentleness—encouragement and guidance, not repression; the example of Christ, not the stick. She was canonized in 1951 and lies buried near St John Bosco in Turin.

SATURDAY, MAY 14th, 1966

MESSENGER OFFICE, WIMBLEDON, S.W.19

Man bemærker, at pavens anliggender i 1965 har fået et økumenisk anstrøg.

4. Oplysende foreninger og foreninger med et mere selskabeligt formål:

Ansgariusforeningen 1853. Foreningen skulle udgive katolske andagts- og skolebøger. Desuden skulle foreningen stå for udgivelsen ”Nordisk Ugeblad”.

Academicum Catholicum stiftet 1896 (kvinder fik først adgang 1912), Hertug Knuds Division under Det Danske Spejderkorps 1918, Danmarks Katolske Kvindeforbund 1925, Nicolaus Steno Gildet for katolske læger 1936.⁵³

Der er således næppe tvivl om at frem til 2. Vatikankoncil, på hvilket man redefinerede kirkebegrebet, var Foreningslivet af den allerstørste Betydning for, at den enkelte katolik kunne finde ”Støtte i religiøs og moralsk Henseende, og for at alle i Fællesskab skal medvirke til at fremme Kirkens og Samfundets aandelige og materielle Interesser.” – som biskop von Euch udtalte det i 1908.⁵⁴

Selvom data hér er behæftet med en del usikkerhed, får man en klar fornemmelse af udviklingen før og efter 2. Vatikankoncil:

I 1910 var der 38 foreninger – i 1983 var det faldet til 17 foreninger = et fald på 55%.

I 1910 var antallet af katolikker i Danmark opgivet til 7.871 personer - i 1983 antages tallet at ligge på ca. 30.000 personer (2021 er antallet opgivet til 47.673 – en stigning tilskrevet indvandring) = en stigning på 282%.

Det tyder på, at foreningslivet ikke længere ”er af den allerstørste betydning”, men at et kirkeligt medansvar rykkede i front. Disse muligheder blev givet lægfolket på Andet Vatikankoncil, og som vi skal se lidt senere, er de over tid blevet til ganske mange.

I forbindelse med det dalende foreningsliv, skal man naturligvis ikke se helt bort fra andre forklaringer.

En mulighed er naturligvis, at efterhånden som lægfolk også bliver mere og mere økumenisk indstillet (i Danmark ikke mindst på grund af den høje

⁵³ Christensen, Hans. 2013. Side 21. En del faktuelle oplysninger stammer direkte fra foreningerne – resten fra Katolsk håndbog for Danmark 1983.

⁵⁴ Metzler, Johannes S.J.. 1910. Side 102.

procentdel af blandede ægteskaber), ser flere Den katolske Kirke som en forening, de er medlemmer af efter devisen: Først kristen, så katolik. Kirken er således ikke længere i så høj grad et helligt mål i sig selv.

Et andet vigtigt middel til at aktivere lægfolket specielt i slutningen af det 19.årh. og første halvdel af det 20.årh. var de mange andagtsformer:

Sakramental andagt med sakramental velsignelse, andagt til Jesu allerhelligste hjerte, rosenkransandagt, majandagt, valfarter, andagter i anledning af lokale helgenfester og fælles korsvejsandagt.⁵⁵

I Vesteuropa kom der et par store internationale pilgrimsmål. Lourdes med den helbredende kilde, som ”Damen” pegede på, var vokset støt siden sidste halvdel af 1800tallet. Fatima, hvor Vor Frue skulle have vist sig, kom i rivende udvikling efter en lokal biskops anerkendelse i 1930. Denne anerkendelse blev støttet fra allerhøjeste sted, da pilgrimssøgende i Fatima opnåede løfte om pavelig skænket aflad – eftergivelse af timelig syndestraf, som forudsætter accept af tanken om en skærsild, som igen udspringer af forestillinger om, at det uperfekte, det ikke helt rene, ikke må nærme sig det hellige.

Herhjemme begyndte valfarten til Haraldsted på Midsjælland i 1914 til ære for den hellige Hertug Knud Lavard, der blev myrdet af sin rival til kongemagten, Magnus, i en julefredstid i 1131.

Fundamentet til kapelruinen i Haraldsted fra ca. 1150. Vekors 1902. Til ære for Knud Lavard.

Katolske spejdere dannede i 1918 deres egen afdeling under Det danske Spejderkorps med navnet ”Hertug Knuds Division.”⁵⁶ Som ulveunge var jeg i 1950’erne stolt medlem af 2. Absalon trop under samme division.

⁵⁵ Fælles korsvejsandagt til forskel fra en individuel korsvejsandagt pålagt som bod i forbindelse med skriftemål – en praksis, der stammer fra middelalderen, hvor denne bod var en substitut for en egentlig pilgrimsrejse til ”Via Dolorosa” i Jerusalem.

Hellig trekongers vandring var et tilbud med støtte fra spejderne specielt til unge mennesker.

I 1949 begyndte de årlige valfarter i maj måned til ære for Vor Frue af Åsebakken – Vor Frue Kloster ved Høsterkøb var og er hjemsted for Benediktinerinderne i Danmark. Klosteret blev grundlagt 1942.⁵⁷ Numerisk har Åsebakkevalfarten altid været den største valfart i Danmark.

Valfart og procession til ære for Vor Frue af Åsebakken 1960.

Øm-valfarterne i Jylland havde deres udspring i udflugter til den store cistercienserklosterruin i tiden op til 2. verdenskrig. I 1950 fandt den første egentlige valfart til ære for Vor Frue af Øm, Ømborgen ved Mossø.⁵⁸

På Færøerne har den katolske menighed sin egen årlige valfart til det middelalderlige bispesæde på Kirkjubøur.⁵⁹

Til illustration af hvor grundfæstede liturgiske andagtsformer var hos det katolske lægfolk, kan følgende historie, fortalt til mig af min gode afdøde ven, tidligere jesuit, cand. mag. Karlheinz Löhner, illustrere dette bedre end mange ord.

Lige omkring krigsafslutningen i foråret 1945 (1.påskedag faldt på den 1. april) var Karlheinz som messedreng med i en Kristi Legems procession i sin daværende hjemby, Aachen.⁶⁰ Da processionen går ude på offentlig vej

⁵⁶ Christensen, Hans. 2013. Side 21.

⁵⁷ Katolsk håndbog for Danmark. 1983. side 185.

⁵⁸ do.

⁵⁹ do. + Det katolske kirkeblad for færøerne.

⁶⁰ Messebogen (Missale Romanum) på latin og dansk. 1926. Side 652:

Christi Legems Fest

Da Kirken paa Skærtorsdag, den egentlige Mindedag for Indstiftelsen af Alterens allerhelligste Sakramente, er saa dybt grebet af Sorgen over frelserens lidelse og nærførestaaende Død, at den ikke ret kan holde nogen Glædesfest, har den valgt en anden, bedre egnet Dag, den første Torsdag efter Paasketidens Ophør, til at fejre denne

i den sønderbombede by, kommer en amerikansk militærlastvogn kørende imod den. Da lastvognen kommer nærmere, standser den, og ud springer en gruppe sværtbevæbnede amerikanske soldater. De tager deres hjelme af og knæler ned ved vejsiden indtil processionen er kommet forbi dem. Karlheinz glemte aldrig dette billede af ”fjenden”.

Jeg må lige minde om, at et af udgangspunkterne for dette lidt lange afsnit var Pius X’s syn på lægfolk i rundskrivelsen, ”Vehementer nos” fra 1906, i hvilken han talte om to slags mennesker: ”[...] hierarkiet, der er i stand til styre og lede [...]. [...] lægfolket, har de ingen anden forpligtelse end den at lade sig betingelsesløst lede og lydigt følge ledernes anvisning.”⁶¹ (Min oversættelse).

Der er ikke utænkeligt, at en stadig påstået ”ideologi” om de to skarpt adskilte slags mennesker – en idé, der blev promoveret langt op i det 20.årh., selvom 2. Vatikankoncil korrigerede den – har været en medvirkende årsag eller i det mindste lagt kimen til de mange misbrugssager, Den katolske Kirke har været plaget af. Jeg tænker på de mange enkeltsager, men også på de mere institutionelle problemer, som de irske Magdalenehjem og de nylig afslørede forhold på de canadiske børnehjem for ”indfødte” børn. I skrivende stund afsløres de uhyrlige mange overgreb (330.000) på mindreårige i Den katolske Kirke i Frankrig. Den holdning, at der indenfor Kirken er to ”klasser”, et A-hold og et B-hold, lever desværre videre ret så mange steder i Den Katolske Kirke. Fænomenet betegnes nu som ”klerikalisme” – hvilket er en udvidelse af begrebet, der tidligere betegnede ”stræben efter at øge kirkens politiske magt”. Det fik i september 2021 den romerske biskop, pave Frans, til i en tale til bispedømmet Roms katolikker at sige:

Synodalitet - det modsatte af klerikalisme.

“Et af Kirkens onder, endda en perversion, er den klerikalisme som løsriver præsten og biskoppen fra folket”, advarede paven om og beklagede sig over, at

ophøjede Hemmelighed med den tilbørlige jubel. Pave Urban IV paabød i Aaret 1264 denne Fest for hele Kirken, og det blev overdraget den navnkundige Teolog Thomas af Aquino at udarbejde Dagens Officium og Messe. Hvor det lader sig gøre, afholdes der paa Christi Legems Fest eller en Dag i Oktaven en højtidelig Procession med det allerhelligste Sakramente.
Kirkefarven er hvid.

⁶¹ Pius X’s Vehementer nos. Fra 11/2 1906. Actes De S.S. Pie X. Bind II: 135-136.

der fortsat findes “megen modstand mod at overvinde billedet af en kirke, der skelner strengt mellem ledere og underordnede, mellem underviserne og dem, der må lære, da man herved glemmer, at Gud elsker at vende rangordenen på hovedet”.

Og Frans advarede om, at “vi ikke må diskriminere i Guds navn” og herefter tænke, “at vi er de rene, de udvalgte og tilhører denne bevægelse, der har svarene på alt. [. . .] Nej, vi er alle sammen Kirken”, gentog han.⁶²

Det er særdeles stærke ord pave Frans bruger hér, specielt når man betænker, at han går direkte i rette med sine forgængere ikke mindst den i 1954 kanoniserede Pius X. Det bliver spændende at se, om Frans vil lykkes med sit budskab. Jeg kan ikke mindes, at jeg, under de syv paver jeg foreløbig har levet under, har oplevet en pave møde så megen modstand.

Thorvaldsens museum, København.

Set fra lægfolkets side har Kirken ændret sig siden 2. Vatikankoncil. Deres stilling har ændret sig nogle steder hurtigere end andre. Lægfolk har fået indflydelse via de tidligere omtalte sogne- og pastoralråd – endnu ikke

⁶² Katolsk Orientering. Nr. 13. 15. oktober 2021. 47.årgang.

fuldt demokratisk, idet rådene kun er rådgivende organer. På det undervisningsmæssige og liturgiske plan kan lægfolk være lektorer, kommuniionsuddelere, gudstjenesteledere og kateketer. De fleste steder accepterer man nu begge køn i disse funktioner. På den strukturelle plan er der netop i disse dage sket en meget betydningsfuld omvæltning. Ikke ordinerede ordensbrødre, altså lægbrødre, får mulighed for at stå i spidsen for deres ordenssamfund. Ændringen omhandler andet afsnit af Canon §588 i kanonisk lov, hvor der tidligere stod at ”gejstlige institutter ledes af ordinerede præster. Man kan nu udnævne eller vælge et ”ikke-gejstligt medlem”. Desuden har pave Frans, som hele tiden har hævdet, at han fører Andet Vatikanconcil’s reformer ud i livet, fornylig indført ændringer af Den romerske Kurie, hvorefter det ikke kun er gejstlige, men ”ethvert troende medlem”, der har mulighed for at lede et dikasterium i Den romerske Kurie.^{63 64}

Endelig må man sige, at Vat.II’s syn på grundlaget for fri videnskabelig forskning har betydet, at gejstlige i mange tilfælde har fået øjnene op for de mængder af kvalifikationer, lægfolk besidder. På den anden side må det med beklagelse indrømmes, at en ikke ringe del af de klerikale stadig mener at kunne kloge sig på en række områder blot i kraft af deres vielse.

1.05 Antimodernismen og årsagen til dens døds kamp

Når man taler om antimodernismen, er det nok en god idé først at se på, hvad begrebet modernisme dækker over.

Vi begynder med at se på den tyskfødte Alfred Otto’s forsøg på at definere modernismen:

Modernismen tog sit Udgangspunkt fra 3 fundamentale Grundsætninger, som stod i den skarpeste Modsætning til Kirkens Lære: a) Fornuften ved ikke noget som helst om Troens Indhold (Guds Eksistens, Sjælens Udødelighed, den

⁶³ Meddelelsen blev bragt i Katolsk Orientering Nr.8, af 17. juni 2022. 48.årgang. Dikasterium: Afdeling, Kontor.

⁶⁴ The Tablets netudgave af 21/7 2022: [Christopher Lamb](#) reflects in View from Rome that Pope Francis’ appointment of three women to the dicastery responsible for advising him on who should be made a bishop is “a potential game changer”.

overnaturlige Aabenbaring o. s. v.), fordi alt dette overskrider Erfaringsverdenens Grænser (Agnosticisme, : Kants Erkendelseslære) ; b) Grundlaget og Udgangspunktet for Troen er den religiøse Følelse (Schleiermacher), i hvilken Gud kundgør sig for Sjælen, og som derfor er den højeste Rettesnor for Troen (Immanentisme, d. v. s. en indre medfødt Livsform, den religiøse Oplevelse); c) Dogmerne er ikke absolutte Trossandheder, men Formler, der afspejler religiøse Følelser og derfor kun har relativ Værdi. Som Symboler for den religiøse Følelse og Oplevelse er Dogmerne underkastet en rent naturlig Udvikling jævnsides med Menneskeslægtens intellektuelle og moralske Fremskridt (Evolutionisme).

Modernismens videnskabelige Reformbevægelse fik i Begyndelsen stor Udbredelse, da den var blandet med en Del berettigede Reformideer og dens Repræsentanter tilsyneladende holdt fast ved Navnene Kristendom og Katolicisme. Det er Pius X's store Fortjeneste at have afsløret Modernismens hæretiske Aandsretning og rensset Kirken for dens ødelæggende Lære. (Rauschen, Udvidet Apologetik, 1914:, S. 94-99). I Dekretet »Lamentabili« (3. Juli 1907) forkastede han 65 modernistiske Sætninger som uforenelige med Kirkens Lære. Den 8. September 1907, paa Marias Fødselsfest, kom det knusende Slag mod Modernismens System gennem Encyklikaen »Pascendi dominici gregis«, som gav en systematisk Fremstilling af den modernistiske Teologi og forkastede denne som »Indbegrebet af alle Vildfarelser«. I det berømte Motuproprio »Sacrorum Antistitum« (1. September 1910) krævede Pius X af alle Præster Aflæggelsen af en særlig Ed mod den modernistiske Vranglære. Dermed var Modernismens Kraft brudt. I løbet af kort Tid var dens Indflydelse fuldstændig trængt tilbage.⁶⁵

Det er helt klart, at det, Otto beskrev, var sådan som han oplevede modernismen i de tysksprogede områder i 1920'erne og 30'erne. Bevægelsen havde hér sine filosofiske rødder i Emanuel Kants erkendelseslære og Schleiermachers subjektivering af det religiøse. De systematiserede definitioner Otto lagde for dagen ser ud til at passe på Tyskland i mellemkrigsårene, men stemmer ikke, som vi skal se, ganske overens med Roms definitioner, som de blev udlagt af pave Pius X.

Det kan sikkert synes noget naivt, at dr.phil. Alfred Joachim Otto S.J. mente, at ”modernismens kraft var brudt”, men de, der som jeg, har kendt Otto, vil nok være enige i, at han var alt andet end naiv. Otto var en begavet og anerkendt historieforsker, der var dr.phil fra hele to universiteter – Gregoriana i Rom 1931 og Københavns Universitet 1933. Når Otto alligevel tog så grundigt fejl, skyldes det formentlig dels, at han som tyskfødt fokuserede på dannede, katolske universitetskredse navnlig i det sydlige Tyskland, dels, at han, da han skrev ovenstående i midten af 1930'erne, oplevede, ikke mindst på det politiske plan, hvordan autokrater i høj grad mente at kunne pacificere og nedkæmpe en organisation ved at

⁶⁵ Otto, Alfred S.J. Dr. phil. og Rauschen Gerhard Dr. phil & theol. 1937. Side 271-272.

sætte formodede ledere ud af spillet. I Den katolske Kirkes regi forgik en sådan udrensning i perioden fra 1860'erne og frem til 2. Vatikankoncil ved at give skriveforbud eller ekskommunikere en lang række kendte personligheder, som Otto har nævnt.⁶⁶ Den sidste pave, der benyttede disse metoder, var Johannes Paul II, der uden synderlig held ville bekæmpe, hvad han som polak så som ”kommunisme” i de sydamerikanske befrielsesteologiske kredse. Jeg tænker her på de ”kammeratlige” samtaler, Ratzinger på vegne af Johannes Paul II førte med Gustavo Gutiérrez O.P., kardinal Evaristo Arns O.F.M. og Leonardo Boff og som førte til periodevis skriveforbud.

I modsætning til Otto's nationale synsvinkel har adskillige teologiske forskere, navnlig efter 2. Vatikankoncil, ment, at Rom opfattede modernismen som en samlet, global sammensværgelse med det ene formål at ødelægge Guds kirke. I dag kunne man kalde det en konspirationsteori, som med manipulerende metoder mistænkeliggjorde alle ydre og indre ”fjender”, som fremsatte synspunkter, som af Rom blev anset for illoyale.

Blandt disse forskere er teologiprofessor Richard McBrien, der mener, at Rom nærmest per automatik fordømte alle, som man ikke rigtig forstod, som modernister. Rom mistænkeliggjorde disse katolikker – det gælder blandt andre kardinal Newman, som vi skal se senere.⁶⁷ Schatz mener, at prædikamentet, modernist, blev sat på alle, der ikke var yderst konservative i deres holdninger.⁶⁸ Roger Aubert, professor i kirkehistorie og økumenisk teologi på Löwens universitet, mener at modernismen mere skal ses som en retning eller en tendens fremfor en oprensning af bestemte sandheder.⁶⁹

Det, at Rom anså modernismen for at være en organiseret sammensværgelse vendt mod Den romersk katolske Kirke, anses af flere for at være en fejlforklaring fra Roms side, og desuden ses det som et forsøg på manipulation. Således skriver Leif Grane: ” Om en samlet bevægelse med et bestemt mål er der kun tale i kuriens fantasi, udtrykt i Pius X's forskellige udtalelser, hvoraf man kunne få det indtryk, at der er tale om et sluttet system. I virkeligheden drejer det sig om en række, som regel helt individuelle, forsøg på at finde sig til rette med den katolske identitet i en fremmed verden.”⁷⁰ Schatz er enig i denne udlægning, idet

⁶⁶ Otto, Alfred S.J. Dr. phil. og Rauschen Gerhard Dr. phil & theol. 1937. Side 270-271.

⁶⁷ McBrien 1987: 296-297

⁶⁸ Schatz 2008: 127.

⁶⁹ Bilanz der Theologi im 20. Jahrhundert 1969. Bind II: 10f.

⁷⁰ Grane 1982: 199.

han ikke ser nogen særlige forbindelser eller kontakter mellem de enkelte landes meget forskellige teologiske og kirkereformatoriske bevægelser.⁷¹ Küng siger rent ud, at Pius X var ude på skabe en uoverskuelig kløft mellem Den katolske Kirke og moderne videnskab – hvorved han også ramte mange katolske forskere. For Küng ser det ud som om, der var tale om en villet kampagne mod katolske intellektuelle.⁷²

Lad os nu se på, om de ovennævnte teologer har ret i deres påstand om, at Rom opkastede et sådant konspirationsteoretisk påfund med det formål at bevare en uforanderlig magtbase. Vi vil i den forbindelse se på de to vigtigste ”manifeste” nemlig Pius X’s rundskrivelser ”Lamentabili” og ”Pascendi dominici gregis” begge fra 1907 og desuden den antimodernistiske ed ligeledes fra Pius X, der den 1. sept. 1910 udsendte ”Antimodernisteden”: Motu Proprio ”Sacrorum antistitum”.⁷³ Sidstnævnte skulle aflægges af alle gejstlige, præster, skriftefædre, prædikanter, religiøse overordnede, og professorer i filosofi og teologi ved katolske institutioner. Eneste undtagelse var ordensgejstlige samt universitetsprofessorer ved tyske universiteter – muligvis var undtagelserne begrundet i en frygt for en ny tysk kulturkamp.⁷⁴ De citerede teologer skriver alle meget om anti- og modernisme, uden, synes det mig, helt præcist at gøre rede for, hvad Kirken forstod ved modernisme.

Men hvad forstod Pius X ved en modernist?

”Lamentabili” er i denne forbindelse mindre interessant, idet den stort set kun er en opremsning af mulige tænkte eller konkret udtalelser, modernister kunne komme med. Derimod er ”Pascendi dominici gregis” interessant, idet pave Pius X i denne rundskrivelse giver et bud på, hvad han og dermed Rom forstår ved en modernist:

Det er dog vedtaget og fastlagt blandt dem (modernisterne (min tilføjelse)), at videnskab og ligeledes historie nødvendigvis må være ateistisk; indenfor deres område (videnskabens og historiens område (min tilføjelse)) kan der ikke være plads til andet en til fænomenerne – og indenfor disse bliver Gud, og hvad der er guddommeligt, fjernet. (Min oversættelse).⁷⁵

⁷¹ Schatz 2008: 125.

⁷² Küng 2001: 181.

⁷³ Denzinger 2001: 3401-3466; 3475-3500; 3537-3550.

⁷⁴ For yderligere beskrivelse af Kirken under Det tyske Kejserriges kulturkamp under rigskansleren Otto Von Bismarck 1871-78, se: Otto og Rauschen 1937: 249; Christensen, Hans. 2013: 12

⁷⁵ Pius X. 1907. Pascendi Dominici Gregis: afsnit 6: Id tamen ratum ipsis fixumque est,

Som pave Pius X altså ser modernisten, er denne en person/forsker, der tager Gud, det guddommelige eller overnaturlige ud af ligningen, når han eller hun skal forklare eller undersøge fænomener – det vil sige sanselige forhold. Modernisten afstår fra at bruge det ikke sanselige, det overnaturlige, i sine forklaringsmodeller – modeller, som vi kan supplere med yderligere krav om, at de skal være reproducerbare og falsificerbare for at fuldende billedet af videnskab i vores forstand. Desuden nægter modernisten at lade sine undersøgelser begrænse af en autoritet med én bestemt agenda, som undersøgelsesresultater skal passe ind i. At modernisten i ”Pascendi dominici gregis” samtidig betegnes som en stadig egocentreret og brovtende person og en folkeforfører synes i denne sammenhæng mindre vigtig, da det jo kan passe på en hel del af os mennesker.

Tilbage står, at den karakteristik Pius X gav af Den katolske Kirkes værste fjender *de facto* indeholder de karakteristika, der danner grundlaget for al videnskabelig forskning – også inden for humaniora og teologi.

På den baggrund er det ikke så underligt, at Rom så farer overalt også indenfor egne rækker. Man må som antimodernist have set en stadig betydeligere del af klart mere veluddannede personer tilslutte sig ”fjenden”. Den virkelige fare for antimodernisten var, at den frie forskning kunne påvise udvikling i gudsbilleder, i dogmer, i Kirken, i opfattelser etc.. Dermed rystedes antimodernistens statiske opfattelser. Kirken kunne i antimodernisternes opfattelse kun være uforanderlig.

Rom kunne nok ikke have set det anderledes end som en global sammensværgelse, en stor bølge, man måtte bryde. Det, Rom ikke var klar over, var, at den enkelte modernist ikke ”rottede” sig sammen med alle andre modernister, men at menneskers måde at erkende og bearbejde disse erkendelser på havde ændret sig for altid.

Lige før afslutningen på ”Pascendi dominici gregis” fremsatte Vatikanet det ønske man havde – og dermed også, hvad man frygtede at miste:

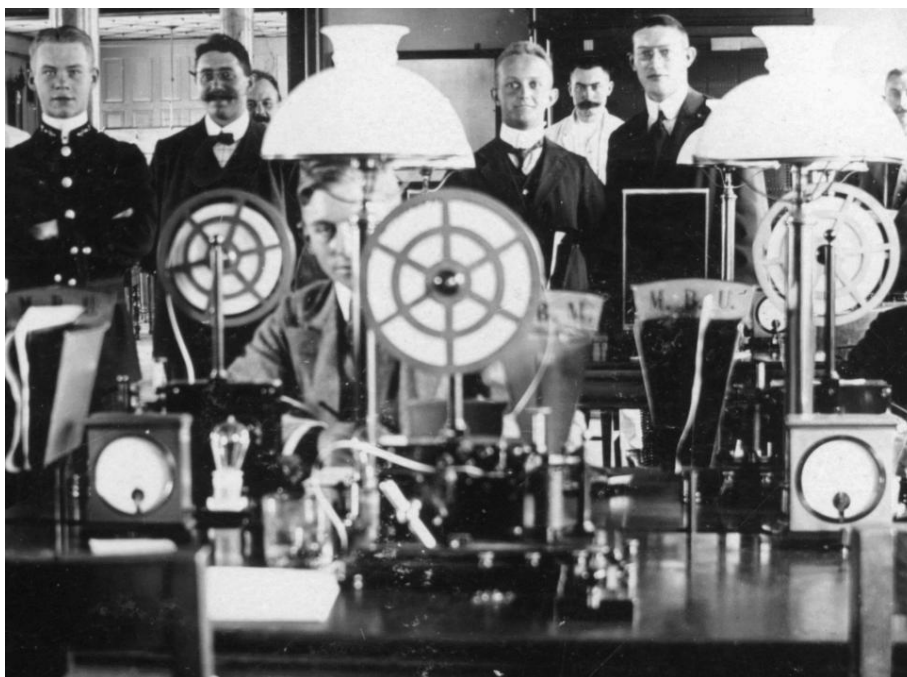
”[...] det er vores hensigt, at etablere [...] et særligt organ i hvilket, [...] videnskabelige fremskridt og andre erkendelsesområder kan nyde fremme vejledt

atheam debere esse scientiam itemque historiam; in quarum finibus non nisi phaenomenis possit esse locus, exturbato penitus Deo et quidquid divinum est.

og belært af katolsk tro og lære”. (Min oversættelse).⁷⁶

Det havde dog selv for Rom været svært helt at holde sig fri af modernistisk tankegang. Det viser følgende:

I 1856 var det igen kommet Den hellige Stol for øre, at nogle charlataner med hjælp fra kvinder med tvivlsomt rygte foranstaltede seancer, i hvilke disse damer tolkede magnetismens kraft i overnaturlige termer. Det brød Læremyndigheden sig bestemt ikke om og henviste til, at man allerede én gang tidligere i 1841 forbød en sådan brug af magnetisme. Imidlertid besluttede Den hellige Stol sig klogt for at tillade brug af magnetisme, når al overnaturlighed, trolddom og andre åndelige forklaringer blev lagt til side, og man ikke ville bruge kraften til at volde ondt.⁷⁷ Fysikeren er altså nødt til at se bort fra al åndelighed, og dermed også fra Gud, når han skal sætte ligningen op, der forklarer et fænomen – i dette tilfælde magnetismens kraft. Der gik ikke mange år, før man i Vatikanet kunne indvie sin egen telegrafstation, som jo som bekendt opererer ved hjælp af elektro-magnetisme.

⁷⁶ https://www.vatican.va/content/pius-x/en/encyclicals/documents/hf_px_enc_19070908_pascendi-dominici-gregis.html

⁷⁷ Denzinger 2001: §2823-2825.

Det må være berettiget at spørge, **hvordan** kunne Den romersk katolske Kirke overhovedet overleve, og **hvorfor** gik den ikke under i den modernistiske bølge, som set med vore øjne i den grad kom sejerrig ud af mødet med Kirken?

Den troende vil kunne svare, at Kirken overlevede, fordi Jesus i Matt. 16,18 garanterede dens overlevelse med ordene ” Og jeg siger dig, at du er Peter, og på den klippe vil jeg bygge min kirke, og dødsrigets porte skal ikke få magt over den”. Kirken skal fortsat være i verden til vor frelse. Som vi ser, er det, den troende i virkeligheden svarer på, netop det, teologien skal forsøge at svare på nemlig ”**hvorfor?**”- altså sidste del af spørgsmålet.

Til forskel herfra bygger forskerens sin forklaringsmodel op og sandsynliggør den ved hjælp af reproducerbare observationer og data. En sociolog eller en historiker kunne inddrage materiale fra samfundsmæssige forhold, fra traditioner, familiemønstre, politiske omstændigheder, numeriske størrelse på til- og afgang, verdenskrigenes indflydelse på befolkninger religiøse habitus m.m. Vedkommende vil så opbygge en mere eller mindre sandsynlig teori, der kan besvare spørgsmålet: **Hvordan** kunne Kirken overleve?

En af sikkert flere forklaringsmodeller kunne være sociologisk: En stor del af den katolske intelligentsia forblev i Kirken og drev forskning. Jeg har haft det held at have mødt en del katolske forskere, som i deres egen person har kunnet forene de to synsvinkler, den videnskabelige (hvordan) og den religiøse, kristne (hvorfor). En hel del forskning er også uden tvivl i perioder blevet nedtonet af frygt for ”skriveforbud”. Det skal dog i sandhed nævnes, at enkelte meget kendte forskere kom i betydelig konflikt med Rom – et eksempel fra så sent som 1962, som vi skal komme tilbage til, er jesuitten Pierre Teilhard de Chardin.⁷⁸ Tilbage står at antimodernismen, navnlig på det teologiske og historiske plan, udvirkede, at Den romerske Kirke først et godt stykke op i det 20.årh. kunne gøre sig gældende i et samarbejde med forskere fra andre konfessioner. Jeg er ikke i tvivl om, at de forskere, jeg har kendt, mente, at når de indenfor deres videnskabsområde opstillede forklaringsmodeller, der skulle nærme sig en

⁷⁸ Katolsk Ugeblad 1962. Nr. 27-28. 13 juli. For yderligere se Christensen, Hans. 2013. Side 14-15.

sandhed, så kunne deres forhold på det plan til deres gud, der som attribut, siden nytestamentlig tid, havde ”Sandheden”, ikke være modsætningsfyldt. (Joh. 14,6).^{79 80}

Pave Pius X fik i 1910 udformet antimodernisteden, *Motu Proprio ”Sacrorum antistitum”*, der med uændret ordlyd forblev i kraft indtil 1967.⁸¹ Kodeordet til forståelse af denne tekst er ”uforanderlighed”. Da eden har et bestemt åbenbaringssyn, som er af særlig interesse for denne afhandling, skal dette kort omtales:

[...] (jeg tror oprigtigt), at troens doktrin(er) er blevet overleveret os fra apostlene via rettroende fædre med nøjagtig uændret betydning og altid med den samme mening. Derfor afviser jeg helt den kætterske vildfarelse, at dogmer kan udvikle sig og ændre betydning forskellig fra den, som Kirken tidligere har vedtaget.⁸²(Min oversættelse) () = ord, der står tidligere i teksten).

Hvad der altså én gang er tolket af kirken er uforanderligt og kan aldrig mere ses på eller forstås anderledes, heller ikke af mennesker med andre referencerammer.

Den, der aflægger eden, skal godtage mirakler og profetier, som de sikreste ydre tegn på åbenbaringen og på den guddommelige oprindelse af den

⁷⁹ 1936 forsvarede Alfred Otto S.J. sin historiske afhandling om Roskilde Domkirkes gavebog: *Liber daticus Roskildensis*. 1952 forsvarede Heinrich Roos sin disputats om den middelalderlige danske sprogfilosofi: *Die Modi Significandi des Martinus de Dacia*. Pater Otto og pater Roos fortsatte derefter det videnskabelige samarbejde om udgivelsen af de øvrige danske middelalderlige sproglogikeres værker på Institutet for græsk og latinsk Middelalderfilologi. 1971 forsvarede August Ziggelaar sin afhandling om den jesuittiske videnskabsmand: *Le physicien Ignace Gaston Pardies S.J. 1636-73*. Hans L. Martensen S.J. var æresdoktor ved hele tre universiteter, blandt andet ved Københavns Universitet (1993). Gustav Carl Felix Scherz C.ss.R.Dr. phil. ved Københavns Universitet 1956, dr. theol. h.c. ved Münster Universitet 1958, dr. rerum naturalium ved Fribourg Universitet, Schweiz, 1960. Medudgiver af Niels Steensens værker 1933-1939. Min familie og jeg har haft det privilegium at have disse fem personligheder som bekendte gennem mange år. (Årstalskilde: *Katolsk håndbog for Danmark*. 1983, København.)

⁸⁰ Flere af de kontroverser Læremyndigheden havde, ikke mindst med naturvidenskabelige videnskaber, har jeg behandlet tidligere: Christensen, Hans. 2013. Side 11f. – navnlig note 25.

⁸¹ Grane 1982: 200.

⁸² Denzinger 2001: 3541[...] *Fidei doctrinam ab Apostolis per orthodoxos Patres eodem sensu eademque semper sententia ad nos usque transmissam, sincere recipio; ideoque prorsus reiicio haereticum commentum evolutionis dogmatum, ab uno in alium sensum transeuntium, diversum ab eo, quem prius habuit Ecclesia.*

kristne religion.⁸³ Det var ærkebiskop Florit, som under debatten om ”Dei verbum” på 2. Vatikankoncil argumenterede med, at ganske vist er alle mirakler at betragte som tegn, men ikke alle tegn er mirakler og dermed fik han ”reddet” afsnit 4 i ”verbum dei” fra at gentage antimodernistenedens formuleringer.⁸⁴ I det godt halve århundrede, eden var i kraft, havde den desværre betydelige konsekvenser for nytænkende katolske teologer.⁸⁵

1.06 Teologiske strømninger

Teologisk set byder perioden fra midten af 1800tallet og op til midten af 1900tallet navnlig på tre strømninger.⁸⁶

1. Den officielle teologiske strømning, der på neoskolastik grundlag fremmede et nærmest middelalderligt kirkesyn.⁸⁷ Denne nythomistiske bevægelse tolkede Thomas af Aquin så konservativt, at højreradikale grupperinger, nogle med antisemitisk islæt, tog Kirkens ”officielle” teologi til indtægt for outrerede synspunkter. Det var for eksempel tilfældet med det højreradikale ”Action Française”.

⁸³ Denzinger 2001. §3539: [...] jeg accepterer og anerkender fuldt ud de ydre tegn på åbenbaringen, d.v.s. de guddommelige handlinger, især mirakler og profetier, som de sikreste tegn på den guddommelige oprindelse den kristne religion har, [...]. (Min oversættelse).

⁸⁴ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 745.

Se i øvrigt senere under gennemgangen af DV. 4.. For yderligere angående antimodernisteneden og dens konsekvenser, se: Christensen, Hans. 2013. Side 11-15.

⁸⁵ History of Vatican II 1995. Bind I: 75. E. Fouilloux.

... as can be seen from the sanctions against the thinking of Abbé Duméry in 1958 or against that of the Jesuit Teilhard de Chardin in 1962, that is, under John XXIII himself, a few weeks before the opening of the Council. At the heart of the debate, just as in 1907, was philosophy and Christianity in the case of Duméry, and science and faith in the case of Teilhard.

⁸⁶ For yderligere vedrørende disse bevægelser se: Christensen, Hans. 2013. Side 18-22.

⁸⁷ Hauschild 2010: 546.

2. ”Oxfordbevægelsen – Ad fontes” – ”tilbage til rødderne”, fik en forkæmper i John Henry Newman (1801-1890) navnlig efter hans konversion til katolicismen i 1842. Bevægelsen undersøgte navnlig dogmeudviklingen i den tidlige kristne kirke og fandt desuden i oldkirken inspiration til liturgiske fornyelser, navnlig de benediktinske reformer. Newman’s Oxfordbevægelse blev mistænkeliggjort, men blev ikke officielt fordømt.

Thomas Aquinas O.P. 1225 -1274.

3. Som reaktion på den officielle neoskolastik opstod efter 1. Verdenskrig ”nouvelle théologie”, som dels ville sætte skolastikken ind i en historisk kontekst, dels forsøge at genfinde andre kirkesyn i den tidlige kristendom. Som nogle af de kendeste og mest toneangivende i ”nouvelle théologie” – bevægelsen var blandt andre Henri de Lubac, Hans Urs von Balthasar, Yves Congar, Karl Rahner, Hans Küng, Jean Daniélou og Joseph Ratzinger.⁸⁸

⁸⁸ Schatz 2008: 158-159; Brilanz der Theologi im 20. Jahrhundert 1969. BindII: 24; McBrien 1987: 297.

Joseph Ratzinger, pave emeritus Benedikt XVI

”Nouvelle théologie” blev fordømt af Pius XII i 1950 i encyklikaen ”*Humani generis*”. Paven appellerede til Kirkens lokale myndigheder og bad dem om, ”at sådanne meninger ikke fremsættes på uddannelsesinstitutioner, i forsamlinger eller i alle slags publikationer, og at de ej heller på nogen måde skal bibringes præster eller de troende”. (Min oversættelse)⁸⁹

Endelig skal nævnes den franske arbejderpræstbevægelse, som man i dag nok nærmest ville betegne som en katolsk NGO. Bevægelsen havde betydelig ligheder med den senere befrielsesteologi. I teologisk henseende fik arbejderpræstbevægelsen næppe sat et større aftryk i de nordiske lande, selvom den navnlig på grund af dominikanernes indflydelse i Danmark fik betydelig omtale ikke mindst i *Katolsk Ugeblad*, i hvis redaktion personer

⁸⁹ Pius XII 1950. *Humani generis*: [...] ut quam diligentissime curent, ne in scholis, in coetibus, in scriptis quibuslibet opiniones huiusmodi proferantur, neve clericis vel christifidelibus quovis modo tradantur.

som Jean-Pierre Duclos, Pierre Grégoire og Martin Drouzy har siddet.⁹⁰

1.07 Liturgi

Som vi senere skal se har Romerkirken altid lagt stor vægt på ”Lex orandi lex credendi” - som man beder så tror man. Derfor har navnlig den liturgiske bøn været set som et instrument til fremme af læremyndighedens ønsker om bestemte teologiske udsagn. Det ser ud til, at Den katolske Kirke gik meget bevidst efter at indføre liturgiske festdage, der skulle fremme bestemte teologiske synspunkter. Det gælder navnlig det marianske område. Ud af de 30 Mariafester skal blot nævnes ”Gudsmoder alle nådegavers midlerinde”, som vi kommer til at beskæftige os mere intensivt med.⁹¹

Ser man på det liturgiske område under ét, kunne man spørge, om 2. Vatikankoncils liturgireform blev gennemført efter ønske fra et hierarki, der syntes, de selv var kørt fast i deres rolle, eller det var et ønske fra lægfolket, der følte sig holdt udenfor, da selv belæringen var blevet uforståelig.

Vi ved fra en (ganske vist ikke videnskabelig) rundspørge, som Katolsk Ugeblad iværksatte i foråret 1961 foranlediget af, at resultatet skulle sendes videre til den forberedende liturgikommission i Rom, at der var et udtalt ønske om nadver under begge skikkelser, at hele messen blev læst højt,

⁹⁰ Et eksempel: KU 1959. Nr. 40. 4.oktober: 572. Angående ”Arbejderpræstbevægelsen se: Christensen Hans. 2013: Side 19-20. Desuden Kirkens socialpolitik: Do. Side 15-17.

⁹¹ Messebogen (Missale Romanum) på latin og dansk. 1926. Gudsmoders Fester: Aabenbarelse 11. Feb.. Bebudelse 25. Marts . Besøgelse 2. Juli . Fangnes Befrielse 24. Sep. Fødsel 8. Sep. . Hjerte. Guddommelige Hyrdes Moder 3. Sep. . Karmel. Vor Frue af 16. juli. Kristnes Hjælp 24. Maj . Kyndelmisse 2. Feb. . Loretofest 10. Dec. . . Lourdes, Vor Frue af 11 Feb.. Lørdagsmessen. Médaille, Undergørende 27. Nov.. Moderværdighed 11. Okt.. Alle Nådegavers Midlerinde 31. Maj. Navn 12 Sep.. Oftring 21. Nov.. Optagelse 15. Aug. Renhed 16. Okt. . Renselse 2. Feb. . Rosenkrans 7. Okt.. Skapularfest 16. Juli . . Smerter Fred. e. Passionsønd.. Smerter 15. Sep. . I Sne 5. Aug. . Stadige Tilflugt 27. Juni. Syges Frelse. . Undfangelse 8. Dec. . Ved Vejen 24. Maj.

enkelte ønskede at det gjaldt hele Canon, og en enkelt ønskede, at præsten skulle sige nadverens indstiftelsesord højt.

Det blev desuden foreslået, at prædiken blev opprioriteret, og at menigheden også på det musikalske plan skulle aktiveres.⁹² Der er for mig ingen tvivl om, at svarene på rundspørgen i høj grad afspejlede et udtalt ønske fra lægfolk, om nu endelig at blive anerkendt som ligeværdige, så man igen kunne tale om Kirken som et Guds folk.

Missæ.

213

R. Et cum spí-ri-tu tu-o.

*Particulam ipsam immittit in
Calicem. dicens secrete:*

Hæc commixtio,
et consecratio
Córporis et Sángu-
nis Dómini nostri
Jesu Christi, fiat ac-
cipiéntibus nobis in
vitam ætérrnam.
Amen.

Et eksempel på en canonbøn fremsagt med hviskende stemme.⁹³ I oversættelse lyder bønne: Denne Blanding og Indvielse af vor Herres Jesu Christi Legeme og Blod tjene os, som nyder den, til det evige Liv. Amen.⁹⁴ Hvis man sammenligner canon fra 1893 med den fra 1926, synes

⁹² Christensen, Hans, 2013: Side 46.

⁹³ Eksemplet stammer fra: Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini. 1893. Restitutum S. Pii V. Pont. Max. Jussu editum Clementis VIII. Urbani VIII. et Leonis XIII. Auctoritate recognitum.

⁹⁴ Messebogen (Missale Romanum) på latin og dansk. 1926. Side 537.

der at være en tendens til, at stadig flere canonbønner i de tilhørende rubrikker (anvisninger) får prædikatet: ”Dicens secreta”. *Secretum Missae* er synonym med/ækvivalerer *Messens Canon*. I den romerske liturgi blev den egentlige canon, der efter fransk tradition begynder efter Præfationen og Sanctus, fremsagt med meget lav volumen.⁹⁵ Der var altså et udtalt ønske fra lægfolk om at kunne høre messens bønner.

Hvis man før Andet Vatikankoncil skulle opfylde sin søndagsmessepligt, skulle man senest deltage i messen fra præfationen. Det siger noget om, hvilket ringe vægt man tillagde ordets gudstjeneste med blandt andet bibellæsningerne og prædiken.

1.08 Socialpolitik

Som vi så under afsnittet ”Foreningslivets betydning for lægfolket”, så var en betydelig del af aktiviteterne helliget socialt arbejde. Det sociale ansvar – beskyttelse af de svage – ligger i kristendommens DNA. Romerkirken var og er stadig udfordret af forskellige samfundsmodeller. Det kommunistiske Manifest fra 1848 kom som svar på en umenneskelig kapitalistisk konkurrence og udnyttelse af mænd, kvinder og børn i profitøjemed. Kirkens entydige svar kom i 1891 med Leo XIII’s rundskrivelsen ”*Rerum novarum*” fra 1891 og Pius XI’s ”*Quadragesimo anno*” fra 1931. Det var en modig balancegang mellem de to ”ismer”. Kommunismen blev afskrevet dels ved at fordømme statsslaveri, som også er udnyttelse, dels ved at erklære familien som samfundets kerne og endelig ved at forsvare ejendomsretten.⁹⁶ Kapitalismen fik følgende ord med på vejen: ”[...] de Rige og Besidderne skal huske, at det strider mod guddommelig Lov at trykke de svage og udnytte deres Nød i Berigelsesøjemed. At forholde nogen hans fortjente Løn er en Forbrydelse, som raaber til Himlen om Hævn.”⁹⁷ I senere rundskrivelser og andre kirkelige skrivelser understregede man statens forpligtelse til at

⁹⁵ Berger, Rupert. 2005: Side 229.

⁹⁶ Pavestolen og Arbejderspørgsmaalet 1942. Denzinger 2001: 3265-3271; 3725-3744.

⁹⁷ Pavestolen og Arbejderspørgsmaalet, *Rerum novarum et quadragesimo anno* 1942: 21-22.

understøtte og beskytte familien.⁹⁸ Både venstre - og højreorienterede var stærkt utilfredse med navnlig Leo XIII rundskrivelse.⁹⁹ Rerum novarum er da også af eftertiden blevet meget værdsat.

På det mere ideologiske plan udsendte Pius XI den 14. marts 37 encyklikaen ”Mit brennender Sorge”. Encyklikaen var et frontalt angreb på Den nazistiske Bevægelse. Pius XI udsendte en lille uge senere den 19. marts 1937 rundskrivelsen ”Kommunismen som den er”, ”Divini Redemptoris”. Den var et stærkt angreb på kommunismen, der betegnedes som: ”Den (kommunismen) der berøver mennesket al personlig værdighed og fratager ham under de blinde drifters oprør al moralsk modstandskraft” og med henvisning til forfølgelserne i Mexico, Spanien og Rusland, så ”drejer det sig her om de naturnødvendige følger af et system, der mangler alle tøjler.”¹⁰⁰ Desværre må man i sandhedens interesse indrømme, at Kirken i mellemkrigsårene ikke altid i praksis levede op til sin afstandstagen fra de yderligtgående ideologier. Det gjaldt navnlig de stærkt højreorienterede regimer.¹⁰¹

1.09 Økumeni

Det antimodernistiske mantra om, at Den romersk katolske Kirke var en uforanderlig størrelse, smittede i den grad af på holdningen til andre kirker og kirkesamfund. Dette, sammenholdt med en opfattelse af at Rom havde eneret på særlige åbenbaringskilder, gjorde, at kun Romerkirken besad den

⁹⁸ Pius XI 1930 ”Casti connubii”: 62;

Pius XI 1931. Rundskrivelse om en Reform af den social Orden: 25

Paul VI 1968. Humanae Vitae: §23;

Paul VI. 1971. Aktuelle Samfundsproblemer, ”Octogesima Adveniens”. Apostolisk brev af 14. maj 1971: 17;

Johannes Paul II. 1982. Menneskets Arbejde ”Laborem Exercens”: §10

Johannes Paul II. 1983. Fællesskabet I Familien ”Familiaris Consortio”, Ansgarsstiftelsens Forlag, København: §44-46.

Den katolske Kirkes Katekismus, 1997: §2207-2211.

⁹⁹ Grane 1982: 196.

¹⁰⁰ Pius XI 1937. Kommunismen som den er, ”Divini Redemptoris”: §10+21
Schatz 2008: 138f.

¹⁰¹ Vatikanet indgik i mellemkrigstiden en række konkordater med en række totalitære højre-fascistiske regimer. Berygtet i så henseende er ”Rigskonkordatet” med Hitler fra 1933. Det er den allerførste internationale pagt, der er indgået med ”der Führer”. For yderligere se: Christensen, Hans 2013. Side 17.

fulde kristne sandhed, hvilket betød, at Den katolske Kirke overfor andre trosretninger kun kunne opfordre dem til at vende tilbage til den sande kirke under den éne hyrde, paven. Det er slående, at når man læser de bønner til ”Den internationale bedeuge for enhed i Troen” 18. – 25. januar, som står i den katolske ”Salme og Bønnebog” fra så sent som 1951, citeres Joh. 17,21 ganske vist, men ud over det handler de to komponerede bønner om præstekald, så Kirken kan få nogle gode forkyndere, og en forbøn for den hyrde, Gud har sat til at forestå sin Kirke og hjord.¹⁰²

Det er tydeligt, at økumeni ikke var for lægfolk. I takt med samfundsudviklingen i 1930erne og 40erne fik Den katolske Kirke et stadigt mere veluddannet lægfolk. Man kunne se en sammenhæng mellem dette forhold og det tilsyneladende noget panikagtigt indskærpede påbud, som Pius XII udstedte i 1948 om, at katolikker ikke måtte deltage i økumeniske møder og gudstjenester uden udtrykkelig tilladelse fra Rom – senere ændret til at man kun skulle opnå tilladelse fra relevante kirkelig myndigheder.¹⁰³ Forbuddet ramte de blandede ægteskaber meget hårdt især i diasporaen.

Fra Rom’s side var tonen skarp og fordømmende overfor de spirende økumeniske bevægelser helt op til lige før Vat. II. Det gælder navnlig de fordømmende vendinger Pius XI anvendte i 1928 i ”Mortalium animos”, da han imødegik det kirkesyn, at alle kristne er medlemmer af et usynligt fælleskab (et kirkesyn Vat II også nåede frem til), som ”Faith and Order” året forinden var blevet enig om.¹⁰⁴ Sådan var tonen i hvert tilfælde på det officielle plan, for det er senere blevet almindelig kendt, at på Verdenskirkekonferencen i Oxford i 1937 deltog ” Die römische Kirche nahm nicht offiziell an der Konferenz teil. [...]. Einige ihrer Denker und Gelehrten haben, wenn auch inoffiziell, bei der Vorbereitung der Konferenz wertvolle Mitarbeit geleistet. Aber die kirchliche Leitung lehnte

¹⁰² Salme og Bønnebog. 1951. Side 634-635. Til sammenligning: Bønnebog for Den katolske Kirke. 2013. Side 231-232. Her er tekster og temaer blevet fastlagt i samarbejde mellem det romerske Enhedssekretariat og Kirkernes Verdensråd. Citatet er stadig Joh. 17,20-26, men i bønnen tales der nu om et folk, der skal ”knyttes sammen i kærligheden bånd”. Endelig citers 2. Vatikankoncil Dekret om Økumeni, ”Unitatis redintegratio” Kap.1,2.

¹⁰³ Nørgaard-Højen 2013: 130; Schatz 2008:169.

¹⁰⁴ Martensen og Bohn 1997: 121. Lumen Gentium 1964. Kapitel 2 afsnit 15. Pius XI 1928. Mortalium animos: [...] det er nødvendigt at Kristi Kirke er synlig og til at få øje på i det mindste i en sådan grad, at den bør fremstå som et legeme af troende enig i en og samme lære under en læremyndighed og kontrol. (Min oversættelse).

jede officielle Teilnahme ab“. ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ Alt dette ændrede sig efter 2. Vatikankoncil til det positive. I 1968 fik Den katolske Kirke officiel observatørstatus i Kirkernes Verdensråd.

Johannes XXIII stod knap tre måneder efter sit valg til pave som Pius XII's efterfølger foran en lille gruppe kardinaler i basilikaen, Skt. Paul Udenfor Murene, den 25. januar 1959. Johannes XXIII proklamerede, at han ønskede at afholde et nyt koncil. Han havde overtaget en kirke, der havde tabt stort til modernisterne, sådan som Kirken selv havde defineret dem. Han stod med et kirkesamfund, som var præget af klerikalisme, fordi det havde defineret almindelige, ikke indviede troende som hørende til en anden laverestående klasse, og endelig stod Johannes XXIII med en åbenbaringsteologi, som vi senere skal se, som forhindrede en reel tilnærmelse til andre kristne kirkesamfund. 2. Vatikankoncil begyndte sit arbejde med at reformere liturgien, så lægfolket blev tilgodeset.¹⁰⁷ I det efterfølgende skal vi se, hvorledes koncilfædrene gav mennesket den værdighed tilbage, som ifølge Det nye Testamente er Guds syn på ethvert menneske, og endelig skal vi afdække, hvorledes disse godt 2000 teologer kom frem til en åbenbaringsteologi, som ganske vist berøvede Romerkirken nogle exceptionelle magtbeføjelser, men som fik Den katolske Kirke ind i den økumeniske dialog. Billederne på næste side gav meget håb om en ny økumenisk æra.

¹⁰⁵ Kirche und Welt in ökumenischer Sicht. Bericht der Weltkirchenkonferenz von Oxford über Kirche, Volk und Staat. Genf 1938. Side 12.

¹⁰⁶ For yderligere angående Den økumeniske Bevægelse og Den katolske Kirke i denne periode se: Christensen, Hans 2013, Side 21-22.

¹⁰⁷ Christensen, Hans 2013.

Kardinal Bea hjemme hos biskop Westergaard Madsen¹⁰⁸

Mgr. Willebrands, professor Skydsgaard, paven og (helt til højre) kardinal Bea.

¹⁰⁸ Katolsk Ugeblad 1963. Nr. 3-5. Januar 63.

Anden del

2.00 Den romersk katolske Kirkes forhold til åndsfrihed, samvittigheds- og religionsfrihed.

2.01 Synet på religions- og samvittighedsfrihed i tiden op til Det andet Vatikankoncil.

Før vi skal se på, hvorledes Den romersk katolske Kirke fra midt 1800tallet og op til 2. Vatikankoncil har set på individets frihed, når det gælder ånds-, samvittigheds- og trosfrihed, vil det være rimeligt, at vi først anskuer, hvorledes civilsamfundet i samme periode har set på den enkeltes frihedsgrader inden for de nævnte områder.

Første gang, religionsfrihed blev betegnet som en grundlæggende frihedsrettighed, var i forbindelse med Den nordamerikanske Uafhængighedserklæring fra 1776. I august 1789 udsendte Den franske Nationalforsamling en menneskerettighedserklæring, som knæsatte religionsfrihed.

Vi vil nu vende os mod forholdene i Norge og Danmark. Da Danmark efter de ødelæggende Napoleonskrige blev tvunget til at afstå Norge til Sverige, sørgede man i Norge klogeligt for at få en forfatning, så man undgik en status som vasalstat under Sverige, så man i stedet for fik en personalunion således, at man blev den ene part i et dobbeltmonarki.¹⁰⁹ Eidsvollforfatningen af 17. maj 1814 er berettiget blevet betegnet som den frieste forfatning i Europa på det tidspunkt, men om religionsfrihed var der ikke tale. Religionsfrihedsprincippet var ellers med i Christian Magnus Falsen's og Johan Gunder Adler's oprindelige forfatningsudkast, men forsvandt til fordel for §2, i hvilken man læser følgende:

Den evangelisk-lutterske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage sine Børn i samme. Jesuitter og Munkeordener maae ikke taales. Jøder ere fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget.

¹⁰⁹ Norsk ønske havde været fuld selvstændighed med en dansk prins valgt til konge over Norge. Sverige truede Norge mitært til unionen under Bernadotte.

Udelukkelsen af jøder fra Norge blev ophævet i 1851. Med ”dissenterloven” af 1845 fik katolikker ret til fri religionsudøvelse. I 1891 fik katolske præsters embedshandlinger borgerlig retsvirkning.¹¹⁰ Munkeordener kunne igen etablere sig fra 1897.

Jesuitter blev atter ”tålt” i 1956. Årsagen, til at det skete, er blevet mig fortalt kort tid efter af jesuitterne på Niels Steensens Kollegium i København. Dr. phil. pater Heinrich Roos S.J., som jeg både har haft som lærer og senere i en periode boet under samme tag med, var en meget dygtig middelalderfilolog og teolog. Han er nok for eftertiden især kendt for sit samarbejde med Josef Neuner, med hvem Roos udgav ”Der Glaube der Kirche in den Urkunden der Lehrverkündigung”, der foreløbig er kommet i 13 oplag. Den er en uvurderlig systematisering af kirkelige dokumenter på de vigtigste teologiske områder. Roos var i midten af 1950erne blevet inviteret af Universitetet i Oslo til at holde en række forelæsninger. Roos svarede, at det ville han meget gerne, men han blev desværre nødt til at takke nej på grund af Eidsvollforfatningen. Den blev så efterfølgende ændret. I 1964 indsættes religionsfrihed som princip i Norges Grundlov.

I Danmark opnåede jøder den 29. marts 1814 ved kongelig forordning fuld borgerret – således ser man det oftest tolket - men de blev alligevel ikke ansete som fuldgældige danske medborgere. Når man læser denne kongelige forordning, er det påfaldende så mange tilladelser, der blev nævnt, og så detaljeret de er beskrevet. Det kunne tyde på, at de forhold, der ikke var nævnt, ikke var tilladt for jøder. Det er den detaljerighed, der får kirkehistoriker dr. theol. Martin Schwartz Lausten til at bemærke, at jøder således blandt andet ikke kunne beklæde ledende embeder i det offentlige, og at de stadigvæk skulle udfylde en ”jødeformular”.¹¹¹ Det efterfølgende år var der de voldsomste jødefjendlige optøjer, man nogen side havde set i København, ligesom Frederik VI blev beskyldt for at være for jødevenlig. Det er først med Junigrundloven i 1849, at der indførtes en generel religionsfrihed. Det er ikke det samme som religionslighed, idet staten som sådan understøttede og stadig understøtter Den danske Folkekirke.

¹¹⁰ Otto, Alfred S.J. Dr. phil. og Rauschen Gerhard Dr. phil & theol. 1937. Side 247.

¹¹¹ Lausten, Martin Schwarz. 2005. Side 35.

På det overordnede internationale plan vedtog FN den 10. december 1948 ”Verdenserklæringen om Menneskerettigheder”:

Artikel 18. Enhver har ret til tanke-, samvittigheds- og religionsfrihed: denne ret omfatter frihed til at skifte religion eller tro og frihed til enten alene eller i fællesskab med andre, offentligt eller privat, at give udtryk for sin religion eller tro gennem undervisning, udøvelse, gudsdyrkelse og overholdelse af religiøse forskrifter.

Den europæiske Menneskerettighedskonvention blev vedtaget af Europarådet og trådte i kraft i 1953. I artikel 9 står følgende:

Ret til at tænke frit og til samvittigheds- og religionsfrihed

1. Enhver har ret til at tænke frit, til samvittigheds- og religionsfrihed; denne ret omfatter frihed til at skifte religion eller overbevisning såvel som frihed til enten alene eller sammen med andre, offentligt eller privat at udøve sin religion eller overbevisning gennem gudstjeneste, undervisning, religiøse skikke og overholdelse af rituelle forskrifter.

2. Frihed til at lægge sin religion eller overbevisning for dagen skal kun kunne underkastes sådanne begrænsninger, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den offentlige sikkerhed, for at beskytte offentlig orden, sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres ret og frihed.

2.02 Romerkirken og spørgsmålet om religionsfrihed

Medens en betydelig del af den profane verden således nærmede sig en afklaring angående menneskets rettigheder også i religiøs henseende, så viste det sig, at Den katolske Kirke havde betydelige vanskeligheder med dette spørgsmål. Det skal retfærdigvis siges, at Romerkirken ikke stod alene med det problem, som stadigvæk spøger i anden religionssammenhæng og i totalitære strukturer.

Som vi skal se i 3. del kom Den katolske Kirke efter lange teologiske stridigheder gennem mange hundrede år frem til, at mennesket ved at bruge sin fornuft og ved at bearbejde sine sanseindtryk fra de skabte ting kan erkende den usynlige Gud. Forsvaret for den menneskelige fornufts evner til at skelne mellem det gode og det onde og mellem det sande og det falske var dog langt fra uproblematisk for Romerkirken. En fremhævelse af den medfødte fornuft kunne føre til en egentlig ”rationalisme”, der dyrkede den menneskelige fornufts absolutte autonomi, som man så det under Den franske Revolution, eller til en ”semi-rationalisme”, der ganske vist så

åbenbaringen som et faktum, men som påstod en fornuft, der uden guddommelig hjælp kunne fatte sandhederne i åbenbaringen.¹¹² Kirken, der hævdede at være den eneste retmæssige arvtager til selve sandheden, stod overfor det problem, at den skulle legitimere sin magt over ”la raison”, så den altid ville pege i den samme retning som Rom. Den Katolske Kirke hævdede et monopol på tolkningen af Skrifterne, men det var ikke en tilstrækkelig sikring af dens magtbase, for Skriften var i princippet tilgængelig for enhver, og således var der muligheder for alternative tolkninger både udenfor og indenfor Kirken. Man kan derfor med stor sandsynlighed se udviklingen af teorien om en hellig Tradition, der skulle anses for en selvstændig åbenbaringskilde, som Romerkirkens forsvar for en selvhævdet monopolstatus. Her kunne man ikke kigge hierarkiet i kortene. Denne udvikling fra Wienerkongressen og op til Andet Vatikankoncil var sammenfaldende med en stadig mere insisterende ultramontanisme og antimodernisme. Dette monopol på sandheden fra en særlig kilde retfærdiggjorde Kirkens videreførelse af en tidligere praksis, ifølge hvilken Kirken havde en mening om alt, hvad der angik det skabte. Menneskets frihed var begrænset af en absolut sandhed. Den enkelte havde frihed til at søge sandheden, men ikke frihed til at sætte spørgsmålstegn ved den eller ligefrem benægte den eller påstå andre synspunkter som sandheder.

I det 19. og i begyndelsen af det 20. århundrede hævdede man stadig mere indædt monopolet på sandheden overfor naturvidenskaberne, hvilket gik gruelig galt. Det sidste offer var palæoantropologen og teologen Pierre Teilhard de Chardin SJ. så sent som i forsommeren 1962.¹¹³ I denne sag bragte Romerkirken sig for alvor på koalitionskurs i mange naturvidenskabelig forskeres øjne, som netop havde set Teilhard de Chardin som en yderst seriøs naturvidenskabsmand, der formåede at bringe sin forskning i harmoni med sin tro. Den internationale anerkendte danske genetiker og forsker i menneskeslægtens historie, Peter K. A. Jensen, opsummerer Teilhard de Chardin's forskning og teori således:

I 1923 rejste han til Kina og igen i 1926, hvor han tilbragte de næste 20 år, dog afbrudt af rejser verden rundt. Han blev i 1926 rådgiver for udgravningerne ved Zhoukoudian uden for Beijing. Herved blev han også ven med Davidson Black,

¹¹² McBrien, Richard P. 1987. Side 100.

¹¹³ Christensen, Hans. 2013. Side 14-15.

der havde været med ved Zhoukoudian fra starten og som var ophavsmand til navnet *Sinanthropus pekinensis* (Pekingmennesket). Teilhard bidrog i disse år i væsentlig grad til etableringen af et internationalt netværk for palæontologisk forskning med relation til Øst- og Sydøstasien. Teilhards arbejde var baseret på en overbevisning om, at menneskets åndelige udvikling styres af de samme universelle love, der styrer den materielle udvikling.¹¹⁴

Pierre Teilhard de Chardin med *Sinanthropus*

I tiden op til 2. Vatikankoncil skærpes Kuriens modstand mod begrebet ”religionsfrihed” som en menneskeret, der skal respekteres. Kurien stod absolut ikke alene, men havde en række sydeuropæiske og sydamerikanske lande bag sig i det spørgsmål – lande, i hvilke Den katolske Kirke var dominerende. Problemet for en kirke med et ønske om en bestemt udlægning af sandheden var imidlertid menneskets gudgivne og iboende samvittighed. Der var dog også nogen, der indenfor Kirken talte ”Roma midt imod”. I 1875 skrev den senere kardinal John Henry Newman:

[...].”The natural law,” says St. Thomas, ”is an impression of the Divine Light in us, a participation of the eternal law in the rational creature.” (Gousset, *Theol. Moral.*, t. i. pp. 24, &c.) This law, as apprehended in the minds of individual men,

¹¹⁴ <http://mennesketsoprindelse.dk/personer/teilhard-de-chardin/>

is called "conscience;" and though it may suffer refraction in passing into the intellectual medium of each, it is not therefore so affected as to lose its character of being the Divine Law, but still has, as such, the prerogative of commanding obedience.

[...].Conscience is not a long-sighted selfishness, nor a desire to be consistent with oneself; but it is a messenger from Him, who, both in nature and in grace, speaks to us behind a veil, and teaches and rules us by His representatives.

Conscience is the aboriginal Vicar of Christ, a prophet in its informations, a monarch in its peremptoriness, a priest in its {249} blessings and anathemas, and, even though the eternal priesthood throughout the Church could cease to be, in it the sacerdotal principle would remain and would have a sway.

[...]. I add one remark. Certainly, if I am obliged to bring religion into after-dinner toasts, (which indeed does not seem quite the thing) I shall drink—to the Pope, if you please,—still, to Conscience first, and to the Pope afterwards. [...] ¹¹⁵

Den gudgivne samvittighed først eller over paven - John Henry Newman blev nok ikke mere populær hos Kurien i Vatikanet med disse udtalelser - navnlig den sidste udtalelse. Det har i så fald ikke været helt retfærdigt, idet Newman på eleganteste vis i "Letter to the Duke of Norfolk" havde forsvaret sine britiske medkatolikker mod Gladstone, som i 1874 beskyldte katolikker for ikke længere at være fuldt loyale undersåtter, nu da de efter 1. Vatikankoncil efter Gladstone's opfattelse var tvunget til helt at underlægge sig pavens autoritet.¹¹⁶ I Rom havde Newman længe været anset som en mistænkeligt farlig person. Det var sket af to grunde.

¹¹⁵ Newman, John Henry. 1875. Letter to the Duke of Norfolk, 5.

¹¹⁶ Hansen, Niels. 1937. Side 84-86.

Kardinal John Henry Newman, portræt af John Everett Millais 1881.

For det første var lykkedes en ultramontanist Mgr. George Talbot fra 1859 og de følgende 10 år frem godt hjulpet af den britiske primas kardinal Wiseman's mangelfulde støtte til Newman, at få Newman irettesat, fordi han i en artikel havde påvist, at under den arianske strid i det fjerde århundrede var det biskopper, der i modsætning til lægfolk havde svigtet den rettroende linie. Newman blev af Talbot og Rom beskyldt for at ville

fremme et lægfolksregimente i kirken i England!

For det andet blev Newman kendt for ikke at være særlig begejstret for vedtagelsen i 1870 af dogmet om pavens ufejlbarlighed i tros- og moralspørgsmål. Undertiden bliver det fortalt, at Newman ikke var inviteret til at deltage i 1. Vatikankoncil. Det er et udsagn, der kun delvis er rigtigt. Det er rigtigt, at Vatikanet ikke inviterede ham, sandsynligvis med den begrundelse, at Newman på det tidspunkt endnu ikke besad et embede i Kirken, der berettigede til en sådan indbydelse. Men adskillige biskopper inviterede ham med som teologisk rådgiver, hvilket han dog afslog. Newman selv skrev efterfølgende, at han ikke personligt havde problemer med dogmet om pavens ufejlbarlighed, men nok med timingen. Han var bekymret for dem, der havde svært ved at acceptere et ufejlbarlighedsdogme som en logisk udledning af historiske fakta, når man betænkte de notoriske talrige pontifikale skandaler op igennem historien.¹¹⁷ Efter afslutningen på Det andet Vatikankoncil var der nogle, der omtalte det som "Newman's Council".¹¹⁸ Man kan formode, at Newman's, i katolsk sammenhæng, tidlige insisteren på samvittigheden som den højeste moralske dommer må have været en væsentlig årsag til dette udsagn.

2.03 Amerikanerne presser på presset af hjemmefronten

Spørgsmålet om samvittigheds- og religionsfrihed blev igen højaktuelt i den antepreparatoriske fase, det vil sige den fase i sommeren 1959, da Vatikanet ved kardinal Tardini på vegne af Johannes XXIII sendte en skrivelse ud for at indhente ønsker og kommentarer fra alverdens katolske biskopper, ordensledere, Vatikanets diplomater, universiteter og seminarer.¹¹⁹ En fjerdedel af de amerikanske biskopper, bakket op af den superkonservative antikommunist Kardinal Francis Joseph Spellman, ønskede en debat om religionsfrihed, der især i amerikanske katolske tidsskrifter var centreret omkring to jesuitter – den ene, John Courtney Murray S.J., der var for religionsfrihed, og den anden, Leonard Feeney S.J.,

¹¹⁷ Norman, Edward. 1985. Side 313-329.

¹¹⁸ Modern Christian Thought. 1993. Side 408.

¹¹⁹ Brevets fulde ordlyd samt opgørelser over svarprocenter fra de forskellige typer af modtagere se:

Christensen, Hans. 2013. Side 38 – 40.

der var imod.¹²⁰ Murray ønskede, at bringe Kirkens officielle lære i overensstemmelse med USA's forfatning, i hvilken tillægsparagrafferne fra 1791 knæsetter borgerlige frihedsrettigheder såsom religionsfrihed, ytringsfrihed og forsamlingsfrihed. Feeney derimod forsvarede den dengang officielle romersk katolske modstand mod generel religionsfrihed også kaldet den "spanske" model. Leonard Feeney blev kendt eller berygtet for sin rolle i den såkaldte "Feeney-affære". Den gik i korthed ud på, at Feeney i 1940'erne og 50'erne som universitetsmand sammen med ligesindede professorer gik ind for en ekstrem fundamentalistisk udlægning af "Extra Ecclesiam nulla Salus". Dette førte til, at han den 13. februar 1953 blev exkommuniceret. Begrundelsen blev anført et brev fra Den hellige Stol til ærkebiskoppen af Boston af 8. august 1949.¹²¹ I skrivelsen nævntes det blandt andet, at man på baggrund af Tridentinerkoncillets lære om dåbens - og bodens sakramente kan udlede:

För att en människa skall bliva frälst är det därför inte nödvändigt att hon de facto är inlemmad i Kynkan, men hon måste åtminstone vara förenad med denna i längtan och önskan.

Det är dock inte alltid nödvändigt att denna önskan skall vara klart uttalad, såsom fallet är hos katekumenerna. När någon befinner sig i oövervinnelig okunnighet, accepterar Gud en implicit längtan, som benämnes så, därför att den ingår i den själens goda disposition i vilken man längtar efter att rätta sin vilja efter Guds vilja (. . .).¹²²

Der er altså tale om det forhold, som en samtidig katekismus formulerede det: "Den, der uden egen Skyld staar udenfor Kirken, kan blive salig, når han opfylder Guds Vilje saaledes som han efter bedste Evne forstaar den."¹²³

Jeg vil på ingen måde tage Leonard Feeney i forsvar, men i retfærdigheden navn bør man betænke, at Vatikanet i første halvdel af det 20. århundrede havde udsendt ikke helt overensstemmende signaler. I januar 1927 svarede Pius XI således igen på det udsagn fra "Faith and Order" i Lausanne fra året før om, at den sande kirke er usynlig og omfatter alle sandt troende uden hensyn til, om de er medlemmer af en institutionel kirke eller ej. Pius XI understregede Kirkens synlighed og synlige struktur i en sådan grad, at der næppe var megen plads til nådefulde usynlige

¹²⁰ History of Vatican II, vol. I. 1995. Side 128.

¹²¹ Denzinger, Heinrich. 2001. §3866-3873

¹²² Congar, Yves Marie-Joseph O.P.. 1957. Side 18

¹²³ Katolsk Katekismus til Skolebrug. 1942. Side 53

forbindelser og slet ikke det, som Det andet Vatikankoncil udtrykte: ”Kirken [...] er forenet med dem, der som døbte hædres ved navnet kristne, [...]”¹²⁴

Hvad angår religionsfrihedsforkæmperen John Courtney Murray S.J. (+ 1967), var han velkendt især i USA, på trods af at Det hellige Officium forbød ham at offentliggøre artikler om kirke og stat. Den helt konkrete anledning, som Vatikanet før koncilet havde brugt mod Murray til at give ham skriveforbud, var en artikel fra 1949, i hvilken han benægtede, at en civil regering havde ret til at bruge magt til at undertrykke hæretiske synspunkter.¹²⁵ Desuden adskilte Murray’s tolkninger af pavelige belæringer sig fra de mere traditionelle teologers og kanonisters og især fra præfekten for Det hellige Officium kardinal Alfredo Ottaviani’s (+1980). Før koncilet havde Ottaviani skrevet et kompendium for teologistuderende, i hvilket han netop med navns nævnelse havde fremhævet Murray som farlig, fordi denne på skrift forsøgte at fremme den allernyeste katolske liberalisme (*novissimus liberalismus catholicus*).¹²⁶ Skønt Murray blev udelukket fra Det andet Vatikankoncils første session, blev han dog en af koncilets ledende teologiske eksperter (*periti*) og skaber af koncilets erklæring om religionsfrihed.¹²⁷ En erklæring udtrykker, ifølge Katolsk Ugeblad, Kirkens stillingtagen til et mere tidspræget og aktuelt problem. En skarp grænse mellem en konstitution, et dekret og en erklæring kan imidlertid vanskeligt trækkes helt nøjagtigt.¹²⁸ Martensen og Bohn udvider definitionen således: ”Erklæringer, som er udtalelser om vanskelige spørgsmål, og som meget nøjagtigt udtrykker, hvor langt den kirkelige selvforståelse er kommet netop på dette tidspunkt, men som også vender sig udad uden at ville skabe misforståelser hos andre parter.”¹²⁹

Det er interessant at lægge mærke til, at diskussionen om ”*extra ecclesiam nulla salus*” ikke kun pågik i romersk katolske kredse men også i luthersk evangelisk regi. Således havde Dietrich Bonhoeffer i 1936 aktualiseret

¹²⁴ Lumen Gentium, Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997. Side 121.

¹²⁵ Joseph A. Komonchak, Joseph A.. 2000. “Religious Freedom and the Confessional State: The Twentieth-Century Discussion,” *Revue d’Histoire Ecclésiastique* 95 (2000) 634-50.

¹²⁶ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band IV. Side 155, note 114.

¹²⁷ McBrien, Richard P. 1987. Side 35.

¹²⁸ Katolsk Ugeblad. 1966. Årgang 114. Pinsen. Side 3-4. Tekst Martin Drouzy.

¹²⁹ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997. Side 16.

denne sætning i sin kamp mod nazificeringen i Den tyske Kirke til ”den, der forsætligt stiller sig uden for Bekendelseskirken, stiller sig uden for frelsen”.¹³⁰ Udtalelsen mødte voldsomme protester.

Den første, der udefra rejste spørgsmålet om religionsfrihed overfor Vatikanet, var generalsekretæren for Kirkernes Verdensråd i Geneve, Visser't Hooft, der i et brev af 23. marts 1959 anbefalede, at man søgte en løsning på spørgsmålet om religionsfrihed på det kommende koncil – en løsning, der kunne danne yderligere grundlag for den økumeniske bevægelse. En udsending fra Kirkernes Verdensråd var på samme tid taget til Rom, men uheldigvis blev han modtaget af kardinal Tisserant, der var temmelig afvisende overfor repræsentanten. På det tidspunkt var forholdene i Vatikanet efter beskrivelserne lettere kaotiske, for repræsentanten burde naturligvis være blevet introduceret til kardinal Bea, den senere leder af Secretariat for Christian Unity (SCU).¹³¹

Kirkernes Verdensråd kom i høj grad Romerkirken i forkøbet med dets erklæring om religionsfrihed på mødet i december 1961 i New Delhi. Det var det allerførste møde, Den katolske Kirke, i øvrigt sammen med flere af de store ortodokse kirker, officielt var repræsenteret på.^{132 133} I denne erklæring finder man blandt andet disse udtalelser, her gengivet i Raulin's norske oversættelse.¹³⁴

Fra afsnit 2:

Guds frelsende virksomhet blant menneskene er fri for tvang. Følgelig er de forsøk mennesker gjør for å tvinge frem eller avskaffe troen ved hjelp av lover eller sosialt press, et brudd på de grunnleggende metoder Gud anvender overfor menneskene.

Fra afsnit 3:

Selv om vi fastholder et avgjort kristent grunnlag for religionsfriheten, anser vi denne rett som fundamental for ethvert menneske og overalt.

Fra afsnit 11:

¹³⁰ Tyske teologer i det tyvende århundrede – en antologi. 2014. Side 193.

¹³¹ Christensen, Hans. 2013. Side 28-29. History of Vatican II, vol. I. 1995. Side 29.

¹³² Nørgaard-Højen, Peder. 2013. Side 70.

¹³³ Den britiske kirkehistoriker *Oliver P. Rafferty SJ vil i øvrigt vide at*, "When Bea proposed that the Vatican should send observers to the third General Assembly of the World Council of Churches in New Delhi in 1961, he again bent to the wishes of Cardinal Ottaviani, who would only agree provided that the observers did not come from the Secretariat for Promoting Christian Unity."

<https://www.jesuit.org.uk/augustin-bea-scholar-teacher-cardinal>

¹³⁴ Raulin, Albert O.P. 1971. Side 150-151.

Den frihet Kristus har skjenket oss, oppfordrer oss til å føle ansvar for andre menneskers rettigheter. Den frihet i samfunnet som vi i Kristi navn gjør krav på, bør gis alle mennesker, så de selv kan påta seg sitt ansvar.

2.04 Fra tolerance til frihed

På det første plenarmøde i SCU (Secretariat for Christian Unity) i november 1960 blev der nedsat en underkommission med den belgiske biskop Émile de Smedt som formand.¹³⁵ Udvalget, der blandt andre bestod af den schweiziske biskop fra Freiburg François Charrière og peritus og konsultor for SCU den belgiske Jérôme Hamer, fik til opgave at udarbejde en kladde til et dokument om religiøs frihed. Udvalget fremlagde det såkaldte "Fribourg-dokument" for SCU den 27. december 1960.¹³⁶

Dokumentet gjorde blandt andet brug af Pius XII's synspunkter på tolerancebegrebet, som han havde givet udtryk for i sin tale "Ci riesce" af 6. december 1953:

[...], that which does not correspond to truth or to the norm of morality objectively has no right to exist, to be spread or to be activated. Secondly: failure to impede this with civil laws and coercive measures can nevertheless be justified in the interests of a higher and more general good.

[...], he (beslutningstageren, statsmanden, juristen...) will be guided by the good which, according to a wise prognosis, can be derived from toleration for the international community as such, and indirectly for the member state. In that which concerns religion and morality he will also ask for the judgment of the Church. For her, only He to whom Christ has entrusted the guidance of His whole Church is competent to speak in the last instance on such vital questions, touching international life; that is, the Roman Pontiff.¹³⁷

Det er tydeligt, at det er en pave, der havde en negativ tilgang til begrebet tolerance. Den tenderede mere i retningen af at "udholde" eller at "bære" i stedet for i betydningen i nudansk ordbog nemlig "fordragelighed overfor en anderledes tænkende"!¹³⁸ Især Pius XII's udsagn om tolerancens mulighed som et mindre onde bragte ham i samklang med pave Leo XIII,

¹³⁵ Schindler, David L. og Healy Jr., Nicholas J.. 2015. Side 214.

¹³⁶ Raulin, Albert O.P. 1968. Side 160.; Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band IV. Side 154.

¹³⁷ Pius XII 1953. 6. dec.. Afsnit 5.

¹³⁸ Nudansk Ordbog 1986. Ordbog over det danske Sprog 1948: Tolerance: *forsonlig, fordragelig holdning, optræden, tænkemaade; forsonlighed, fordragelighed over for anderledes tænkende ell. troende; liberalitet; taalsomhed.*

som i encyklikaerne ”Immortale Dei” fra 1885 og ”Libertas praestantissimum” fra 1888 gentagne gange brugte lignende udtryk.¹³⁹

Det kan skyldes pave Pius XII’s egne erfaringer med svære beslutninger angående den tolerance overfor fascismen og nazismen, som efterkrigstiden har bebrejdet ham. Han synes ikke at have haft det samme mod og styrke som sin forgænger Pius XI, der med de to samtidig udsendte rundskrivelser ”Mit brennender Sorge” og ”Divini redemptoris” fra 1937 i stærke vendinger undsagde nazismens og kommunismens ideologier.¹⁴⁰

De seneste forlydender fra Vatikanet, efter at Pave Frans har givet tilladelse til at de historiske arkiver fra Pius XII’s periode skulle åbnes, tyder dog på, at Pius XII i tiden op til og under 2. Verdenskrig var langt mere aktiv i sin modstand mod nazismen og fascismen end hidtil antaget. Det ser ud til at visse litterater har slået sig op på uretmæssigt og noget populistisk at skildre Pave Pius XII som følgagtig og konfliktsky, når det gjaldt forholdet til Hitler og Mussolini.

Men billedet af pave Pius XII er bestemt ikke entydigt. I sin tre kvarter lange radiotransmitteret juleprædiken fra 1942 talte Pius XII således om den menneskelige persons rettigheder grundlagt på menneskets værdighed skænket af Gud selv:

Dignity of the Human Person. He who would have the Star of Peace shine out and stand over society should cooperate, for his part, in giving back to the human person the dignity given to it by God from the very beginning; should oppose the excessive herding of men, as if they were a mass without a soul; their economic, social, political, intellectual and moral inconsistency; their dearth of solid principles and strong convictions, their surfeit of instinctive sensible excitement and their fickleness.

He should favor, by every lawful means, in every sphere of life, social institutions in which a full personal responsibility is assured and guaranteed both in the early and the eternal order of things. He should uphold respect for and the practical realization of the following fundamental personal rights; the right to maintain and develop one’s corporal, intellectual and moral life and especially the right to religious formation and education; the right to worship God in private and public and to carry on religious works of charity; the right to marry and to achieve the aim of married life; the right to conjugal and domestic society; the right to work, as the indispensable means towards the maintenance of family life; the right to free choice of state of life, and hence, too, of the priesthood or religious life; the right to the use of material goods; in keeping with his duties and social

¹³⁹ Denzinger, Heinrich. 2001. §3176; §3251.

¹⁴⁰ Christensen, Hans. 2013. Side 17.

limitations.¹⁴¹

Pius XII kan næppe beskyldes for at have været tilhænger af religionsfrihed, når det drejede sig om frihed for andre end Den sande (dvs. romerske) Kirke. Ikke desto mindre skitserede han i ovenstående tale, holdt medens nazister og fascister sås som sejrige, en vision for religionsfrihed uden forbehold.

Pave Pius XII (pave fra 1939 til 1958). Fra 1930 havde Pacelli været Statssekretær.

Bea bad på SCU's vegne de Smedt om at arbejde videre på "Friboug-dokumentet", som de Smedt havde forelagt SCU i november 1960. En revision forelå til SCU's plenarmøde i februar 1961. Bea gav i august 1961 de Smedt bemyndigelse til at skære teksten til, så den fremstod som en

¹⁴¹ www.ewtn.com

egentlig konstitution om religionsfrihed: ”Schema Constitutionis de libertate religiosa”. Teksten blev i august 1961 sendt direkte til CPC (Central Preparatory Commission), efter at Pave Johannes XXIII højst usædvanligt havde bedt SCU om at sende forslag direkte til CPC, som han formelt selv var chef for, uden at indblande andre kommissioner (læs TC - Theological Commission) i processen.¹⁴² Det, der først og fremmest skete, da man opgraderede ”Fribourg-dokumentet” til næste fase, ”Schema Constitutionis de libertate religiosa”, var, at SCU besluttede sig for at udfase tolerancebegrebet for ligeud at tale om religionsfrihed.¹⁴³ Her bevægede sekretariatet for økumeni sig altså fra tolerance til religionsfrihed modsat Pius XII, der fra sit julebudskabet i 1944 til talen ”Ci riesce” i 1953 tilsyneladende forlod sine udsagn om religionsfrihed som en menneskeret til fordel for en tolerance, der kunne praktiseres som et mindre onde.

En vigtig konklusion i ”Schema Constitutionis de libertate religiosa” var ifølge både J.A. Komonchak og N.J. Healy Jr. en anerkendelse af, at en moderne stat bør beskytte den enkeltes ret til valg af religiøst tilhørsforhold såvel som garantere lighed for loven. Dette til trods for, at Den romerske Kirke aldrig har eller kan billige, at en stat vil postulere eller knæsette et princip om, at alle religioner er af samme værdi.¹⁴⁴ A. Raulin hæfter sig ved, at dokumentet ”talte ikke lenger om troskap mot ens samvittighet, men snarere om frihet fra ytre tvang.”¹⁴⁵

Der synes ikke at være nogen almindelig kendte grunde til, at det netop blev Bea og hans SCU og ikke Ottaviani og TC, der fik overdraget opgaven at videreudarbejde et dokument om religionsfrihed. Ifølge Raulin var ”Afgørelsen [er] sikkert en av de aller viktigste i

¹⁴² History of Vatican II, vol. I. 1995. Side 298, incl. fodnote 467.

¹⁴³ Raulin, Albert O.P. 1968. Side 160.

¹⁴⁴ History of Vatican II, vol. I. 1995. Side 299; Schindler, David L. og Healy Jr., Nicholas J.. 2015. Side 214;

ACTA ET DOCUMENTA CONCILIO OECUMENICO VATICANO II
 APPARANDO SERIES II (PRAEPARATORIA) VOLUMEN II
 ACTA PONTIFICIAE COMMISSIONIS CENTRALIS PRAEPARATORIAE
 CONCILII OECUMENICI VATICANI II PARS IV SESSIO SEPTIMA : 12-19 IUNII
 1962 (SUB SECRETO). Side 680 afsnit 2): De libertate religiosa in societate civili. 13.
 Ecclesia Catholica numquam admisit nee admittere potest Statum positivo modo
 propugnare doctrinam indifferentismi religiosi qua omnes religiones eiusdem esse
 valoris affirmantur. Omnino autem approbat societates civiles modernas quando, in
 practice ordinanda vita civili, libertatem religiosam et aequalitatem politicam asseclis
 cuiusvis religionis tribuendam esse statuunt (cf. Adnotatio 6a).

¹⁴⁵ Raulin, Albert O.P. 1968. Side 160.

religionsfrihetserklæringens historie”.¹⁴⁶ En af forklaringerne kunne være det ikke ubetydelige sammenstød Johannes XXIII havde med Ottaviani, da denne udenom Johannes XXIII forsøgte at gennemtvinge sine visioner for, hvad konciliet skulle dreje sig om. Det skete i en tale, udsendt af Vatikanet og refereret i Katolsk ugeblad i november 1960, som Ottaviani holdt til Den teologiske Kommission. Her sagde han blandt andet, ” at det er kommissionens opgave at undersøge en række af vor tids vanskelige moralske problemer og forberede deres behandling ved kirkemødet.”

Få dage efter holdt Johannes XXIII en tale til medlemmerne af de særlige kommissioner og sekretariater. Han talte på latin, men på et tidspunkt bryder han af og begynder at tale på italiensk og, kan man formode, improviseret.

Paven sagde blandt andet:

” De fleste af de 20 koncilier, som har været afholdt i Kirkens næsten 2000-årige historie, beskæftigede sig meget med at afklare og præcisere troslæren, [...]. Det kommende koncilium har et andet formål. [...]. Det er ikke i nutiden først og fremmest vor opgave at præcisere troens sandheder og vise deres oprindelse i åbenbaringen og traditionen, men det er målet at bekræfte og forkynde det menneskelige og kristne budskab, som Kirken gennem århundreder har bevaret og værnet.

Paven advarede mod, at man betragtede den moderne verden med sortsyn, selv om der er grund til at begræde ”menneskeåndens dragning og drift mod en isoleret nydelse af denne verdens goder”.....¹⁴⁷

Når Johannes XXIII klart sagde, at koncilets formål ikke skulle være at præcisere troslæren hverken i åbenbaringen eller forskellige måder at anskue kirkebegrebet på, kan der næppe herske tvivl om, at paven dermed satte Ottaviani og hans betydelige bagland i Kurien på plads.¹⁴⁸ Det kan næppe have undgået Johannes XXIII's opmærksomhed, at hans gentagne udtrykte ønske om, at Kurien ikke skulle have afgørende indflydelse på de forberedende kommissioners arbejde, absolut ikke blev efterlevet.¹⁴⁹ Om det var denne erkendelse og en fornemmelse af at blive modarbejdet af sin egen Kurie, ved vi naturligvis ikke med sikkerhed, men det virker som om pave Johannes XXIII ville sikre sig, at konciliet kunne diskutere

¹⁴⁶ Raulin, Albert O.P. 1968. Side 161

¹⁴⁷ KU 1960. Nr. 50. 9.december: 9

¹⁴⁸ For en mere udførlig beskrivelse af ”Kampen om dagsorden” se: Christensen, Hans. 2013. Side 41-44.

¹⁴⁹ Christensen, Hans. 2013. Side 40

religionsfrihed med afsæt i individets rettigheder og samtidig have det aktuelle læreembede i ryggen. Det kunne være forklaringen på, at Johannes XXIII den 11. april 1963 – altså inden SCU den 19. november samme år fremlagde første udkast til debat på koncilet – brød den ”neutralitet”, han inderligt havde ønsket sig fra Vatikanets side, og udsendte sin rundskrivelse ”Pacem in terris”, hvis første halvdel omhandlede forholdet mellem det enkelte menneskes rettigheder og pligter dels i forhold til medmennesket, dels i forhold til staten. Det andet Vatikankoncils udsagn om religionsfrihed i erklæringen ”Dignitatis Humanae” byggede i høj grad på Johannes XXIII’s rundskrivelse ”Pacem in Terris”.¹⁵⁰ Den katolske Kirke har, i lighed med andre kirkesamfund der havde et tæt tilhørsforhold til forskellige statsmagter, haft det meget svært med retten til fri religionsudøvelse. Oluf Bohn skrev i 1965: ”For den katolske kirke førte det til, at man opfattede politiske angreb på staten som angreb på den kristne tro, og kirkens ledelse vendte sig derfor mod enhver form for liberalisme og frit folkestyre. I store dele af tidsrummet fra 1800 og op mod vor tid (altså midt i det 20 årh. (HC)) hævdede kirken derfor officielt, at stat og kirke ikke kunne adskilles, at monarkiet var en gudgivet styreform, og at religionsfrihed højst kunne tilstås borgere, der fra fødslen tilhørte en anden tro.”¹⁵¹

I pave Johannes XXIII’s encyklika finder man til forskel blandt andet disse prægnante udsagn, når det gælder forholdet mellem mennesker: ”Ethvert menneske har ret til at dyrke Gud i overensstemmelse med sin oprigtige samvittighed og følgelig ret til privat og offentligt at bekende sig til sin religion.” og ”[...] det ene menneskes ret pålægger andre en forpligtelse: pligten til at anerkende og respektere den pågældendes rettigheder.”¹⁵² Om forholdet mellem stat og individ siges det blandt andet: ” Staten må fremdeles i hele samfundets interesse virke for, at der skabes forhold, som gør det muligt for det enkelte menneske ubesværet at hævde sin ret og gøre sin pligt.” og ”[...] vor tids mennesker [...] fordrer, at deres personlige, ukrænkelige rettigheder bliver sikret af landets grundlov.”¹⁵³

Hvis Johannes XXIII dermed troede, at han havde lukket munden på Kurien, tog han grundigt fejl!

¹⁵⁰ Johannes XXIII. 1963. Fred på Jorden, Pacem in Terris: 8.

¹⁵¹ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 667.

¹⁵² Johannes XXIII. 1963. Fred på Jorden, Pacem in Terris. Side 8 og 12.

¹⁵³ Johannes XXIII. 1963. Fred på Jorden, Pacem in Terris. Side 23 og 28.

2.05 Lang vej med mange forhindringer – kampen for at få et skema behandlet

Hvordan SCU's skema kom frem til de delegerede og blev fremlagt i Aulaen er en ret så uigennemskuelig historie, som flere forfattere har valgt at gå lettere hen over. Roman Siebenrock nævner det knapt.¹⁵⁴ Nicholas J. Healy Jr. gør ikke overraskende noget ude af den amerikanske intervention via Paul VI, da hele processen for alvor var ved at kuldsejle.¹⁵⁵ Albert Raulin var tidsmæssig nok for tæt på Koncilet, da han i 1968 og 1971 skrev sine to artikler om religionsfrihed til tidskriftet "Lumen", til at han kunne gennemskue intriger bag Koncilets facade.¹⁵⁶

Claude Soetens' fremstilling af historien er nok den mest detaljerede, men samtidig vanskelig at overskue. Jeg vil forsøge mig ned en kronologisk oversigt, som hovedsagelig vil bygge på Soetens oplysninger.¹⁵⁷

Fra den **11. oktober 1962 til den 8. december 1962** blev Koncilets første samling afholdt.

Koncilfædrene modtog en række skemaer, som var udarbejdet af de forberedende kommissioner. Mange af disse skrifter var man klar over aldrig ville blive behandlet af den samlede forsamling af delegerede, men

¹⁵⁴ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band IV. Side 155

¹⁵⁵ Schindler, David L. og Healy Jr., Nicholas J.. 2015. Side 215-216.

¹⁵⁶ Raulin, Albert O.P. 1968.; Raulin, Albert O.P. 1971.

¹⁵⁷ History of Vatican II, vol. III. 2000. Side 275-288.

de skulle danne grundlag for arbejdet i de kommissioner, koncildeltagerne og paven selv havde nedsat. Blandt disse skemaer var SCU's tidlige udkast til skema om religionsfrihed, dog påklistret en note om at det skulle harmoniseres med den Teologiske Kommissions tekst om tolerance.

Den **8. februar 1963** gjorde Lubac status over, hvor mange skemaer, der var sluppet igennem Den koordinerende Kommission, og i den forbindelse oplyste han at Suenens i skemaet "De ecclesia" fortsat havde "De relatione inter Ecclesiam et Statum" som 5. kapitel.¹⁵⁸

I løbet af **februar 1963** besluttede SCU sig for at udelade den del i deres skema, der omhandlede relationer mellem Kirken og en stat.¹⁵⁹ Man kan formode, det skete, fordi Ottaviani allerede på mødet den **18. juni 1962** i Den centrale forberedende Kommission havde belært Bea om, at forhold mellem Den romersk katolske Kirke og fremmede stater under ingen omstændighed kunne være et anliggende for SCU. Endelig må man også se det som et modtræk fra Beas side mod Suenens insisteren på, at femte kapitel i forslaget til en konstitution om Kirken – vedtaget som "Lumen Gentium" – skulle omhandle forholdet mellem Kirke og Stat, herunder respekten for forskellige religionsudøvelser.

Den **29. marts 1963** var der møde i CC, Den koordinerende Kommission. Kardinal Suenens insisterede på, at teksten om religionsfrihed skulle indgå som et afsnit i skemaet om Kirken, som han skulle promovere. Suenens krav må ses dels på baggrund af, at Kardinal Liénart havde gjort sig til talsmand for et selvstændigt skema om mennesket, "De Homine", i hvilket f.eks. rettigheder skulle behandles, dels på baggrund af SCU's beslutning fra februar måned.¹⁶⁰ Ved den senere fremlæggelse **19. november samme år** i Aulaen, bad den canadiske kardinal Léger også om, at spørgsmålet om religionsfrihed blev sat ind i en anden sammenhæng.¹⁶¹ Man må formode presset på Suenens har været jævnt stigende.

¹⁵⁸ Lubac, Henri de. Vol I. 2015. Side 525.

¹⁵⁹ History of Vatican II, vol. III. 2000. Side 277.

¹⁶⁰ History of Vatican II, vol. II. 1997. Side 415, note 110.

¹⁶¹ Vallquist, Gunnel. 1969. Bind II. Side 174.

Den **4. april 1963** blev John Courteny Murray S.J. udnævnt til peritus tilknyttet de amerikanske biskopper. Fra da af er han med i redaktionen og sætter et afgørende præg på dokumentet om religionsfrihed.¹⁶²

Den **15. maj 1963** afholdtes der er møde i Den teologiske Kommission. Efter nogen forvirring lykkedes det for Tromp og Ottaviani at få gennemtruffet, at man nedsatte en mindre gruppe bestående af få medlemmer fra kommissionens egen personkreds til at gennemgå kapitel 5, som ved den lejlighed blev betegnet ”De persona humana in societate, De oeconomia”.¹⁶³

I starten af **juli 1963** opdagede man i SCU, at spørgsmålet om religionsfrihed helt uden forklaring var blevet fjernet fra koncilets dagsorden på foranledning af Den teologiske Kommission!¹⁶⁴

På vegne af De forenede Staters biskopper udsendte kardinal Spellman i **september 1963** et brev til Concilets ledelse, i hvilket han bad om, at spørgsmålet om religionsfrihed, som den blev tolket i SCU’s tekst, igen blev sat på Concilets dagsorden. Flere mener, at Spellman desuden henvendte sig personligt til pave Paul VI.¹⁶⁵

Mgr. Parente fik den **26. oktober 1963** i en personlig audiens med Paul VI at vide, at forhandlingerne om ”De libertate religiosa” og arbejdet i øvrigt i Den teologiske Kommission skulle gå hurtigere. Påbuddet blev givet både i mundlig og skriftlig form.¹⁶⁶

Den **28. oktober 1963** var der møde i Den teologiske Kommission i løbet af hvilket, SCU’s skema ”De libertate religiosa” blev omdelt til kommissionens medlemmer, der skulle overveje, om de havde nogen indvendinger imod eller bemærkninger til skemaets ordlyd.¹⁶⁷

¹⁶² History of Vatican II, vol. III. 2000. Side 278.

¹⁶³ Congar, Yves OP. 2012. Side 289.

¹⁶⁴ History of Vatican II, vol. III. 2000. Side 278.

¹⁶⁵ History of Vatican II, vol. III. 2000. Side 280; Schindler, David L. og Healy Jr., Nicholas J.. 2015. Side 215.

¹⁶⁶ Congar, Yves OP. 2012. Side 399.

¹⁶⁷ Idem.

Den **5. november 1963** var der igen møde i Den teologiske Kommission. På trods af sit allerede dengang svigtende helbred deltog Congar, fordi SCU's skema "De libertate religiosa" var sat på dagsorden. På mødet blev "De libertate religiosa" igen omdelt, idet det viste sig, at kun de medlemmer af kommissionen, der var biskopper, havde modtaget teksten på forhånd. Teksten blev dog endnu engang ikke debatteret i TC, idet Ottaviani igen foreslog en grundigere behandling af "De libertate religiosa" denne gang med et løfte om, at en eventuel subkommission skulle have mulighed for at trække på alle de "periti", den måtte ønske. Forslaget blev vedtaget, og underkommissionen kom til at bestå af Wright, Spanedda, McGrath, Gut, Fernandez og Kardinal Léger samt de teologiske rådgivere, de ville kontakte.¹⁶⁸ Ifølge Henri de Lubac var den canadiske Kardinal Léger, der var underkommissionens formand, plus lederen af de benediktinske ordenkongregationer Benno Gut og biskop John Joseph Wright fra Pittsburgh, de tre der var for skemaet, medens biskop Spanedda fra Sardinien, ven med Ottaviani, og Alonso Fernández, Generalsuperior for dominikanerne, og Santiago Maria Ramirez, professor i teologi ved Salamanca Universitet, var imod.¹⁶⁹

Ottaviani var uden tvivl under pres, idet han på mødet sagde, at paven og Spellman havde insisteret på, at teksten blev studeret.¹⁷⁰ Ud fra Congars øvrige referat fra mødet får man en fornemmelse af, at Ottaviani havde hastværk med hurtigst muligt at få Den teologiske Kommission til at diskutere det oprindelige skema "De beata Maria Virgine", som koncilfædrene ultimo oktober 1963 have underkendt, både hvad angår indhold og skemaets placering som selvstændigt dokument.¹⁷¹

To dage senere den **7. november 1963** var der møde i underkommissionen angående "De libertate religiosa". Fr. Fernandez kritiserede teksten ud fra "Syllabus" og andre skrivelser af Pius IX og Leo XIII. Congar spørger retorisk i sin dagbog, om man da for altid skal være bundet af en fortid, der er outdated? Mgr. Spanedda havde overordnet den holdning, at dokumentet åbnede op for indifferentismens farer.¹⁷²

¹⁶⁸ Congar, Yves OP. 2012. Side 412-414.

¹⁶⁹ Lubac, Henri de. Vol II. Side 12-13.

¹⁷⁰ History of Vatican II, vol. III. 2000. Side 280, note 88.

¹⁷¹ Se afsnit: "Ottavianis Plan" og "Skemaet "De beata Maria Virgine" og dets skæbne" i tredje afsnit.

¹⁷² Congar, Yves OP. 2012. Side 418; History of Vatican II, vol. III. 2000. Side 281.

2.06 Det afgørende møde om SCU's tekst om religionsfrihed

Den **11. november 1963** var der igen møde i Den teologiske Kommission. Kardinal Browne, Ottaviani og Parente var igen frontkæmpere for modstanden mod ”De libertate religiosa”, og for at komme videre anmodede Mgr. Garrone om en afstemning. Claude Soetens kommer i sin redegørelse i ”History of Vatican II” ikke nærmere ind på indholdet af dette møde. Han anfører, nærmest som undskyldning, i en fodnote, at Congar ikke selv var til stede på mødet, som han (Congar) altså refererer fra anden kilde.¹⁷³ Imidlertid har vi Henri de Lubac S.J.’s fyldige notater fra hans deltagelse i mødet i Den teologiske Kommission den **11/11 1963**.

Det følgende er en opsummering af hans referat.¹⁷⁴

Mødet begyndte kl. 16:30 og sluttede kl. 18:50 – en varighed på 2 timer og 20 minutter. De Lubac refererer ikke mindre end 64 længere og kortere indlæg og bemærkninger, idet han hæfter navne på samtlige talere. Man kan blot ud fra den hastighed, som argumenter og modargumenter og replikskifter må have været udvekslet i, fornemme en temmelig oppisket stemning på mødet. Ved en optælling ud fra de Lubac’s noter finder man, at 30 indlæg overvejende var imod en godkendelse af SCU’s tekst, medens 34 indlæg var overvejende for.

Kardinal Michael Browne O.P., medlem af Den teologiske Kommission, indledte mødet med at sige, at ”hvis religionsfrihed drejede sig om at finde praktiske løsninger, er det i orden. Men her drejer det sig også om læresætninger. En samvittighed uden sandheden skal have begrænset frihed og kun, hvis det ikke skader Kirken eller samfundet. Vi bør tolerere mange ting i dag.”

Kuriekardinal Pietro Parente supplerede med at sige, at ”skemaet siger for lidt om Guds og Kirkens ret til at fremme og påtvinge den rette tro. Overfor Gud har mennesket ingen rettigheder. Den personlige værdighed er relativ.” Blandt de øvrige modstandere af skemaet var den spanske Alonso Fernández O.P., der mente, at det var forkert at ville tale om staten som neutral, samt tale om, at en (ren) samvittighed ikke kan dømmes som fejlagtig – kun Gud er uden fejl. Som adskillige af de øvrige modstandere gav udtryk for, var også han bekymret for, at skemaet stod i modsætningsforhold til tidligere pavers doktriner. Kardinal Brown O.P.

¹⁷³ History of Vatican II, vol. III. 2000. Side 282, note 97.

¹⁷⁴ Lubac, Henri de. Vol II. 2016. Side 18-24.

mente, at Johannes XXIII kun havde talt om religionsfrihed ud fra et praktisk synspunkt, og at han intet havde sagt mod tidligere (pavelige) dokumenter. Den jugoslaviske biskop Frane Franić mente, at teksten ud fra en praktisk betragtning var i orden.

Blandt forsvarerne for skemaet var den libanesiske biskop Michael Doumith (maronit), der sagde: ”Når vi forsvarer frihed, åbner vi en vej til sandheden. Vi burde i højere grad fordømme pres fra offentlige autoriteter.”¹⁷⁵ Det er værd at bemærke den ret betydelige indflydelse, de seksten medlemstalmæssigt små unerede øst/migrant-kirker med hver deres ritus og sprog havde på Konkilet. Jeg har tidligere kunnet udpege melkitterne og med dem patriark Maximos VI af Antiokia som en væsentlig, måske den væsentligste årsag til, at Det andet Vatikankoncil ligestillede modersmål med latin som liturgisk sprog.¹⁷⁶ Den tyske biskop fra Mainz, Herman Volk, sagde blandt andet, at hvis Kirken udøver magt, er den ikke længere at regne som Kristi tjener. Han efterlyste tillid til Kristi nåde.

Det endte med, at man på Plenarmøde i Den teologiske Kommission vedtog med 18 stemmer mod 5 at SCU’s tekst om religionsfrihed ”De libertate religiosa” skulle omdeles til Konkilets delegerede.¹⁷⁷ Der var én blank stemmeseddel, som Léger mente måtte komme fra Ottaviani, der som svagtseende, nok var kommet til at skrive ”non placet” udenfor papiret.¹⁷⁸

I tydelig frustration over Kurien skrev Yves Congar den 15. november 1963, at det nu står klart, at der hele tiden lige siden de første forberedelser til Konkilet er pågået en magtkamp mellem ”Ecclesia” og ”Curia”, og han fortsatte:

The further I go, the more it appears to me that the purely Italian structure of the Roman organisms and of the Roman ideology is the tumour that needs to be cut away. Ultramontanism as an ideology certainly exists. And it is very close to being a heresy!
The Curia people (Ottaviani, Browne, Staffa, Carli . . .) are doing

¹⁷⁵ Religionsfrihed er stadigvæk i dag et højt prioriteret ønske hos de unerede østkirker. På det netop afsluttede middelhavs-bispemøde i Bari ønskede den irakiske, kaldæiske patriark, *Louis Raphaël I Sako, at nedsætte et muslimsk-kristent råd, som skal diskutere, hvordan man sikrer religiøs frihed og menneskelig værdighed. Kristeligt Dagblad 25. februar 2020. Side 8.*

¹⁷⁶ Christensen, Hans. 2013. Side 51-52.

¹⁷⁷ Schindler, David L. og Healy Jr., Nicholas J.. 2015. Side 216.

¹⁷⁸ Congar, Yves OP. 2012. Side 420.

EVERYTHING to prevent the episcopate from recovering the rights which have been stolen from it.¹⁷⁹

Det var gået op for Congar, at de romerske institutioner udelukkende var præget af en tankegang syd for Alperne i en sådan grad, så de fremstod som en kræftknode, som det er nødvendigt kirurgisk at fjerne. Kræftcellerne får deres næring fra den romerske ideologi. Sygdommens navn er ultramontanisme. Baggrunden for sygdommen er et tankesæt, der strider så meget mod almindelig kristen lære, at sygdommen nærmest fremstår som hæresi.

At teksten om religionsfrihed i den grad blev modarbejdet af Kurien, synes at være en gængs opfattelse i samtiden. Gunnel Vallquist talte med mange som stod Lecaro, Döpfner og Suenens nær, og hun skrev:

18. november. [1963]

[...] hvad angår femte kapitel, det sagnomspundne havde jeg nær sagt, så har Ottaviani fortsat sin fænomenale forhalingstaktik lige til det sidste, og først i morgen kan det endelig komme koncilmødrene i hænde.¹⁸⁰

2.07 Raulin's oversigt – De Smedt's uriaspost

Som en hjælp til læseren til at finde rundt i den udvikling erklæringen gennemgik, indsætter jeg her den glimrende oversigt, som Raulin tidligere har bragt.¹⁸¹

1 SC: De oecumenismo, 5. kap. om religionsfriheten.

1 RO: De Smedts muntlige rapport av 19. nov. 1963.

2 SC: Declaratio prior de libertate religiosa, som tillegget til De oecumenismo (sendt til konsilfedrene den 27. april 1964) = textus prior.

2 RS: Skriftlig rapport om religionsfriheten i et hefte som ellers inneholder utkast til erklæring om de ikke-kristne religioner.

2 RO: De Smedts muntlige rapport av 23. sept. 1964.

3 SC: Textus emendatus (nov. 1964).

3 RO: De Smedts muntlige rapport av 19. nov. 1964, trykt i samme helte som 3 SC (s. 25-31).

3 RS: Skriftlig rapport om konsilfedrenes bemærkninger til textus prior, trykt i samme hefte som 3 SC (s. 32-40).

4 SC: Textus reemendatus (sendt til konsilfedrene den 28. mai 1965).

¹⁷⁹ Congar, Yves OP. 2012. Side 425.

¹⁸⁰ Vallquist, Gunnel. 1969. Bind II. Side 166.

¹⁸¹ Raulin, Albert O.P. 1971. Side 149.

4 RS: Skriftlig rapport de reemendatione schematis emendati (28. mai 1965), trykt i samme hefte som 4 SC (s. 27-52).

4 RO: De Smedts muntlige rapport av 15. sept. 1965.

4 RF: De Smedts avsluttende bemerkninger efter diskusjonen i St. Peter (21. sept. 1965).

5 SC: Textus recognitus (okt. 1965).

5 RO: De Smedts muntlige rapport av 25. okt. 1965, trykt i samme hefte som 5 SC (s. 25-30).

5 RS: Skriftlig rapport om konsilfedrenes vurdering av textus reemendatus, trykt i samme hefte som 5 SC (s. 31-82).

6 SC: Textus denuo recognitus (nov. 1965).

6 RO: De Smedts muntlige rapport av 19. nov. 1965, trykt i samme hefte som 6 SC (s. 20-24).

6 RS: Skriftlig rapport, kalt Expensio modorum, trykt i samme hofte som 6 SC (s. 25-85).

TDD: Tekstens endelige utformning, slik som den ble vedtatt og promulgert den 7. desember 1965.

TDD er oversatt til norsk og utgitt av St. Olav Forlag (Oslo 1966) sammen med erklæringen om de ikke-kristne religioner.

Den **19. november 1963** introducerede De Smedt i aulaen kapital 5 i skemaet "De oecumenismo", i hvilket forslaget om religionsfrihed nu havde fået plads. John Courtney Murray S.J., som kardinal Spellman havde medbragt som sin teolog, havde ydet et ikke ubetydeligt bidrag til De Smedt's tale.¹⁸²

Den belgiske biskop Emiel-Jozef De Smedt var på det tidspunkt 54 år. Hans tale ved denne lejlighed er kommenteret af flere. Den blev af Vallquist beskrevet som "en veltalenhedsprøve i bedste stil, desuden af højeste indholdsmæssig interesse", medes Congar kaldte den for "noget teatralsk", og endelig betegnede Raulin den som "opsigtsvækkende".¹⁸³ Claude Soetens går ikke så meget i dybden med De Smedt's tale, hvilket kan skyldes, at han i højere grad fokuserer på de økumeniske aspekter, der blev behandlet sideløbende. Det nærmeste Soetens kommer den problemstilling, som De Smedt kæmpede med i sin fremlæggelse af kapitel fem, er et notat af Murray tilføjet til dette kapitel, i hvilket Murray havde skrevet:

there is a "rule of continuity" between doctrine and pastoral practice in regard to the liberty of the human being, who is created in the image of God, but there is

¹⁸² Raulin, Albert O.P. 1968. Side 164.

¹⁸³ Vallquist, Gunnel. 1969. Bind II. Side 172.; Congar, Yves OP. 2012. Side 433.; Raulin, Albert O.P. 1968. Side 163.

also a “rule of progress” and deeper understanding depending on circumstances (reminder of the twofold distinction made in *Pacem in terris*, first between false ideologies and the institutions based on them, and second, between error and the erring person); these two rules were immediately applied to the teaching of the popes from Pius IX to John XXIII.¹⁸⁴

Det var den fransk-norske teolog Albert Raulin O.P. (1919-2003), der gjorde sig de mest grundige overvejelser og pegede på det essentielle i forhold til, at De Smedt skulle ”legitimere” religionsfrihed ud fra de to principper: Kontinuitet og fremskridt. Raulin skrev således:

Han overså avgjort mange ganger de reelle vanskeligheter, men han gjorde ikke desto mindre et virkelig forsøk på å gjøre rede for modningsprosessen fra Pius IX til *Pacem in Terris*. Pius IX's fordømmelser står, sier han, fremdeles ved makt, hvis man - vel å merke - forstår hva de var rettet imot. Leo XIII gjorde forskjellen tydeligere mellom Guds folk og det profane samfunn. Pius XI innså totalitarismens fare. Pius XII og især Johannes XXIII bragte utviklingen videre til en full anerkjennelse ikke bare av toleransen men også av sann frihet i religiøse saker.¹⁸⁵

Det var på mange måder en uriaspost De Smedt var sat på. Vallquist skrev, at han var sat ”på en ret umulig opgave”, for vel kan de pågældende pavedokumenter, som Raulin bemærkede, ”henføres til en mindre umistelig tradition. Men slig tale er måske stadig for hård for en forsamling som nok ved, at de pavelig rundskrivelser ikke er ”ufejlbarlige”, men dog er opdraget i den dybeste ærbødighed for dem.”¹⁸⁶ De Smedt var sig fuldt bevidst om dette, hvilket kan ses af hans slutbemærkninger i talen, hér i Raulin’s oversættelse:

„Det er åpenbart at man mot vårt utkast kan innvende en rekke pavelige sitater som ved sin ordlyd klinger anderledes enn vår tekst. Men, ærværdige Fedre, jeg ber dere om ikke å la tekstene tale utenfor deres historiske og læremessige kontekst. La ikke fisken svømme utenfor vannet!”¹⁸⁷

¹⁸⁴ History of Vatican II, vol. III. 2000. Side 285.

¹⁸⁵ Raulin, Albert O.P. 1968. Side 163.

¹⁸⁶ Vallquist, Gunnel. 1969. Bind II. Side 173-174.

¹⁸⁷ Raulin, Albert O.P. 1968. Side 163-164.

Hvis man kan tage den betydelig applaus, som talen fik, som udtryk for en vellykket mission, så havde De Smedt's tale en betydelig effekt på de videre forløb. Men selv efter De Smedt's introduktion af skemaet om religionsfrihed, intensiveredes modstanden i kulisserne mod dette skema. En gruppe italienske og spanske biskopper iværksatte den **24. november 1963** en underskriftsindsamling med det formål, at få skemaet taget af dagsordenen for indeværende plenarforsamling – de protesterende biskopper var angiveligt sikre på, at deres forehavende ville lykkes.¹⁸⁸

Kardinal Browne var i audiens hos pave Paul VI. den **25. november 1963**. Browne talte med paven om de alvorlige bekymringer, der herskede i Kurien over, at religionsfrihedsskemaet fremmede en lære, der var i modstrid med, hvad paver i det 19. årh. havde sagt, og at denne nye lære ville bringe forvirring, ja bringe troen i fare. Paul VI var herefter parat til at udskyde skemaets behandling til det følgende år i forbindelse med skema 17 – også kendt som ”skemaernes kirkegård” - Henri de Lubac talte med flere biskopper, der gav udtryk for en vis pessimisme.¹⁸⁹

Den **26. november 1963** skrev Kardinal Frings direkte til paven (sandsynligvis på vegne af præsidiets) for at anmode om, at ”De libertate religiosa” bliver debatteret i indeværende samling.¹⁹⁰ Der var dukket et nyt stridsskrift op skrevet af den italienske biskop Enrico Compagnone, som skulle minde konciliet om, at man var underlagt pavens autoritet. Amerikanerne svarede umiddelbart igen, at der var ingen grund til at tvivle på amerikanernes loyalitet, og samtidigt påpegede de, at det var i Italien, man havde problemer med faldende tilslutning i befolkningen, hvoraf mange stemte kommunistisk, ikke i U.S.A..¹⁹¹ Det var biskop Stephen Aloysius Leven fra Texas, der denne dag var talsmand for amerikanerne. Leven havde femogtyve års erfaring som gadeprædikant, og han havde derfor haft megen kontakt med både ortodokse og protestanter, hvorfor han kunne forsikre sine italienske kolleger om, at de ikke var nogle ”mærkelige” nogle.¹⁹² Økumeni syntes at have gjort kirkefolket til bedre katolikker. Man fornemmer ikke nogen hjertelig atmosfære.

¹⁸⁸ Lubac, Henri de. Vol II. 2016. Side 38.

¹⁸⁹ Lubac, Henri de. Vol II. 2016. Side 39.

¹⁹⁰ Lubac, Henri de. Vol II. 2016. Side 41-42.

¹⁹¹ Idem.

¹⁹² Vallquist, Gunnel. 1969. Bind II. Side 200-201.

2.08 Religionsfrihed et teologisk spørgsmål - eller begrundet politisk og konstitutionelt

Det lykkedes ikke i denne anden session at få kapitel 5 (angående religionsfrihed) til afstemning. Ifølge Raulin beklagede kardinal Bea den 2. december sig over, at SCU således ikke fik et fingerpeg om forsamlingens indstilling.¹⁹³ I stedet for en afstemning åbnede man op for den mulighed, at de fædre, der følte sig kaldet, kunne indsende kommentarer og ændringsforslag i løbet af vinteren 1963/64.¹⁹⁴ Der forestod et betydeligt redaktionelt arbejde. Det stod hurtigt klart, at man i Sekretariatet for enhed i Troen var enige om ikke at slække på endemålet: Den fulde trosfrihed. Man måtte til gengæld stort set opgive at finde dette endemål begrundet i tidligere pavelige udtalelser. Kirkehistorikeren professor dr. Evangelista Vilanova gjorde ikke så meget ud af de overvejelser, man gjorde sig i Sekretariatet i denne tid mellem anden og tredje samling. Han var som kirkehistoriker mere fokuseret på, at det var det tekstforslag, som Murray var hovedforfatter til, som endte med stort set at blive vedtaget som grundlag for den videre behandling af Koncilet.¹⁹⁵ Vilanova nævnte ganske vist kort, at Murray havde udtrykt sig kritisk med bemærkninger om for meget teologi og for lidt jura i det fremlagte kap.V. I modsætning til Vilanova var Raulin mere omhyggelig i sin beskrivelse af begivenhederne og de medfølgende modsætninger i SCU i starten af 3. samling i efteråret 1964, da han skrev:

Det var blitt tydelig at der fantes en reell spenning mellom to grupper innenfor Sekretariatet. Begge var enige om målet, men nærmet seg det på forskjellige måter: De Smedt betraktet religionsfriheten som et hovedsakelig teologisk spørsmål, Murray anså den på anglosaksisk manér som først og fremst et politisk og konstitusjonelt spørsmål, som teologiske og moralske argumenter mest var egnet til å støtte opp om. Det ble en italiener, Pietro Pavan, som Vi allerede har referert til, som ved å støtte Murray ga utslaget. Resultatet ble forslag IV, det første av disse forslag.¹⁹⁶

¹⁹³ Raulin, Albert O.P. 1968. Side164.; History of Vatican II, vol. III. 2000. Side 287.

¹⁹⁴ Raulin, Albert O.P. 1968. Side164.

¹⁹⁵ History of Vatican II, vol. III. 2000. Side 433-435.

¹⁹⁶ Raulin, Albert O.P. 1968. Side168.

Altså: Religionsfrihed hovedsagelig set som et teologisk spørgsmål - eller religionsfrihed begrundet ført og fremmest politisk og konstitutionelt. Raulin beskrev ikke modsætningen nærmere, men spændingen i SCU må være opstået, fordi De Smedt's tilhængere og Murray's parti mente, at det var vigtigt, at netop deres synspunkt vandt frem – De Smedt af hensyn til hele Kirken og Murray mest af hensyn de amerikanske katolikkers situation. I følge den filippinske biskop – nu kardinal - Luis Antonio G. Tagle's version af begivenhederne omkring fremlæggelsen af "Textus emandatus" (3SC) 19. november 1964 havde man, i dette nye skema med hjælp af Murray og Msgr. Pietro Pavan, lagt vægten på en "positivistisk" og juridisk synsvinkel på bekostning af subjektive perspektiver.¹⁹⁷ Når Tagle umiddelbart derefter skrev, at en del (også blandt tilhængerne af skemaet) var utilfredse med dette skift, idet de ønskede at dokumentet skulle være bedre understøttet af læremæssige udsagn, så tror jeg han tog fejl, idet man i "Textus emandatus" (3SC) i den grad havde skruet op for de historiske linier sammenlignet med forgængeren "Declaratio prior" (2SC), så meget, at de historiske linier – det dogmatiske grundlag – ikke kunde holde. Henri de Lubac S.J. skrev i sin koncildagbog fra den 19. november 1964, at nogle få (franske biskopper) "would like to ask for the suppression of no. 2 (quaestio historica), which seems to them more apologetical than truly historical."¹⁹⁸ Dette synes at understøtte mit synspunkt.

Folketinget

Mosaik fra Ravenna

Nu kan man naturligvis mene, at religionsfrihed er et så indlysende positivt begreb, så det er mere eller mindre underordnet, hvordan man vil begrunde

¹⁹⁷ History of Vatican II, vol. IV. 2003. Side 396.

¹⁹⁸ Lubac, Henri de. Vol II. 2016. Side 296.

det. Men da Kirken – og andre med den – har haft store problemer med helhjetet at tilslutte sig dette for en nordeuropæer indlysende gode, så skal vi i korthed se nærmere på de to indfaldsvinkler.

En teologisk begrundelse for religionsfrihed vil, efter min antagelse, være begrundet i forholdet mellem Gud og mennesket. De væsentligste elementer i dette forhold er kærlighed og tillid. Rygraden i disse to begreber er frivillighed mellem parterne. Ifølge Skriften tilbyder Gud en (ægte)pagt, som mennesket kan sige ja eller nej til. En kærlighedspagt kan ikke bestå under tvang. Man kan sige, at Gud respekterer ethvert menneskes frihed, også når mennesket bruger sin frihed til at takke nej. Enhver myndighed eller organisation, der med tvang tilsidesætter den gudgivne trosfrihed, misbruger Guds navn. Gud går ikke ind for tvang.

En politisk eller konstitutionel begrundelse for religionsfrihed tager først og fremmest sit udgangspunkt i forhold mellem mennesker indbyrdes. Her er tale om et lighedsprincip, der igen fører til rettigheder. Dernæst en definition af det, der gør mennesket til et selvstændigt individ, en person med rettigheder, historik og ansvar. Samvittigheds- og religionsfrihed er en værdig og umistelig del af personbegrebet. Det er værd at bemærke, at det først er med lighedstanken at samvittigheds- og religionsfrihed bliver en almindelig rettighed. Tidligere, det vil sige før Den franske Revolution og de mange efterfølgende revolutioner, var frihedsrettigheder stort set forbeholdt den magthavende elite. Et godt eksempel på dette er de kirkelige og konfessionelle bestemmelser i Den westfalske Fred fra 1648, som afsluttede 30års krigen, som i hvert tilfælde i sit udgangspunkt var en religionskrig. Her blev princippet ”cuius regio, eius religio” knæsat. Fyrsten havde valgmuligheder imellem de store retninger: Lutheranere, reformerte eller katolikker. Undersåtter skulle antage den af fyrsten valgte konfession. En interessant ”økumenisk” bestemmelse var den, at hvis en regent skiftede fra lutheraner til reformert eller omvendt, så kunne hans befolkning fortsætte i den lutheranske eller reformerte tro, de havde inden fyrstens trosskifte.¹⁹⁹ Det lader dog til, at denne ophævelse af ”ius reformandi”, kun fik praktisk betydning i de Brandenburske – og Preussiske besiddelser.²⁰⁰ Det er næppe utænkeligt, at det, at

¹⁹⁹ Holmquist, Hjalmar og Nørregaard, Jens. 1946. Bind II. Side 394.

²⁰⁰ Hauschild, Wolf-Dieter. 2010. Bind II. Side 586.

religionsfrihed var forbeholdt magtelisten, har bevirket, at Kirken netop som magtfaktor har haft mere end svært ved at give den kontrol fra sig.

Ultrakort kunne man sige, at forskellen mellem teologi og jura, når det gælder religions- og samvittighedsfrihed, er som forskellen på en gave og en rettighed.

2.09 Det historiske fundament afskrives

Når man betragter den udvikling skemaet om religionsfrihed herefter gennemgik, står det klart, at man forsøgte en siksak kurs for at opnå kompromisser mellem en højrefløj, der var modstander af et skema, som ikke kunne udledes historisk af tidligere kirkelige dokumenter, og som stadfæstede en evig gyldig lære, som disse kirkelige udtalelser gav udtryk for, og en liberal fløj, der anså historiske udtalelser som netop historiske – set i forhold til begreber og opfattelser på det givne tidspunkt i menneskehedens udvikling.

Til og med det 3. skemaforslag – Textus emendatus af 17. november 1964 [3SC] behandlet på tredje samling – forsøgte SCU, ifølge Raulin, at trække linier bagud til tidligere tiders ”gamle” citater, men herefter opgav man for en stor del de historiske perspektiver.²⁰¹

Vi vil nu se lidt nærmere på Raulin’s udlægning, idet det i kirkehistorisk sammenhæng er så godt som uhørt, at et kirkeligt – i dette tilfælde endog et konciliært – dokument ikke naturligt har et solidt historisk fundament. Hvis jeg kan verificere dette forhold, er det i hvert tilfælde endnu et eksempel på, at 2. Vatikankoncil betegner et nybrud – et brud mellem det Kirken var og lærte, og det Kirken lærer og er i dag. Endelig må man sige, at Skriften ser ud til fra nedenstående tal at udsige mere end traditionen.

Professorerne David Schindler og Nicholas Healy Jr. har på fornem vis sammenstillet Textus emendatus [3SC] og den endelig vedtagne erklæring af 7. december 1965 [TDD] i en art synoptisk opstilling.²⁰² Det gælder også henvisningerne fra de to tekster.

Jeg har foretaget en numerisk opgørelse over disse henvisninger.

²⁰¹ Raulin, Albert O.P. 1968. Side 171.

²⁰² Schindler, David L. og Healy Jr., Nicholas J.. 2015. Side 381-424.

For Textus emendatus [3SC] – november 64 – gælder:

Antal henvisning til udtalelser fra konciler, paver, kirkelærere, og enkelte helgener

fra det 20. årh.: 23

fra det 19. årh.: 14

fra oldtid og middelalder: 9

fra NT: En udlægning af Jesu fristelser i ørkenen

For den endelige vedtagne erklæring ”Dignitatis humanae” – december 65 – gælder:

Antal henvisning til udtalelser fra konciler, paver, kirkelærer, og enkelte helgener

fra det 20. årh.: 19

fra det 19. årh.: 3

fra oldtid og middelalder: 14

fra NT: 34

fra GT: 1

Henvisningerne til – og hér drejer det sig om pavelige – udtalelser fra det 19. årh. blev reduceret med ikke mindre end 78,6 %. Hvis man ser på hvilke pavelige breve og encyklikaer de 11 udeladte henvisninger henviser til, finder man noget overraskende, at det kun drejer sig om udtalelser fra to paver: Pius IX og Leo XIII. De ”overlevende” henvisninger er også fra disse to paver. I hovedsagen drejer det sig om 3 henvisninger til Pius IX’s ”Syllabus” fra 1864 og om 4 til Leo XIII’s ”Libertas praestantissimum” fra 1888 og 2 fra ”Imortale Dei” fra 1885.

2.10 Et konservativt forsøg på en historiefortælling

Lad os nu se på, hvad det var for en historiefortælling, de konservative kræfter på konciliet ønskede at fremstille og forklare, og som i de sidste

faser blev opgivet af SCU og endelig godkendt af et overvældende flertal af koncilmødrene som udeladt. Sidste gang, det historiske tilbageblik for alvor blev forsøgt, var i ”Textus emanatus” (3SC) fra november 1964 i afsnit 2 (Quaestio historica).²⁰³ Ved gennemlæsning af dette afsnit springer det i øjnene, at man ville forsøge at fremstille det 19. årh.’s ”laicisme” som en ideologi, en farlig filosofi, ifølge hvilken mennesket kun stod til ansvar overfor sig selv og ikke overfor Gud, og den deraf påståede ”religionsfrihed” således blot var et udtryk for relativisme og indifferentisme overfor religiøse spørgsmål. Som hér fremstillet måtte Rom naturligvis opponere og fordømme en sådan laicisme. Det er nok ret typisk for Vatikanet at forsøge at klassificere laicisme som en rationalistisk filosofi, som skal se ud som en større organiseret sammensværgelse mod Romerkirken. Den samme tankegang, som jeg har påpeget, lå bag Kirkens kamp mod modernismen. Men undersøger man begrebet laicisme nærmere, tegner der sig et noget andet billede. Laicisme var tæt knyttet til den franske Gallikanisme og i de germanskprægede lande med febronianisme og josefinisme.^{204 205} Alle fire ”ismer” havde til formål at begrænse pavers direkte og suveræne indflydelse på kirkelige forhold, som den gryende nationalisme så som hørende under den verdslige stats sfære. Et godt eksempel i denne forbindelse er Habsburgermonarken, den østrigske kejser Josef II (1780-90), der har givet navn til josefinismen. Denne, efter sigende fromme katolik, regerede efter principperne i den oplyste enevælde. Han lagde ikke skjul på, at han ønskede Kirken i Det østrig-ungarske Kejserrige lagt ind under statslig kontrol. Han ændrede blandt andet bispedømmernes grænser, nedlagde ikke samfundsnyttige klostresamfund, sørgede for en ordentlig præsteuddannelse og gennemførte en gudstjenestereform, i hvilken han stærkt begrænsede visse populære andagtsformer.²⁰⁶ Som om dette ikke var nok, så tillod Josef II sig i 1781 at udstede et ”Toleranzpatent” – muligvis politisk motiveret for at få flere loyale borgere, der tilhørte religiøse mindretal. Tolerancepatentet tillod alle med enten den Augsburske eller den Helvetiske bekendelse at praktisere deres religion i anonyme menighedshuse.²⁰⁷ Endog jøder gav han ret til

²⁰³ Schindler, David L. og Healy Jr., Nicholas J.. 2015. Side 286 ff.; for den ”synoptiske” sammenstilling med den endelige tekst se side 386 ff..

²⁰⁴ McBrien, Richard P. 1987. Side 294.

²⁰⁵ Otto, Alfred S.J. Dr. phil. og Rauschen Gerhard Dr. phil & theol. 1937. Side 230-231

²⁰⁶ Hauschild, Wolf-Dieter. 2010. Bind II. Side 628-632

²⁰⁷ Idem.

uddannelse og fri næring. Rom har næppe været begejstret for den form for tolerance, men som Hjalmar Holmquist og Jens Nørregaard uden tvivl korrekt skrev: ”Josefinismens Fremgang havde ikke været mulig uden en stærk Indtrængen af Oplysningens Tanker i selve den katolske Fromhed og Teologi.”²⁰⁸

Der tegner sig et billede af en magtkamp i det 18. og 19. århundrede mellem pavemagten og de verdslige fyrster. En magtkamp som i mange henseender minder om middelalderens investiturstridigheder. Når således paverne i det 19. årh. af og til talte om religionsfrihed, så forstås friheden primært som frihed for indblanding i Den romerske Kirke. Det er muligt, at det var derfor, det ”historiske” afsnit 2 i ”Textus emandatus” [3SC] begyndte med ”Det er altså muligt, at religionsfrihed i dag ikke bliver betragtet på samme måde som tidligere.” [min oversættelse].²⁰⁹ Antagelsen, at det først og fremmest drejede sig om Kirkens magt, bliver kraftigt bestyrket af, at Rom søgte politiske løsninger i det nittende og tyvende århundrede i form af de mange konkordater, Kirken indgik som en del af pavernes ultramontanistisk verdensbillede. Det kom også til at gælde for Det østrigske Kejserrige, som Klaus Schatz S.J. skriver: ”[...] vor allem jedoch Österreich 1855. Dieses österreichische Konkordat ist ein besonders markanter Triumph der ultramontanen Restauration, weil es einmal den Josefinismus beendet, [...]“²¹⁰

Som vi skal se i den endelige, vedtagne erklæring, er der ingen indrømmelse af, at koncilet ikke kunne finde kirkelige dokumenter fra de umiddelbart forrige århundreder, som i tilstrækkelig grad kunne understøtte individet ret til religions- og samvittighedsfrihed. Det fik Raulin, med en vis bitterhed og resignation, synes det, til at konkludere:

Teologien om læreembedet er naturligvis bestemt av enkelte konsilavgjørelser, f. eks. Lumen Gentium nr. 25, og et visst begrep om kontinuiteten må man ha for å sette seg inn i den katolske tradisjon. Men konsilenes og pavenes faktiske handlemåte bör også tas i betraktning. Og man kan ikke nå frem til en fullstendig avklaring i spørsmålet om læreembedets natur om man ikke også lar historien fortelle hvordan embedet har virket.

Få problemer i den senere tid har illustrert dette forhold så grelt som nettopp religionsfriheten. Der erfarte konsilfedrene at talen kan være sølv - det ble sagt

²⁰⁸ Holmquist, Hjalmar og Nørregaard, Jens. Bind II. 1946. Side 534.

²⁰⁹ Schindler, David L. og Healy Jr., Nicholas J.. 2015. Side 286.

²¹⁰ Schatz, Klaus S.J. 2008. Zweiter Teil. Side 42

mange kloke ord på konsilet om den katolske læres harmoniske udvikling - men at tausheten er gull. Og de valgte tausheten.²¹¹

2.11 ”la settimana nera” - den sorte uge

Men vi skal tilbage til begivenhederne omkring torsdag den 19. november 1964. Perioden 14. til 21. november 1964 bliver senere almindelig kendt under betegnelsen ”la settimana nera”, den sorte uge, som følge af den udbredte frustration, især blandt liberalt indstille fædre, som kurien med dens forhalingsteknik og anden manipulation fremkaldte.

Willebrands gav Felici den reviderede tekst [3SC] allerede den 11. november.²¹² Alligevel lykkedes det kurien at forsinke trykningen og distributionen så meget, så modstanderne af ”De liberale” kunne bruge den knappe tid til at studere dokumentet som undskyldning for at få en behandling og en afstemning om dokumentet udskudt.²¹³

Den 14. november havde kardinal Felici end ikke sat religionsfrihed på koncilets dagsorden, og han havde oveni købet skriftligt samme dag beklaget sig til Paul VI over, at SCU forsøgte at presse på for at få emnet behandlet.²¹⁴

Den 18. november meddelte Felici på vegne af præsidentpræsident, kardinal Tisserant, at nogle fædre havde klaget over, at teksten var kommet for sent, og at den desuden var ændret i betydelig grad, så derfor skulle plenarforsamlingen den følgende dag stemme om, hvorvidt man skulle behandle og stemme om ”De libertate religiosa”, eller man skulle udsætte behandlingen til næste session.²¹⁵

Hvad der skete i Aulaen den 19. november, er stort set samtlige kilder enige om.²¹⁶ Omkring kl. 11:05 tog Tisserant ordet og meddelte lige ud, at

²¹¹ Raulin, Albert O.P. 1968. Side 180.

²¹² History of Vatican II, vol. IV. 2003. Side 397.

²¹³ Congar, Yves OP. 2012. Side 688.; History of Vatican II, vol. IV. 2003. Side 398.

²¹⁴ History of Vatican II, vol. IV. 2003. Side 390, fodnote 9.

²¹⁵ History of Vatican II, vol. IV. 2003. Side 390-391.

²¹⁶ Jeg bygger på: Lubac, Henri de. Vol II. 2016. Side 297-299.; Congar, Yves OP. 2012. Side 688-691.; Vallquist, Gunnel. 1969. Bind III. Side 269-272.; History of Vatican II, vol. IV. 2003. Side 392.; Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band IV. Side 161.

afstemningen om ”De libertate religiosa’s skæbne” var blevet aflyst, og at de, der havde kommentarer til skemaet, kunne indsende disse skriftligt inden 31. januar. Inden meddelelsen blev bragt, var Tisserat blevet set i samtale med de mere konservative i præsidiets, idet han bevidst styrede uden om præsidiets amerikanske medlem, kardinal Meyer. Tisserant’s meddelelse blev fulgt med klapsalver fra en lille gruppe konservative fædre, men derefter udbrød der tumultagtige scenerier. Nu var det ikke alene den aflyste afstemning, der havde bragt det liberale flertal i kog. Aflysningen var blot dråben, der fik bægeret til at flyde over. I dagene umiddelbart forud for aflysningen havde de delegerede oplevet et rænkespil af manipulationer i forbindelse med skemaet ”De oecumenismo”. Koncilmødrene havde ved afstemning om hvert afsnit i dekretet givet det ”en meget positiv modtagelse, selv om der stadigvæk kom en hel del ændringsforslag”, som biskoppen af Oslo John W. Gran meget diplomatisk skrev 18. januar 1965.²¹⁷ Sandheden var at dekretet kort inden den endelige afstemning den 21. november 1964 blev forsynet med hele 19 ændringer eller ”opklarende kommentarer” forfattet af højere autoriteter – mange mente af Paul VI selv. Aulaen var i oprør, og efter beskrivelserne var det voldsomt. Kardinal Meyer samlede en flok af sine amerikanske bispekolleger, med hvem han fik organiseret en protestskrivelse – instanter, instantior, instantisissime –, i hvilken man bad Paven om at afværge denne krænkelse af koncilet. Hele fem steder i Peterskirken satte de liberale faciliteter op, så fædre kunne medunderskrive. Protestskrivelsen fik ikke den umiddelbart ønskede effekt, men Paul VI lovede, at ”De libertate religiosa” som noget af det første ville blive behandlet i næste samling.

Congar skrev, at han den 19. november af kardinal Richaud havde fået at vide, at denne under en samtale med kardinal Alfrink, der sad i præsidiets, blev informeret om, at 800, hovedsagelig spanske og italienske delegerede, ville stemme imod den foreliggende tekst, hvis man ville gennemtvinge en hér og nu afstemning.²¹⁸ Jeg har ikke kunnet få dette udsagn verificeret yderligere, idet Tagle i sin beskrivelse i *History of Vatican II* bygger på Congar.²¹⁹ Imidlertid figurerer tallet 800 et andet sted – nemlig hos Henri de Lubac S.J.. I hans koncildagbog skrev han under den 19. november –

²¹⁷ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997. Side 209.

²¹⁸ Congar, Yves OP. 2012. Side 689-690.;

²¹⁹ *History of Vatican II*, vol. IV. 2003. Side 403.

altså samme dag - at kardinalerne Döpfner, Meyer og Léger var gået til paven med et bønsskrift underskrevet af op til så mange som 800 fædre, der skulle få Paul VI til at omgøre beslutningen om at udsætte afstemningen til næste session. Det lader til at tallet 800 måske blot skal ”tolkes” som mange. Paul VI forsikrede i øvrigt kardinalerne om, at han ikke havde noget at gøre med udsættelsen til næste år, idet han ikke mente, at det var i hans magt at omgøre beslutninger truffet indenfor koncilets egne domæner. Vallquist, som i sin beskrivelse af forløbet havde været lidt ”hård” ved Paul VI, bragte senere en berigtigelse af dennes rolle, idet hun skrev:

Se »Gunnel Vallqvist: Det andet Vatikankoncil, 3. samling: Vendepunkt”. Til bemærkningerne den 12. november 1964 bør tilføjes en rettelse: Det vides nu, at grunden til pavens vægring ved at lade konciliets votere om religionsfrihedsteksten beroede på en beslutning fra konciliets egen domstol, til hvilken minoriteten appellerede med støtte af en paragraf i reglementet, som foreskriver at koncilfædrene skal have tilstrækkelig tid til at studere en tekst, inden der voteres om den. Ved denne lejlighed handlede paven altså i overensstemmelse med »demokratiske« regler, idet han vægrede sig ved at gå imod en beslutning, som var truffet af konciliets egen afgørende instans. Det er en typisk usandfærdighed i de romerske metoder, at domstolens udtalelse ikke blev offentliggjort. Herved kom pavens beslutning til at stå i et uretfærdigt skær.²²⁰

I sin afsluttende tale til koncilet den 21. november sagde Paul VI, at den manglende behandling af ”De libertate religiosa” skyldtes, at der ikke havde været tid nok.²²¹

Set i bagklogskabens klare lys mener jeg godt, jeg kan tillade mig at konkludere, at **trægheden fra kuriens side og den manglende afstemning i sidste ende betød, at den dogmehistoriske udredning forsvandt fra dokumentet – fra ”Textus emendatus”[3SC] - og den kom ikke igen i de senere versioner. For hvis erklæringen 3SC dengang i november 1964 havde fået et overvældende flertal af stemmer blandt de delegerede, så havde de, der sad i SCU, næppe turdet ændre teksten i 3SC så radikalt, at dogmehistorien – den faste ”rygrad” i de ellers kendte koncildokumenter – de facto gled ud i de efterfølgende versioner.** Jean-Pierre Duclos har tidligere påvist, at ”en del

²²⁰ Vallquist, Gunnel. 1969. Bind IV. Side 16 + Bind III. Side 270.

²²¹ History of Vatican II, vol. IV. 2003. Side 394.

[...] koncilttekster mere er et resultat af ønsket om at opnå konsensus end af at skabe en syntese af modstridende synspunkter.”²²²

Religionsfrihed og samvittighedsfrihed, som ingen på koncilet, ej heller den teologiske elite, kunne finde vægtige historisk argumenter for i pavelige – eller kirkelige udtalelser ældre end et par decennier må betegnes som en nyskabelse, en nytænkning og en ændring af Kirken både på den måde individet bør ses på, og til dels på den måde Kirken skal agere politisk. Der er bestemt tale om et nybrud.

2.12 Dignitatis Humanae – en kritisk gennemgang

I det følgende vil jeg se nærmere på ”Dignitatis humanae”, Erklæring om religionsfriheden , som blev den endelige vedtagne tekst.²²³

De henvisninger, der er i teksten, er, af hensyn til læseren, placeret i teksten og sat i skarp parentes.

Paul, biskop, Guds tjeneres tjener,

²²² Der var engang et koncil. 2013. Side 28-29. Min kommentar: Et skræmmende eksempel er Konstitutionen om Liturgien ”Sacrosanctum consilium”. De undtagelsesbestemmelser, man indsatte i teksten for at få større tilslutning, blev senere skamredet af ultrakonservative kredse, inspireret af Pius X Broderskabet, som stik mod konstitutionens ånd forsøger at genoplive romerliturgien fra Tridentinerkoncilets tid. Pave Frans har netop i et ”motu proprio” været ud at fordømme disse kirkesplittende tendenser. At pave Frans har ret, har vi smerteligt måttet erfare i vort eget bispedømme.
²²³ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997. Side 671-686. Den er ligeledes at finde på: <http://www.katolsk.dk/kirkelighedokumenter/>

sammen med koncilsfædrene,
til evig erindring

Erklæringen om enkeltpersoners og fællesskabers
ret til social og borgerlig frihed
i religiøse anliggender

1. Bevidstheden om den menneskelige persons værdighed bliver stadigt større hos menneskene i vor tid.[1. Jf. Johannes xxiii, Rundskr. Pacem in terris, 11.apr. 1963: AAS 55 (1963), s.279; Ibid. s.265; dansk udg. Fred på jorden, Sankt Ansgars Forlag 1963, ss.23 og 13f. - Pius xii, Radiotal 24.dec. 1944: AAS 37 (1945), s.14.] Et stigende antal kræver, at menneskene, når de handler, skal nyde brugen af deres egen dømmekraft og ansvarsfulde frihed, så de ikke drives af tvang, men ledes af bevidstheden om deres pligt. De forlanger ligeledes en juridisk indskrænkning af øvrighedens magt, så den retmæssige frihed både for enkeltpersoner og for sammenslutninger ikke bliver for snævert afgrænset. Dette krav om frihed i det menneskelige samfund tager især sigte på menneskets åndelige værdier, frem for alt den frie udøvelse af religionen i samfundet. Dette Vatikanconcil vender ganske særligt sin opmærksomhed mod disse længsler, og med det forsæt at udtale sig om, hvorvidt de er i overensstemmelse med sandheden og retfærdigheden, vil det granske Kirkens hellige tradition og lære, hvoraf det til stadighed fremdrager nyt, som er i overensstemmelse med det gamle.

Derfor erklærer det hellige Concil for det første, at Gud Selv har givet menneskeheden kendskab til den vej, ad hvilken menneskene ved at tjene Ham kan blive frelste og salige i Kristus. Denne ene, sande religion, tror vi, eksisterer konkret i den katolske og apostolske Kirke, som af Herren Jesus fik betroet den opgave at udbrede den til alle mennesker, da han til apostlene sagde: "Gå derfor hen og gør alle folkeslagene til mine disciple, idet I døber dem i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, og idet I lærer dem at holde alt det, som jeg har befalet jer" (Matt. 28,19-20). Menneskene er på deres side alle forpligtet til at søge sandheden, især når det gælder Gud og Hans Kirke, og, når de har lært den at kende, at slutte sig til den og bevare den.

Ligeledes erklærer det hellige Concil, at disse forpligtelser berører og binder menneskenes samvittighed, og at sandheden ikke gør sig gældende på anden måde end gennem sandhedens egen magt, som mildt og samtidigt kraftfuldt gennemtrænger menneskers sind. Endvidere, da den religionsfrihed, som menneskene har krav på for at kunne opfylde deres pligt til at dyrke Gud, gælder frihed for tvang i det borgerlige samfund, anfægter den ikke den traditionelle katolske lære om menneskenes og samfundenes moralske forpligtelser over for den sande religion og Kristi ene Kirke. Når det hellige Concil beskæftiger sig med religionsfriheden, har det desuden til hensigt at videreudvikle de seneste pavers

lære om den menneskelige persons ukrænkelige rettigheder og om samfundets juridiske orden.

Det var vigtigt for koncilet at slå fast, at anerkendelsen af individets værdighed og dermed rettigheder og pligter er en pågående, ikke afsluttet proces, som ganske vist tog fart især efter 2. Verdenskrig. Når man talte om ”et stigende antal”, der kræver frihed i de civile samfund frem for alt, når det gælder åndelige værdier – frihed til at tænke og tale og tro - så må man desværre konstatere, at de seneste årtier har sat processen på pause. Når man ser på opgørelser, fremgår det, at aldrig er så mange journalister blevet slået ihjel og aldrig er så mange blevet forfulgt på grund af deres religion. Teksten talte om ”åndelige værdier”, og derfor vil jeg gerne gøre opmærksom på, at netop i disse dage forbyder Taleban i Afghanistan befolkningen at lytte til musik af vestlig oprindelse, og halvdelen af befolkningen, nemlig kvinderne, må ikke længere uddanne sig. Selv i Den katolske Kirke går det meget langsomt med ligestilling af kvinder og mænd.

Det er klart, at kristenheden er forpligtet på den nytestamentlige missionsbefaling. Netop at nævne den hér i forbindelse med retten til frihed i religiøse anliggender, kan næppe tages som andet end et udtryk for en afstandtagen fra de alt for mange faktuelle historiske eksempler på tvangskonverteringer. Det er naturligvis også rigtigt, at vi har talrige kirkelige udtalelser, som fordømmer en sådan praksis.

Man taler om ”at videreudvikle de senere pavers lære”. Det havde været mere reelt hér åbent at erklære hvor mange ud af de 260 paver, det drejede sig om. Endvidere burde man nok have gjort rede for, hvorfor denne erklæring ikke kan støtte sig til et utal af tidligere udtalelser. Det var Raulin’s pointe, da han skrev ”men tausheten gull”.²²⁴ Til gengæld kan man se udtalelsen om at videreudvikle de senere pavers lære som en skelsættende korrektion af tidligere tiders påstand om uforanderlighed.

²²⁴ Raulin, Albert O.P. 1968.; Jeg har tidligere gjort rede for synspunkterne i de rundskrivelser, der blev henvist til.

Kapitel I

Det almene grundlag for religionsfriheden

2. Dette Vatikankoncil erklærer, at den menneskelige person har ret til religionsfrihed. Denne frihed består deri, at alle mennesker bør være fri for tvang såvel fra enkelte menneskers som fra sociale grupper og en hvilken som helst menneskelig magts side; fri, således at ingen, når det gælder religionen, tvinges til at handle mod sin samvittighed og heller ikke hindres i at handle i overensstemmelse med sin samvittighed, privat eller offentligt, alene eller sammen med andre, inden for tilbørlige grænser. Desuden erklærer Koncilet, at retten til religionsfrihed dybest set har sit grundlag i selve den menneskelige persons værdighed, således som det kan erkendes både af Guds åbenbarede ord og af fornuften selv. [2. Jf. Johannes xxiii, Rundskr. Pacem in terris, 11.apr. 1963: AAS 55 (1963), ss.260-61; dansk udg. Fred på jorden, Sankt Ansgars Forlag 1963, s.8f. - Pius xii, Radiotale 24.dec. 1942: AAS 35 (1943), s.19. Pius xi, Rundskr. Mit brennender Sorge, 14.marts 1937: AAS 29 (1937), s.160. - Leo xiii, Rundskr. Libertas praestantissimum, 20.juni 1888: Acta Leonis XIII, 8 (1888), ss.237-38.] Denne menneskelige persons ret til religionsfrihed bør anerkendes i samfundets retsorden, således at den bliver en borgerlig ret.

Menneskene er personer, udstyret med fornuft og fri vilje og således også med personligt ansvar. Som følge af denne deres værdighed bliver de alle drevet af deres egen natur og bundet af en moralsk pligt til at søge sandheden, frem for alt sandheden på det religiøse område. De er også forpligtet til at holde sig til den sandhed, som de har erkendt og til at indrette hele deres liv efter sandhedens krav. Men denne pligt kan menneskene ikke opfylde på en måde, som stemmer med deres egen natur, medmindre de nyder indre psykologisk frihed såvel som frihed fra ydre tvang. Retten til religionsfrihed har således sit grundlag, ikke i nogen subjektiv holdning hos personen, men i selve dennes natur. Af den grund gælder retten til denne frihed også for dem, som ikke opfylder deres pligt til at søge sandheden og holde sig til den; og brugen af denne ret må ikke hindres, så længe blot en retfærdig offentlig orden opretholdes.

Mennesket har ret til religionsfrihed og denne ret bør juridisk sikres som en borgerlig ret. Retten til religionsfrihed er begrundet i menneskets værdighed, som igen er defineret som en evne til at bruge fornuft, fri vilje og personligt ansvar. At det forholder sig således, kan man udlede af Guds åbenbarede ord og af fornuften selv.

Kunstneren Michelangelo havde allerede for omkring 450 år givet et kunstnerisk udtryk for menneskets værdighed. Han lod Gud skænke liv til mennesket, Adam, i fingerhøjde – vi ville sige i øjenhøjde. De to skikkelser, Gud og Adam, er lige store som tegn på en et lige-værdigt forhold. I NT finder vi en bekræftelse af den værdighed selv i de mindste, som Vor Herre solidariserer sig med: ”Sandelig siger jeg jer: Alt, hvad I har gjort mod en af disse mine mindste brødre, det har I gjort mod mig.” (Matt. 25,40)

Mennesket skal nyde indre psykologisk frihed. Den psykologiske frihed er en meget subjektiv størrelse og derfor vanskelig håndterbar. Det er nemmere at eksemplificere, hvad den ikke er, end hvad den er. Jeg vil derfor tillade mig at komme med et sådant eksempel. I DDR-tiden havde jeg familie, der boede i Østberlin. I DDR var der religionsfrihed. Imidlertid var det sådan, at hvis man havde en ansøgning inde om en studieplads, eller gjorde sig berettigede forhåbninger om et advancement i et offentligt system (næsten alt var offentligt kontrolleret i Østtyskland), så var kirkegang nok ikke det klogeste, man kunne foretage sig. Der var i DDR en stats sanktioneret mistillid til alle religiøse personer, fordi de ikke helt stemte overens med en marxistisk-leninistisk ideologi. Ingen talte om denne diskrimination – alle vidste det.

Et andet eksempel vil jeg tage fra Den romerske Kirkes egen nyere historie. Det drejer sig om Ratzingers sag mod franciskaneren Leonardo Boff. Som

oplæg til ”diskussionen” udsendte Ratzinger en instruks af 6. august 1984. Konklusionen heri var, at Boff skulle ekskommuniceres og udvises af Kirken som kætter. Boff på sin side påviste, at Ratzinger præsenterede vesteuropæisk tankegods, som altså skulle eksporteres til al verden. Sagen endte med, at Boff fik forbud mod at træde offentlig frem.²²⁵ Man kunne med rette hævde, at Rom ved den lejlighed med trusler, der for enhver oprigtig troende katolik er skræmmende alvorlige, krænkede den indre psykologiske frihed. Det er i øvrigt interessant, at da Ratzinger som Benedikt XVI abdicerede, blev hans efterfølger i embedet den argentinske jesuit Bergoglio, som kom med samme erfaringsgrundlag som befrielsesteologerne. Selvom pave Frans ikke selv anvender den marxistiske analysemetode, fordi han ønsker en mere spirituel vinkel – en folkets- og de fattiges teologi – så er focus det samme: ”En retfærdig politisk-, arbejdsmæssig- og social struktur”.²²⁶ Dette mål var Bergoglio som jesuit i forvejen forpligtet på, da det blev vedtaget på jesuiternes 32. Generalkongregation under Arrupe i 1975, at alle jesuitter skulle arbejde med det mål for øje.²²⁷

Som vi har set, fik den amerikanske jesuit John Murray betydelig indflydelse på den endelige tekst ikke mindst på den del, som anskuede religionsfrihed som en menneskeret. Mennesker er ”drevet af deres egen natur og bundet af en moralsk pligt til at søge sandheden”. Det var især de nordamerikanske biskopper, som havde presset på for at få religionsfrihed klassificeret som en menneskeret. Lad os derfor lige se på, hvad den amerikanske katolske teologiprofessor Richard P. McBrien egentlig forstår ved en rettighed: ”En rettighed er et menneskes moralske krav til andre mennesker eller til hele samfundet på de midler, der er nødvendige for at nå et mål, han eller hun har sat sig, og som han eller hun har ansvar for at nå. I den forstand udspringer rettigheder af pligter. Dette er den såkaldte naturretsteori.”²²⁸ Denne sammenkædning af pligt og ret ses tydeligt i afsnit 2. Det er interessant at McBrien bringer os videre til naturetten, som ikke nævnes ved navn i erklæringen. Det religiøse individ vil dog efter al sandsynlighed kunne nikke ja til et naturretssyn, som bekender, at

²²⁵ Konflikt i Kirken - om befrielsesteologi og kirke i Latinamerika og Sydafrika. 1988.

²²⁶ Friedrich, Markus. 2018. Side 591-592.

²²⁷ Friedrich, Markus. 2018. Side 588-589.

²²⁸ McBrien, Richard P. 1987. Side 452.

naturetten har den guddommelige lov som moralsk grundlag: ”den guddommelige lov, som er evig, objektiv og universel, [...]. Gud gør mennesket delagtigt i denne sin lov [...].” Vi er således bragt videre til afsnit 3.

3. Alt dette bliver endnu mere klart, når man betænker, at den højeste norm for det menneskelige liv er selve den guddommelige lov, som er evig, objektiv og universel, og ved hvilken Gud i sin visdom og kærlighed har besluttet at ordne, lede og styre hele verden og det menneskelige fællesskabs veje. Gud gør mennesket delagtigt i denne sin lov, således at mennesket under det guddommelige forsyns milde ledelse mere og mere kan erkende den uforanderlige sandhed.[3. Jf. Skt. - Thomas Aquin, Ia IIae, q.91, a.1; q.93, a.1-2.] Derfor har enhver pligt og følgelig også ret til at søge sandheden på det religiøse område, for med hensigtsmæssige midler at danne sig forstandige meninger om, hvad der er ret og sandt i samvittighedsspørgsmål.

Sandheden bør imidlertid søges på en måde, som svarer til den menneskelige persons værdighed og dens sociale natur; d.v.s. gennem fri forskning, ved hjælp af undervisning eller uddannelse, meningsudveksling og dialog, hvor man lægger den sandhed, som man har fundet eller mener, man har fundet, frem for hinanden, således at man gensidigt hjælper hinanden med at søge sandheden. Har man erkendt sandheden, bør man dog holde sig til den med et personligt samtykke, som ikke vakler.

Mennesket erkender og anerkender den guddommelige lovs bud ved hjælp af sin samvittighed; den har det pligt til at følge trofast i alt, hvad det foretager sig, for at det kan nå frem til Gud, til sit mål. Derfor må det ikke tvinges til at handle mod sin samvittighed. Men det må heller ikke hindres i at handle i overensstemmelse med sin samvittighed, især når det gælder religiøse anliggender. Thi det ligger i selve religionsudøvelsens natur, at den først og fremmest består af frie, indre viljehandlinger, hvorigennem mennesket umiddelbart forholder sig til Gud; sådanne handlinger kan af en blot menneskelig magt hverken påbydes eller forbydes.[4. Jf. Johannes xxiii, Rundskr. Pacem in terris, 11.apr. 1963: AAS 55 (1963), s.270; dansk udg. Fred på jorden, Sankt Ansgars Forlag 1963, s.20f. - Paul vi, Radiotale 22.dec. 1964: AAS 57 (1965), ss.181-82.] Menneskets sociale natur kræver imidlertid, at mennesket giver ydre udtryk for religionens indre ytringer, at det kommunikerer med andre om religiøse spørgsmål og i fællesskab med andre bekender sin tro.

Det er altså en krænkelse af den menneskelige person og af selve den orden, som Gud har fastlagt for menneskene, hvis mennesker nægtes en fri religionsudøvelse i samfundet, for så vidt som en retmæssig offentlig orden opretholdes.

Dertil kommer, at de religiøse handlinger, hvormed mennesket privat og offentligt, ud fra sin indre overbevisning, forholder sig til Gud, ifølge deres natur ligger på et højere plan end det jordiske og timelige. Derfor bør statsmagten, hvis

særlige opgave det er at sørge for det almene, timelige vel, ganske vist anerkende borgernes religiøse liv og støtte det, men den må siges at overskride grænserne for sine beføjelser, hvis den tog sig for at bestemme over de religiøse handlinger eller hindre dem.

”Mennesket erkender og anerkender den guddommelige lovs bud ved hjælp af sin samvittighed;”

”[...] Gud [...] har besluttet at ordne, lede og styre hele verden og det menneskelige fællesskabs veje. Gud gør mennesket delagtigt i denne sin lov [...]” Vi har påpeget, at John Henry Newman allerede i 1875 havde beskrevet samvittighedens afspejling af den evige guddommelige lov ifølge Thomas Aquinas.²²⁹

Man må ifølge teksten omvendt udlede, at ved at lægge religionsfrihed og samvittighedsfrihed hindringer i vejen modarbejder man Gud.

Det er tydeligt, at koncilfædrene ved udtrykkelig at nævne den fri forskning, som altså også må gælde for videnskabelig teologisk forskning, har villet lægge endegyldigt afstand til alle antimodernistiske tendenser.

Statsmagten skal ganske vist anerkende borgernes religiøse liv og støtte det, men staten må ikke bestemme over de religiøse handlinger eller hindre dem. Vi har allerede set et godt eksempel med kejser Josef II af Østrig, men mange har nok tænkt på den dengang og i øvrigt stadig pågående konflikt mellem Rom og den kinesiske statsmagt.

4. Den frihed for tvang i religiøse anliggender, som tilkommer de enkelte personer, må også tilkendes dem, når de handler i fællesskab. Thi den sociale natur, såvel hos mennesket som hos religionen selv, fordrer, at der findes religiøse fællesskaber.

Derfor har disse fællesskaber ret til frihed, så længe den offentlige ordens retmæssige krav ikke krænkes; frihed til selvstyre efter deres egne normer; frihed til at dyrke det højeste Væsen med offentlige kulthandlinger; frihed til at hjælpe deres medlemmer med at føre et religiøst liv og støtte dem med undervisning; og

²²⁹ Newman, John Henry. 1875. Letter to the Duke of Norfolk, 5.

frihed til at fremme institutioner, hvor medlemmerne samarbejder om at indrette deres eget liv efter deres religiøse principper.

På samme måde har de religiøse fællesskaber ret til, uden hindringer gennem lovgivning eller administrative indgreb fra statsmagtens side, at vælge, uddanne, udnævne og forflytte sine egne embedsbærere, ret til at have kontakt med religiøse myndigheder og fællesskaber i andre dele af verden, ret til at rejse religiøse bygninger og til at erhverve og drage nytte af de dermed forbundne goder.

Det tilkommer ligeledes de religiøse fællesskaber som en ret, at de ikke bliver hindret i offentligt at undervise i eller vidne om deres tro, såvel i tale som i skrift. Men ved udbredelsen af troen og indførelsen af religiøse skikke må man afholde sig fra enhver fremgangsmåde, som minder om tvang eller smager af overtalelse med uærlige eller mindre korrekte midler, især når det drejer sig om mennesker, som er meget primitive eller fattige. En sådan handlemåde må betragtes som misbrug af egen ret og krænkelse af andres ret.

Det hører desuden med til religionsfriheden, at de religiøse fællesskaber frit og uhindret kan vise den særlige kraft, som deres lære har, når det gælder at indrette samfundet og besjæle al menneskelig aktivitet. Endelig finder man i menneskets sociale natur og i selve religionens væsen grundlaget for menneskenes ret til, ud fra deres egen religiøse sans, frit at kunne holde sammenkomster og oprette foreninger med uddannelsesmæssige, kulturelle, karitative og sociale formål.

De religiøse fællesskaber skal have frihed til at vælge, uddanne, udnævne og forflytte sine egne embedsbærere. Der har på det seneste ikke mindst i pressen fra flere sider været rejst krav om, at kirkeministeriet i Danmark burde føre mere kontrol med forkynderes kvalifikationer. På det lovgivningsmæssige plan arbejder man i øjeblikket blandt andet med at indføre sprogkrav, således at embedsbærere, der forkynder eller har vielsemyndighed eller lignende, skal kunne dansk, og såfremt de prædiker på andet sprog, skal teksten oversættes til dansk. Spørgsmålet er rejst, fordi nogle imamer troede, at de kunne sige horrible ting på et mellemøstligt sprog. Den katolske Kirke har også problemer, idet nogle præster har ment, at hvis de primært skulle betjene en polsk eller en anden fremmedsproget menighed, så behøvede de ikke at lære sig dansk. Modargumentet er naturligvis, at hvis man ikke kan dansk på et vist niveau, så kan man heller ikke tilegne sig de forordninger og anvisninger, som er gældende i Danmark. Den katolske biskop i Danmark, som har tætte forbindelser navnlig til Polen, har protesteret voldsomt mod en påtænkt lovgivning på området.

5. Da enhver familie er et fællesskab, som nyder specielle, helt oprindelige rettigheder, har den ret til frit at indrette sit hjemlige religiøse liv under forældrenes ledelse. Disse har ret til ud fra deres egen religiøse overbevisning at afgøre, hvilken form for religiøs opdragelse deres børn skal modtage. Derfor må statsmagten anerkende forældrenes ret til helt frit at vælge skoler eller andre opdragelsesmidler, og dette frie valg må ikke blive årsag til, at man direkte eller indirekte pålægger dem uretfærdige byrder. Desuden bliver forældrenes ret krænket, hvis børnene tvinges til at følge en undervisning, som ikke er i overensstemmelse med forældrenes overbevisning, eller hvis man pålægger dem et ensrettet opdragelsessystem, hvor al religiøs oplæring er udelukket.

Det går som en rød tråd gennem afsnit 4 og 5, at de religiøse fællesskaber frit og uhindret skal kunne undervise i overensstemmelse med deres tro. Her kunne man godt have ønsket sig en højere grad af specifikation. Spørgsmålet er blevet yderst aktuelt, fordi det i den senere tid er kommet mere og mere til offentligheden kendskab, at nogle religiøse grupper med egne skoler med religion som argument fratager elever muligheden for at stifte bekendtskab med udviklingslære eller sexualoplysning. At det også kan være et problem inden for Den katolske Kirke, kan vi se ud fra den amerikanske IHM (Immaculate Heart of Mary) ordenssøster Nancy Sylvester's artikel i de amerikanske jesuitters magasin "America" fra juli 2012. Sylvester beretter blandt andet om nogle unge piger, der åbenbart var så uoplyste, at de fejlagtigt troede, at det ifølge kirkens lære var det bedre at få foretaget en abort og derefter få absolution for denne "dødsynd" end at anvende kunstig prævention og dermed leve i stadig synd.²³⁰ At den hændelse ikke er enestående, kan jeg bekræfte ud fra det, jeg selv har hørt: Et nærtstående vennepar havde et barnebarn gående på en katolsk skole. En i øvrigt meget vellidt søster havde en dag trukket pigerne i klassen til side og informeret dem om, at det naturligvis var syndigt at gå i seng med en dreng uden at være gift med ham, men hvis det alligevel skete, så skulle de huske ikke at bruge prævention, for hvis de brugte prævention ville syndebyrden blive endnu større. Jeg fik at vide af mine venner, at der havde været en hel del forældre, det havde været mindre begejstrede for søsterens belæring.

6. Samfundets almene vel - som er alle de betingelser i samfundslivet, som kan hjælpe menneskene til i højere grad at virkeliggøre deres liv - består først og fremmest deri, at den menneskelige persons rettigheder og pligter respekteres.

²³⁰ Der var engang et koncil. 2013. Side 114.

[5. Johannes xxiii, Rundskr. Mater et Magistra, 15. maj 1961: AAS 53 (1961), s.417; dansk udg. Vort sociale ansvar, Skt. Ansgars forlag, 1961, s.24. - Id., Rundskr. Pacem in terris, 11. apr. 1963: AAS 55 (1963), s.273; dansk udg. Fred på jorden, Sankt Ansgars Forlag 1963, s.23f.] Derfor påhviler det såvel de enkelte borgere som sociale grupper, statsmagten, Kirken og andre religiøse samfund at sikre retten til religionsfrihed, hver på sin måde, alt efter det ansvar de hver især har for det almene vel.

At værne og fremme de ukrænkelige menneskerettigheder hører til enhver statsmagts helt essentielle pligter. [6. Jf. Johannes xxiii, Rundskr. Pacem in terris, 11. apr. 1963: AAS 55 (1963), ss.273-74; dansk udg. Fred på jorden, Sankt Ansgars Forlag 1963, s.23f. - Pius xii, Radiotale 1.juni 1941: AAS 33 (1941), s.200.] Derfor bør statsmagten påtage sig effektivt at beskytte alle borgeres religionsfrihed med retfærdige love og andre dertil egnede midler, og den bør sørge for, at der findes gunstige betingelser, som kan fremme det religiøse liv, således at borgerne virkelig er i stand til at bruge deres religiøse rettigheder og opfylde deres religiøse pligter, og således at samfundet selv nyder godt af den retfærdighed og den fred, som følger af menneskenes troskab mod Gud og Hans hellige vilje. [7. Jf. Leo xiii, Rundskr. Immortale Dei, 1. nov. 1885: AAS 18 (1885), s.161.]

Hvis der i betragtning af de særlige omstændigheder hos et folk gives ét religiøst samfund speciel borgerlig anerkendelse i samfundets retsorden, er det nødvendigt, at alle borgeres og religiøse samfunds ret til religionsfrihed samtidig anerkendes og respekteres.

Dernæst skal statsmagten sørge for, at borgernes lighed for loven, som i sig selv hører til samfundets almene vel, aldrig krænkes hverken åbenlyst eller i det skjulte af religiøse grunde, og at der ikke sker forskelsbehandling.

Heraf følger, at det ville være uret fra statsmagts side, hvis den med tvang eller trusler eller andre midler pålagde borgerne at bekende sig til en hvilken som helst religion eller fornægte den, eller hvis den forhindrede nogen i at slutte sig til eller forlade et religiøst samfund. Endnu mere handles der imod Guds vilje og mod den enkelte persons og folkeslagernes hellige rettigheder, hvis der på nogen måde bruges vold til at udrydde eller undertrykke religionen, uanset om det gælder hele menneskeheden, et afgrænset område eller en bestemt forening.

” At værne og fremme de ukrænkelige menneskerettigheder hører til enhver statsmagts helt essentielle pligter.”

Det forekommer mig at være en problematisk oversættelse. Begrebet ”menneskerettigheder” er bestemt ikke et udtryk, Den katolske Kirke har været vant til at bruge. I originalen hedder det: ”Inviolabilia hominis jura”. Det drejer sig altså om menneskets rettigheder, der er ukrænkelige – i Kirkens eller måske i Guds øjne? I engelsk oversættelse lyder det: ”the inviolable rights of man” og i tysk oversættelse ”Die unverletzlichen

Rechte des Menschen”.²³¹ ²³² De fleste indenfor Kirken vil nok anse sådanne rettigheder for at være statiske, men der finder en udvikling sted indenfor begrebet ”menneskerettigheder”, som næppe flertallet indenfor Romerkirken vil kunne skrive under på. Indenfor visse grupper anses kvindens bestemmelse over egen krop for at være en menneskerettighed – hvilket inkluderer retten til fri abort. Hvor delikat problemstillingen er også indenfor Den katolske Kirke, har vi lige fået syn for sagn for, efter at USA’s højesteret netop har underkendt den tidligere Roe v Wade – afgørelse fra 1973, som blev tolket som en konstitutionel ret til legal abort. Således stod der blandt andet i det katolske ugeblad ”The Tablet”s e-brev den 1. juli 2022:

Brendan Walsh argues in this week’s editorial, the “rights” argument is being deployed on both sides, with the “right to choose” opposed to “the right to life”. The argument over abortion shows the limitations of a rights-based debate. While codes of human rights are an important element in building civilised societies, they can lead to the clash of all-or-nothing absolutes which are almost impossible to resolve. Tina Beattie writes that her work with Catholic networks around the world has shown her that most women occupy a nuanced position, crushed between two monolithic politico-religious absolutes. On the one side are pro-choice progressives who regard bodily autonomy and individual rights as non-negotiable; on the other are anti-abortion conservatives who regard the right to life of the unborn child as trumping all the rights of the woman or girl who carries it. “All this leaves Catholics like me between the devil and the deep blue sea,” she writes. “We believe passionately in the sanctity and dignity of all human life, and we recognise the vulnerability and dependence of the child in the womb, but we are mindful too of the vulnerability and distress of a woman or girl facing an unwanted or medically compromised pregnancy.”

After the Supreme Court’s ruling to remove the constitutional right to abortion, the US Catholic theologian Jessica Coblentz tweeted: “I know many Catholic women; I’ve been in communication with several today. Not one – not one – is ‘welcoming’ or ‘celebrating’ the overturning of Roe. And so I ask, esp of Catholic men: Please listen. Listen” (@JessicaCoblentz). Her tweet was met with a barrage

²³¹ Abbott, Walter M. S.J.. 1966. Side 684.; Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band I. Side 444 = selve den oversatte tekst. Det er interessant, at i Roman A. Siebenrock’s kommentar til teksten i Herders Theologischer Kommentar. 2009. Band IV, tolker denne, at det drejer sig om ”Die Wahrung der Menschenrechte, die hier erstmals im Text ausdrücklich genannt wird, [...]”. Han henviser endvidere til kommentaren til Gaudium et spes (Den pastorale konstitution om Kirken i den moderne verden) specielt afsnit 11.26-29. Nu forholder det sig lykkeligvis således, at GS udtaler sig rigtig meget om menneskets værdighed i mange aspekter, men forholder sig ikke direkte til begrebet menneskerettigheder.

²³² Johannes XIII. 1963. Pacem in terris. Taler ligeledes om ”iura inviolabilia”: [...], nostro hoc tempore homines magis magisque fieri suae dignitatis conscios, atque adeo incitari cum ad reipublicae administrationem participandam, tum ad poscendum, ut propria, inviolabiliaque iura in publica civitatis disciplina serventur.

of insults by those claiming to represent “real” Catholics. But Coblenz speaks for many of us.

Verdenssundhedsorganisationen WHO har netop udsendt ny vejledning, som anbefaler at gøre abort lovlig hele vejen gennem graviditeten. WHO mener, at lande skal begrænse sundhedspersonalets ret til at sige nej til at sige nej til at foretage abort af etiske og religiøse årsager. Kristeligt Dagblad, som har taget sagen op, har spurgt WHO, om ”organisationen mener, at abort er et etisk spørgsmål, hvor kvinders ret til egen krop skal vejes op imod fosterets eller barnets ret til liv.”²³³ WHO er ikke vendt tilbage. Det er skræmmende, hvis ikke en verdensorganisation som WHO anerkender etiske grænser. I yderste konsekvens kan det i dette tilfælde betyde drab på børn.

Et sidste eksempel er, at mange anser lige muligheder for begge køn som en menneskerettighed – et synspunkt Den katolske Kirke ikke har støttet op om.

” Hvis der i betragtning af de særlige omstændigheder hos et folk gives ét religiøst samfund speciel borgerlig anerkendelse i samfundets retsorden, er det nødvendigt, at alle borgeres og religiøse samfunds ret til religionsfrihed samtidig anerkendes og respekteres.”

Det er næppe forkert at hævde, at alle de konkordater, Den katolske Kirke har indgået med statsmagter, har haft det ene formål, at give Kirken en speciel favorabel position i de givne samfund - undertiden på bekostning af andre trossamfunds muligheder. Tydeligst har det været, når det er lykkedes Kirken at få indflydelse på familieretslig lovgivning og undervisning. Romerkirken opnåede uden tvivl meget betydelige fordele med de store konkordataftaler i det 20. årh., men samtidig gav Kirken nogle yderst tvivlsomme regimer et skær af legitimitet. Det gælder især Lateranpagten med Mussolini i 1929, Rigskonkordatet fra 1933 indgået mellem vicekansler von Papen på vegne af Hitler og kardinalsekretær Pacelli – den senere pave Pius XII - og det spanske konkordatet fra 1953 indgået med general Franco.

John Courtney Murray S.J., den amerikanske jesuit, som i høj grad bidrog til ”Dignitatis humanae”, var ikke i tvivl om, hvordan afsnit 6 bør tolkes, da

²³³ Kristeligt Dagblad 19. april 2022. Nr 165, 126. årgang.

han skrev forordet til den første engelske oversættelse af teksten. Det var netop hykleriet og de skjulte dagsordner, som havde udsat Den katolske Kirke for angreb og mistænkeliggørelse i USA:

A long-standing ambiguity has finally been cleared up. The Church does not deal with the secular order in terms of double standard – freedom for the Church when Catholics are in minority, privilege for the Church and intolerance for others when Catholics are a majority.²³⁴

I Danmark har vi religionsfrihed men ikke religionslighed, idet vi siden vedtagelsen af Grundloven af 1849 har haft en folkekirke, jf. ordlyden af Grundlovens § 4: ”Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten.” For et par årtier siden sagsøgte Den katolske Kirke sammen med et par andre frikirker Den danske Stat for påstået diskrimination fra statens side med ønske om ligestilling med Folkekirken. Det var navnlig det forhold, at Den danske Stat foruden den kirkeskat, som staten opkræver af medlemmerne af Den danske Folkekirke, afholder udgiften til præstelønningerne i Folkekirken delvis direkte af statskassen. Den katolske Kirke og de andre frikirker tabte sagen i højesteret.

²³⁴ Abbott, Walter M. S.J.. 1966. Side 672.

For mere end 800 år siden huggede en ukendt stensemester denne døbefont til Herfølge kirke. Her kasseredes den i 1857. Så blev den i 1928 skænket til Grøndals kirke, hvor den er kirkens kosteligste klenodie. »Foden« er fornyet.

Ved dåb i Folkekirken bliver dåbsbarnet automatisk medlem af Folkekirken. Billede af "min" døbefont taget fra Grøndalskirkens 50års jubilæumsskrift fra 1978.

Når det drejer sig om præstelønninger i Folkekirken, er forholdene noget indviklet. I 1919 overgik al præstegårdsjord til staten ved ekspropriation (præstelønningsloven af 1919). Præsterne havde indtil da for en stor del ernæret sig af denne landbrugsjord, som ofte blev forpagtet ud. Til gengæld for at få denne jord overdraget til staten, forpligtede staten sig til for fremtiden at erholde lønninger til præsterne i Folkekirken.

7. Retten til religionsfrihed udøves i det menneskelige samfund, og derfor er brugen af den underkastet visse indskrænkende normer.

Ved brugen af enhver frihed bør man iagttage det moralske princip om personligt og samfundsmæssigt ansvar: Når enkelte mennesker og sociale grupper udøver deres rettigheder, er de bundet af moralloven til at tage hensyn både til de andres rettigheder og til deres egne forpligtelser over for andre og til det almene vel. Over for alle skal man handle med retfærdighed og menneskelighed.

Desuden, da det borgerlige samfund har ret til at beskytte sig mod det misbrug, som kan finde sted under dække af religionsfriheden, tilkommer det frem for alt statsmagten at yde en sådan beskyttelse; noget som dog bør ske, ikke på en vilkårlig måde og heller ikke gennem en uretfærdig favorisering af en enkelt gruppe, men i overensstemmelse med de juridiske normer, som svarer til den objektive moralske orden, og som er nødvendige for en effektiv retsbeskyttelse af alle borgere og deres fredelige forhold til hinanden; dette kræves også, for at der kan drages tilstrækkelig omsorg for den rette offentlige fred, som består i et velordnet samliv i sand retfærdighed, og som endelig er nødvendig for den tilbørlige iagttagelse af den offentlige moral. Alt dette udgør en fundamental del af det almene vel og hører med til begrebet offentlig orden. Derudover bør man i samfundet iagttage den almene regel om ubeskåret frihed, d.v.s. at menneskene tilkendes den størst mulig frihed, en frihed, som kun må indskrænkes, når og så vidt det er nødvendigt.

”[...] menneskene tilkendes den størst mulig frihed, en frihed, som kun må indskrænkes, når og så vidt det er nødvendigt.” Denne definition af ”den almene regel om ubeskåret frihed” virker både sympatisk og indlysende fornuftig. Men den siger ikke entydigt, at det ”kun” er det civile samfund, der mindst muligt og kun, når det er nødvendigt, som bør indskrænke friheden. Den katolske Kirke har for eksempel indskrænket katolikkens ret til frit valg af ægtefælle med et forbud mod blandede ægteskaber. I 1942 hed det: ”Utilladeligt er et Ægteskab f. Eks. som Følge af forskellig kristen Trosbekendelse.” ”Kirken forbyder blandede Ægteskaber, fordi de oftest er til Ulykke for Ægtefællerne og deres Børn.”²³⁵ Sprogbruget ved indgangen til vort århundrede er ganske vist blødt noget op – måske i erkendelse af, at skilsmisseprocenten for rent katolske ægteskaber nærmer sig den andel, der ses i det omgivende samfund - men der kræves stadig dispensation på højt klerkalt niveau og en skriftlig erklæring, der tilsiger, at eventuelle børn skal opdrages katolsk, som betingelse for et i Kirkens øjne gyldigt ægteskab. Erklæringen afgives nu af den katolske part med den anden part som vidne – tidligere var det den ikke-katolske part, der skulle love katolsk børneopdragelse.²³⁶

Den almene regel om ubeskåret frihed er muligvis ikke så vanskelig at praktisere for en stat, så længe statsmagten blot ser det som sin opgave at kriminalisere forhold, som forstyrrer den offentlige orden. Imidlertid har de sidste årtiers samfundsværdidebatter betydet, at en hel del forhold, som tidligere blev anset for at tilhøre en religiøs privatsfære, nu bliver betragtet

²³⁵ Katolsk Katekismus til Skolebrug. 1942. §266 + §267.

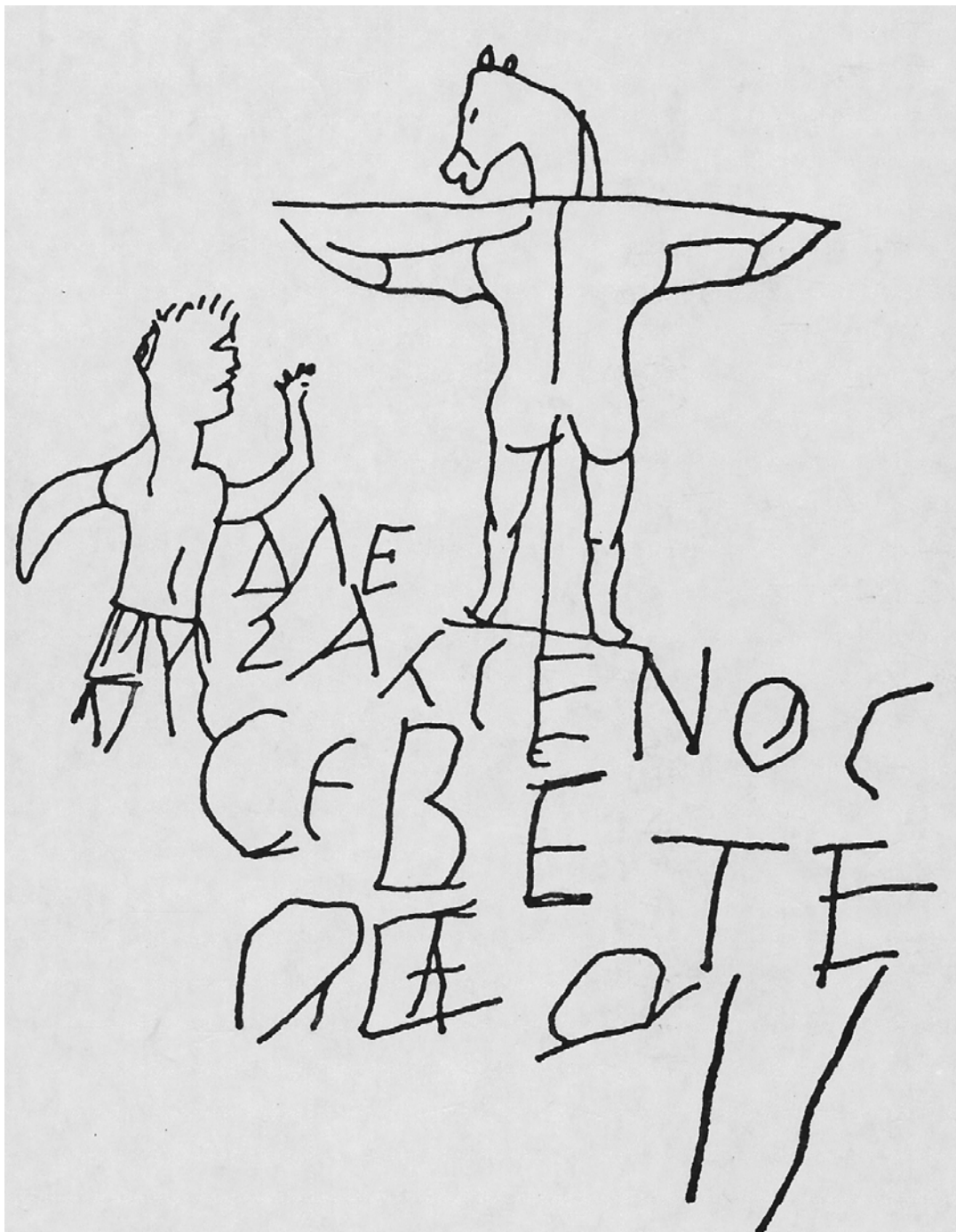
²³⁶ Den katolske Kirkes Katekismus, 1997. §1633-1737.; The Code of Canon Law. 1997. Can. 1124 – Can.1129.

som et moralsk anliggende for det offentlige som for eksempel: den øgede offentlige omsorg for børns trivsel; diskussionen, om det krænker en drengs eventuelle ret til lovsikret integritet over egen krop, at mindreårige må omskæres - piger har fået den beskyttelse; debatten om blodtransfusion som livsreddende behandling til mindreårige børn af forældre, som bekender sig til Jehovas Vidner.²³⁷ Endvidere er der kommet fokus på den uretfærdige skilsmissepraksis, som Sharia-loven foreskriver og øget opmærksomhed på æresrelaterede drab på kvinder under Islam – et problem, som især er kommet frem i lyset, efter at de truede kvinder er begyndt at søge beskyttelse på offentlige institutioner. På det seneste er Den danske Folkekirke blevet nødt til at indføre et ritual til vielser af homofile, fordi man ellers ville kønsdiskriminere personer, der ønskede at indgå ægteskab i kirken – en borgerlig vielse af homoseksuelle par har været praktiseret i Danmark siden 1989. Ligeberettigelse mellem kønnene er blevet et stadig mere centralt emne, og senest i denne, uden al tvivl berettigede debat, har der i Danmark været røster fremme om, at trossamfund, som ikke praktiserer ligeberettigelse mellem kvinder og mænd, ikke længere skulle være statsanerkendte. Dermed ville de miste de navnlig økonomiske fordele, som anerkendelsen medfører. Den katolske Kirke har naturligvis protesteret voldsomt, men det er formentlig ikke nok at kunne fremvise pigeministranter og nogle ekstra damer ansat i Vatikanets administration og i et par udvalg, og så sige smukke ord om kvindens i særklasse helt særlige kald, til at kunne pacificere de kvinder (og mænd), som der er stadig flere af også indenfor Kirken, der kræver reformer.

Retsbeskyttelse af alle borgere og omsorg for den rette offentlige fred er nødvendig for den ”tilbørlige iagttagelse af den offentlige moral.” Vi har på det seneste oplevet, at den offentlige moral er blevet redefineret fra at være et værdisæt, flertallet kunne – mere eller mindre demokratisk – blive enige om til et spørgsmål om hvorvidt mindre grupperinger, endog helt ned til det enkelte individ, føler sig krænket. Det har vi ikke set før. Forrige gang, der var røre om ”den offentlige moral”, var da man ved lov som det første land i verden frigav voksen-billedpornografien i 1969. Der

²³⁷ Som ung kandidat på fødegangen på Sct. Joseph Hospital har jeg enkelte gange været med til at sætte et bloddrop op til Jehova Vidne – kvinder, der lige havde født, men som var ved at ”bløde ned”. De har alle været på grænsen til bevidsthedstab, hvorfor man ikke har kunnet kommunikere på rimelige vilkår med dem. Jeg vil gerne tro, at nogle børn og i hver tilfælde deres mødre har været glade for vores beslutninger.

var vild modstand mod denne demokratiske beslutning, - en modstand, som langsomt forsvandt eftersom den ene pornoshop efter den anden måtte dreje nøglen om.

”Alexamenos tilbeder Gud”. En hånende romersk graffiti-kommentar til korsfæstelsen.

Det har vist sig, at blasfemilove kontra ytringsfrihed og religionsfrihed er inkompatible størrelser. De steder, hvor blasfemilove stadig håndhæves, fører det ofte til grov forfølgelse af anderledes troende. Vi har gennem de

senere år via internationale organisationer fået kendskab til talrige eksempler på, at navnlig kristne, men også yasidier, er blevet groft forfulgte, nogle dødsdømte, med baggrund i en blasfemianklage. I Danmark blev blasfemiparagraffen (Straffelovens § 140) ophævet i 2017. Man havde uden held forsøgt at bringe paragraffen i anvendelse i forbindelse med den megen forargelse, der opstod over Jens Jørgen Thorsens ”kunstværk” fra 1984, der forestillede den korsfæstede med erigeret lem. Det var et murmaleri opført på en mur tilhørende DSB. Den daværende trafikminister, Arne Melchior, fik værket fjernet. Den endelige ophævelse af blasfemiparagraffen skete på baggrund af de erfaringer, man uddrog af muhammedkrisen i 2005, da hele den muslimske verden forlangte allehånde repressalier mod Danmark og de mange ”skyldige” på baggrund af Kurt Vestergaard’s mohammedtegningerne i avisen Jyllandsposten. Chefredaktør Flemming Rose havde på grund af et forlags selvcensur ved udgivelse af et værk om Islam netop bragt tegningerne for at teste ytringsfriheden.

8. Menneskene i vor tid er udsat for pres under mangfoldige former og står i fare for, at deres egen frie dømmekraft bliver tilsidesat. Men på den anden side synes ikke så få at være tilbøjelige til, med friheden som påskud, at afvise enhver form for underkastelse og ringeagte enhver tilbørlig lydighed.

Dette Vatikankoncil opfordrer derfor alle, men især dem, som har til opgave at sørge for andres opdragelse, til at stræbe efter at fostre mennesker, som lydige mod den moralske orden giver sig ind under den legitime autoritet, og som samtidigt elsker den sande frihed. Det er mennesker, som selvstændigt kan bedømme tingene i sandhedens lys, som indretter deres aktiviteter på en ansvarsbevidst måde, og som bestræber sig på alt, hvad der er sandt og ret, idet de gerne arbejder sammen med andre. Religionsfriheden skal således også tjene det

formål, at menneskene, når de opfylder deres pligter i samfundslivet, i højere grad handler ansvarligt.

I afsnit 8 er det som om frihed står i et modsætningsforhold til autoriteter, så frihed kan bruges ”som påskud, at afvise enhver form for underkastelse og ringeagte enhver tilbørlig lydighed”. Det modsatte af frihed er imidlertid tvang, og selvom tvang ikke er en ukendt størrelse for nogle autoriteter, virker alene mistanken ubehagelig i kirkelig sammenhæng. Visionen er en lydighed ”mod den moralske orden” og en given sig ”ind under den legitime autoritet”. Det kan undre, at man ikke i denne erklæring om frihed sagde, at frihed er forudsætningen for de bedste og rigtigste moralske valg. Afsnittet taler om at ”elske den sande frihed”. Jeg ser det som et problem at knytte adjektiver til frihedsbegrebet, for alt andet lige begrænses begrebet alt efter hvem, der definerer adjektivet.

For at forstå de bekymringer for autoriteten, som afsnit 8 giver udtryk for, skal man se den gryende autoritetskrise, som for alvor begyndte at vise sig i Den Katolske Kirke under 2. Vatikankoncil. Adskillige gange i flere af de udgivne dagbøger fra koncilperioden findes der referater af og direkte hentydninger til episoder, ved hvilke direkte mishagsytringer mod den romerske autoritet kom til udtryk navnlig blandt den yngre del af bispekollegiet. Vi er kun 3-4 år før det store antiautoritære ungdomsoprør skyllede hen over Europa i 68. Pave Paul VI havde nok i nogen grad grund til bekymring for sit embedes autoritet, hvilket vi vil komme ind på senere.

Kapitel II

Religionsfriheden i åbenbaringens lys

Til en begyndelse på kapitel 2 er det en interessant oplysning, Albert Raulin kom med, nemlig at hele 122 forskellige bibelske tekststykker er forekommet i diverse oplæg.²³⁸ Ifølge min opgørelse slap altså blot 34 gennem nåleøjet.

²³⁸ Raulin, Albert O.P. 1971. Side 170.

9. Hvad dette Vatikankoncil erklærer om menneskets ret til religionsfrihed, har sit grundlag i den menneskelige persons værdighed, hvis krav gennem århundreders erfaring er blevet stadigt klarere for den menneskelige fornuft. Denne lære om friheden har dog også sine rødder i den guddommelige åbenbaring, hvorfor den så meget mere bør holdes i ære af de kristne. Thi selvom åbenbaringen ikke udtrykkeligt bekræfter retten til frihed fra ydre tvang i religiøse forhold, så kaster den dog lys over den menneskelige persons værdighed i hele dens omfang; den viser Kristi respekt for menneskets frihed, når det gælder at opfylde pligten til at tro på Guds ord, og den belærer os om den ånd, som en sådan Mesters disciple altid må bekende sig til og følge. Alt dette viser tydeligt de almene principper, som læren i denne Erklæring om Religionsfriheden bygger på. Især er religionsfriheden i samfundet i fuld overensstemmelse med friheden i den kristne trosakt.

10. I den katolske lære er det et særligt hovedpunkt, som er indeholdt i Guds Ord og til stadighed prædikes af Fædrene,[8. Jf. Lactantius, *Divinarum Institutionum*, V, 19: CSEL 19, ss.463-65; PL 6, 614 & 616 (kap. 20). - Skt. Ambrosius, *Epistola ad Valentianum Imp.*, Ep. 21: PL 16, 1005. - Skt. Augustin, *Contra litteras Petiliani*, II, 83: CSEL 52, s.112; PL 43, 315; jf. *Corpus Juris Canonici*, *Decretum*, C. 23, q.5, c.33: Friedberg, col. 160. - Id., Ep. 23: PL 33, 98; Ep. 34: PL 33, 132; Ep. 35: PL 33, 135. - Skt. Gregor den Store, *Epistola ad Virgilium et Theodorum Episcopos Massiliae Galliarum*, *Registrum Epistolarum* I, 45: MGH Ep. 1, s.72; PL 77, 510-511 (bog I, ep. 47). - Id., *Epistola ad Johannem Episcopum Constantinopolitanum*, *Reg. Epist.* III, 52: MGH Ep. 1, s.210; PL 77, 649 (bog III, ep. 53); jf. *Corpus Juris Canonici*, *Decretum*, D. 45, c.1.: Friedberg, col. 160. - 4.Kirkemøde i Toledo, can. 57: Mansi 10, 633; jf. *Corpus Juris Canonici*, *Decretum*, D. 45, c.5.: Friedberg, col 161-162. - Clemens iii: *Corpus Juris Canonici*, *Liber extra Decretum* (X.), V. 6, 9.: Friedberg, col 774. - Innocens iii, *Epistola ad Arelatensem Archiepiscopum*, *Corpus Juris Canonici*, X, III, 42, 3.: Friedberg, col 646.] at mennesket frivilligt bør svare Gud gennem sin tro; at ingen følgelig mod sin vilje må tvinges til at antage troen. [9. Jf. *Codex Jur. Can.*, can. 1351 (den gamle kirkeret fra 1917). - Pius xii, *Ad Praelatos auditores caeterosque officiales et ad administros Tribunalis S. Romanae Rotae*, 6.okt. 1946: AAS 38 (1946), s.394. - Id., *Rundskr. Mystici Corporis*, 29.juni 1943: AAS 35 (1943), s.243; dansk udg. *Om Kristi mystiske Legeme*, Sankt Ansgars Forlag, København 1944, s59.] Thi trosakten er ifølge selve sin natur frivillig, da mennesket, som er forløst af Frelseren Kristus og kaldet til barnekår ved Jesus Kristus,[10. Jf. Ef. 1,5.] ikke kan slutte sig til den Gud, som åbenbarer sig selv, hvis det ikke, draget af Faderen, [11. Jf. Ef. 1,5.] viser Gud en fornuftsbegrundet og frivillig troslydighed. Det er altså helt i overensstemmelse med troens væsen, at enhver form for tvang fra menneskers side er udelukket i forhold, som angår religionen. Og følgelig bidrager princippet om religionsfrihed ikke så lidt til at fremme den tingenes tilstand, hvor mennesker uhindret kan indbydes til den kristne tro, frivilligt kan antage den og virksomt bekende den gennem hele deres livsform.

”Thi trosakten er ifølge selve sin natur frivillig, da mennesket, [...] viser Gud en fornuftsbegrundet og frivillig troslydighed.” Vi har hér i afsnit 10 at gøre med en fornuftbetinget troslydighed. Man anvendte ordet ”obsequium”: Lydighed i betydning underkastelse.²³⁹ I afsnit 8 talte fædrene om ” at afvise enhver form for underkastelse og ringeagte enhver tilbørlig lydighed”. Hér indsatte man substantivet ”subjectio”, hvilket betyder underkastelse, undertvingelse. Det virker noget besynderligt, at man i dette dokument, som ifølge Murry og dr. Franklin Hamlin Littell (amerikansk metodist, der skrev et responsum til den første britiske oversættelse af erklæringen) er det eneste koncildokument, som formelt er adresseret til menneskeheden som sådan, anvendte så autoritært sprog.²⁴⁰ Der tales meget om troen, men ikke om troens væsen og den del af troens væsen, der har med frihed og frivillighed at gøre. Det er dog i frivillighed, at vi indgår en kærlighedens pagt. En kærlighed der ikke er mulig uden frivillig troskab og tillid til den anden part. Fædrene kunne med fordel have refereret til GT, i hvilket pagten med Jahve idelig sammenlignes med forholdet mellem to elskende.

Vi har fra kardinal Henry Newman en bøn, i hvilken han siger: ”Til trods for alle mine synder elsker du mig stadig, du holder fast ved mig, du leder mig. Jeg misbruger din nåde – og du giver mig ny nåde – du behandler mig, som om jeg var din bedste og mest hengivne ven.”^{241 242}

11. Gud kalder menneskene til at tjene Ham i ånd og sandhed; derfor bliver de forpligtet gennem samvittigheden, men ikke tvunget. Thi han tager hensyn til værdigheden hos den menneskelige person, som han selv har skabt, og som skal lade sig lede af sin egen dømmekraft og nyde brugen af sin frihed. Dette viser sig helt tydeligt i Kristus Jesus, i hvem Gud fuldstændigt har åbenbaret sig selv og sine veje. Thi Kristus, som er vor mester og Herre [12. Jf. Joh. 13,13.] og tillige sagtmødig og ydmyg af hjertet, [13. Jf. Joh. 13,13.] har med tålmodighed indbudt og draget sine disciple til sig. [14. Jf. Joh. 13,13.] Han støttede og stadfæstede sin forkyndelse med undergerninger, for at vække og bekræfte tilhørernes tro, men

²³⁹ Stelten, Leo F.. 1995. Side 316. Obsequium ses ofte sammen med ”obsequium religiosum” i betydningen: ”The submission due the ordinary teachings of the magisterium of the Church.”

²⁴⁰ Abbott, Walter M. S.J.. 1966. Side 688 + 697.

²⁴¹ Keller, Paul S.J.. 1989. Side 66.

²⁴² For god ordens skyld skal det understreges, at den nåde, der hér er tale om, ikke er den ”billige nåde”, som Dietrich Bonhoeffer langt senere talte om – nemlig: Kirkens dødsfjende, som accepterer verdens negligering af Guds fordringer til den kristne. Se: Tyske teologer i det tyvende århundrede – en antologi. 2014. Side 194-195.

ikke for at øve tvang mod dem. [15. Jf. Matt. 9,28-29; Mark. 9,23-24; 6,5-6. - Paul vi, Rundskr. Ecclesiam suam, 6.aug. 1964: AAS 56 (1964), ss.642-643.] Han bebrejdede ganske vist tilhørerne deres vantrø, men straffen overlod han til Gud på dommens dag. [16. Jf. Matt. 11,20-24; Rom. 12,19-20; 2.Tess. 1,8.] Da han sendte Apostlene ud i verden, sagde han til dem: "Den, som tror og bliver døbt, skal blive frelst; men den, som er vantrø, skal blive fordømt" (Mark. 16,16). Men da han opdagede, at der var sået giftigt rajgræs blandt hveden, befalede han at lade begge gro indtil høsten, som skal ske ved verdens ende. [17. Jf. Matt. 13,30 og 40-42.] Han ville ikke være en politisk Messias, som herskede med magt,[18. Jf. Matt. 4,8-10; Joh. 6,15.] men foretrak at kalde sig Menneskesønnen, som var kommet "for selv at tjene og give sit liv som løsesum for mange" (Mark. 10,45). Han viste sig som Guds fuldkomne tjener,[19. Jf. Es. 42,1-4.] som "ikke skal bryde et knækket rør og ikke slukke en rygende tande" (Matt. 12,20). Han anerkendte den statslige magt og dens rettigheder, da han befalede at give Kejseren skat. Men han formanede klart til, at Guds højere ret skulle respekteres: "Så giv Kejseren, hvad Kejserens er, og Gud, hvad Guds er" (Matt. 22,21). Til sidst fuldførte han sin åbenbaring gennem forløsningsværket på korset, hvorved han vandt frelse og sand frihed for menneskene. Thi han vidnede om sandheden,[20. Jf. Joh. 18,37.] men dem, som modsagde den, ville han dog ikke påtvinge den med magt. Thi hans rige forsvarer ikke, ved at man kæmper med sværd,[21. Jf. Matt. 26,51-53; Joh. 18,36.] men det befæstes, ved at man hører sandheden og vidner om den, og det vokser gennem den kærlighed, hvormed Kristus, ophøjet på korset, drager menneskene til sig. [22. Jf. Joh. 12,32.]

Apostlene har, belært af Kristi ord og eksempel, fulgt den samme vej. Lige fra Kirkens første tid har Kristi disciple anstrengt sig for at omvende mennesker til at bekende Kristus som Herre; ikke ved hjælp af tvang eller list, som er Evangeliet uværdigt, men først og fremmest ved Guds ords kraft. [23. Jf. 1.Kor. 2,3-5; 1.Tess. 2,3-5.] Uforfærdet forkyndte de for alle dén Guds frelsesplan, som "vil, at alle mennesker skal frelses og komme til erkendelse af sandheden" (1.Tim. 2,4); men samtidig tog de hensyn til de svage, også når de levede i vildfarelse, og viste således, hvordan "hver af os skal aflægge regnskab for sig selv over for Gud" (Rom. 14,12),[24. Jf. Rom. 14,1-23; 1.Kor. 8,9-13; 10,23-33.] og følgelig er forpligtet til at lyde sin egen samvittighed. Ligesom Kristus bestræbte Apostlene sig altid på at vidne om Guds sandhed, idet de i rigt mål vovede at "tale Guds ord med frimodighed" (Ap.G. 4,31)[25. Jf. Ef. 6,19-20.] for folket og dets ledere. Thi de havde en fast tro på, at Evangeliet i sandhed var Guds kraft til frelse for enhver, som tror. [26. Jf. Rom. 1,16.] Så de gav afkald på alle "verdslige stridsvåben"[27. Jf. 2.Kor. 10,4; 1.Tess. 5,8-9.] og fulgte Kristi eksempel på mildhed og beskedenhed. De forkyndte Guds ord i fuld tillid til dette ords guddommelige kraft til at tilintetgøre de magter, som står Gud imod,[28. Jf. Ef. 6,11-17.] og til at føre menneskene tilbage til troen på og lydigheden mod Kristus. [29. Jf. 2.Kor. 10,3-5.] Ligesom Mesteren, således anerkendte også Apostlene den legitime statslige myndighed: "Thi der er ingen øvrighed, uden at den er fra Gud", lærer Apostlen. Derfor befaler han: "Enhver skal underordne sig de øvrigheder, han har over sig; . . . den, som sætter sig op imod øvrigheden, står Guds orden imod" (Rom. 13,1-2). [30. Jf. 1.Pet. 2,13-17.] Men samtidig frygtede de ikke for at modsige de offentlige myndigheder, når de satte sig imod Guds hellige vilje: "Man bør lyde Gud mere end mennesker" (Ap.G. 5,29). [31. Jf. Ap.G. 4,19-20.]

Det er den vej, som utallige martyrer og troende overalt og gennem alle tider har fulgt.

”Gud kalder menneskene”. Det ligger i katolsk børnelærdoms DNA, at Gud har en plan med hver enkelt af os.²⁴³ Vort svar på kaldelsen ligger i at medvirke til virkeliggørelsen af denne guddommelige plan. Det giver sig konkret udtryk i den måde, vi handler på, eller de gerninger, vi udfører. Hvorfor nu det? Jo, for når vi påtager os opgaven fra Gud, bliver vi den bedste version af os selv, og dermed er chancen, for at vi hver især bliver lykkelige (salige), og at vi gør hinanden lykkelige, størst mulig. Alene ved at tro på projektet viser vi Gud tillid og troskab – vi tror på Ham. Ud fra vores erfaring kan vi godt se, at realiseringen af Guds plan med os har en meget vekslende succesrate. Derfor er det trøsterigt at tro, at Gud til stadighed også elsker det ”uartige” barn – for vi kan let indse, at hvis en forældre ikke elsker et uartigt barn, da var ingen elsket. Gud krænker ikke vore grænser og tager os med magt, for Han ønsker, at mennesket skal ”nyde brugen af sin frihed”, for det er en særlig egenart, en ”værdigheden hos den menneskelige person, som han selv har skabt” i sit billede, at vi i frihed kan sige ja til kærligheden. Enhver bedømmelse af os selv og navnlig af hinanden kan vi roligt overlade til Gud. Hans bedømmelse vil være retfærdig, det vil sige, at Han lægger alle faktorer ind i ligningen – også sin egen kærlighed til os, som han viste os på korset. Denne sandhed er blevet formidlet til os helt fra oldkirken af – sandheden som kan sætte os fri i en verden, i hvilken det synes at være blevet en sport at få mennesker til at tvivle på det gode ved hjælp af alle hånde ”fake news”.

At tale om at anerkende ”den legitime statslige myndighed: Thi der er ingen øvrighed, uden at den er fra Gud” er nok at trække oldtidens opfattelse af øvrighed ind i en anden historisk kontekst. Vi har både i forrige og dette århundrede oplevet regimer, som jeg helst ikke vil tro, Gud kunne godkende. Hvis vi skal have respekt for øvrigheden, skal det begrundes anderledes, f.eks. i demokrati.

²⁴³ Et eksempel er den morgenbøn, man i fælleskab fremsagde hver morgen på Niels Steensens Gymnasium i 1960’erne: Almægtige evige Gud, du som har ladet os opleve denne morgen, bevar os nådigt ved din kraft, så vi i dag ikke falder i nogen synd, men i tanke, ord og gerning arbejder på, at din vilje med os altid må ske og dit navn forherliges. Ved Vor Herre Jesus Kristus, som lever og råder med dig i Helligåndens enhed, én Gud fra evighed til evighed. Amen

12. Tro mod Evangeliets sandhed følger Kirken derfor den vej, som Kristus og Apostlene fulgte, når den anerkender princippet om religionsfrihed som samstemmende både med menneskets værdighed og med Guds åbenbaring, og når den fremmer dette princip. Kirken har gennem tiderne bevaret og overleveret den lære, som den har modtaget fra Mesteren og fra Apostlene. Og selvom der blandt Guds folk på dets vandring gennem den omskiftelige menneskelige historie undertiden er forekommet handlemåder, som har været mindre i overensstemmelse med, eller endog direkte i modstrid med Evangeliets ånd, så har Kirkens lære om, at ingen må blive tvunget til at tro, dog altid stået fast.

Evangeliets surdej har således gennem lang tid virket i menneskenes sind, og den har bidraget meget til, at menneskene i tidens løb har fået større forståelse for deres personlige værdighed, og til at den overbevisning er modnet, at når det gælder religionen, bør man i samfundet holde den fri for enhver form for menneskelig tvang.

Selvom der ”undertiden er forekommet handlemåder, som har været mindre i overensstemmelse med, eller endog direkte i modstrid med Evangeliets ånd, så har Kirkens lære om, at ingen må blive tvunget til at tro, dog altid stået fast.”

Det virker altid noget ynkeligt, når store foretagender kun halvhjertet indrømmer fortidens fejl. Det er ”blandt Guds folk på vandring” – det nye kirkebegreb – der er begået fejl!! Nej, der er ikke tale om en kollektiv skyld, for det var først og fremmest blandt de øverste ledere af Guds folk, vi finder handlinger i modstrid med Evangeliet. Det kan godt være, at Kirkens officielle lære aldrig har været på vildspor, men læreembedet har så til gengæld udlagt vildledende tolkninger af den kristne lære for dem, læreembedet var autoritet for. Det er meget muligt, at pave Urban II's tale den 27. november 1095 ved kirkemødet i Clermont, i hvilken han opildnede korstogstanken, var et led i en kirkepolitisk strategi, der skulle føre til en tilnærmelse, måske en genforening med den Byzantinske Kirke. Det er også sandsynligt, at Urban II så et korstog som en forsvarskrig, men da han så konsekvenserne – de uhyrligheder, der blev begået i Kirkens navn – , sagde hverken han eller hans nærmeste efterfølgere fra.²⁴⁴

Lad os lige kaste et blik på vores eget nærområde. Det drejer sig især om de danske korstog, som med pavelig velsignelse bragte kristendommen til esterne. Det skete i perioden 1206 til 1219 med det afgørende slag i 1219 ved Lyndanise, senere kaldet ”castrum danorum” på estisk Tallinn.²⁴⁵ De

²⁴⁴ Kelly, J.N.D. 1996. Side 159.

²⁴⁵ Lind, H. John; Jensen, Carsten Selech; Jensen, Kurt Villads; Bysted, L. Ane. 2006. Side 208.

store grupper af besejrede estere fik en noget usædvanlig lydåb: De fik en ”Baptisma per adspersionem” – dåb ved bestækning.²⁴⁶ Det er en dåbsmetode Schindler absolut kender til, men som ikke bruges i nutiden og under normale forhold.²⁴⁷ Lind og medforfattere skildrer begivenheden således: ” Store grupper af estere blev døbt af deres landsbyøverste, [...] en præst (havde) hurtigt slået korsets tegn over ham og overhældt ham tre gange med vievand. Nu fik han simpelthen en stor spand med vievand, og [...] landsbyøverst (skulle) døbe resten af sine tidligere hedenske fæller ved at stænke vievand over dem.” Liturgisk set minder denne ”Baptisma per adspersionem” meget om den bestækning af menigheden med vievand før højmesse – kaldet ”Asperges”, som har rødder tilbage i det 8. årh., og som jeg husker fra min barndom og ungdom. Fra højmiddelalderen og videre frem bliver bestækningen ”Asperges” set som en påmindelse om de troendes egen dåb.²⁴⁸ Lind og medforfattere mener endvidere, at bestækning blev brugt fordi ”[...] hedningerne stod i særlig fare for at blive slået ihjel, når de var blevet besejret og havde besluttet sig for at omvende sig til kristendommen, [...]”. Det er dog efter min mening nok for venlig en tolkning af denne situation. Der har nok snarere været tale om, at esterne hurtigst muligt skulle føle sig bundet til kong Valdemar Sejrs og måske Guds. Gældende kanonisk lov kender intet til dåb ved bestækning, men kun ved neddykning eller overhældning – det gælder også i nøddåbstilfælde.²⁴⁹

Da den danske monark den 16. juni 2019 var i Tallinn i anledning af 800-års jubilæet for Lydanise-slaget, var der flere interviews med unge fra Tallinn. Til tydelig overraskelse for flere journalister gav de fleste udtryk for stor taknemmelighed over at være blevet kristnet fra vest og forenet som et kristent folk.

²⁴⁶ do. Side 220.

²⁴⁷ Schindler, Peter. 1928. Side 175.

²⁴⁸ Berger, Rupert. 2005. Side 39.; Messebogen (Missale Romanum) på latin og dansk. 1926. Side 493.

²⁴⁹ The Code of Canon Law. 1997. Can. 854; Can. 865§2; Can. 867§2.

Monumentet over danernes sejr ved Tallinn 16. juni 1219.

Til sammenligning blev statuen af den norsk-danske præst Hans Egede foran Marmorkirken i København året efter overhædet med rød maling og påført antiimperialistiske slogans efter en ophedet debat om hans mission i Grønland i årene 1721 til 1736. Han blev i Grønland selv, efter at kongen havde afblæst missionen, og udholdt en koppeepidemi sammen med grønlænderne. I 1739 skrev han den første grønlandske ABC og i 1742 en katekismus på grønlandsk. Han lagde således grunden til et grønlandsk skriftsprog.

Statuen af Hans Egede som den fremstår i dag. (Foto HC.) Etnoestetik hentyder til Pia Arke's Essay om kunst og etnologi med eskimoisk kultur som eksempel sådan at forstå, at begrebet etnoestetik ikke er den etnografiske dyrkelse af eskimoisk kunst, men kunstnerisk dyrkelse af eskimoer. (Kilde: Danske Biblioteker)

13. Blandt de ting, som tjener til Kirkens bedste og også til det jordiske samfunds bedste, og som overalt og altid bør bevares og forsvares mod enhver krænkelse, står dette sikkert i allerførste række: at Kirken kan nyde en lige så stor handlefrihed, som omsorgen for menneskenes frelse fordrer. [32. Jf. Leo xiii,

Brev Officio sanctissimo, 22.dec. 1887: AAS 20 (1887), s.269. - Id., Brev Ex Litteris, 7.apr. 1887: AAS 19 (1886-87), s.465.] Thi den frihed er hellig, som Guds Enbårne Søn har skænket den Kirke, som han købte sig med sit eget blod. Den hører i sandhed i den grad Kirken til, at dén, som angriber den, handler imod Guds vilje. Kirkens frihed er det principielle grundlag for relationerne mellem Kirken og de offentlige myndigheder og hele den statslige orden.

I det menneskelige samfund og over for en hvilken som helst offentlig myndighed gør Kirken krav på frihed for sig selv som en åndelig autoritet, indstiftet af Herren Kristus og ifølge et guddommeligt bud underkastet pligten at gå ud i al verden og forkynde Evangeliet for al skabningen. [33. Jf. Mark. 16,15; Matt. 28,18-20. - Pius xii, Rundskr. Summi Pontificatus, 20.okt. 1939: AAS 31 (1939), ss.445-46; dansk udg. Pave Pius XII's første Rundskrivelse, Pauluskredsen 1939 s.33.] Ligeledes gør Kirken krav på frihed for sig selv, for så vidt som den også er et samfund af mennesker, som har ret til at leve i det borgerlige samfund efter den kristne tros forskrifter. [34. Jf. Pius xi, brev Firmissimam constantiam, 28.marts 1937: AAS 29 (1937), s.196.]

Fremdeles, først når princippet om religionsfrihed gælder, ikke kun fordi det bliver proklameret i ord og forordnet gennem love, men også fordi det oprigtigt bliver efterlevet i praksis, først da har Kirken både formelt og reelt opnået det faste grundlag for den uafhængighed, som er nødvendig, for at den kan udføre sin guddommelige mission, og som de kirkelige autoriteter stadigt mere indtrængende har gjort krav på i samfundet. [35. Jf. Pius xii, Tale Ci riesce, 6.dec. 1953: AAS 45 (1953), s.802.] Samtidig har de kristne ligesom andre mennesker den borgerret, at de ikke må hindres i at leve i overensstemmelse med deres samvittighed. Kirkens frihed er derfor i samklang med den religionsfrihed, som for alle mennesker og samfund bør anerkendes som en ret og også stadfæstes i den juridiske orden.

Jeg føler mig ret overbevist om, at hvis afsnit 13 skulle skrives i dag, så ville det få en helt anderledes ordlyd. I 1960'erne var der næppe nogen ud over biskopperne og ordensforesatte, der havde den ringeste fornemmelse af omfanget af de mange tusinde misbrugssager, som ihærdige journalister senere gravede frem. Det var en absolut velbevaret hemmelighed, som for en hver pris skulle bevares som en hemmelighed af hensyn til Kirkens renommé og autoritet. Man ville næppe i dag have henvist til Leo XIII's encyklika "Officio sanctissimo" fra 1887, for han skrev:

"Dette er i sandhed en guddommelig frihed, som stammer fra Guds enbårne søn, som skabte Kirken ved at udgyde sit blod, og som bevarer den for menneskene i al evighed, og han vil selv stå i spidsen for den (Kirken): Og derfor er den (friheden) i en sådan grad et karakteristikum ved Kirken – denne perfekte og guddommelige institution - , at de, der kæmper mod den frihed, er de selv samme, som kæmper mod Gud og det, de er forpligtiget på. [...]. Derfor skal Kirken have så mange beføjelser, som er tilstrækkelige og nødvendige, [...], til at indføre

og regulere alle disciplinære foranstaltninger vedrørende Kirkens mænd. [...]”
(min oversættelse)²⁵⁰

Der næppe belæg for at hævde, at det skulle være lovet i Matthæus 16,18, at Kirken skulle være en ”perfekt” og ”guddommelig” institution, og når denne perfektion oven i købet kædes sammen med, at kritik eller spørgsmålstegn ved institutionen, Kirken, er det samme som at yde modstand mod Gud selv og den i 1870 deklarerede ufejlbarlige læremyndighed, så negligerer man, at Kirken også er en menneskelig konstruktion.²⁵¹ En sådan holdning er naturligvis ødelæggende for enhver nok så konstruktiv kritik, men hvad værre er, så er der en utrolig stor risiko for, at personer i kirkelige embeder bliver magtfuldkomne med en sådan holdning. Det synes relevant at påpege denne sammenhæng, fordi det ellers bliver helt uforståeligt, hvorledes ledende biskopper, ærkebiskopper og kardinaler gang på gang har ført offentligheden bag lyset i tusindvis af misbrugssager, og hvordan nonneordener med deres foresattes viden i bl.a. Irland, Spanien og USA har tjent formuer på ugifte og udstødte kvinders arbejdskraft og på illegale adoptioner af deres børn. Alt dette er sket under dække af moralsk magtfuldkommenhed. I den encyklika af Leo XIII, som der henvises til, er det tydeligt, at Kirken kræver jurisdiktion over Kirkens mænd – hér i afsnit 13 formuleret som ” Kirken (gør) krav på frihed for sig selv” - en opgave, hierarkiet ikke har vist sig i stand til at løfte. Rom har måttet sande, at når det drejer sig om kriminelle handlinger, så står Kirken og dermed dens ledere i lige så høj grad til ansvar overfor den borgerlige lovgivning, som alle andre. Hierarkiets magtfuldkommenhed synes at være den faktor som i nyere tid har kostet det største prestige- og troværdighedstab, som Romerkirken indtil dato har lidt.

Hvad angår henvisningen i sidste afsnit til Pius XII's tale ”Ci riesce” fra 6.dec. 1953, så er den en retfærdiggørelse af den konkordatpolitik, Kirken havde ført de forrige par hundrede år, som jeg tidligere har redegjort for.

²⁵⁰ Uddrag fra: Leo xiii, Brev Officio sanctissimo, 22.dec. 1887 afs.13. - Det er registreret som en encyklika.

Haec nimirum est libertas divina, ab unigenito Dei Filio auctore profecta, qui Ecclesiam sanguine fuso excitavit, qui perpetuam in hominibus statuit, qui voluit ipsi ipse praeesse : atque adeo propria est Ecclesiae, perfecti divinique operis, ut qui contra eam faciant libertatem, iidem contra Deum faciant et contra officium. —

— Sunt autem Ecclesiae, tamquam instrumenta, apta et necessaria, posse arbitrato suo christianam doctrinam tradere, sacramenta sanctissima procurare, cultu divino fungi, omnem cleri disciplinam ordinare et temperare: [...].

²⁵¹ Denzinger. 2001. §3074.

Bertel Thorvaldsen's skulptur af Petrus i Københavns Domkirke. Fremstillet 1821-24. Thorvaldsen anskueliggør apostlens forhold til magt ved at lade ham holde nænsomt, næsten skødesløst, om magtens nøgler. (Foto HC.)

14. For at den katolske Kirke kan efterkomme det guddommelige bud: "Gør alle folkeslagene til mine disciple" (Matt. 28,19), må den arbejde intenst, for at "Guds ord må få frit løb og komme til ære" (2.Tess. 3,1).

Derfor beder Kirken indtrængende sine børn om at "frembære bøn, påkaldelse, forbøn og tak for alle mennesker. . . Thi dette er godt og velbehageligt for Gud vor Frelser, som vil, at alle mennesker skal frelles og komme til erkendelse af sandheden" (1.Tim. 2,1-4).

Når de kristne former deres samvittighed, bør de nøje give agt på Kirkens hellige og sikre lære. [36. Jf. Pius xii, Radiotale 23.marts 1952: AAS 44 (1952), ss.270-278.] Thi den katolske Kirke er ifølge Kristi vilje sandhedens lærerinde, og det er dens opgave at formulere og give en autentisk undervisning om den sandhed, som

Kristus er, samtidig med at den med sin autoritet udlægger og stadfæster de principper for den moralske orden, som udspringer af selve den menneskelige natur. Desuden bør de kristne optræde med visdom over for de udenforstående, "ved Helligånden, ved oprigtig kærlighed, ved forkyndelse af sandheden" (2.Kor. 6,6-7), og bestrebe sig på at udsprede livets lys med al frimodighed [37. Jf. Ap.G. 4,29.] og med apostolisk kraft, lige til blodets udgydelse.

Thi disciplen er over for Kristus, Mesteren, strengt forpligtet til at vinde stadig større indsigt i den sandhed, som han har modtaget fra Ham, og til trofast at forkynde den og ivrigt at forsvare den, dog uden at bruge midler, som er i modstrid med Evangeliets ånd. Samtidig tvinger Kristi kærlighed ham dog til at handle kærligt, klogt og tålmodigt over for mennesker, som lever i vildfarelse eller i uvidenhed om troen. [38. Jf. Johannes xxiii, Rundskr. Pacem in terris, 11.apr. 1963: AAS 55 (1963) ss.299-300; dansk udg. Fred på jorden, Sankt Ansgars Forlag 1963, s.54.] Der bør altså tages hensyn til pligterne over for Kristus, det livgivende Ord, som skal forkyndes, såvel som til den menneskelige persons rettigheder og til det mål af nåde, som Gud ved Kristus har skænket mennesket, som bliver indbudt til frivilligt at antage troen og bekende den.

Det kommer næppe som nogen overraskelse, at man valgte at citere Paulus' første brev til Timotheus. Denne pastorale rundskrivelse, stammer ikke fra Paulus selv, men er forfattet af nogle af hans arvtagere i den tidlige kirke. Tidspunktet angives ofte mellem år 90 og 140 e. Kr.. Vi får at vide, at Gud er én, "som vil, at alle mennesker skal frelses og komme til erkendelse af sandheden". Det er altså Guds vilje, og ved at kæde den sammen med missionsbefalingen fra Matt. 28,19, i hvilken der rekrutteres medarbejdere til opgaven, bliver Kirken som institution legitimeret. Det sker ved, at vi, der før blev omtalt som et Gudsfolk - da man påstod kollektiv svigt i afsnit 12 - nu bliver børn og har en lærerinde, Den katolske Kirke, der med sin sikre lære vil præge vores samvittighed. Problemet er ikke dogmer, som en fri samvittighed kan sige ja eller nej til, men derimod at lærerinden "med sin autoritet udlægger og stadfæster de principper for den moralske orden, som udspringer af selve den menneskelige natur." Nu er det engang sådan, at den bedste lære er det gode eksempel. Det har været overraskende for mange af Kirkens "børn" at erfare, at hensynet til Kirkens omdømme stod højere i den moralske orden end hensynet til misbrugte børn og andre svage individer. Et andet problem, som i stigende grad plager lærerinden, Kirken, er den manglende evne til at samarbejde på lige vilkår med de efterhånden rigtig mange lægfolk, der ofte er bedre uddannede end de prælater, der tror sig sikrede af en snært af ufejlbarhed på grund af deres vielse.

Helt galt gik det med Kirkens moral, da den i begyndelsen af årtusindeskiftet af angst for kunstig prævention, in casu kondomer, og en sexualitet som udtryk for kærlighed snarere end ønske om børneavl, gik helt fejl af AIDS-bekæmpelsen. Dette medførte de ”moralske” standpunkter, som kostede tusinder af navnlig fattige mennesker livet. Jeg er mig selv alvoren af denne anklage bevidst, hvorfor jeg i korte træk vil dokumentere min påstand. Epidemiologisk vil man i grove træk kunne opstille følgende ligning:

Faktisk risiko for HIV-smitte = gennemsnitlig risiko ved samleje med en HIV-smittet person (da en afrikansk befolkning sandsynligvis har flere intercurrerende sygdomme, sættes tallet 5 gange højere end for en europæisk befolkning) x risiko for kondombrist x prævalensen (hvor stor en del af en befolkning, der er smittet)

Med brug af kondom giver det: Faktisk risiko = 1 % x 10 % x 10 % = 0,0001

Svarende til én smitteoverførsel pr. 10.000 samlejer.

Hvis man altså havde samleje én gang daglig alle årets dage, ville 10.000 samlejer svare til **27,4 år**

Uden brug af kondom ser tallene således ud: Faktisk risiko = 1 % x 10 % = 0,001

Svarende til én smitteoverførsel pr. 1000 samlejer.

Ved samleje én gang daglig svarer 1000 samlejer til **2år og 8mdr.**

Jeg skal for god orden skyld oplyse, at HIV-virus er en meget sart organisme uden eget stofskifte. Det kan kun overføres i ganske bestemte celletyper, hvis størrelse gør dem tilbageholdelig af en gummimenbran.

Der er på det foreliggende ingen tvivl om, at oplysning om og brug af kondomer ville på drastisk vis have kunnet nedbringe antallet af HIV-smitteoverførsler og dermed have reddet mange menneskeliv. Ja, smittekæder vil sandsynligvis være blevet brudt, og sygdommen i dens kendte form ville være forsvundet.²⁵²

15. Det står altså fast, at menneskene i vor tid ønsker frit at kunne bekende deres religion, privat eller offentligt; tilmed er religionsfriheden nu i de fleste

²⁵² For yderligere se: Christensen, Hans. 2010. Side 21-23.

forfatninger erklæret for at være en borgerret, og den anerkendes højtideligt i internationale dokumenter. [39. Jf. Ibid., ss.295-296; dansk udg., s.48.]

Dog findes der også stater, hvor de offentlige myndigheder selv, til trods for at den frie religionsudøvelse er anerkendt i deres forfatning, alligevel forsøger at afholde borgerne fra at bekende deres religion og gøre de religiøse fællesskabers liv yderst besværligt og risikabelt.

Det hellige Koncil hilser med glæde de førstnævnte lykkelige tegn i denne tid og anklager med sorg de sidstnævnte beklagelige kendsgerninger; og det opfordrer katolikkerne til og beder indtrængende alle mennesker om meget nøje at betænke, i hvor høj grad religionsfriheden er nødvendig, især i menneskeslægten nuværende situation.

Thi det er åbenbart, at alle folkeslag bliver stadigt mere ét, at mennesker fra forskellige kulturer og religioner kommer i nærmere kontakt med hinanden, og at bevidstheden om den enkeltes eget ansvar øges. For at fredelige relationer og endrægtighed i menneskeheden kan oprettes og styrkes, er det derfor påkrævet, at religionsfriheden alle steder sikres gennem en effektiv juridisk beskyttelse, og at man respekterer menneskenes højeste pligter og rettigheder til frit at leve deres religion i samfundet.

Gud, alles Fader, give, at menneskeslægten, idet princippet om religionsfrihed i samfundet omhyggeligt bliver varetaget, ved Kristi nåde og Helligåndens kraft ledes frem til den ophøjede og evige "frihed, som Guds børn skal have i herligheden" (Rom. 8,21).

Dette dekret er blevet godkendt af koncilsfædrene i sin helhed såvel som i sine enkelte punkter. Og vi, i kraft af den apostoliske myndighed, som er os overleveret fra Kristus, bifalder, lovfæster og fastlægger det, sammen med de ærværdige fædre, i Helligånden, og det som således gennem koncilet er blevet bestemt, befaler vi skal træde i kraft, til Guds ære.

Rom, ved Skt. Peter, den 7.december 1965

Paul, den katolske kirkes biskop,
med koncilsfædrenes underskrifter.

Det var rigtigt set, at dette dokument blev til i begyndelsen af en æra, i hvilken globaliseringen er blevet mere og mere udbredt. Det fromme håb om stadig større accept af religionsfrihed ser desværre ikke ud til at være gået i opfyldelse. Der synes at være en stigende tendens til, ikke mindst når det drejer sig om religion, at tale om dem og os, om vantro og troende. Måske var fædrene ikke realister nok til at erkende, at der indenfor nogle religioner i selve disses DNA er forordninger om, at for anderledes troende,

der ikke vil omvendelsen, er der kun udslettelsen. Vi ser det i stigende og bekymrende grad i Indien, Pakistan og hos de rettroende kommunister i Kina. Gør det så dokumentet mindre betydningsfuldt? Nej så langt fra. Det er der flere grunde til:

For det første er det skelsættende, at Kirken er i stand til, uden en lang historisk tradition som reference, at bekende sig til nye indsigter baseret på en udviklet erkendelse, som netop ikke er statisk.

For det andet har man hermed i ikke ringe grad svækket traditionsbegrebet til fordel for en tolkning af Skriften navnlig NT. Derfor de mange skrifthenvisninger. Dette er en tendens, jeg kommer meget mere i på som essensen i ”Verbum Dei”.

For det tredje er det en erklæring der henvender sig til hele menneskeheden og ikke kun til egne medlemmer.

For det fjerde er der en de facto anerkendelse af, at også udenfor Kirken findes frelse for dem, der af samvittighedsårsager ikke ser Kirken som deres rette tilhørsforhold.

For det femte er der, på trods af et par ”klerikale svipsere” en mindre patroniserende attitude og en større almindelig anerkendelse af lægfolks betydning for Kirken.

Religionsfrihed er en individuel rettighed, og det skaber problemer, når man i erklæringen vil presse en institutions, hér Romerkirkens, rettigheder ind. Det løses desværre ikke rigtig ved at hævde, at individers sammenslutning har individets rettigheder, for det, der er tale om, er en hierarkisk struktur, som er defineret af ganske få. Kirken stod ved en skillevej: Enten fastholdt Den romersk katolske Kirke at den er et samfund i samfundet, eller også skulle den blive en del af samfundet. Tiden var endnu ikke moden til det sidste. Der er i dokumentet en uheldig sammenblanding af de to begreber, frihed og privilegier, så snart focus er på institutionen Den katolske Kirke. Foreløbig har det vist sig, at en særlig justits- og retspraksis inden for Kirkens egne rækker ikke lader sig opretholde i et moderne demokrati. Noget andet er, at Kirken i områder med magtfuldkomne regimer kan tvinges til at blive en oppositionel undergrundskirke.

Lad os til slut se på, hvordan situationen tegner sig for de forfulgte kristne i verden.

Tænketanken for Forfulgte Kristne

Tænketanken er stiftet i 2019 af sognepræst Jørgen Peder Jørgensen og biskop emeritus Karsten Nissen. Dens formål er at formidle dokumenteret viden om overtrædelser og krænkelse af religionsfrihed, og have et fokus på religiøst forfulgtes vilkår med særligt henblik på forfulgte kristne.

Tænketanken anvender en smallere definition af forfølgelse end flere andre

organisationer på området. Denne definition er, at forfølgelse er "voldelige og retslige overgreb mod kristne". "Der er mindst 10.000 kristne, som årligt mister livet på grund af manglende trosfrihed. Mindst 70.000 kristne, der oplever overgreb, fængsling og lignende. Og så er der 310 millioner, der lever i en kontekst, hvor det kan ske."

Fakta om trosfrihed.

I en omfattende trosfrihedsrapport konkluderede den katolske organisation Aid to the Church in Need i 2021, at religiøs forfølgelse finder sted i 26 lande, hvor der sammenlagt bor 3,9 milliarder mennesker.

Organisationen Open Doors, der hvert år publicerer en liste over de lande, hvor det er sværest at være kristen, konkluderer, at én ud af otte kristne på verdensplan oplever at blive undertrykt, diskrimineret eller forfulgt på grund af deres tro.²⁵³

Vi kan konstatere, at Den romersk katolske Kirke ændrede sit officielle syn på det enkelte individs ret til tros- og samvittighedsfrihed fra tiden før til tiden efter Det andet Vatikankoncil. Kirkens nye erkendelse kom betydeligt senere end mange demokratiske samfunds vedtagelse af disse frihedsrettigheder, og ændringen i Kirkens syn lod sig ikke kirkehistorisk begrunde. Når det tog Den romerske Kirke så lang tid, skyldes det uden tvivl en speciel opfattelse af en særlig og eksklusiv åbenbaringsmulighed, som Rom havde monopol på, og som satte Kirken i et modsætningsforhold til anderledes tænkende både individer og kirkelige sammenslutninger. Det vil jeg forsøge at dokumentere i det følgende.

Et resultat er, at katolikker nu i fælleskab med andre kristne kan sige:

Herre, du viser os frihedens vej.
 Fri er kun den, som kan tjene,
 den, som i kærlighed glemmer sig selv,
 den, som fik tilgivet meget.
 Vis os da vejen, du frihedens Herre,
 og giv os mod til at gå den!
 Tore Littmarck 1972.
 Holger Lissner 1973. DDS nr. 613

²⁵³ Kristeligt Dagblad 2.juni 2022. Tallene i ” ” er fra en rapport udarbejdet af akademiske medarbejdere i Folkekirkens Mellemkirkelige Råd.

Tredje del

3.00 Kampen om Det Andet Vatikankoncils syn på åbenbaringen 1962 - 1965

En romersk hæresi der forsvandt

3.01 En lille hjælp til at holde begreberne ude fra hinanden

Katolsk Ugeblad gav sine læsere en lille liste med udtryk brugt i forbindelse med omtalerne af Det andet Vatikankoncil. Da listen har sin gyldighed og formentlig kan være brugbar for andre gengives den hér:

KONSTITUTION: Konkildokument af dogmatisk eller pastoral art. Er udtryk for Kirkens øverste læreembede.

DEKRET: Konciltekst, der som regel har et mere praktisk eller konkret sigte end en koncilkonstitution.

ERKLÆRING: Udtrykker Kirkens stillingtagen til et mere tidspræget og aktuelt problem. En skarp grænse mellem en konstitution, et dekret og en erklæring kan imidlertid vanskeligt trækkes helt nøjagtigt.

SKEMA: Udkast til et konkildokument, der efter den endelige vedtagelse bliver til enten en konstitution, et dekret eller en erklæring.

MOTU PROPRIO: Betyder egentlig »på eget initiativ« I kirkelig sprogbrug ensbetydende med »pavelig beslutning« eller bestemmelse.

KONCIL: Kirkemøde. Når alle katolske biskopper fra hele verden er forsamlet, plejer man at kalde et sådant kirkemøde for et ”økomenisk koncil”.

BISPEKONFERENCE: Forsamling af biskopper fra en landsdel, fra et bestemt land eller fra flere lande, der har et vist fællesskab med hinanden, som f.eks. de nordiske.

SYNODE: Møde eller forsamling. »Bispesynoden« er den forsamling af biskopper, som Paul VI har oprettet, og som i fremtiden vil mødes omkring paven for at bistå ham med at lede Kirken.

KURIE: Kirkens centraladministration fordelt på forskellige »kongregationer« eller ministerier. Kuriens funktion er – til forskel fra bispesynoden – af eksekutiv og ikke af ledende art.²⁵⁴

ENCYKLIKA: Pavelig rundskrivelse til alle katolske biskopper.

3.02 Uenighed om trosindhold indenfor Den katolske Kirke

Johannes XXIII besluttede den 3. juli 1962, at de syv skemaer, der på det tidspunkt var udarbejdet af de forberedende kommissioner, skulle udsendes til samtlige koncildelegerede. Skemaerne skulle danne grundlaget for det arbejde, der efter planen skulle forsætte i de arbejdskommissioner, som Koncilet som det første skulle nedsætte for at bearbejde skemaerne til forslag, der kunne endeligt debatteres og vedtages af fædrene. Blandt de syv skemaer, der blev udsendt under betegnelsen ”Scemata constitutionum et decretorum de quibus discrepabitur in Concilii sessionibus, Seria prima”, var et skema, der skulle indeholde Den romersk katolske Kirkes syn på åbenbaringen. Skemaet blev kendt under navnet: ”De Fontibus Revelationis”. Det havde fire hovedafsnit: I. Åbenbaringens to kilder; II. Inspiration, ufejlbarlighed og Skriftens særlige litterære status; III. Det gamle Testamente; IV. Det nye Testamente - og Kirken og Den hellige Skrift.²⁵⁵

²⁵⁴ Katolsk Ugeblad. 1966. Årgang 114. Pinsen. Side 3-4. Tekst Martin Drouzy.

²⁵⁵ History of Vatican II 1995. Bind I: 412

Det havde helt klart været Kuriens ønske, at de ti kommissioner, som plenarforsamlingen på sit allerførste møde efter planen skulle vælge medlemmer til, i det store og hele blot skulle være en forsættelse af de forberedende kommissioner med så få personudskiftninger som muligt. Danske katolikker fik Kuriens forsøg på manipulation serveret på en lettere ironisk facon:

Før mødet var en liste med kandidater blevet overgivet til biskopperne, idet kredse inden for Vatikanet åbenbart havde ønsket at hjælpe den store koncilforsamling til en hurtig afgørelse! Fremgangsmåden er ikke ukendt. Mange større foreninger og institutioner - også her i vort demokratiske land - går ikke af vejen for at "tilrettelægge" deres valg på den måde. Metoden *kan* undskyldes. Men den gik altså ikke an ved indledningen til Vatikankoncilet.²⁵⁶

Imod Kuriens ønske lykkedes det på Andet Vatikankoncils første arbejdsdag den 13. oktober 1962 de mere progressive kræfter blandt de delegerede under ledelse af de fem kardinaler, Liénart fra Paris, Döpfner fra München, König fra Wien, Frings fra Köln og Alfrink fra Utrecht at protestere så voldsomt mod Kuriens "forberedte" valg til posterne i de kommissioner, som koncilet skulle nedsætte, at valgene blev udsat en uge. Det havde til følge at næsten ingen, og yderst få italienere, fra Kuriens oprindelige valgliste opnåede valg, hvorimod nordeuropæiske biskopper blev så overrepræsenteret, at Johannes XXIII så sig nødsaget til at udnævne nogle italienske- og kuriekardinaler angiveligt for at bringe en bedre

²⁵⁶ KU 1962. Nr. 43. 26. oktober.

balance i kommissionerne.²⁵⁷

Til stor overraskelse for de fleste katolikker herhjemme – og sikkert også i udlandet – var det lykkedes allerede på Det andet Vatikankoncils første samling i efteråret 1962 at nå til enighed om en omfattende liturgireform, der, takket være de med Rom unerede kirker uden latinsk ritus og kardinal Bea's og hans Økumeniske Sekretariats utrættelige arbejde, havde brudt latinens monopol som ritussprog til fordel for en liturgi på modersmålet.²⁵⁸ Kurien havde tabt slaget om latinen, som Vatikanet så som enhedsskabende. Næste emne, som man begyndte på i første samling, var endnu mere et kernepunkt for Romerkirken: Den romerske forståelse af åbenbaringen.

Til næste punkt

Vatikan-konciliet er under ledelse af den franske kardinal, Achille Lienart, gået i gang med punkt 2 på den omfattende dagsorden, [...]. Nu går kirkemødet imidlertid ind i et mere stormende farvand: Debatten om Bibelens og Traditionens rolle i katolsk tro - et rent teologisk problem med vigtige perspektiver for hele den katolske kristendomsforståelse der kan forårsage skarpe modsætninger. Imens behandler liturgikommissionen det stof, plenarforsamlingen i Peterskirken har drøftet i koncilets første etape.

Den kristne åbenbarings kilder, Bibelen og Traditionen, er ikke bare et stridsspørgsmål mellem katolske og protestantiske kristne. Det er også et spørgsmål, hvorom der er forskellige opfattelser inden for den katolske kirke. Mange venter, at emnet vil forårsage sammenstød mellem koncilets ”konservative” og ”progressive” fløj. Det andet Vatikankoncil står her ved sit første store vendepunkt.

Emnets forberedelse har ligget i hænderne på en kommission under ledelse af den stærkt konservative italienske kardinal Alfredo Ottaviani - en af kuriens mest indflydelsesrige og energiske personligheder. Resultatet af det forberedende arbejde har i flere måneder været i biskoppernes hænder, og siden koncilets åbning har ikke-katolske observatører også kunnet sætte sig ind i det. Materialet, der er leveret af forberedelseskommisionen, synes at have vakt et betydeligt mishag. Efter at det såkaldte skema - det vil sige samlingen af konklusioner - var blevet forelagt af kardinal Ottaviani og én af hans medarbejdere, tog hele elleve kardinaler ordet -deriblandt nogle af koncilets mest markante personligheder. Det siges i Rom, at forarbejdet fik en så hård medfart, at man kan forvente, det enten bliver helt forkastet eller i hvert fald så grundigt forandret og omarbejdet, at de perspektiver, der i forvejen var anlagt, til dels bortfalder.

Det kan forbavse, og det har sikkert forbavset observatørerne og verdenspressens repræsentanter, at man inden for en så sammensvejet trosénhed som den katolske, kan komme i en sådan situation som denne, hvor kardinal kommer til at stå mod kardinal i foreløbigt uforenlige meningsforskelle om vigtige teologiske problemer.²⁵⁹

²⁵⁷ Christensen, Hans. 2013: 63-69.

²⁵⁸ Christensen, Hans. 2013: 69-91.

²⁵⁹ Katolsk Ugeblad 1962. Nr. 47. 23. november: 3. H.R.M.

Uenighed om trosindhold indenfor Den Katolske Kirke - det kunne nok forbavse menigmand. Det var i midten af forrige århundrede højst usædvanligt, at pressen kunne rapportere til lægfolket, at Den katolske Kirkes syn på Bibel og Tradition ikke var entydigt. Hvad uenigheden i detaljer gik ud på, blev ikke afsløret endnu. For mange danske katolikker, der generation efter generation havde sunget om sandhedens - og den klippefaste kirke til deres firmelse, var det en noget rystende øjenåbner, at de måtte indse, at de mange fløje og retninger, som katolikker kunne håne Den danske Folkekirken for, også var en del af den katolske virkelighed. En ikke ubetydelig del af den katolske menighed i Danmark bestod af medlemmer, der var konverteret til katolicismen inspireret navnlig af de intellektuelle jesuitter i Stenosgade og forfattere som Peter Schindler og Johannes Jørgensen, netop fordi de tilbød det sikre og urokkelige.²⁶⁰

DÅB OG TROSBEKRÆFTELSE

Fast skal min dåbspagt evig stå,
og Kirken vil jeg ære,
dens klippegrund jeg bygger på,
jeg følge vil dens lære.
Tak have Gud, som nåderig
til Sandheds Kirke kaldte mig;
jeg aldrig den vil svigte.²⁶¹

Det virker som historiens ironi, at debatten om dette skema om åbenbaringen ”De fontibus Revelationis”, der var udarbejdet under ledelse af kuriekardinalen, Sanctum Officium’s sekretær, det vil sige nummer 2 i Vatikanet efter paven selv, Alfredo Ottaviani og dennes højre hånd, den hollandsk fødte jesuit, pater Sebastian Trump S.J., der begge stod for Kuriens ultramontanistiske og konservative linie, blev et gennembrud for nyere teologisk tænkning om åbenbaringen på katolsk grund. Martensen skrev i 1965: ”Dette første udkast til dekret blev diskuteret tre dage i koncilsaulaen og heftigt angrebet. Det var første gang, man oplevede en

²⁶⁰ For yderligere angående konvertitundervisningsstrategier : Werner, Yvonne Maria. 2005. Side 179 ff.

²⁶¹ Katolsk Salme- og Bønnebog. 1951: 381. Ukendt 1871. Trosbekræftelse: Firmelse – sakramente, der oprindeligt blev meddelt umiddelbart i forbindelse med dåben. Det blev senere udskilt som en bekræftelse på dåben og som styrkelse i troen af firmanden, der oftest var 12-14 år. Den evangeliske konfirmation har sin oprindelse i denne tradition.

meningsbrydning i den helt store stil mellem koncilsfædrene. De fleste mente, at dokumentet var så dårligt, at det end ikke kunne bruges som arbejdsgrundlag.” I 1997 reflekterede han igen over dette og skrev: ”Mens teksten Om Guds Åbenbaring var en af de mest kontroversielle og lidenskabeligt diskuterede på koncilet selv, så har samme tekst i årene efter koncilet været ukontroversiel som få andre koncilsdokumenter. Den har været et næsten selvfølgerligt fælles grundlag, som alle katolikker bygger videre på.”²⁶² Var der i virkeligheden tale om, at der siden Reformationen havde bredt sig et hæresi i Romerkirken, som vi kan kalde ”to-kilde-teorien”, og som forsvandt med ”Dei Verbum”? Derom senere.

Danske katolikker kunne via Katolsk Ugeblad fornemme, at der var interne spændinger i Romerkirken. Det blev ikke bedre af, at man mellem linierne kunne læse, at man faktisk skændtes, så det bragede, på koncilet:

Koncilets første del afsluttes 8. december

Vatikanstaden (NC) Pave Johannes XXIII har ladet meddele, at koncilets første samling vil slutte den 8. december med en højtidelig gudstjeneste i Peterskirken. Bekendtgørelsen blev oplæst ved afslutningen af koncilets 13. plenarmøde.²⁶³

Paven: Ingen Pavse!

Koncilets første samling afsluttedes lørdag den 8. december med en sammenlignet med åbningen meget forenklet højtidelighed. Efter messen, der blev celebreret af kardinal Paolo Marella, holdt pave Johannes en 25 minutter lang tale. Paven var ikke til stede i Peterskirken under messen. Med fast stemmeføring og tilsyneladende ikke trættet af sine to ugers sygdom erklærede Johannes XXIII, at »koncilet i virkeligheden holdes åbent i de kommende ni måneder« indtil næste samling. Han omtalte de til tider »skarpt divergerende« synspunkter, koncilsfædrene havde givet udtryk for, og sagde, at de var et sundt tegn på den »hellige frihed«, der findes inden for Kirken. Concilet havde haft en god begyndelse, og biskopperne fra hele verden kunne nu fortsætte deres overvejelser som forberedelse til næste samling. De resultater, man venter fra koncilet, sagde paven, vil både gavne den katolske kirke og »vore kristne brødre«.²⁶⁴

Man vidste, at Johannes XXIII med sine mange år i Vatikanets diplomatiske tjeneste uden tvivl var en eminent diplomat. Han havde haft tunge og vanskelige poster både før, under og efter 2. Verdenskrig. 1925-1935 apostolisk visitator og delegat i Bulgarien – 1935-1944 delegat i

²⁶² Martensen & Bohn 1997: 368 + 372.

²⁶³ Katolsk Ugeblad 1962. Nr. 48. 20. november.

²⁶⁴ Katolsk Ugeblad 1962. Julen. Ansvarshavende redaktør Gunnar Martin Nielsen.

Tyrkiet og Grækenland – 1944-1953 nuntius i Frankrig.²⁶⁵ Når han omtalte de til tider »skarpt divergerende« synspunkter og sagde, at de var et sundt tegn på den »hellige frihed«, der findes inden for Kirken, så var man klar over, at det var milde udtrykt for de kampe, vi senere skal dokumentere.

3.03 Det økumeniske klima på koncilet

Det var fra begyndelsen af en hjertesag for Johannes XXIII, at koncilet skulle have et økumenisk aspekt ind i de overvejelser, koncilet måtte gøre sig. Som en følge af denne indstilling blev Kardinal Bea's Sekretariat For Kristen Enhed (SCU) af Johannes XXIII ophøjet til kommission med bibeholdelse af alle tidligere medlemmer af SCU. Dette blev meddelt koncilmødrene den 22. oktober 1962.²⁶⁶ Der synes ikke at have været modstand mod Pavens beslutning, skønt ingen af Den økumeniske Kommissions medlemmer havde været på valg. Det var en klog beslutning, idet den populære Bea og hans medarbejdere allerede have opbygget et betydeligt økumenisk netværk.

Den protestantiske teolog, professor i NT Oscar Cullmann fra Strasbourg og Basel var på grund af sine personlig kvalifikationer og sit store engagement i økumeniske spørgsmål blevet særligt inviteret som observatør på koncilet. Fra katolsk side huskes han især for sammen med Paul VI og Notre Dame Universitetet at være en ildsjæl i de bestræbelser, der senere førte til oprettelsen af Det økumeniske Institut i Tantur, Jerusalem.²⁶⁷ Cullmann har beskrevet den økumeniske stemning på koncilet:

*Cullmann advarer mod en blåøjet optimisme
Fortsat vigtige forskelle mellem os*

Vatikanstaten (NC) Den fremtrædende bibelekspert, professor Oscar Cullmann, der er knyttet til universiteterne i Paris og Basel, har under et pressemøde udtalt sig om Vatikankoncilet. »Jeg røber ikke nogen hemmeligheder, når jeg fortæller Dem, hvor glade vi er ved at erfare, hvordan omsorgen for det økumeniske præger disse drøftelser,« sagde Cullmann. Han fortsatte: »Imidlertid må vi vogte os for at nære illusioner. Vi håber bestemt af hele vort hjerte, at denne fornyelse (af den

²⁶⁵ Personenlexikon zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2013: 143.

²⁶⁶ Congar 2012:100; History of Vatican II 1997. Bind II: 45.

²⁶⁷ Personenlexikon zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2013: 84.

katolske kirke (HC)) vil blive gennemført. For vi er overbeviste om, at bliver den gennemført, vil den gøre det lettere at fortsætte dialogen mellem katolikker og ikke-katolikker efter koncilet.« [...].

»Vi må fortsat se virkeligheden i øjnene«, sagde professor Oscar Cullmann, »for selv om planerne for reformer bliver vedtaget, vil der fortsat være vigtige forskelle mellem os og katolicismen - selv den katolicisme, der nyskæbes af koncilet. De, som håber på fornyelse, ved imidlertid dette, og derfor må dialogen fortsætte, og den vil med denne fornyede katolicisme blive fortsat på langt gunstigere betingelser.«

Professor Cullmann erklærede, at protestanter er tilbøjelige til at betragte den katolske tro, som om den har »for meget med«, men at katolikker har tilbøjelighed til at se på protestantismen, som om den har »for lidt«. Hertil sagde han videre: »Jeg tror, at dialogen vil gøre fremskridt, når vore katolske brødre holder op med at se negativt på dette »ikke helt tilstrækkeligt«, som de mener, er betegnende for os, og holder op med at bedømme det, som om vi manglede noget. . . , men bliver klar over, at vi inspireret af Helligånden har koncentreret os om, hvad vi føler burde danne den enkle kerne i vor tro på Kristus.

Cullmann omtalte i interviewet observatørernes særlige rolle i forbindelse med koncilet. »Set udefra kan vi betragtes som passive observatører,« sagde han, »men vi lever i virkeligheden indefra med i disse drøftelser sammen med vore katolske brødre. Under møderne vælger vi også for eller imod med en opmærksomhed, der ikke er mindre stærk end deres egen. Det er dette, som har ført os særlig tæt sammen i disse sidste uger.«

Cullmann erklærede, at møderne mellem koncilmænd og observatører, der er blevet arrangeret af Sekretariatet for de Kristnes Enhed, har gjort det muligt for observatørerne »i virkeligheden udefra at deltage i koncilet«. Han tilføjede, at det havde gjort indtryk på observatørerne, at koncilmændene fremsatte deres meninger i fuld frihed. Avismeddelelser om, at observatørerne ikke havde været tilfredse med Sekretariatet for de Kristnes Enhed, »er simpelthen ikke sande«, fastslog Cullmann.²⁶⁸

Når protestanter efter Cullmann's udsagn er tilbøjelige til at betragte den katolske tro, som om den har »for meget med«, tænkte Cullmann nok ikke først og fremmest på de mange andagtsformer og sakramentalier, som røgelse og vievand, men nok i højere grad på den dengang fremherskende katolske åbenbaringsteolog og udviklingen inden for mariologien. Begge disse teologiske emner var uden tvivl "for meget" for de evangeliske kirker og virkede dermed kirkesplittende. Enhver "opblødning" i det katolske syn på åbenbaringsteologien og mariologien ville derfor i sig selv virke økumenisk. Cullmann gjorde sig også til talsmand for en "realistisk" økumenisme. Dermed forstår jeg de synspunkter angående økumenien, der de sidste årtier er blevet stadig mere fremherskende: Enhed er ikke det samme som enighed. Enighed er en størrelse med faste grænser, ligesom "Enigheden" var et mejeri på ydre Nørrebro, der i min barndom forsynede

²⁶⁸ Katolsk Ugeblad 1962. Nr. 49. 7.december: 2

det halve København med friske mejeriprodukter. Enighed om teologiske spørgsmål er ikke et mål, så længe vi er her på jorden. Enighed er stilstand – manglende fremdrift – er stilstand på vandringen. Det er derimod de forskellige synspunkter, der skaber dialog og nye erkendelser – forudsat, at man altså vil være i stue med andre med divergerede holdninger. Men alle, der kalder sig kristne, må kunne være i samme stue. Endelig fremhævede Cullmann, at han som observatør følte sig som deltager i Koncilet. Kardinal Bea og dennes højre hånd monsignore Willebrands udvirkede, at observatørerne dannede deres egen diskussionsklub, i hvilken de på ugentlige møder fandt frem til fælles synspunkter og formuleringer, der angiveligt fik indflydelse på koncilets beslutninger.²⁶⁹

Til stede var også ifølge Katolsk Ugeblad:

33 observatører og gæster

14 ikke-katolske kirkesamfund har sendt observatører til koncilet. Her bringer vi en fuldstændig liste over observatørerne og de gæster, der er blevet indbudt specielt af Sekretariatet for de Kristnes Enhed.

Den anglikanske kirke: Biskop John Moorman, Storbritannien, professor Frederick Grant, New York, ærke diakon, dr. Charles de Soysa, Ceylon.

Det lutherske verdensforbund: Professor K. E. Skydsgaard, København, professor George Lindbeck, Yale University, USA.

Det presbyterianske verdensforbund: Pastor Hébert Roux, Paris, dr. Douglas W. D. Shaw, Skotland, professor James H. Nichols, Princeton universitetet, USA.

Tysklands evangeliske kirke: Professor Edmund Schlink, Heidelberg.

Discipels of Christ: Generalsekretær Jesse Bader, New York.

Kvækerne: Professor Richard Ullmann, Birmingham, Storbritannien.

Kongregationalisternes verdensråd: Dr. Douglas Horton, USA, professor George B. Caird, Oxford, Storbritannien.

Metodisternes verdensråd: Biskop Fred P. Corson, USA, dr. Harold Roberts, Storbritannien, professor Albert C. Outler, USA.

Kirkernes verdensråd Pastor, dr. Lukas Vischer, Geneve.

Den gammel-katolske kirke: Professor, kanonikus P. J. Maan, Utrecht, Holland.

Ægyptens koptiske kirke: Pater Younna Girgis, dr. Mikhail Tadros.

Den syriskjakobitiske kirke: Pater R. Zakka B. Iwa og pater Paul Verghese.

Ætiopiens kirke: Abba Petros Selassie, dr. Gabre Degefu.

Armenske kirke: Pastor Vardaoet K. Sarkassian.

Sekretariatets gæster: Prior Roger Schutz og pastor Max Thurian fra det protestantiske kloster i Taizé, professor Oscar Cullman, Basel og Paris, professor G. C. Berkouwer, Amsterdam, pater Alexander Schmemmann, Det ortodokse seminarium St. Vladimir, New York, kanonikus Bernard Pawley, ærkebiskoppen af Canterburys specielle udsending.

²⁶⁹ History of Vat II 1997. Bind II: 23-24.

Som det senere er blevet meddelt, vil også den russiske ortodokse kirke efter særlig henvendelse fra mgr. Willebrands fra Sekretariatet for de Kristnes Enhed være repræsenteret med sine observatører ved koncilet.²⁷⁰

Det var og blev problematisk for den økumeniske repræsentation, at Andet Vatikanconcil tidsmæssigt faldt sammen med de koldeste perioder i Den kolde Krig. Berlinmuren blev påbegyndt i august 1961, og det fysiske jerntæppe blev udbygget de følgende år. Cubakrisen drev i 1962 Verden tættere på et nukleart ragnarok end nogensinde før eller siden. De politiske forhold betød, at mange Østkirker valgte ikke at sende observatører. Nogle havde direkte fået forbud af kommunistiske regimer – andre blev borte i solidaritet. Det betød desværre, at forholdet mellem vest-øst observatører lå omkring 3:1.²⁷¹ I januar 1963 bragte Katolsk Ugeblad en meddelelse, der bragte håb om en mere talstærk ortodoks repræsentation:

*Muligvis observatører fra Konstantinopel
Patriark Athanagoras vil gerne repræsenteres ved koncilet*

Bonn (KAN) Under en to timers samtale den 17. januar med Chefredaktøren for »Saarbrücker Landeszeitung«, Franz Lorenz von Thadden, lod patriark Athanagoras forstå, at han påtænkte at sende observatører til Vatikanconcilets anden samling. Som begrundelse gav patriarken, som fører forsædet indenfor den ortodokse verden, at Moskva-patriarkatets egenhændige beslutning om at sende observatører fik ham til at stå frit. Det må erindres, at patriarken hele tiden har været indstillet på at sende observatører, men at han ønskede at være solidarisk med flertallet af ortodokse kirker, som var imod, at der blev sendt observatører. Patriark Athanagoras gav endnu engang udtryk for den personlige hengivenhed, han nærer for pave Johannes, ved at citere de bibelske ord om en mand udsendt af Gud; »hans navn var Johannes«, Patriarken var overbevist om, at uoverensstemmelserne mellem de ortodokse og den katolske kirke kunne overvindes ved Guds nådes hjælp.

Jerusalems patriark tøvende men positiv

Derimod har Patriarken af Jerusalem, Benediktos, under en samtale med von Thadden indtaget en mere reserveret holdning. Han er dog af den opfattelse, at de kristnes enhed er en nødvendighed og i overensstemmelse med Guds vilje, men at der må blive tale om en meget langvarig proces. Jerusalem-patriarkatet har opstillet en plan for arbejdet henimod kristen genforening, idet man dog gør opmærksom på, at den står for egen regning. Der er tre punkter i forslaget: 1) Bøn for enhed og påbegyndelse af forhandlinger mellem kirkerne. 2) Grundige forhandlinger, hvorunder der bør udvises megen tålmodighed. 3) Der skabes en »føderation« af kirker som overgang til den endelige union.

²⁷⁰ Katolsk Ugeblad 1962. Nr. 42. 19. oktober: 5. Ansvarshavende Gunnar Martin Nielsen.

²⁷¹ Christensen, Hans. 2013: 63.

Samtalen med patriark Benediktos fandt sted den 6. januar.²⁷²

Resultatet blev dog, at det repræsentative numeriske forhold mellem Vest-Øst ikke ændrede sig synderlig koncilet igennem. Overrepræsentationen af vestlige, evangeliske og reformerte retninger blandt observatørerne var efter alt at dømme med til at påvirke udfaldet af de mariologiske spørgsmål, idet østkirkerne overordnet set gerne så Maria i en endnu mere fremhævet central placering end tilfældet blev.

Ved juletid 1962 gjorde Katolsk Ugeblad status over den økumeniske situation på Andet Vatikankoncil:

Kirken og de kristnes enhed

[..]. De økumeniske bestræbelser blev indgående drøftet under de første møder og især forholdet til de ortodokse kirker. Ved en afstemning vedtog koncilfædrene det fremlagte forslag om en nærmere kontakt med ortodokse kristne. Ifølge koncilets egen pressetjeneste udtrykte flere biskopper deres beklagelse over, »at den første samling måtte sluttes uden mulighed for også særligt at beskæftige sig med de protestantiske kirker, af hvilke flere havde vist stor interesse for koncilet.« En af talerne pegede på nødvendigheden af, »at begge parter, der arbejder for enheden, lærer den kunst at være ydmyge og indser, hvor de selv har taget fejl, idet de samtidig møder den anden med kærlighed og tilgiver ham, den skade, han måtte have forvoldt dem.« En anden af biskopperne foreslog, at alle kristne enedes om en bestemt bøn for enheden, der kunne bedes offentligt eller privat - især af børnene, for at de derigennem blev opdraget i fortrolighed med enhedsbestræbelserne.

På det 30. plenarmøde fortsattes drøftelsen af de kristnes enhed. Koncilets pressetjeneste oplyser, at arbejdet for enhed er gået ind i en ny fase efter offentliggørelsen af Pius XII's rundskrivelse »Mystici Corporis Christi« (Om Kristi mystiske legeme), og at udviklingen var blevet yderligere fremmet under pave Johannes XXIII's pontifikat. Flere taler fremhævede, at spørgsmålet om enhed bør behandles i dets sammenhæng med det moderne livs vilkår og ikke på grundlag af lærebogstekster. En af koncilfædrene bemærkede, at man ud fra en historisk vurdering »kan sige, at også katolikker har begået fejltagelser, men derimod kan man ikke teologisk set bebrejde den katolske kirke, at splittelsen opstod«.

Under det 31. plenarmøde vedtog koncilet med 2068 stemmer mod 36 (og 8 blanke stemmer) følgende forslag: »Efter at have afsluttet drøftelsen af dekretet om Kirkens enhed, godkender koncilets fædre det som et dokument, der indeholder almindeligt accepterede trossandheder, og som en tilkendegivelse af deres velvilje over for de adskilte brødre i Østen. Dette dokument vil imidlertid under hensyntagen til de kommentarer og forslag, som er fremsat i koncilets møder, danne et helt dokument sammen med dekretet om økumenikken, som er udarbejdet af Sekretariatet for de Kristnes Enhed, og sammen med kapitel 11 i forslaget vedrørende Kirkens konstitution, der ligeledes behandler

²⁷² Katolsk Ugeblad 1963. Nr. 4. 25. Januar.

Det var noget ganske særligt for en pave, i dette tilfælde Johannes XXIII, at have den indstilling ikke altid at påstå, at Den katolske Kirke ejer hele sandheden og dermed altid har ret. Johannes XXIII havde fortalt grundlæggeren og prioren af Taize, pastor Roger Schutz, om disse hans tanker i sommeren 1960.²⁷⁴ Københavns katolske biskop Theodor Suhr citerede i efteråret 1962 Johannes XXIII for at have sagt: ”Vi ønsker ikke nogen retshandling, hvor det skal undersøges, hvem der havde ret og hvem uret. Skylden ligger på begge Sider. Men vi siger ganske enfoldigt: lad os samles og så høre op med at strides!”²⁷⁵ Det lod til at adskillige koncilmødre sluttede op om denne økumeniske åbning. Men der var naturligvis også stærke modstandere. Én blev i artiklen citeret for følgende: ”Ud fra en historisk vurdering kan (man) sige, at også katolikker har begået fejltagelser, men derimod kan man ikke teologisk set bebrejde den katolske kirke, at splittelsen opstod”. Umiddelbart lyder udsagnet tilforladeligt, men hvordan kan man adskille de mennesker, der udgør Kirken, og uden hvilke der ikke ville være en kirke, fra den katolske kirke. Den romerske Kirke er jo ikke en ophøjet størrelse, der svæver udenfor menneskers handlen og gøren. Den katolske Kirke som menneskelig institution kan i høj grad tage fejl. Det, man kan vælge at tro på, er at Helligånden indgyder mennesker vilje og evner til hen ad vejen at korrigere for disse fejl. At man ikke teologisk set kan bebrejde Den katolske kirke, at splittelsen opstod, er en ansvarsfraskrivning, der ikke giver fornuftig mening. Autoriteterne i Den katolske Kirke begik for eksempel i 1518 den

²⁷³ Katolsk Ugeblad 1962. Julen. Ansvarshavende Gunnar Martin Nielsen.

²⁷⁴ Congar 2017: Side 7.

²⁷⁵ Katolsk Ugeblad 1962. Nr. 40. 5. oktober: 6. Biskop Theodor Suhr's ”Hyrdebrev om Koncilet”. Samme holdning finder jeg hos den nuværende pave Frans: The Vatican-provided text of Pope Francis' videomessage for the Day of Christian Unity in Phoenix, Arizona in the United States on May 23. 2015: I feel like saying something that may sound controversial, or even heretical, perhaps. But there is someone who “knows” that, despite our differences, we are one. It is he who is persecuting us. It is he who is persecuting Christians today, he who is anointing us with (the blood of) martyrdom. He knows that Christians are disciples of Christ: that they are one, that they are brothers! He doesn't care if they are Evangelicals, or Orthodox, Lutherans, Catholics or Apostolic...he doesn't care! They are Christians. And that blood (of martyrdom) unites. Today, dear brothers and sisters, we are living an “ecumenism of blood”. This must encourage us to do what we are doing today: to pray, to dialogue together, to shorten the distance between us, to strengthen our bonds of brotherhood.

teologiske ”dumhed” at ville anklage Luther for kætteri, fordi han ikke ville anerkende, at selv Skriften fik sin autoritet, nåde og ufejlbarlighed fra det pavelige læreembedes ufejlbarlighed – altså at paven stod over Skriften.²⁷⁶

3.04 Modstand mod Økumeni – Pius XII – Vatikanets Pressetjeneste

I ovenstående artiklen blev det oplyst, at ”Koncilets pressetjeneste oplyser, at arbejdet for enhed er gået ind i en ny fase efter offentliggørelsen af Pius XII’s rundskrivelse »Mystici Corporis Christi« (Om Kristi mystiske legeme), og at udviklingen var blevet yderligere fremmet under pave Johannes XXIII’s pontifikat”. Nu skal man være klar over, at ”Koncilets pressetjeneste” rettelig burde have heddet ”Vatikanets pressetjeneste”. Kurien havde den opfattelse, at man ved at have en officiel pressetjeneste kunne kontrollere verdenspressen. Det eneste, Vatikanet opnåede, var at miste kontrollen over pressekorpsen, som naturligvis straks fik foranstaltet presse møder via deres nationale pressebureauer med fremtrædende medlemmer af henholdsvis tysk-, fransk-, italiensk- og engelsksprogede grupper på koncilet. I virkeligheden betød det en meget mere nuanceret og dermed bedre dækning af begivenhederne.²⁷⁷ På baggrund af erfaringerne med pressetjenesten i første samling skrev Katolsk Ugeblad i januar 1963:

Bedre pressetjeneste

Vi hilser med glæde meddelelser om, at pausen mellem koncilets første og anden samling blandt andet vil give mulighed for at revidere den stærkt kritiserede officielle pressetjeneste. I koncilets første uger blev journalisterne efterhånden mindre og mindre interesserede i, hvad koncilet foretog sig, fordi man kun forsynede dem med ret intetsigende bulletiner. Efterhånden blev der skabt en bedre service, og lederne af de forskellige informationsgrupper fik mulighed for at bistå koncilets pressetjeneste ved udarbejdelsen af referater. Men tilfredsstillende er denne side af koncilets virksomhed aldrig blevet. De katolske blade har været i en vanskelig situation, idet de kun i sjældne tilfælde tillod sig at skrive, hvad de kunne slutte sig til, men ikke havde modtaget officiel bekræftelse på. Andre blade med erfarne medarbejdere – blandt dem også flere sensationsblade - følte sig ikke bundet af nogen loyalitet over for koncilets pressetjeneste. Forhåbentlig vil det lykkes at skabe harmoni mellem det berettigede krav om arbejdsro for koncilet og det lige så berettigede krav om fyldig information til offentligheden. Koncilet er hele Kirkens anliggende og tillige et anliggende for store kredse uden for den

²⁷⁶ Pesch, Otto Hermann. 2012: 271 samt note 2.

²⁷⁷ Christensen, Hans. 2013: 61.

katolske kirke. Hvis biskopperne ønsker en nyorientering i Kirken og dens forhold til omverdenen, vil det være en stor hjælp for dem, at de over 500 millioner katolikker lever med i bevægelsen etape for etape. Hvordan vil man ellers kunne påregne, at koncilet skal få virkninger ud over teologernes kreds? Efter vor mening må man sige B, når man har sagt A. Man sagde A, da man oprettede en pressetjeneste og lod både radio og fjernsyn referere koncilets åbning. Det vil være muligt med bistand af katolske pressefolk at give offentligheden en god orientering og derved modvirke rygtesmedenes aktivitet.²⁷⁸

Frustrationen er til at tage at føle på. Når Pressetjenesten overhovedet er interessant i vor optik, skyldes det en undren over, at Koncilets/Vatikanets pressetjeneste nævnte Pius XII's rundskrivelse »Mystici Corporis Christi« (MCC - Om Kristi mystiske legeme) fra 1943 i økumenisk sammenhæng. Encyklikaen virker på ingen måde særlig økumenisk stemt. Den menes i øvrigt at være skrevet af pater Tromp S.J..²⁷⁹ Encyklikaen var blandt andet, som jeg senere vil vise, et direkte angreb på Kirkernes Verdensråds forsøg på at forene kristne i et åndeligt, pneumatisk fælleskab/kirke.²⁸⁰ Desuden møder man følgende udtalelser: ”Derfor er den, der ikke vil høre Kirken, at agte som Hedning og Tolder.”²⁸¹ – ” Det er derfor en meget alvorlig Vildfarelse at mene, at man kan holde fast ved Kristus, Kirkens Hoved, uden samtidig tro at følge Hans Statholder paa Jord”.²⁸² – ”Endelig er det den (Kristi Ånd), der fra Dag til Dag giver Kirken ny Vækst ved at lade sin Naades milde Vinde blæse, men paa den anden Side nægter med sin helliggørende Naade at bo i Legemsdele, der er afhugget og skilt fra Legemet.”²⁸³ - ”I uafladelig Bøn til Kærlighedens og Sandhedens Aand venter Vi dem med aabne Arme ikke som Fremmede, men som Børn, der vender tilbage til deres eget fædrene Hjem!”²⁸⁴ Artiklen i Katolsk Ugeblad giver indtryk af megen økumenisk velvilje, men man skal ikke være blind for, at stærke konservative kræfter i kurien, der stod bag ”Koncilets pressetjeneste”, så økumeni på samme måde som Pius XII: I er velkomne tilbage i folden!

²⁷⁸ Katolsk Ugeblad 1963. Nr. 1-2. 11. januar: 3. G-.

²⁷⁹ Pesch, Otto Hermann. 2012: 272.

²⁸⁰ Pius XII 1943: Afsnit 14.

²⁸¹ Idem: Afsnit 22.

²⁸² Idem: Afsnit 40.

²⁸³ Idem: Afsnit 55.

²⁸⁴ Idem: Afsnit 101

3.05 Danske katolikker bliver introduceret til skemaet ”De fontibus revelationis”

I slutningen af februar 1963 bragte Katolsk Ugeblad en artikel af universitetslektor dr. phil. H. Roos S.J., som for de danske katolske læsere skulle redgøre for, hvorfor skemaet om åbenbaringen ”De fontibus revelationis” var blevet forkastet som grundlag for yderligere diskussioner, og en omarbejdelse var påbegyndt med flere nye medlemmer af kommissionen, der med kardinal Ottaviani og kardinal Bea fik to sideordnede formænd.²⁸⁵ Når jeg bringer dele af Roos’ artikel på dette sted, selvom den tidsmæssigt retteligt hører hjemme efter beskrivelserne af ”De fontibus revelationis”-skemaets fald, skyldes det, at den på glimrende pædagogisk måde fremstillede de største problemer, der var med dette skema.

Roos nævnte især tre forhold, der gjorde, at modstanden mod skemaet blev så markant.

Begrundelse nummer 1:

[...] for det første (var man) bange for, at den videnskabelige frie forskning af Den hellige Skrift ville blive standset, ja, endog umuliggjort ved det udkast, som kardinal Ottaviani havde forelagt. Man må huske på; at den videnskabelige forskning af Bibelen har haft en vældig opdrift i katolske kredse, især efter Pius XII’s bibelencyklika »Divino afflante Spiritu« (1943). [...].

For at forstå denne sandsynligvis velbegrundede frygt må man gøre sig klart, at selv om Pius XII i 1943 offentliggjorde sin encyklika ”Divino afflante Spiritu”, (den katolske bibelforsknings såkaldte ”Magna Charta”²⁸⁶) og dette skrift med ét slag gav betydelige frihedsgrader til bibelforskningen – navnlig for den formhistoriske metode - blev Pius X’s ”Antimodernistened” - Motu Proprio ”Sacrorum antistitum” fra 1910 - stadig aflagt og var forpligtende for langt de fleste af Kirkens klerikale.

²⁸⁵ Katolsk Ugeblad 1963, nr. 8. 22. februar.

²⁸⁶ McBrien 1987: 297; Denzinger 2001: 3825-3831.

Eden forblev i kraft indtil 1967.^{287 288} Et afsnit af eden lød således:

[...] jeg afviser [...] rationalisternes vildfarelser, og dem som uden omtanke eller forbehold anerkender tekstkritikken som den eneste og højeste rettesnor.[...] (jeg fordømmer), at de (rationalisterne) fortolker de enkelte Fædres skrifter udelukkende ud fra videnskabelige principper, [...].²⁸⁹ (Min oversættelse).

For en mere udførlig beskrivelse af Antimodernismen – eden og dens konsekvenser – samt et større stykke overstat tekst – se første del.

Begrundelse nr. 2 lød hos Roos således:

For det andet var man bange for, at forholdet mellem Skriften og Traditionen blev afgjort på en måde, som ikke alle kunne bifalde. Her var diskussionens vigtigste punkt. Modstanderne af det foreliggende skema ville forhindre, at en bestemt opfattelse af dette forhold, som fandtes udtrykt i kardinal Ottavianis skema, blev gjort til Kirkens opfattelse, skønt den altså kun er en bestemt skoles eller gruppes opfattelse.

Vi vender meget hurtigt tilbage til denne begrundelse, som for afhandlingen udgør et kernepunkt, men først skal vi se på Roos' 3. begrundelse:

For det tredje mente man, at denne sidste opfattelse, [at nogle sandheder kun findes i Den hellige Skrift, og andre kun findes i den mundtlige overlevering] hvis den blev antaget af hele koncilet, ville være en stor belastning for forholdet til de protestantiske trossamfund.”

Vi får hér ifølge Roos at vide, at de økumeniske overvejelser spillede en ikke ringe rolle for koncilmøderne. I den sammenhæng er det således værd at bemærke, hvorledes Peder Nørgaard-Højen i 2013 betragter Vat. II:

Hvordan det nu end forholder sig, er det hævet over enhver tvivl, at dette Andet Vatikanerkoncil næsten med ét slag forandrede Den Katolske Kirke til ukendelighed, og integralistiske kredse i Rom har da heller ikke ophørt med at begræde hin mindere beslutning, som Johannes XXIII tog, da han vovede at indkalde til et nyt koncil. Resultatet blev generelt en åbning over for anderledes tænkende i de egne rækker, over for andre konfessioner, over for moderne tænkning og over for den moderne verden i det hele taget. Romerkirken blev pluralistisk, moderne og økumenisk.²⁹⁰

²⁸⁷ Schatz 2008. 155.

²⁸⁸ Grane 1982: 200.

²⁸⁹ Denzinger 2001: 3546; 3547.

²⁹⁰ Nørgaard-Højen 2013: 127

Lektor Nørgaard-Højen vil næppe være uenig med mig, når jeg ud fra erfaringer fra Det andet Vatikankoncil hævder, at Den romersk katolske Kirkes forhold til andre kirker er og bliver afhængig af, hvor romersk den er.

Som lovet vender vi tilbage til begrundelse nr. 2.

Pater Roos S.J. gjorde opmærksom på, at selve titlen ”De fontibus revelationis” – ”Om åbenbarings kilder” afslørede en flertalsform. Roos synes at mene, og jeg er enig i denne antagelse, at allerede hér afslørede Ottaviani sit ”traditionalistiske” ståsted: Skriften og Traditionen er to parallelle fra hinanden adskilte kilder. Roos mener at en sådan opfattelse klart kom til udtryk i en katekismus, som er udgivet i 1942. Jeg har fundet frem til, at det må dreje sig om ”Katolsk Katekismus til Skolebrug” fra 1942. Spørgsmål 6 i afsnittet ”Jeg tror” :

Hvorfra har den katolske Kirke Den guddommelige Åbenbaring? Den katolske Kirke har Den guddommelige Åbenbaring fra Den Hellige Skrift og Overleveringen. Mange guddommeligt åbenbarede Sandheder er på Helligåndens Tilskyndelse og under Hans Vejledning blevet nedskrevet i Bøger. Disse Bøger kaldes Den Hellige Skrift eller Bibelen. Det er Kirken, som lærer os, hvilke Bøger der hører til Den Hellige Skrift. Andre åbenbarede Sandheder er ikke blevet nedskrevet, men kun prædikeret af Apostlene og siden da trofast givet videre fra Slægt til Slægt i Kirken. De kaldes den mundtlige Overlevering eller Traditionen (den nedarvede Lære) . Den Hellige Skrift og Overleveringen kaldes de to Troskilder. [...]. Den Hellige Skrift alene kan ikke lære os alt, hvad vi skal tro. Den indeholder ikke alt, hvad Gud har åbenbaret; derfor er også Overleveringen nødvendig. [...].²⁹¹

Roos konkluderede:

Der skelnes altså mellem nogle (mange) sandheder, som kun findes i Den hellige Skrift, og andre, som kun findes i den mundtlige overlevering. Der er altså tale om to, af hinanden uafhængige kilder. Eller sagt på en anden måde: Den hellige Skrift er ikke vor tros eneste kilde, den er insufficient, utilstrækkelig. Man ser, at denne anskuelse med rette vil støde protestanterne.

Det er sikkert rigtigt, at denne ”to-kilde” opfattelse har været den mest fremherskende de sidste par århundrede op til Det andet Vatikankoncil, men, som vi skal se, har den bestemt ikke været den eneste. Det må derfor være berettiget at spørge, hvor meget tradition der egentlig lå bag denne tese.

²⁹¹ Katolsk Katekismus til Skolebrug 1942: 28

Roos fortsatte i sin kronik:

Denne anskuelse om to af hinanden uafhængige kilder er man ved at forlade i katolske teologiske kredse. Den mand, som har sat hele diskussionen i gang, er en teologiprofessor fra universitetet i Tübingen, Josef Rupert Geiselman. Han studerede hele spørgsmålet i Tridentinerkoncilet, hvor man jo måtte tage stilling til protestanternes opfattelse om scriptura sola, Skriften alene.

Geiselman (1890-1970) argumenterede ud fra den faktiske tekst fra Tridentinerkoncilet og ud fra det skema, der havde været oplægget til denne passus og de ændringer fædrene på Tridentinerkoncilet havde foretaget i forhold til skemaet. Tridentinerteksten lyder:

Tridentinerkoncilet IV samling (1546)

Den hellige økumeniske og almindelige synode i Triest, lovligt forsamlet i Den Hellige Ånd [...] idet den til stadighed har holdt os dette for øje, at med udryddelse af vranglære skal selve evangeliets renhed bevares i Kirken som tidligere lovet ved profeterne i de hellige skrifter, som Vor Herre Jesus Kristus, Guds Søn, først forkyndte med egen mund, og dernæst befalede via sine apostle at lade prædike for hele skabningen (Markus 16,15) lig **en kilde** af al frelsende sandhed og instruktioner om moral; og (koncilet) er vidende om, at denne sandhed og rettesnor er videreført **i de nedskrevne bøger og i ikke nedskrevne overleveringer**, som er modtaget fra Apostlene (der har det) fra Kristi egen mund eller fra de selv samme apostle, som er blevet pålagt ved Helligånden, at de frem til vor tid er blevet overdraget os, som var det fra hånd til hånd, [...]. (Min oversættelse – mine fremhævelser).²⁹²

Geiselman påpegede for det første, at selve tridentinerteksten taler om kilde i ental, og dernæst, at medens det tilgrundliggende skema for den tridentinske tekst brugte udtrykket ”partim – partim” om åbenbaringens vej til os **dels** i Den hellige Skrift, **dels** i Traditionen, så ændrede koncilet denne formulering til ”in - et” – altså **i Skriften og den mundtlige overlevering** -, hvilket fik Roos med Geiselman til at konkludere²⁹³:

²⁹² Denzinger 2001: **1501**. Sacrosancta oecumenica et generalis Tridentina Synodus, in Spiritu Sancto legitime congregata, ... hoc sibi perpetuo ante oculos proponens, ut sublatis erroribus puritas ipsa Evangelii in Ecclesia conservetur, quod promissum ante per Prophetas in Scripturis sanctis Dominus noster Jesus Christus Dei Filius proprio ore primum promulgavit, deinde per suos Apostolos tamquam fontem omnis salutaris veritatis et morum disciplinae 'omni creaturae praedicari' (Mc 16.15) jussit; perspiciensque, hanc veritatem et disciplinam contineri in libris scriptis et sine scripto traditionibus, quae ab ipsius Christi ore ab Apostolis acceptae, aut ab ipsis Apostolis Spiritu Sancto dictante quasi per manus traditae ad nos usque pervenerunt,

²⁹³ Buman, Raymond F. og Parrella, Frederick J. 2006: 70-71

Koncilet i Trient ville ikke definere, at der fandtes to af hinanden uafhængige troskilder således at forstå at der findes sandheder, som kun findes i Den hellige Skrift, og andre, som netop ikke findes i Den hellige Skrift, men kun i Traditionen. Concilet nøjes med at fastslå, at Den guddommelige Åbenbaring findes både i Den hellige Skrift og i Traditionen.²⁹⁴

Konservative kræfter i Kurien, der gik ind for ”to-kilde-teorien”, gjorde forsøg på at miskreditere Geiselmann, som de beskyldte for at skamride Tridentinerkoncilet. Mgr. Parente så ud til at være sendt i byen for om muligt ifølge Congar at samle stof til en fordømmelse af Geiselmanns tese.²⁹⁵ Congar giver udtryk for sit store ubehag, da han udspørger om Geiselmann af sin egen ordensgeneral og en mgr. Doumith. Han skrev i sin dagbog, at han mistænker Parente for at være ude på at få Geiselmanns udsagn fordømt af koncilet.²⁹⁶ Det kan, set i bakspejlet, synes noget naivt af Congar at have haft sådanne bekymringer, men man må huske på, at vi stadig befinder os i begyndelsen af koncilet med en stærkt svækket Johannes XXIII, der er tydelig mærket af sin dødelige sygdom.

3.06 Baggrunden for Traditionen som selvstændig åbenbaringskilde

Det må nu være på sin plads at stille spørgsmålet: Hvordan kan det være, at teorien, om at traditionen skulle være en selvstændig åbenbaringskilde, vandt indpas i romersk-katolsk forkyndelse i en sådan grad, at den fandtes udbredt i undervisningsmateriale for børn og konvertitter helt op til Andet Vatikankoncil, selv om Tridentinerkoncilet udtrykkelig talte om én kilde? Så sent som i april 1870 på 1. Vatikankoncil blev Tridentinerkoncilets formulering gentaget som Kirkens rette lære.²⁹⁷

For mig at se er der især to mulige forklaringer, der byder sig til. **Den ene** er den udtalte antireformatoriske holdning, der var fremherskende helt op til midten af 1950erne, og som sit fremmeste pædagogiske værktøj brugte at fremhæve forskelle på katolikker og protestanter. I denne kamp blev traditionen, ligesom talen om embedssuccessionen, brugt som ”bevis” på, at Den katolske Kirke var den oprindelige ægte, uforfalskede vare. **Den anden** forklaring kunne være, at Kirken efter Den franske Revolution og

²⁹⁴ Katolsk Ugeblad 1963, nr. 8. 22. februar. Universitetslektor dr.phil. H. Roos.

²⁹⁵ Buman, Raymond F. og Parrella, Frederick J. 2006: 71.

²⁹⁶ Congar 2012: 249; 262.

²⁹⁷ Denzinger 2001: 3006.

op igennem det 19. årh. indtil Vat. II blev mere og mere centralistisk styret. I den periode, der kaldes ultramontanismen og antimodernismen, blev behovet for at understøtte institutionens egen magt stadig større, og ingen har vel større magt end den, der ”ejer” en særlig selvstændig, guddommelig åbenbaringskilde eller tradition.²⁹⁸ Denne sidste antagelse falder godt i tråd med, at det var den meget konservative del af kurien, der var de varmeste fortalere for ”to-kilde-teorien”.

Hvad var baggrunden for, at den ikke fordømte hæresi, der hævdede Traditionen som en selvstændig åbenbaringskilde, uafhængigt af åbenbaringen i øvrigt, og som kunne komme til selvstændige ”åbenbaringssandheder”, ikke for alvor blev sat under pres, førend det skete på Andet Vatikankoncil?

Adskillige har peget på, at der i antireformationens iver blev lagt ekstra vægt på Traditionen som et bærende element, som Romerkirken i den grad havde monopol på, så det ofte fremstod som det vigtigste til forståelsen af den ”ægte” kristne tro i romersk forstand.

Den tolkning er der megen sandhed i. Imidlertid kan det langt fra være hele forklaringen. Man bør i højere grad se på spændinger indenfor selve Den Katolske Kirke.

Kirken havde tidligere været splittet i spørgsmålet om tro contra erfaring og ræsonnement. Dér, hvor konflikten for alvor begyndte, var med striden mellem Abélard (1079-1142) og Bernhard af Clairvaux (1090-1153). Abélard stillede på dialektisk vis de forskellige overleveringer overfor hinanden, for dermed at udrydde misforståelser, mistolkninger og modsigelser. Bernhard på sin side anså rationelle overvejelser angående autoriteterne – først og fremmest kirkefædrene – for et kættersk påfund. Rom tog Bernhards parti og han blev helgenkåret allerede i 1174 og udråbt til Kirkelærer i 1830. Abélards forsøg på ad fornuftens vej at nærme sig Treenighedens mysterium og hans tanker om den såkaldte ”subjektive forsoningslære” blev afvist på Synoden i Sens 1140.²⁹⁹ Abélard anses af mange for at være den, der lagde grunden til den klassiske skolastik. Det

²⁹⁸ ”Ultramontanisme” og ”Antimodernisme”-se 1.del.

²⁹⁹ Denzinger, Heinrich. 2001: §721-739. For yderligere oplysninger om striden mellem Abélard og Bernhard: Holmquist, Hjalmar og Nørregaard, Jens. Bind I. 1946. Side 394-403; Christensen, Torben og Göransson, Sven. 1978. Kyrkohistoria 1. Lund. Side 359-360; Küng, Hans. 2008. Side 460; Heiberg, Steffen. 2008. Side 342-349.

blev i høj grad Hugo (+1141), der var tilknyttet St. Victor-klosteret i Paris, hvortil også Abélard havde haft forbindelser, der skabt forståelse for at tro og fornuft ikke var modsætninger og aldrig kunne blive det. Troen ligger dog på et højere plan og kræver en viljesakt begrundet i åbenbaringen.³⁰⁰ Denne anskuelse gav en ”borgfred”, som skolastikken levede med som en selvfølgelighed, og som Thomas Aquinas (1225-1274) kunne udtrykke således i ”Tantum ergo Sacramentum”, som er det næstsidste vers i Thomas’ smukke sakramentshymne ”Pange lingua” i hvilken det hedder:

Tantum ergo Sacramentum
 Veneremur cernui:
 Et antiquum documentum
 Novo cedat ritui:
Præstet fides supplementum
Sensuum defectui.

Lad os bøje os dybt i ærefrygt for så stort et sakramente,
 og den gamle pagt skal vige for det nye offer;
troen hjælpe os, hvor sanserne svigter.³⁰¹

Troen skal altså fuldende dér, hvor sanserne – vores erfaring, ræsonnement, kort sagt vores jordiske evner kommer til kort.

I Halfdan Kejsers danske gendigtning lyder verset:

Derfor skal vor jubelstige
 for den skat som jorden fik,
 og den gamle pagt skal vige
 for den nye offerskik,
 hvor forstand og sanser svige,
 ser vi grant med troens blik.³⁰²

”Borgfreden” holdt til godt op i 1700-tallet, da stadig flere navnlig naturvidenskabelige opdagelser blev gjort, og forsøgene på at presse en teologisk tolkning ned over dem blev stadig vanskeligere.

³⁰⁰ Holmquist, Hjalmar og Nørregaard, Jens. Bind I. 1946. Side 401-402.

³⁰¹ Salme og Bønnebog. 1951. Side 109.

³⁰² Bønnebog for Den katolske Kirke. 2013. Side 584.

Lille skoleemblem i emalje (1,5 cm Ø) fra jesuitterskolen Niels Steensens Gymnasium, København. Steensens bispeskjold: Korset og hjertet – tro og videnskab (jeg vælger den tolkning, fordi Steensen var den første anatom, der beskrev hjertet som en muskel). Emblemet er fra 1959.

Men allerede vores vidt berømte landsmand, Niels Steensen (1638-1686), har formentlig været meget præget af en gryende konflikt mellem tro og erkendelse, tro og videnskab. Det gik godt så længe han så sig selv som ”ein Zeigefinger Gottes”.³⁰³ Niels Steensen må have set sig selv som Guds redskab, da han afslørede Guds skaberværk i den menneskelige anatomi – hele læren om kirtlernes funktion, musklernes opbygning, hjertet som en ”vere musculus” etc..³⁰⁴ Niels Steensen gjorde sig mange overvejelser angående tidligere tiders sammenblanding af det overnaturlige og de fænomener, han i sin videnskab kunne gøre beviselige. Således udtalte han i 1664, da han for et par år var vendt tilbage til København: ”Hjertet er blevet gjort til hjemsted for den medfødte varme, sjælens trone, ja af nogen selve sjælen. Hjertet er blevet hilst som værende solen, ja kongen, men hvis du undersøger det rigtigt, vil du finde, at det ikke er andet end en muskel.”³⁰⁵ Steensen må også have gjort sig mange overvejelser, da han fremsatte teorien om, at alle dyr inklusiv mennesket begynder med en celle,

³⁰³ Scherz, Gustav. 1976. Side 9.

³⁰⁴ Gotfredsen, Edv.. 1973. Side 202-207.

³⁰⁵ Andersen, Jesper Brandt. 2021. Side 289.

et æg.³⁰⁶ Nu skal man huske på, at Niels Steensen offentliggjorde sine iagttagelser og teorier på latin beregnet på en meget begrænset skare mestendels anatomicere ved de europæiske universiteter, hvor der var et frirum for udveksling af meninger. Men da Niels Steensen bliver geologiens grundlægger, idet han drog de rigtige konklusioner af sine fund af forstenede hjattænder i et bjergområde og af sine iagttagelser af jordlag og fandt belæg for en udvikling i jordens historie, føler jeg mig overbevist om, at han stødte på en mur af teologiske argumenter, der dengang stadigvæk ville forsvare kristendommen via et monopol på at besvare alle ”hvordan-spørgsmål” – hvordan alting var skabt og fungerede. I dag vil de fleste teologer nok være enige i, at teologien hovedsagelig bør forsøge at besvare ”hvorfor-spørgsmål” og overlade besvarelser af ”hvordan” til andre videnskaber. Det er det, der efter mit antagelse førte til, at Niels Steensen ”Mit seinem Entschluß Priester zu werden, gibt er seinen Beruf als Naturwissenschaftler endgültig auf.”.³⁰⁷ – Og dog!

Niels Steensen overrasker os nu alligevel. De fleste, der kender Steensen, er bekendt med ordene fra hans anatomiske indledningsforelæsning, København 1673.:

Skønt er, hvad vi ser; skønnere det, vi erkender; langt det skønneste dog det, vi ikke fatter.

Men de ord, han fortsatte med, er dog mindst lige så bemærkelsesværdige:

Og dette er anatomiens sande mål, at tilskuerne ved legemets forunderlige kunstværk løftes til at forstå sjælens værdighed og derefter gennem begge disse to underværker føres til kendskab og kærlighed til skaberen. Ja, hvad mere er, det guddommelige Forsyn leder de fornuftbegavede skabninger ved først at lade dem gennemstrømmes af tusind glæder ved de enkelte iagttagelser, for derefter i dem at opvækker længslen efter at finde glædernes årsag, så de til sidst, efter at have erkendt Giveren i gaverne, søger at overføre al deres kærlighed fra gaverne til Giveren.³⁰⁸

Det er muligt, at Niels Steensen alligevel ikke så uoverstigelige modsætninger mellem naturvidenskab og gudstro. Som den geniale forsker, han var, fandt han tusind glæder ved de iagttagelser, han tolkede,

³⁰⁶ Se note 531. Forskningen i æg og embryologiske forhold foregik for Steensens vedkommende over længere tid, med endelig publikation i Firenze 1666-67. Som det fremgår af: Andersen, Jesper Brandt. 2021. Side 318-330.

³⁰⁷ Martensen, Hans L. S.J. 1976. Side 3.

³⁰⁸ Bønnebog for Den katolske Kirke. 2013. Side 405.

og han fandt midt i livet og karrieren sin “Giver” og gav Ham via fattige medmennesker al sin kærlighed.

Niels Steensen. Portræt fra Uffizierne i Firenze.

Godt et hundrede år senere var uoverensstemmelserne mellem teologien og naturvidenskaberne blevet så udtalte, at tanken om et decideret brud blev aktuel.

Den franske læge, teolog og filosof, Louis Eugène Marie Bautin (1796-1867) nedskrev, stærkt inspireret af Kants filosofi, sine tanker, der kom til at danne grundlaget for fideismen.³⁰⁹ Det er fideisme at mene, at fornuften ikke har noget at gøre i troens verden. Troen kan ikke begrundes fornuftsmæssigt endsige have brug for en bedømmelse af nogen art udenfor den kristne tro i sig selv. Fideismen blev videreudviklet i traditionalismen, der udtrykte den samme mistro til den menneskelige fornuft, som altid er underordnet Kirkens dogmer og traditioner. Vi kan imidlertid ikke bruge udtrykket ”traditionalisme” mere, da det siden Andet Vatikankoncil er blevet misbrugt til at betegne ideologien bag den ultrakonservative, skismatiske og til dels antisemitiske udbryderfløj under Marcel Lefebvre og hans Pius X’s Broderskab.

Fideismen har en åbenbar fordel, som Bautin som videnskabsmand og teolog må have erfaret i sit eget liv. Den udelukker en konflikt mellem tro og videnskab. Et af problemerne med fideismen er imidlertid, at videnskaben og dermed vores fornuftmæssige tolkninger af sanseindtryk har som erklæret mål at søge sandheder. Øvelsen går ud på at nærme sig sandheden – en attribut Kristendommen tillægger sin Herre og Gud (Joh. 14,6). Et andet problem er, at Gud selv har udstyret mennesket med et

³⁰⁹ Neuner – Roos 2009: 35

intellekt, og det er vanskeligt at forestille sig, at den del af os ikke skal bruges, når vi træder i forhold til Ham. Det er en ubærlig tanke, at Gud skulle holde os for nar. Romerkirken så det som sin pligt at forsvare den menneskelige fornufts ”rettigheder”.³¹⁰ Således fik pave Gregor XVI i 1840 Bautin til at skrive under på følgende:

Quelque faible et obscure que soit devenue la raison par le péché originel il lui reste assez de clarté et de force pour nous guider avec certitude à l'existence de Dieu, à la révélation faite aux Juifs de Moïse, et aux chrétiens par notre adorable Homme-Dieu.³¹¹

Hér blev det slået fast, at selvom fornuften er svækket som følge af arvesynden, så har den dog tilstrækkelig lys og kraft til at erkende Guds eksistens og den frelseshistoriske åbenbaring.

Op igennem resten af 1800-tallet bliver dette synspunkt forfægtet med stigende intensitet.

Således skrev Pius IX i 1846:

For skønt troen står over fornuften, så kan der dog aldrig nogensinde opstå nogen virkelig uoverensstemmelse eller nogen modsætning mellem dem, [...]. (Min oversættelse)³¹²

At tro og viden ikke kan være hinandens modsætninger eller være ligegyldige for hinanden blev yderligere begrundet i, at de har det samme ophav, ”Den evige og uforanderlige Sandhed”.

Pius IX fortsatte i 1855:

Fornuftens brug går forud for troen, og den fører mennesket ved åbenbaringskraft og nåde til Ham. (Min oversættelse).³¹³

Selv om troen står over fornuften, så er intellektuelle overvejelser i katolsk forståelse forudsætningen for en tro. Det gælder også ateismen. Tro uden intellektuel tilslutning fører til åndelig uredelighed. Åbenbaringskraft og nåde kan kun nå ind til os, hvis vi gør os overvejelser om det, som påstås åbenbaret. Uden denne øvelse bliver ”tro” til underkastelse, og vi bliver slaver med skyklapper på – næppe den nemmeste måde at finde Gud

³¹⁰ Neuner – Roos 2009: 35

³¹¹ Denzinger, Heinrich. 2001: §2756.

³¹² Denzinger, Heinrich. 2001: §2776: Etsi enim fides sit supra rationem, nulla tamen vera dissensio nullumque dissidium inter ipsas inveniri umquam potest, [...].

³¹³ Denzinger, Heinrich. 2001: §2813: Rationis usus fidem praecedat et ad eam hominem ope revelationis et gratiae conducit.

på. Det er naturligvis ikke det samme som at sige, at Gud ikke er den, der tager det først skridt hen imod mennesket – en pointe man fra evangelisk side gerne understreger ved at vende sætningen, så Gud som subjekt finder os.

Igen skrev Pius IX i 1864: ”Alle religionens sandheder udgår fra den menneskelige fornufts medfødte styrke; [...]” (Min oversættelse).³¹⁴

Alt, hvad vi kan sige om Gud, har sit udgangspunkt i vore ræsonnementer – således også Jesu menneskelige overvejelser, når Han fortæller os om Faderen og Ånden.

Gregor XVI's og Pius IX's udtalelser har ikke det formelle udtryk, der giver dem vægt af ufejlbarlige udtalelser. De har naturligvis den vægt, en pavelig udtalelse har eller havde. Dogmet om ”Pavens ufejlbarlighed i embedsmedfør” eksisterede ej heller på dette tidspunkt. Anderledes forholdt det sig med en udtalelse fra Første Vatikankoncil, som nok må anses for bindende for katolikker. Første Vatikankoncil udtalte i Den dogmatiske Konstitution ”*Dei Filius*” fra 3. samling i 1870:

Den selvsamme Hellige Moder, Kirken, fastholder og lærer, at Gud, der er alle tings ophav og mål, med sikkerhed kan erkendes ved hjælp af den menneskelige fornufts naturlige lys ud fra de skabte ting: ”For hans usynlige væsen har siden verdens skabelse kunnet erkendes, forstået ud fra de ting, som var skabt”. [Rom. 1,20]. (Min oversættelse)³¹⁵

Mennesket kan altså fornuftmæssigt, ved at bearbejde sine sanseindtryk fra de skabte ting, nå til en erkendelse af den usynlige Gud.

Forsvaret for den menneskelige fornufts evner til at skelne mellem det gode og det onde og mellem det sande og det falske var dog langt fra uproblematisk for Romerkirken, som vi så det i diskussionen om religionsfrihed.

³¹⁴ Denzinger, Heinrich. 2001: §2904: *Omnnes religionis veritates ex nativa humanae rationis vi derivant; [...]*.

³¹⁵ Denzinger, Heinrich. 2001: §3001: *Eadem sancta mater Ecclesia tenet et docet, Deum, rerum omnium principium et finem, naturali humanæ rationis lumine e rebus creatis certo cognosci posse; ”invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur”* (Rm 1,20). En dogmatisk konstitution handler om et dogmatisk emne. Den er ikke i sig selv et dogme, men giver en tolkning eller udlægning, som bliver approberet af paven.

3.07 Den selvstændige Tradition som garant for Roms ret.

Af det foregående fremgår det, at særdeles stærke kræfter i og omkring Vatikanet, i et forsøg på at bevare den magtbase, som ultramontanismen med sloganet ”Roma locuta est causa finita est – Rom har talt, sagen er afgjort”, var parat til at undertrykke individets frie religionsvalg udøvet ifølge den gudgivne menneskelige fornuft og samvittighed. Det bedste værn, om ikke det eneste, set fra et konservativt romersk synspunkt mod individets ret til selvstændig stillingtagen, var at hævde et monopol på en særlig uafhængig åbenbaringskilde: Den hellige Tradition med et indhold der ikke var tvangsbundet til skriften. Derfor må det have været mere salt i såret for de konservative, at den individuelle religions- og samvittighedsfrihed, som vi har set, blev stadfæstet endog uden forudgående lang kirkehistorisk tradition.

At betegne religionsfrihed som en borgerret, der altså er udledt fornuftsmæssigt som følge af en anerkendelse af respekten for det enkelte menneske. I sandhedens navn må det siges, at det har taget århundreder for kirkefolket at nå dertil. Som menneskehed er vi desværre ikke nået dertil endnu, hvilket enhver kan overbevise sig selv om ved at se på de lande, der stadigvæk accepterer slaveri. Men Åbenbaringen, Evangeliet, er en katalysator, der kaster et umisforståeligt lys over Guds syn på hver enkelt menneske: Hos Gud er der ikke personsanseelse, og enhver er selv overfor næsten forpligtet af det dobbelte kærlighedsbud.

Vi har nu set på nogle af årsagerne til, at Kurien så stædigt ville holde fast i den opfattelse, som man havde fremmet gennem de sidste to hundrede år, nemlig at Traditionen skulle opfattes som en selvstændig åbenbaringskilde.

De kirkefolk, der kæmpede også med midler, der i dag kan forekomme os noget moralsk anløbne, ser ud til at have gjort det ud fra en overbevisning om, at Den romersk katolske Kirke uden dette enestående privilegium ville miste afgørende magt og autoritet og, hvad der måske var endnu alvorligere, ville fraskrive sig retten til og muligheden for i al fremtid at formulere nye dogmatiske udsagn, der ikke var klart udledt af skrifterne. Vi skal nu se på, hvordan Kurien havde forestillet sig, at den hidtidige opfattelse af åbenbaringen, den såkaldte ”To-kilde-teori” skulle forsvares i skemaet ”De fontibus revelationis”.

3.08 Kurien uden filter

I forsommeren 1960 kom det noget bag på Kurien, at Johannes XXIII insisterede på, at koncilet skulle beskæftige sig med og diskutere synet på Skriften. Det fik Ottaviani, Tromp og Garofalo til i al hast at udarbejde en tekst om åbenbaringen som den fjerde tekst i ”scemata compendiosa”, som i forvejen indeholdt vejledninger angående Kirken, troens forsvar og endelig vejledninger om moral.³¹⁶ Salvatore Garofalo’s navn er i denne sammenhæng interessant, fordi han som professor ved det pavelige universitet ”Urbaniana”, der var tæt knyttet til Proaganda Fide (det hed også Collegium romanum de propaganda Fide), har undervist i overensstemmelse med Kuriens officielle linie. At en tekst som ”scemata compendiosa” overhovedet blev udsendt som ”vejledning” for de forberedende kommissioner viser med al tydelighed, i hvor høj grad det var mislykkedes for Johannes XXIII at minimere Kuriens indflydelse på de forberedende kommissioner, på trods af at han gentagne gange havde forbudt Kurien at blande sig.³¹⁷ Dette vejledende ”scemata compendiosa” er interessant, fordi det tilsyneladende er skrevet uden filter, muligvis grundet tidspres, og dermed afslører teksten i betydelig grad nogle af de stærkeste kuriemedlemmers tanker. Vi vil nu se på teksten i uddrag:

³¹⁶ Komonchak, Joseph A.. 2012. THE "BRIEF OUTLINES" OF DOGMATIC CONSTITUTIONS

Salvatore Garofalo: Italiensk professor i eksegese ved det ”Pontifikale Universitet, Urbaniana”. Han var præsident for Den forberedende teologiske Kommissions underkommission: ”De fontibus revelationis”. Personenlexikon zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2013.

³¹⁷ For en nærmere redegørelse for Kuriens indflydelse se: Christensen, Hans. 2013: 40-41, 45, 48.

II. A BRIEF OUTLINE OF A CONSTITUTION ON THE SOURCES OF REVELATION³¹⁸

1. [...]. The charism of inspiration affects the sacred writers, but not the "community."

Tanken må have været at fordømme enhver tanke om, at en gruppe eller "skole" som kollektiv skulle have forfattet en kanonisk tekst – f.eks. Johannesevangeliet. Det kollektive er en vanskelig og potentiel farlig størrelse for en hierarkisk opbygget enhed.

2. Sacred Scripture is not the only source of the Revelation which is contained in the Deposit of Faith. For besides the divine Tradition by which Sacred Scripture is explained, there is also the Divine Tradition of truths which are not contained in Sacred Scripture.

Det virkelig bemærkelsesværdige i dette udsagn er, at man tilsyneladende opererede med to traditionsbegreber. Det ene er en tolkning af Skrifterne. Det andet indeholder Den Guddommelige Tradition bestående af sandheder, der ikke er kommet til udtryk i de skriftlige kilder. Det er tydeligt, at hér blev der tænkt på åbenbaringens anden kilde som en selvstændig åbenbaringsmulighed, der ikke nødvendigvis er bundet af Skriften. En direkte, ikke skriftbunden linie mellem den kirkelige autoritet og Gud blev dermed påstået. Vi skal senere møde det noget sjældne udtryk "Divina Traditio".

3. In virtue of its origin, Sacred Scripture enjoys absolute inerrancy: the question of human authorship—whether, that is, such or such a book was written by such or such an author—of itself does not touch divine inspiration. But even on the critical matter of authorship the Church's historical tradition is to be kept in mind. Particularly with regard to the writings of the prophets and of the authors of the New Testament, the question of human authorship is not distinct from the dogmatic question.

Ved uden forbehold at hævde skriftens absolutte ufejlbarlighed, endog uafhængig af den eller de menneskehænder, der har medvirket til tilblivelsen af skriften, giver afsnittet indtryk af at ville hævde en fundamentalistisk tolkning, ikke alene af det teologiske indhold. Det er god antimodernisme at postulere, at dogmatiske udsagn er statiske

³¹⁸ Teksten er oversat af Joseph A. Komonchak.

størrelser og som sådanne uafhængige af hvem i skriften, der fremsætter dem eller hvor i skriften, de forekommer.³¹⁹

4. "Literary genres" are found in Sacred Scripture, and as employed by the Holy Spirit, they are perfectly compatible with inerrancy; they are the reason why the literal sense of Sacred Scripture is subject to different interpretations.

Siden Pius XII i 1943 udsendte encyklikaen "Divino afflante Spiritu" har den formhistoriske metode været blåstemplet.³²⁰ En del af de efterfølgende udsagn synes i høj grad at ville sætte spørgsmålstegn ved denne blåstempling.

5. The literary genre is to be determined not on one's own nor by the genius of a private interpreter, but from the character of a book or part of a book, from a well-argued demonstration of the customs of the time when the book was written, and from ecclesiastical tradition. Where doubt remains, only the Church's Magisterium can settle the matter.

Hvad formhistorisk metode strengt taget har med "ecclesiastical tradition" og "Church's Magisterium" at gøre, står ikke helt klart. Var mon "ecclesiastical tradition" den tradition, der skulle tolke Skriften i modsætning til Guddommelig Tradition, der var den særlige åbenbaringskilde? Mere om det senere.

6. Before all else, Sacred Scripture teaches the divine economy in the history of salvation, a goal which does not in the least touch the historicity of the sacred books; the rather free way in which the sacred writers narrate or arrange facts or words does not affect their historicity.

Afsnittet postulerer, at den guddommelige frelseshistorie, som den er skildret i Skriften, er sat i en ramme af historiske kendsgerninger, hvis ægthed ikke kan drages i tvivl selv ikke, når en forfatter bruger dem mere frit. Den gammeltestamentlig "Københavnerskole" har meget elegant påvist betydelig problemer med at få den erkendbare videnskabelige historiske baggrund til at passe sammen med betydelige dele af GT's egen historiefortælling.

³¹⁹ Se afs. 1: Antimodernismen og årsagen til dens døds kamp

³²⁰ Denzinger, Heinrich. 2001: §3830; Neuner – Roos 2009: §134; Christensen, Hans. 2013: 20.

7. The facts in the Gospels are not narrated in the fashion of some mythical or symbolic clothing of religious truths, but express historical truth. Such a mythical or symbolic explanation, especially of the miracles and the facts of the resurrection and ascension of the Lord, destroys the innerancy and historicity of Sacred Scripture and therefore contradicts Catholic faith.

Det er interessant at konstatere, at Kurien åbenbart så en modsætning mellem en bagvedliggende historisk begivenhed og så den referenceramme – i dette tilfælde et mytologisk verdensbillede og mytiske sprog – som beretningen bliver fortalt ind i. Det må jo dreje sig om at forstå det mytiske sprog - ikke om at forsvare det mytologiske verdensbillede.

8. The authors of the Gospels were faithful to the truth when, under divine inspiration, they wrote down the facts and the words of Our Lord Jesus Christ; and this fidelity was not lessened by any influence on the composition of the Gospels by the preaching of the Apostles or by the faith of the primitive Church.

Det blev påstået, at pædagogisk didaktiske hensyn eller forfatterens/menighedernes "Sitz im Leben" ingen indflydelse havde på, hvordan sandheden blev formidlet.

9. Sacred Scripture was not given by God immediately to individual believers, but to the Church.

Man må gå ud fra, at Kirken består af "individual believers"; i modsat fald anskues Kirken som en selvstændig enhed i lighed med et firma eller en stat, der har brug for kapital eller privilegier.

Kirkebegrebet hér forekommer meget anderledes end det, Andet Vatikanconcil definerede: Hele Gudsfolket på vandring inkluderende alle døbte.³²¹

10. Although the reading of Sacred Scripture is to be most highly recommended, still it is not suitable to every individual both because of the obscurity of some parts and because the religion and morality of the Old Testament were raised to a loftier perfection by Christ the Lord.

Man fornemmer tydelig den "gamle" mistillid til personer, der ikke er bundet i loyalitet med et særligt løfte eller vielse til den kirkelige institution. Udsagnet er klart antiøkumenisk og specielt rettet mod de

³²¹ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: "Lumen gentium", kapitel 2 s.114-124; Denzinger, Heinrich. 2001. §4122-4141.

evangeliske kirker. Den romerske Kirke har historisk haft en langvarig og blodig modstand mod at gøre Bibelen tilgængelig for menigmand på forskellige folkesprog. I forbindelse med den nudanske oversættelse af Bibelen "Bibelen 2020" har Birgitte Stoklund Larsen, generalsekretær for Bibelselskabet, meget præcist, kort og rammende gjort rede herfor:

Bibeloversættelse handler også om magt, fordi enhver oversættelse også er en fortolkning: Hvem forstår at læse teksten? Hvem har magten over teksten? Og hvilken fortolkning er den rigtige?

Op gennem middelalderen var der spredte tilløb til at oversætte de bibelske tekster til folkesprogene. I begyndelsen af 1300-tallet oversatte englænderen John Wycliffe (1328-1384) Bibelen fra latin til engelsk, men alene det at gøre teksten tilgængelig for folk, der ikke kunne latin, blev opfattet som helt utilstedeligt. Som en præst i Leicester formulerede det, havde Wycliffe på den måde gjort Bibelen åben og tilgængelig for lægfolk og kvinder og dermed "spredt evangelisternes perler ud blandt svin." Der blev i England i begyndelsen af 1400-tallet ligefrem indført forbud mod at oversætte Bibelen til engelsk, og end ikke i døden skånedes man Wycliffe - hans knogler blev gravet op og brændt efter pavelig ordre. Med renæssancen kom ønsket om at gå "til kilderne", altså at oversætte direkte fra grundsprogene, og i 1526 oversatte Wycliffes landsmand William Tyndale (1490/94-1536) Det Nye Testamente fra græsk til engelsk. Også ham gik det ilde: Bøgerne blev brændt, Tyndale blev fundet skyldig i kætteri og hængt i 1536, samme år som reformationen blev indført i Danmark.

Da den katolske kirke midt i 1500-tallet indførte en liste over forbudte bøger, Index librorum prohibitorum, kom flere bibeloversættelser på listen.

Oversættelsens historie er fuld af blodige magtkampe.

Særligt dramatisk udspillede historien sig i senmiddelalder og renæssance - ud over Wycliffe og Tyndale har vi her også tjekken Jan Hus (1368-1415) –[...].³²²

Det næste afsnit var klart antiøkumenisk, idet man hér talte om protestantismens fare, som defineredes som en alt for stor vægtning af Skriften (kunne det f.eks. være ved at gøre den for tilgængelig for almenheden?) på bekostning af Traditionen – en direkte trussel mod Guds egen kirke og læreembedet.

11. A theology which relies only on the documents of Sacred Scripture while neglecting Sacred Tradition and the Church's Magisterium threatens the Church of God with the danger of Protestantism; an explanation of the books that is merely philological or literary or critical exposes her to the danger of rationalism.

Den hellige Tradition, der hér var tale om, sættes i forbindelse med Kirkens læreembede og må derfor have været den tradition, der hævdede sig som selvstændig åbenbaringskilde, og som Kirken havde monopol på. Frataget

³²² Larsen, Birgitte Stoklund. 2020. Side 17-18.

dette monopol ville Kirken stå i fare for at ligne andre kirkesamfund. At mene, at Kirken kunne trues af rationalisme, var at tale imod Kirkens eget budskab: Troen er en Gudgiven gave.³²³

12. In dealing with questions which arise from recent discoveries in science or in history, Catholic interpreters are not to rely solely on human ("scholarly") criteria, but should follow the mind of the Church in maintaining the inspiration and utter inerrancy of Sacred Scripture and should always be ready faithfully to keep the norms of the Magisterium of the Church.

Det blev gjort klart, at den frie forskning ikke var velkommen, idet forskningsresultaterne var skrevet på forhånd. Så ringe var altså tilliden til, eller så stor var angsten for, at sandhedssøgere ville finde sandheden.

13. [...] the "Vulgate," is, as the Church has understood and now understands it, immune from all error on matters of faith and morals.

Var det måske derfor, vi fik en ny revideret udgave af Vulgata i 1979 initieret af Paul VI og autoriseret af Johannes Paul II? De forestillinger om åbenbaringen, som vi i det forgående har set kurien gøre sig til talsmand for, indgik i store træk stort set uændret i endelige skema – De fontibus Revelationis – som fædrene skulle tage stilling til.

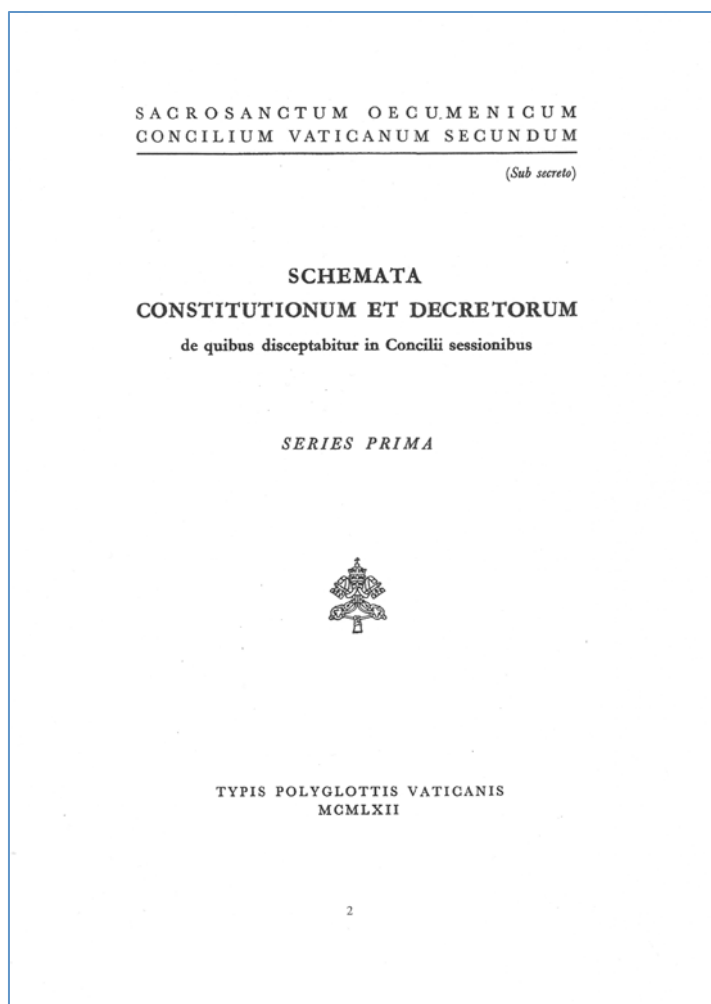
Som det vil fremgå af det efterfølgende kapitel, fik kuriens ”guidelines” en overordentlig betydelig indflydelse på det skema, som landede på koncilfædrenes bord.

3.09 Nogle centrale passager i skemaet ”De fontibus revelationis” med særlig henblik på ”to-kilde” teorien.

”Schema Constitutionis Dogmaticae de Fontibus Revelationis” blev officielt præsenteret af Ottaviani for koncilfædrene i Aulaen den 14.

³²³ Den katolske Kirkes Katekismus, 1997: §153 Da apostlen Peter bekendte, at Jesus er Kristus, den levende Guds Søn, svarede Jesus ham: “Det har kød og blod ikke åbenbaret dig, men min Fader i Himlene” (Matt 16,17). Troen er en Guds gave, en overnaturlig evne, indgydt af Ham. “For at kunne tro har mennesket brug for Guds forudgående og hjælpende nåde og Helligåndens indre bistand, der bevæger hjertet og omvender det til Gud, åbner forstandens øjne og skænker ‘alle den indre glæde, der består i at acceptere og tro sandheden’.” [DV5]

november 1962. Inden da var det blevet godkendt af Den centrale forberedende Kommission og af pave Johannes XXIII. Det var blevet udsendt til de delegerede i sommeren 1962 sammen med de tidligere nævnte seks skemaer.

Forsiden til det skema, ”Schemata compendiosum Constitutionis de fontibus Revelationis”, som koncilmødrene fik udleveret. Resten af dokumentet er gengivet i sin helhed i appendix I. De afsnit, jeg i det følgende har udvalgt til nærmere undersøgelse, er for nemheds skyld gengivet i den originale latinske version som fodnote til de respektive danske oversættelser.

Vi skal nu se på nogle af de vigtigste afsnit i selve skemaet:

Afsnit 4. [Om åbenbaringens dobbelte kilde].

Således belært af Kristi og apostlenes befalinger og eksempler har Den hellige Moder, Kirken, altid troet og tror, at den fulde åbenbaring ikke indeholdes i

skriften alene, men i Skriften og Traditionen, som om det var af en tofoldig kilde, skønt dog på forskellig måde. For ud over at GT og NT indeholder det, som var åbenbaret, så blev de frem for alt nedskrevet under inspiration af Helligånden, således at de (skrifterne) har Gud som forfatter. Men den sande guddommelige Tradition, bevaret i Kirken i en vedvarende succession, indeholder alt det, der angår tro og moral, som apostlene modtog direkte fra Kristus (ab ore Christi), eller det som kom til ved Helligånden, og som de (apostlene) videregav Kirken, som om det var givet direkte (per manus), så at de (udtalelser om tro og moral) på lignende vis føres videre med den kirkelige belæring. Derfor hentes de udsagn, som Den guddommelige Tradition indeholder, i følge Traditionen selv (ratione sui), ikke ud fra bøger, men fra Kirkens levende forkyndelse, de troendes tro og Kirkens praksis. (Min oversættelse).³²⁴

Afsnit 4 begynder med at være yderst dobbelttydig. At sige, ”at den hele åbenbaring ikke indeholdes i skriften alene, men i Skriften og Traditionen”, kan betyde, at hele eller alt det åbenbarede, foruden at være indeholdt i skriften også har ekkoer i en mundtlig overlevering. Men en anden tolkning kunne være, at Skriften ”mangler” visse dele af åbenbaringen, som så findes i Traditionen. Derefter tales der om tofoldig kilde i ental, der har forskellige udtryksformer. Der skabes yderligere afstand mellem de to former ved at udnævne Gud, hér repræsenteret ved Helligånden, som den ultimative forfatter – det synes bedre at fastholde inspirator som lidt tidligere i sætningen – af Skriften, medens Traditionen ses som direkte direktiver fra Kristus eller Helligånden. Jeg mener, man skal bide mærke i, at teksten hér opererer med begrebet ”Traditio divina” som udtryk for, at åbenbaringens kilde naturligvis må være guddommelig, men er udtryksformen det også? Nu kunne man indvende, at Skriften ret ofte omtales som hellig. I Den romerske Kirke indledes evangelielæsningen altid med: ”Dette hellige evangelium skriver evangelisten”. Imidlertid anvendes ”divina traditio” yderst sjældent.³²⁵ Et specifikt sted, hvor man

³²⁴ 4. [De duplici fonte revelationis]. Christi itaque et Apostolorum mandatis et exemplis edocta, sancta mater Ecclesia semper credidit et credit integram revelationem, non in sola Scriptura, sed in Scriptura et Traditione, tanquam in duplici fonte contineri, alio tamen ac alio modo. Nam libri Veteris et Novi Testamenti, praeterquam quod revelata continent, insuper Spiritu Sancto inspirante conscripti sunt, ita ut Deum habeant auctorem. Traditio autem vere divina, a Spiritu Sancto continua successione in Ecclesia conservata, in rebus fidei et morum ea continet omnia, quae Apostoli, sive ab ore Christi sive suggerente Spiritu Sancto, acceperunt atque Ecclesiae quasi per manus tradiderunt, ut in eadem per praedicationem ecclesiasticam transmitterentur. Quare quae divina Traditio ratione sui continet, non ex libris, sed ex vivo in Ecclesia praeconio, fidelium fide et Ecclesiae praxi hauriuntur.

³²⁵ Afsnit 4 selv henviser til 1. Vatikankoncilts ”Dei filius” kap. 2, Denzinger, Heinrich. 2001: §3004, som igen bygger på Tridentinerkoncillets dekret fra 4. samling, Denzinger,

finder adjektivet ”divina” knyttet til ”traditio”, er i Pius XII’s encyklika ”Humani Generis” fra 1950, hvor den guddommelige overlevering er med til at legitimere læremyndighedens absolutte forrang.³²⁶ Vi vil senere se lidt nærmere på netop dette hyrdebrev. I skemaet hér læser man prædikater hele to gange som ”Den guddommelige Tradition, bevaret i Kirken i en vedvarende succession, indeholder alt, hvad der angår tro og moral, det som apostlene modtog direkte fra Kristus (ab ore Christi), eller det som blev tilføjet ved Helligånden” og ”de udsagn, som Den guddommelige Tradition indeholder, i følge Traditionen selv (ratione sui), hentes ikke ud fra bøger, men fra Kirkens levende forkyndelse, de troendes tro og Kirkens praksis”. Man annoncerede Den guddommelige Tradition i en sammenhæng, hvor man tilsyneladende forsøgte at løsrive Traditionen fra Skriften – ja, måske overgår den – idet den som guddommeliggjort indeholder alt, hvad der angår tro og moral, altså mere end der kan hentes ud fra Skrifterne. Traditionen blev hér guddommeliggjort og samtidig løsrevet fra Skriften. Traditionen betegnedes som guddommelig og indeholdende alt, hvad der måtte være åbenbaret. Det ser ud til, at Den guddommelige Tradition hævdedes at indeholde elementer, der går ud over, hvad man kan læse eller udlede af skrifterne.

Når det blev sagt, at Traditionen indeholdt alt, hvad der angår tro og moral, modtaget af Herren, så understøttede det også den opfattelse af uforanderlighed, som antimodernisterne så som et bærende princip i Kirkens forhold til omverdenen.³²⁷

Afsnit 5. [Om hvordan den ene kildes forhold er til den anden].

Ingen skal derfor vove efter dette, at gøre Traditionen ringere eller at nægte trosindholdet i den. For skønt Den hellige Skrift, eftersom den er inspireret, er værdsat og kan tilbyde et guddommeligt værktøj til at udtrykke og belyse troens sandheder, så kan dens (Skriftens) mening ikke desto mindre kun forstås eller ligeså fremstilles rigtigt og fuldstændigt ved hjælp af Den apostoliske Tradition. Ja, sandelig! Traditionen, og kun den, er vejen ad hvilken visse åbenbarede sandheder - først og fremmest de som vurderer de hellige bøgernes inspiration, om de hører til kanon, og deres ægthed, både når det gælder enkelte bøger og samlet -

Heinrich. 2001: §1501. I de to koncildokumenter tales der ikke om en *guddommelig* tradition. Jeg er stødt på udtrykket ”divina Traditio” på enkelte meget konservative katolske hjemmesider, der i høj grad hylder forestillinger, som blev forsøgt fremmet umiddelbart inden 2. Vatikankoncil. Et par af disse hjemmesider er desuden polemisk antikøumeniske.

³²⁶ Denzinger, Heinrich. 2001: § 3884. Tages op senere.

³²⁷ Se ”Antimodernismen” i 1.del.

bliver synliggjorte og bliver kendte af Kirken. (Min oversættelse).³²⁸

Hvis man altså skal godtage, at Traditionen er guddommelig og indeholder alt vedrørende tro og moral – det vil vel sige alt, hvad Gud ønsker åbenbaret - så må man ikke gøre Traditionen ringere (mistanken om at den gøres større hænger ved) end formentlig Den hellige Skrift, som nævnes i næste linie. Den apostoliske Tradition er åbenbart en uundværlig nøgle til at pakke det værktøj ud, som de gudgivne Skrifter er. Værktøjet virker kun, såfremt det er blevet samlet rigtigt, det vil sige autoriseret af Kirken. Udsagnet står i skærende kontrast til et evangelisk skriftsyn, der ser Skriften som sin egen fortolker, således at de uklare passager forklares ud fra de klare passager. Man fornemmer klart, at Rom ønskede et fraktioneret syn på Traditionen, således at forstå, at åbenbaringen, der tilflød Kirken, var den ”guddommelige Tradition”, medens den skriftafhængige nøgle, som passede til Skrifterne og var i Kirkens varetægt, var den ”apostoliske Tradition”. Det er naturligvis ubestrideligt, at det var Traditionen, der dannede grundlaget for udvælgelsen og samlingen af både de gammeltestamentlige skrifter og de nytestamentlige skrifter, samlet som kanon så sent som i 367 e.Kr. af biskop Athanasius af Alexandria og bekræftet ved Synoden i Rom 382 e.Kr., og igen i Kartago i 397 e.Kr.³²⁹ Den sidste sætning i afsnittet åbnede op for, at Traditionen – her neutralt betegnet – ”og kun den er vejen, ad hvilken visse åbenbarede sandheder [...] bliver synliggjorte og bliver kendte af Kirken”. Rom lagde hér op til, at Traditionen løsrevet eller uden om Skrifterne skulle kunne åbenbare visse sandheder. Det er vanskeligt ikke at tænke på de tre sidste dogmer, der jo netop blev brugt af tilhængerne af ”to-kilde-teorien” til at ”bevise” sandheden i deres påstand.

Det er interessant til sammenligning at se på, hvorledes Faith and Order - godt syv måneder før præsentationen af skemaet - i Montreal i juli 1962 på vegne af størstedelen af kristenheden udenfor Den katolske Kirke

³²⁸ 5. [De habitudine unius fontis ad alterum]. Nemo ergo Traditionem exinde minoris facere aut ei fidem denegare audeat. Licet enim Sacra Scriptura, cum sit inspirata, ad enuntiandas et illustrandas veritates fidei instrumentum praebeat divinum, eius nihilominus sensus non nisi Traditione apostolica certe et piene intelligi vel etiam exponi potest; immo Traditio, eaque sola, via est qua quaedam veritates revelatae, eae imprimis quae ad inspirationem, canonicitatem et integritatem omnium et singulorum sacrorum librorum spectant, clarescunt et Ecclesiae innotescunt.

³²⁹ Denzinger, Heinrich. 2001: §179-180 & 186.

behandlede spørgsmålet om forholdet mellem skrift og tradition. Den katolske Kirke blev først fuldt medlem af Faith and Order i 1968. Romerkirken er ikke medlem af Kirkernes Verdensråd, men har siden 1968 haft et formaliseret samarbejde med KV.³³⁰ For at komme videre med de økumeniske drøftelser så man sig på Montreal-mødet nødsaget til først at afklare en række teologiske problemer, herunder det for mange lutherske kirker prekære spørgsmål om forholdet mellem skrift og tradition.³³¹ Peder Nørgaard-Højen tolker på udmærket vis, hvad man nåede frem til på mødet i Montreal:

Konferencen skelnede mellem tre forskellige betydninger af ordet tradition: For det første som Tradition (med stort T og i sing.) i betydningen "the Gospel itself, transmitted from generation to generation in and by the Church, Christ himself present in the life of the Church", dvs. Tradition som Guds åbenbaring i Kristus ved Helligånden; for det andet som tradition (med lille t og i sing.) til betegnelse af "the traditionary process", dvs. videregivelsen af evangeliet; endelig for det tredje som tradition; (med lille t og i plur.) til beskrivelse af "both the diversity of forms of expression and also what we call confessional traditions". Montrealteksten vender det traditionelle kontroversspørgsmål om Skrift og Tradition om til det historisk mere korrekte forhold mellem Tradition og Skrift, så Traditionen bliver det oprindelige og første og Skriften dokumentationen og bevidnelsen af Traditionen.³³²

Skriften bevidner altså den (oprindelige) Tradition, medens traditionen er bæreren af evangeliet (den belærende og missionerende), og traditioner er måder hvorpå Gudsdyrkelsen udtrykkes i tanke, ord og gerning. Denne konsensus opnåede Faith and Order på et tidspunkt, før Koncilet havde forkastet – for nu at foregribe begivenhedernes gang – "De fontibus Revelationis" og arbejdede på højtryk i en ny kommission for at få et nyt erstatningsskema ("Dei Verbum") færdigt. Er de to begivenheder uafhængige af hinanden? Det er naturligvis vanskeligt at påvise en præcis sammenhæng mellem, hvad der skete på Montreal-mødet og det arbejde, der samtidig foregik i Rom. Der er et påfaldende tidsmæssigt sammenfald, og nogle i samtiden så også en kohærens. Således skrev Herder Korrespondenz i sit septembernummer 1963, at aktstykket om Skrift, Tradition og traditioner fra Verdenskonferencen i Montreal med rette blev hilst meget velkommen af katolske teologer ikke mindst, fordi man i

³³⁰ Nørgaard-Højen, Peder. 2013. Side 117.

³³¹ The Montreal World Conference on Faith and Order in 1963. SCRIPTURE, TRADITION AND TRADITIONS (1963).

³³² Nørgaard-Højen, Peder. 2013. Side 74.

Montreal-dokumentet så en afsmitning fra den loyale kritik, som Y. Congar O.P. var kommet med om samme emne.³³³ Inspirationen ser dog ud til at være gået begge veje. Den officielle katolske katekismus definerede i 1997 forholdet Skrift/Tradition/traditioner således:

Den apostoliske Tradition og de kirkelige traditioner

83 Den Tradition, vi her taler om, kommer fra apostlene og overleverer det, som disse har modtaget af Jesu undervisning og eksempel, og det, som de har lært af Helligånden. Den første generation af kristne havde faktisk endnu ikke noget Nyt Testamente på skrift, og det Nye Testamente selv vidner om processen i den levende Overlevering.

Man må skelne mellem den apostoliske Tradition og de teologiske, disciplinære, liturgiske eller fromme "traditioner", som er opstået i de lokale kirker i tidens løb. De udgør forskellige udformninger af den store Tradition, udtryksformer, der er tilpasset forskellige steder og forskellige tider. Det er i lys af Traditionen, at disse kan opretholdes, forandres eller forlades, under vejledning af Kirkens Læreembede.³³⁴

Der er altså enighed om, hvad Tradition og traditioner er for størrelser, men hvem eller hvad der "sorterer" i indholdet, når Helligånden har givet sin inspiration, er desværre stadig et spørgsmål, der adskiller.

Afsnit 6. [Om hver af de to kilders forholdet til Læremyndigheden].

For at begge åbenbarings kilder skulle kunne samarbejde mere helhjertet og effektivt til menneskenes frelse, så har den forudseende Herre overgivet dem (kilderne), som om de var en eneste mængde af tro, til at blive bevogtet og forsvaret og fortolket på ægte vis – ikke givet til enkelte troende individer, uanset hvor lærde (de måtte være), men alene til Kirkens levende Læremyndighed. Det er derfor den kirkelige Læremyndigheds opgave, som den rigtige og universelle norm for det at tro, ikke blot at dømme - idet den (Læremyndigheden) har benyttet sig af den hjælp, som Det guddommelige Forsyn giver i overflod - i de tilfælde, som enten direkte eller indirekte drejer sig om tro eller moral eller om meningen og fortolkningen af både De hellige Skrifter og dokumenter og optegnelser, i hvilken Traditionen i tidens løb er blevet nedfældet og manifesteret, - men også at belyse og forklare det, som indeholdes skjult eller underforstået i hver af de to kilder. (Min oversættelse).³³⁵

³³³ Herder Korrespondenz. 1962 – 1963. 17.årgang: 588.

³³⁴ Den katolske Kirkes Katekismus, 1997 Libreria Editrice Vaticana, dansk oversættelse 2006: 54.; se i øvrigt også: McBrien, Richard P. 1987: 31-32.

³³⁵ 6. [De **habitudine utriusque fontis ad Magisterium**]. Ut autem ambo fontes revelationis concorditer et efficacius ad salute hominum concurrerent, providus Dominus eos tanquam unum fidei depositum custodiendum et tuendum authenticeque interpretandum tradidit non singulis fidelibus, utcumque eruditis, sed soli vivo Ecclesiae Magisterio. Magisterii Ecclesiae ergo est, utpote proximae et universalis credendi normae, non modo iudicare, adhibitis quae divina Providentia suppeditat auxiliis in iis,

Den første del af afsnittet ser ud til at rumme en selvmodsigelse. De fleste vil være enige i, at åbenbaringen ikke er bestemt for og reserveret til enkeltpersoner. Mange trossamfund, inklusiv det romersk katolske, har haft og har betydelige problemer med påståede personlige åbenbaringer. Nu skulle man så tro, at det var givet de troendes fælleskab, kirken som sådan, at bevogte, forsvare og fortolke åbenbaringen. Men nej – ifølge teksten er åbenbaringens kilder alene givet til Kirkens læremyndighed. Selvmodsigelsen opstår, fordi denne læremyndighed på affattelsestidspunktet i realiteten bestod af meget få individer – måske kun af ét individ, paven. Taget for pålydende har udsagnet uhyggelige pastorale perspektiver. Det ligger som en rød tråd igennem de færdige koncildokumenter fra Andet Vatikankoncil, at et stort flertal af koncilfædrene ønskede at brede ansvaret for Kirkens standpunkter i tros- og moralspørgsmål ud til en langt bredere kreds af troende. Man lagde ikke blot vægt på en større kollegialitet mellem biskopperne, inklusiv biskoppen af Rom, men også Kirken som Guds folk skulle nu medinddrages. Et af de bedste eksempler på dette er, at man fik formuleret en slags musefældeklause, når det drejer sig om definitive afgørelser: “Disse definitive afgørelser kan aldrig mangle Kirkens tilslutning på grund af samme Helligåndes virke, hvorved hele Kristi hjord bevares og gør fremskridt i troens enhed.”³³⁶ Hvis altså en definitiv afgørelse mangler tilslutning fra en væsentlig del af kirkefolket, ville det ikke være uberettiget at sætte spørgsmålstegn ved Helligåndens medvirken til den pågældende afgørelse. I dag er denne sætning mere aktuel end nogensinde før, når man tænker på den udbredte positive indstilling, man finder hos store dele af det katolske kirkefolk, til spørgsmål angående kvindeligt præster, gengiftes adgang til eukaristien, prævention og hjælp til barnløse. Endelig skulle læremyndigheden, hér forstået som Rom, ifølge teksten have retten og pligten til også at belyse og forklare det, som indeholdes skjult eller underforstået i hver af de to kilder. Det er ikke umiddelbart nogen sympatisk tanke, at Gud leger kispus med ”almindelige mennesker” –

quae, sive directe sive indirecte, ad fidem et mores spectant, de sensu et interpretatione cum Scripturae Sacrae tum documentorum et monumentorum quibus temporis decursu Traditio consignata est et manifestata, sed ea quoque illustrare et enucleare quae in utroque fonte obscure vel implicite continentur.

³³⁶ Denz: Sidste sætning i §4149; Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 135 “Lumen Gentium” 25.

åbenbaringen var dog lovet til de små og ikke netop ”vise” skabninger. (Matt. 11,25-26.)

Afsnit 19. [Om Evangelierne og deres forfattere].
[...]. Guds Kirke har altid og overalt uden at tvivle troet og tror på, at de fire Evangelier har en apostolisk oprindelse, og den (Kirken) har vedvarende holdt fast ved og holder fast ved, at disse har menneskelige forfattere, hvis navne findes i De hellige Bøgers kanon: Nemlig Matthæus, Markus, Lukas og Johannes, ham Jesus elskede. (Min oversættelse).³³⁷

Det er umiddelbart svært at se at se, hvilken sammenhæng der er mellem en central påstand om, at evangelierne er apostoliske og har menneskelige forfattere, og påstanden om, at bestemte navngivne mænd har skrevet dem. Den sidste påstand er kun vigtig, fordi teksten vil understrege, at Rom bestemmer med uimodsigelig autoritet.

Afsnit 21. [Angående sandheden om Kristi gerninger i Evangelierne].
Derfor fordømmer dette højhellige Vatikankoncil de vildfarelser, ligegyldig på hvilken måde eller med hvilken begrundelse (de er fremsat), i hvilken sandheden om den ægte og objektive historie angående Vor Herre Jesu Kristi gerninger i livet, således som de fortælles i De hellige Evangelier, benægtes eller svækkes. Disse vildfarelser bliver desto mere ødelæggende, dersom de bringer fakta i tvivl, som angår selve troen f.eks. på Kristi barndom, Frelserens tegn og mirakler og Hans vidunderlige opstandelse fra de døde og Hans strålende opstigen til Faderen. (Min oversættelse).³³⁸

Afsnit 22. [Om sandheden i Evangelierne, når det drejer sig om Kristi ord (udsagn)].
Ligeledes fordømmer dette højhellige Vatikankoncil de vildfarelser, ifølge hvilke det påstås, at Kristi ord, for så vidt som de tilskrives Herren af Evangelierne, for det meste ikke er af Kristus selv, men snarere refererer evangelistens opfattelse eller, hvad der er værre, den tidlige kristne forsamlings opfattelse. (Min oversættelse).³³⁹

³³⁷ 19. [**De Evangeliiis eorumque auctoribus**]. [...]. Quattuor Evangelia apostolicam originem habere Ecclesia Dei semper et ubique sine dubitatione credidit et credit, constanterque tenuit ac tenet auctores humanos habere illos quorum nomina in Saëtorum Librorum canone gerunt: Matthæum nempe, Marcum, Lucam et Ioannem, quem diligebat Iesus.

³³⁸ 21. [**De veritate factorum Christi in Evangeliiis**]. Quapropter, haec Sacrosancta Vaticana Synodus illos damnat errores, quibus denegatur vel extenuatur, quovis modo et quavis causa, germana veritas historica et obiectiva factorum vitae Domini nostri Iesu Christi, prout in Sanctis illis Evangeliiis narrantur. Qui errores adhuc perniciosiores evadunt, si in dubium revocent facta v. g. infantiae Christi, Redemptoris signa et miracula eiusque mirabilem a mortuis resurrectionem et ad Patrem gloriosam ascensionem, quae ipsam fidem afficiunt.

³³⁹ 22. [**De veritate verborum Christi in Evangeliiis**]. Pariter Sacrosancta haec

Afsnit 21 og 22 må ses som et udpræget forsøg på at skrue tiden tilbage til før Pius XII's encyklika "Divino afflante Spiritu" fra 1943.³⁴⁰ Encyklikaen er blevet kaldt den katolske bibelforsknings "Magna Charta", idet den i modsætning til den antimodernistiske strømning gik ind for brug af den formhistoriske metode, således at "Gattung" og "Sitz im Leben" blev begreber katolske eksegeter åbent kunne operere med. Dominikaneren Marie-Joseph LaGrange (+1938), der havde været leder af École biblique de Jérusalem, var tidligere blevet idømt skriveforbud grundet sine bibelkritiske studier, men blev så af Pius XII rehabiliteret post mortem.³⁴¹ Klaus Schatz S.J. beskriver i sin kirkehistorie en egentlig kampagne i 1961, ledet af konservative kredse omkring Lateranuniversitetet og støttet af kurien vendt mod Det pavelige Bibelinstitut og dets medlemmer, for at anvende den historisk kritiske metode. Schatz virker oprigtig indigneret, når han skriver: "Diese Kampagne, die hinter "Divino afflante spiritu" und in die Zeiten der Modernismus-Kontroverse zurückzuführen schien, kostete zwei Jesuitenprofessoren (Zerwick und Lyonnet) den Lehrstuhl. Sie wurden erst durch Paul VI. wieder rehabilitiert."³⁴² Rahner gjorde meget ud af at påpege denne uoverensstemmelse mellem det foreliggende skema og "Divino afflante Spiritu", ligesom han fastholdt, at historieopfattelser ikke er fast målelige størrelser, men i høj grad er situationsbestemte og formålsbestemte. Rahner påpegede det absurde i, at man i afsnit 21 ville gennemtvinge en påstand om en "objektiv" historisk sandhed i de nytestamentlige skrifter. Forfatterne til afsnittet spændte efter Rahners mening ben for sig selv ved at forlange, at Jesu barndomshistorier og beretningerne om Jesu død og opstandelse skulle vægtes lige set ud fra et historisk synspunkt.³⁴³ Endelig var Rahner meget imod den fordømmende tone i skemaet, som han fandt var stik imod Johannes XXIII's intentioner, da denne i 1959 annoncerede sit ønske om et koncil.³⁴⁴

Vaticana Synodus errores damnat quibus asseritur Christi verba quae et quatenus ab Evangeliiis Domino adscribuntur, saltem quoad ipsam rem verbis significatam, plerumque ipsius Christi non esse, sed potius mentem referre Evangelistae, seu, quod vel gravior est, communitatis christianae primitivae.

³⁴⁰ Denzinger, Heinrich. 2001: §3826-3831.

³⁴¹ McBrien 1987: 35; 297. Schatz, Klaus S.J.: 155; 159.

³⁴² Schatz, Klaus S.J. 2008: 173.

³⁴³ History of Vatican II, vol. II. 1997: 240.

³⁴⁴ Christensen, Hans. 2013: 23-24.

Afsnit 29. [Om teologiens forhold til Den hellige Skrift].
 [...]. Vore teologer bør derfor sørge for med deres ekspertise at belyse og bevise den fuldstændige harmoni (der er) imellem de katolske læresætninger, som er overdraget til os fra begyndelsen af indtil den dag i dag, de guddommelige ord nedskrevet ved Helligåndens vidunderlige mellemkomst som vejledning for Kirken og alles frelse. (Min oversættelse).³⁴⁵

Det virkelige betænkelige ved dette udsagn var, at Kurien helt klart ikke så teologien som en videnskabelig disciplin. Det er en grundregel, at værdien af videnskabelig forskning forsvinder, når et givet resultat er bestemt på forhånd. Endelig kunne man mene, at det er betænkeligt, hvis ikke alle katolske læresætninger er i indlysende harmoni med Skriften også for ikke-teologer.

3.10 Skemaet ”De fontibus Revelationis” bliver mødt med modstand fra teologer

Som jeg lige har omtalt var peritus professor Karl Rahner S.J. imod, at skemaet og dermed koncilet skulle bruges til at fordømme hvad Rom måtte anse for vildfarelser (errores damnat!). Dermed ville Det andet Vatikankoncil være i fare for at skifte kategori fra et ”pastoralt” koncil til et ”fordømmende” koncil.³⁴⁶ Rahner fandt det tåbeligt at ville gøre Ny

³⁴⁵ 29. [De habitudine theologiae ad S. Scripturam]. [...]. Curent ergo theologi nostri pro sua scientia illustrare atque comprobare concordiam omnimodam doctrinae catholicae, ab initio ad nostra usque tempora traditae, cum divinis illis eloquiis admirabili Spiritus Sancti opera et consilio pro Ecclesia ad universorum salutem conscriptis.

³⁴⁶ Traditionelt set arbejder man med fire kategorier, i hvilke man med rimelighed kan indplacere alle tidligere konciler:

- 1. kategori er et ”genforeningskoncil”**, ved hvilket skismatiske tilstande bliver forsøgt udredt og om muligt bragt til ophør. Eksempler på sådanne konciler er Lyon 1274 og Firenze 1439 – begge gange var et forsøg på at opnå enighed med Den Byzantinske Kirke.
- 2. kategori er et ”fordømmende koncil”**. Et eksempel hér er den betydelige del af Tridentinerkoncilet, der beskæftigede sig med fordømmelse af og ekskommunikation af de protestantiske kirker.
- 3. kategori er et ”dogmekoncil”** på hvilket en forpligtende læresætning bliver formuleret. Eksemplet hér er 1. Vatikankoncil.
- 4. kategori er det såkaldte ”reformkoncil”**. Eksempler: Konstanzkoncilet 1414-18 og 5. Laterankoncil 1512-17 – begge behandlede forholdet mellem pave og koncil. Dele af Tridentinerkoncilet behandlede kirkeret og kirkeorganisation.

Testamente til en historisk reportage i stedet for teologiske udsagn - ikke mindst, når det angik klare litterære genre som Jesu barndomsfortællinger. Skemaet måtte ses som en negation af den allerede dengang også i Romerkirken udbredte brug af den formhistoriske metode.

Inden skemaet kom til debat, var der en del overordnede kommentarer og betragtninger navnlig ud fra fagteologiske overvejelser. Vi skal nu se på nogle af de overordnede kommentarer, skemaet fik fra kendte toneangivende teologer udenfor Vatikanet, før det blev offentligt præsenteret i Peterskirken.

Den hollandske dogmatikprofessor Pieter Frans Smulders SJ. (1911-2009), der under koncilets første samling var teologisk rådgiver for flere prominente biskopper og derefter blev udnævnt til peritus (officiel teologisk konsulent for koncilet), fik senere stor indflydelse på udarbejdelsen af den endelige konstitution om åbenbaringen ”Dei verbum”.³⁴⁷ I følge Smulders udtrykte teksten en negativ ængstelig mistænksomhed om farer mod troen. Han havde svært ved at se andet end, at det første kapitel (afsnit 1-6) var en lang fordømmelse af Geiselman og hans teser om Tridentinerkoncilet, som allerede da var vidt anerkendte.³⁴⁸ Vi har allerede omtalt Congar’s ubehag, da han blev udspurgt om Geiselman af Ottaviani og hans kreds. En hurtig vedtagelse af ”De fontibus Revelationis”, som Tromp i følge Smulders havde regnet med, ville have betydet en blåstempling af ”tokilde-teorien” med et uopretteligt nederlag for de økumeniske bestræbelser til følge.³⁴⁹

Allerede i september 1960 sendte Den forberedende teologiske Kommission fire næsten færdiggjorte skemaer ud til sine medlemmer og dens konsultorer. Yves Congar havde noget tøvende sagt ja til at være en af denne kommissions konsultorer.³⁵⁰ Congar blev i 1962 udnævnt til

Se: Christensen, Hans. 2013. Side 25; History of Vatican II 1955: Bind I. Side 41)

Den mest dækkende betegnelse for 2. Vatikankoncil synes at være, hvad koncilet viste sig at blive: Et ”pastoralt” koncil - en betegnelse Martensen og mange med ham yndede at bruge. Det pastorale synes i høj grad at hænge sammen med, at ”Paven ønskede samtale, dialog i kirken, med andre kristne, med andre religioner, ja med hele verden om alle de udfordringer, menneskeheden stod i [...]: det skulle først og fremmest være et pastoralt koncil [...], som tog verdens problemer til sig som sine egne.” (Se: Martensen og Bohn 1997: 10).

³⁴⁷ Personenlexikon zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2013: 258.

³⁴⁸ History of Vatican II, vol. I. 1995: 413.

³⁴⁹ History of Vatican II, vol. I. 1995: 339, 415.

³⁵⁰ Christensen, Hans. 2013: 43-44.

peritus. Blandt de næsten færdigbehandlede skemaet var "De Fontibus Revelationis". Congar sendte den 24. september 1960 sine bemærkninger til samtlige medlemmer af Den forberedende teologiske Kommission, hvorefter han fik at vide, at han for fremtiden kun skulle sende eventuelle kommentarer til kommissionens sekretariat.³⁵¹ Congar skrev blandt andet:

[...]. This question of the true content (quod) of revelation is at the basis of the contemporary discussions of the (sic dicta! [socalled]) "new theology," of "Kerygmatics," and of many ecumenical questions, to say nothing about certain problems raised during the modernist era. [...]. I note with anxiety that a hiatus is being created today between the results, so fine, of the biblical renewal and classical or systematic theology. Exegesis speaks of "the history of salvation," while theology is often presented as a supernatural metaphysics. I believe that a good notion of the content of revelation would remedy this regrettable break.³⁵²

Det var af altafgørende betydning ifølge Congar at få teologer til at bringe spørgsmålet om kernen i det åbenbarede i centrum og i koncentration om det virkelige indhold at "få helet" teologien, så den ikke blev et spørgsmål om enten frelseshistoriske aspekter eller om overnaturlige metafysiske overvejelser. Al teologi handler til syvende og sidst om, hvad det er, Gud forsøger at fortælle mennesker om sig selv og om sit skaberværk. Hvis ikke dette spørgsmål stilles hele tiden, så risikerer de forskellige teologiske discipliner at sløre svarene med velmente men fragmentariske udsagn. Så, vidt jeg kan skønne, er det en fare alle specialiserede fagteologer kender til. Congar fortsatte:

[...]. I think that the notion of Faith needs to be better stated, in connection with this notion of the content of revelation. Faith is a very rich and complex reality, which has two principal aspects: a noetic aspect, responding to revelation as teaching; an aspect of life-commitment, responding to the saving initiative of the God who reveals and offers his Covenant (Faith, the basis of justification). The Catholic Magisterium knows both aspects, but it has insisted above all on the first, in opposition either to the "fides fiducialis" [trusting faith] of Protestants, or to rationalism (the sufficiency of human reason), or to modernism. [...]. One of the reasons why so many young people abandon religious practice is that they have never gone beyond the stage of "faith" as a list of statements to be acknowledged and learned by heart from a Catechism. The religious affirmations have never reached the level of conscience where are formed the responses that must be made to the calls of God. [...]. It would be no less important ecumenically. For we have

³⁵¹ CONGAR'S INITIAL PROPOSALS FOR VATICAN II 1960. Translated by Joseph A. Komonchak 2012: Indledning.

³⁵² Dette og de følgende citater af Congar er alle taget fra: CONGAR'S INITIAL PROPOSALS FOR VATICAN II 1960. Translated by Joseph A. Komonchak 2012: 2-3.

often noted the ambiguities caused by the fact that Catholic authors speak of Faith in the noetic sense, while Protestants remain on the level of life-commitment. Here as elsewhere, we need only to be fully Catholic!

Åbenbaring og tro hører sammen. Troen bygger dels på en erkendelsesmæssig tilegnelse af sandheder, vi bliver undervist i, dels på en personlig overgivelse af hele én selv til Guds nåde. Det katolske Magisterium er en læremyndighed, der har set sin position truet både af de evangeliske kirkers læggen vægt på den personlige tro og af rationalisterne og endelig af modernismen. Den romerske Læremyndighed havde i stigende grad lagt vægt på det læremæssige på bekostning af og til skade for den enkeltes personlige trosansvar, og det var i høj grad ødelæggende for en økumenisk dialog. Congar fortsatte med at tale om Roms autoritet:

[...]. The notion of the competence (of the Magisterium) of the Church is also linked to that of the content of Revelation. This is a very important point. In fact, today, a very large number of people would be ready to accept God and the Gospel, but are uneasy before the Church and its magisterium. This attitude, of course, derives from the carnal man. But still it has a lesson for us. Unhealthy in itself, it is, however, a warning to us that is all the more important because it has not stopped being addressed to the Church since the beginning of the twelfth century by a not negligible series of protestations.[...]. The question thus posed to the Church is that of the primacy of its function of transmitting and witnessing to the Word of God over its function, a real one, of elaboration and "definition." It is the question of the primacy of the authority of God (of His Word) over the authority - real, very important - of the Church: an authority which flows from apostolic institution and mandate.

Selv om Congar forsøgte at pakke sin kritik af Kirken som institutionel læremyndighed ind i forsigtige formuleringer, så skinnede det klart igennem, at han mente, at Rom i højere grad keredede sig om at udøve autoriteten med idelige udsagn, påstande og definitioner på en måde, så det ikke altid var lige let at fornemme Guds ord og autoritet bagved, endsige så det virkede fremmede for Guds egen åbenbaring. Bevidstheden, om at Guds autoritet altid står over Romerkirkens – ja, enhver kirkes - er essentiel. Det virker, som om Congar selv var helt forskrækket over, hvad han havde skrevet, for umiddelbart efter forsikrede han, at ” In no way is this an attack by me on the authority of the Encyclicals, the principal expression of the ordinary magisterium of the Head of the Church.” Det har dog næppe formildet Rom, idet udsagnet kunne tolkes derhen, at Congar kun havde respekt for pavens autoritet, da det er i dennes navn, at de forholdsvis sjældne encyklikaer udkommer, og altså ikke for Kuriens

administrative udøvelse af Roms autoritet. Det kan næppe undre, at Kurien blot svarede med en tilrettevisning. Congars udsagn om, at Guds autoritet – man fristes til at sige naturligvis – står over enhver kirkelig autoritet, blev senere stadfæstet af koncilet i ”Gaudium et Spes” (GS), Den pastorale konstitution om Kirken i den moderne Verden, i afsnittet om den moralske samvittigheds værdighed:

Afsnit 16. I sin samvittigheds dyb opdager mennesket en lov, det ikke har givet sig selv, men som forlanger at blive adlydt; en røst, der opfordrer mennesket til at elske og gøre det gode og til at sky det onde, og som, når det er nødvendigt, kan sige til hjertet: gør dette, sky hint. For mennesket har i sit hjerte en lov, der er indprentet af Gud. At adlyde denne lov er menneskets værdighed, og ifølge den skal det dømmes. (Jf. Rom. 2,14-16). Samvittigheden er menneskets hemmeligste kerne og helligdom; her er det alene med Gud, hvis røst lyder i menneskedybet. (Jf. Pius XII, 23. marts 1952. Acta Apostolicae Sedes 1952. 44: 270)
Samvittigheden bliver på vidunderlig måde gjort bekendt med den lov, der opfyldes i kærlighed til Gud og næsten. (Jf. Matt. 22,32-44; Gal. 5,14). Ved at være tro mod samvittigheden forenes de kristne med resten af menneskeheden i en søgen efter sandhed, og til at søge sande løsninger på de mangfoldige etiske problemer, der opstår såvel i enkelt-personers liv som i samfundets som helhed. [...].³⁵³

Guds røst, lov, autoritet meddeler sig i hvert enkelt menneske. Vi er som individer forpligtet til at følge denne røst, samvittighedens stemme, også selvom den tilsyneladende er i modstrid med en kirkelig forordning.

I 1962 forholdt Congar sig mere konkret til ”De Fontibus Revelationis”, idet han den 1. december skrev i et fransk katolsk tidsskrift med henvisning til sin kritik af teorien om Skrift og Tradition som to af hinanden uafhængige åbenbaringskilder: ”There is not a single dogma which the Church holds by scripture *alone*, not a single dogma which it holds by tradition *alone*.”³⁵⁴ Congars udsagn mener jeg nok, man med nogen rimelighed kan sætte spørgsmålstegn ved. Som det vil gå op for læseren, er jeg ikke helt enig i denne påstand, når de drejer om de seneste Mariadogmer. Congars udsagn var holdt i generelle vendinger og stilet til en begrænset kreds. Man må derfor formode, at de ikke havde den store virkning.

I modsætning hertil nåede Karl Rahner S.J. og hans daværende medarbejder Joseph Ratzinger, den senere pave Benedikt XVI, ud til en langt større del af koncilmødningerne. Rahner’s undersøgelse eller rettere kritik

³⁵³ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 461.

³⁵⁴ History of Vatican II, vol. I. 1995: 413.

af skemaet (*Disquisitio brevis de Schemate "De fontibus revelationis"*) blev først uddelt i 400 eksemplarer den 12. november 1962, men yderligere 500 eksemplarer blev trykt på anmodning af de amerikanske biskopper til brug for den igangværende debat.³⁵⁵ Rahner og med ham Ratzinger var begge så sønderlemmende i deres kritik, at de de facto anbefalede koncilfædrene at forkaste skemaet.³⁵⁶

Den hollandske dominikaner og teolog Edward Schillebeeckx fik takket være en effektiv indsats fra den hollandske bispekonferences side distribueret sine "*Animadversiones*" i 2000 eksemplarer.

Schillebeeckx advokerede for, at man fulgte eksemplet fra Tridentinerkoncilet og afstod fra at afgøre spørgsmål, som stadig var til teologisk debat. Ifølge Andrea Riccardi mente Schillebeeckx at teksten nok kunne rettes til, men ifølge Schillebeeckx selv sluttede han sig på et møde, der blev afholdt i *Maison Mater Dei* den 19. oktober 1962 mellem ni franske og tyske biskopper og femten fremtrædende teologer, efter eget udsagn sig til Karl Rahners synpunkt, nemlig at skemaet skulle forkastes.³⁵⁷ Congar nævnte en del af de tilstedeværende teologer:

Mgr. Volk, professor in dogmatic, Münster; Mgr. Joseph Reuss, Auxiliary Bishop of Mainz; Mgr. Alfred Bengsch, Archbishop of Berlin; Mgr. Elchinger; Mgr. Weber; Mgr. Paul-J Schmitt, Bishop of Metz; Mgr. Garrone; Mgr. Guerry; Mgr. Alfred Ancel, Auxiliary Bishop of Lyons, superior general of the {Association des Prêtres du} Prado - he was to be elected a member of the Doctrinal Commission during the Second Session of the Council; Frs. Rahner; Lubac; Daniélou; Alois Grillmeier S.J., Professor of Dogmatics and Dean of the Faculty of Theology at the Sankt-Georgen Jesuit scholasticate in Frankfurt, he was to be a Council expert from the Second Session onwards and created cardinal in 1994; Otto Semmelroth S.J., Professor of Dogmatics at the Sankt Georgen Jesuit scholasticate in Frankfurt, Council expert from the Third Session onwards; Henri Rondet, S.J., having been removed from teaching theology in 1951, he returned to it in 1960 at the Catholic Faculties in Lyons - personal expert for the bishops of Chad; Labourdette; Congar O.P.; Chenu O.P.; Edward Schillebeeckx O.P., of the Province of Flanders, Professor of Dogmatics at the University of Nijmegen, was personal expert to the Dutch bishops; Johannes Feiner, priest of the diocese of Coire (Switzerland), where he taught theology in the diocesan seminary until 1965 - as a member of the Catholic Conference for Ecumenical Matters, he was a consultant to the Secretariat for Unity and was to be coeditor of the compendium of dogmatic theology entitled *Mysterium Salutis*. Joseph Ratzinger, professor of fundamental theology in Bonn, then in Münster in 1963, personal expert of

³⁵⁵ History of Vatican II, vol. II. 1997: 72.

³⁵⁶ Ratzinger Joseph 1962: især fra s. 277 og følgende; History of Vatican II, vol. II. 1997: 73.

³⁵⁷ History of Vatican II, vol. II. 1997: 74 ;Wicks, Jared S.J.. 2012: 496.

Cardinal Frings: he was to be a Council expert from the Second Session onwards. He later became Archbishop of Munich and cardinal, then Prefect of the Congregation for the Doctrine of the Faith. He was elected Pope in 2005; Mgr. Philips; Fransen, probably Piet S.J., Professor of Theology at the Jesuit Theological Faculty in Louvain—Heverlee. Hans Küng.

Congar skrev, at de tyske biskopper og teologer gik ind for en forkastelse, medens de franske ønskede at dreje skemaet i en pastoral og kerygmatiske retning.³⁵⁸ Ifølge Schillebeeckx gik ærkebiskop Bengsch fra Berlin ind for et klart ”non placet” til alle de fire dogmatiske skemaer fremsendt af Den forberedende teologiske Kommission, medens Jean Daniélou mente, at der kunne ekstraheres nogle gode passager, som så kunne sættes sammen. Schillebeeckx selv sammen med Rahner mente dog, at dette var en umulighed, eftersom skemaerne var gennemsyret af intentioner, der lå langt fra de pastorale mål, der havde været intentionen med koncilet.³⁵⁹ De tre øvrige udsendte dogmatiske skemaer var: Schema Constitutionis Dogmaticae de Deposito Fidei Pure Custodiendo (Schema of a Dogmatic Constitution on Preserving the Deposit of Faith in its Purity); Schema Constitutionis Dogmaticae de Ordine Morali Christiana (Schema of a Dogmatic Constitution on the Christian Moral Order); Schema Constitutionis Dogmaticae de Castitate, Matrimonio, Familia, Virginitate (Schema of a Dogmatic Constitution on Chastity, Marriage, the Family, and Virginité).³⁶⁰

Den dengang kun 35 årig professor Joseph Ratzinger, der arbejdede tæt sammen med Rahner, havde få dage forinden d.v.s. den 10. oktober 1962 holdt en forelæsning for de biskopper, der forstod tysk.

³⁵⁸ Congar, Yves OP. 2012: 98-100.

³⁵⁹ Wicks, Jared S.J.. 2012: 496.

³⁶⁰ History of Vatican II, vol. I. 1995: 412-414.

Forelæsningen var et yderst kritisk frontalangreb på ”De fontibus revelationis”. Jeg gengiver et par hovedlinier fra forelæsningen.³⁶¹ Ratzinger fandt selve titlen, ”De fontibus Revelationis”, yderst misvisende, idet skrift og tradition strengt taget ikke kan siges at være kilder til åbenbaringen – altså ophav til åbenbaringen – men derimod materialiseringen af det, Gud vil åbenbare os. Guds tale om og manifestering af sig selv er den eneste kilde – unus fons. Ratzinger imødegik den indvending, man kunne have, at det blot var en akademisk strid om ord. Hvis man bytter om på rækkefølgen, således at skrift og tradition placeres som ophav til åbenbaringen, så får man historicisme og ikke trosindhold.³⁶² Hvis man betegner Skriften og Traditionen som åbenbaringsens kilder, så bliver konsekvensen, at man identificerer Åbenbaringen med materielle præsentationer; man må kunne tale om åbenbaringen, før man siger noget om, hvordan den er bevidnet. Ratzinger mente, at Roms motiv til at påstå at Traditionen indeholdt særlige åbenbaringer skulle ses som et forsvar mod ”sola Scriptura”, men, som Ratzinger påpegede, der er ingen fare for ”scriptualisme”, hvis man én gang for alle har fattet, at selve åbenbaringen altid overgår alt også det, der er bevidnet i Skriften. Jeg vil naturligvis ikke benægte, at Ratzinger havde

³⁶¹ Ratzinger, Joseph 1962: 269-285

³⁶² Det vil sige, hele projektet vil kunne betragtes som en historisk eller socialt betinget konstruktion. (HC)

ret i, at der var tale om en afstandstagen fra Roms side rettet mod de evangeliske kirker, men den tolkning synes for snæver og noget naiv, når man nu godt halvtreds år senere ser på Kuriens ageren. Det handlede, som vi skal se, i højere grad om magtmonopol over åbenbaringen. Ratzinger påpegede ganske rigtigt, at afsnit 4 til 6 bestemt gav udtryk for, at Traditionen indeholdt en større del af åbenbaringen end Skriften således, at nogle aspekter kun var at finde i den mundtlige (af Rom kaldet Guddommelige) Tradition. Ratzinger forsvarede Geiselmans, idet han endog syntes at drage en udvidet konklusion af Tridentinerkoncilet. Ratzinger mente, at hensigten med dette koncils udtalelser om åbenbaringen snarere var at udtrykke forholdet mellem Skrift og Tradition som "totum – totum" end som "partim – partim". Ratzinger gik herefter over til en kort kirkehistorisk gennemgang af forholdet mellem Skrift og Tradition. Han mente, at kirkefædrenes holdning til Traditionen kunne sammenfattes i Tertullians udtalelse om, at Tradition i bund og grund er "scriptura in ecclesia". Man kan næppe hér undgå at få associationer til Grundtvigs tanker om det levende Gudsord i Guds menighed. Ratzinger mente, at de store skolastikers udtalelser var lige så klare. Bonaventura blev citeret for at sige, at troens sandhed og livets hellighed udledes ikke fra andre kilder end fra Skrifterne, og endvidere at al frelsende sandhed findes enten i Skriften eller kan udledes af den eller føres tilbage til den. "To-kildetilhængerne" havde for at understøtte "partim – partim" gjort brug af Johannesevangeliets egne ord i kap. 21 vers 25: "Der er også mange andre ting, Jesus har gjort; hvis der skulle skrives om dem én for én, tror jeg ikke, at hele verden kunne rumme de bøger, som så måtte skrives." Ratzinger gik imod dette, idet han atter gik tilbage til et citat af Bonaventura, der helt lakonisk sagde, at det forhold sig således, at ikke alt var nedskrevet, for der var kun medtaget det, der var nødvendig for at tro. Fra Thomas Aquinas kunne Ratzinger bruge hans udtalelse om, at til teologien er der ikke overdraget andet end det, der kan uddrages fra De hellige Skrifter. Vi skal lige se på et direkte citat fra Ratzingers forelæsning:

An objection arises right away, namely, that some dogmas are proved only by Tradition and not by Scripture. After 1950, one often heard that the dogma [of Mary's assumption] was a typical example of a tenet provable solely through tradition. But such an account in this case really does not help, for it is basically an escape, not an explanation. For tradition clearly knows nothing about the bodily assumption of the Mother of God before the 5th century and when the first

accounts do begin to appear they are not at all later records of something handed on orally down to that time. Instead, the insight came to light only after centuries of struggling to understand it, until finally in 1950 the Church declared that the insight was from the Holy Spirit and belongs to the basic content of revelation. Such an approach leads to no proof from tradition as a distinct material principle, but again it appears to be a process of spiritual appropriation and of elaboration of the mystery of Christ amid the Church's historical struggles.³⁶³

Det forekommer mig, at Ratzingers argumentation var noget tynd for nu at sige det mildt. Spørgsmålet er jo ikke, om en bestemt tanke opstår før eller senere i Traditionen, eller om samme tanke har været igennem en lang modningsproces for så endelig at blive kaldt basal åbenbaring formidlet af Helligånden. Nej, spørgsmålet er, om denne tanke (in casu om Mariæ legemlige optagelse i himlen) i sin substans har rødder i Skriften. Ratzinger undlod at svare på dette spørgsmål, selvom han med kirkefædre og skolastikerne i ryggen advokerede for, at al teologi udledes af Skriften. Som vi senere skal se, så havde Pius XII's "Munificentissimus Deus" om Marias Optagelse i Himlen fra 1950 ganske omfattende henvisninger både til GT og NT, men disse citater har ringe vægt set med nyere eksegetiske tolkninger, og de er næppe heller holdbare. Min påstand, som jeg vil advokere for senere, er, at de forestillinger, der danner grundlaget for de to sidst mariadogmer, har yderst ringe, måske slet ingen, begrundelser i skriften.

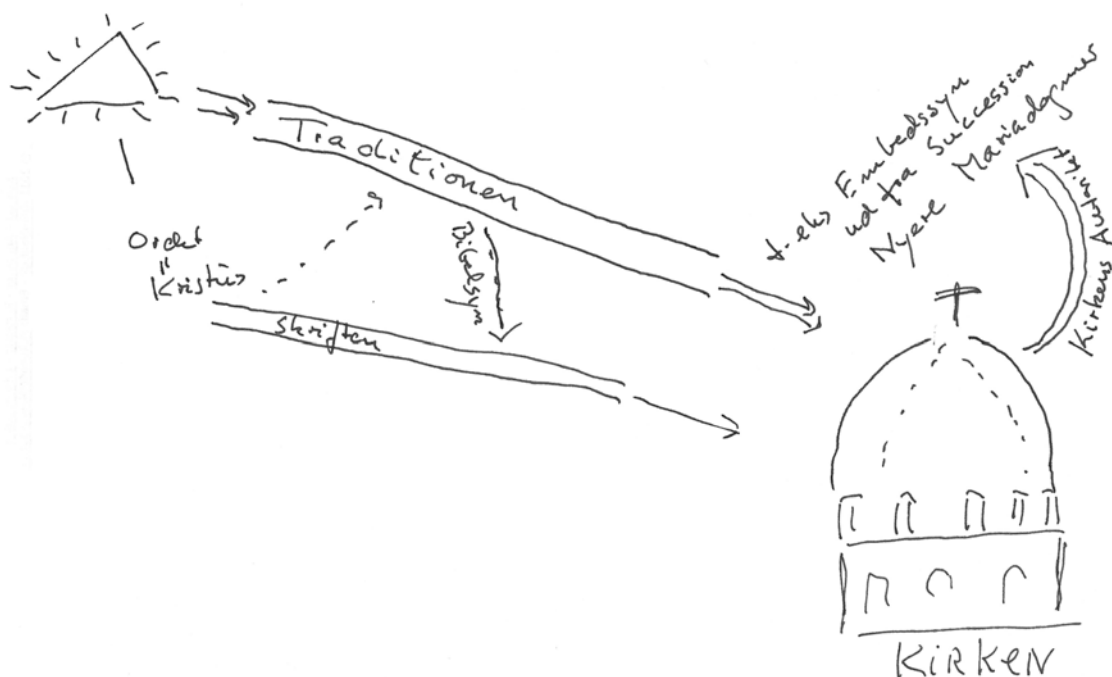
Godt 30 år efter begivenhederne i Rom fandt sted skriver K. Wittstadt om nøglen til at forstå skemaet om åbenbaringen:

[...] the idea that the hierarchical office alone guarantees the authenticity and legitimacy of revelation. [...] During the discussion of revelation at the Council it was around the question of the relationship of scripture to tradition that the debate erupted. The point most criticized was the rigid separation of scripture and tradition. The draft wanted to distinguish scripture and tradition as precisely as possible. It represented the view that the truths of revelation are to be found partly in the scriptures and partly in tradition. Too little attention was paid to the fact that the revealed word of God is the only source of revelation, [...]. In this draft the conception of revelation and the conception of the Church conditioned each other to a high degree. Paragraph 6 of the first chapter dealt with a question that is basic for an understanding of the Church, namely, the relationship of each of the two sources of revelation (scripture and tradition) to the teaching office or magisterium of the Church. According to what was said here the magisterium is bound neither by the community of believers nor by the scriptures. [...]. In this draft the viewpoint of a single school, that of the Curia with its

³⁶³ Ratzinger, Joseph 1962: 274-275.

center in the Holy Office, had prevailed in a very one-sided way.³⁶⁴

Det, Wittstadt meget klat gør opmærksom på, er den ensidige favorisering af en ”to-kilde-teori”, som både støttede og blev støttet af en centralistisk monopoliseret romersk læremyndighed, som i egen forståelse basalt set ikke skulle stå til regnskab hverken for de troende eller for Skriften - man må dog håbe overfor Gud.

Et forsøg på en grafisk fremstilling af ”to-kildeteorien”. Traditionen modtager og videregiver guddommelige impulser uafhængig af Ordet og Skriften. Kirkens autoritet står som garant for den rette tolkning af de signaler, der er overbragt via Traditionen.

3.11 Selve debatten i Peterskirken den 14. til 21. november 1962.³⁶⁵

Dagen før Åbenbaringsskemaet skulle debatteres i Peterskirken, det vil sige den 13. november, var der blevet afholdt et møde i Den teologiske Kommission. Mødet blev refereret til Congar dels af Mgr. Gabriel-Marie Garrone, tidligere beskæftiget med ”arbejderpræstespørgsmålet” og medlem af flere af de koncilforberedende kommissioner og endelig en

³⁶⁴ History of Vatican II. 1995. Vol. I: 412 -413.

³⁶⁵ Det følgende er til dels en sammenskrivning af: Congar, Yves OP. 2012: 165-173 og Komonchak, Joseph A.. 2012. The Conciliar Discussion on the Sources of Revelation.

støtte for kardinal Liénart i dennes kamp for frie valg til koncilets egne kommissioner, og dels af Mgr. Marcos McGrath, tidligere dekan for det teologiske fakultet ved Det katolske Universitet i Santiago i Chile.³⁶⁶ Begge beskrev stemningen på mødet som mere end trykket. Ottaviani havde talt i 20 minutter. Derefter havde Tromp talt i 45 minutter, som han havde brugt til et forslag til morgendagens præsentation af skemaet. Garrone kaldte forslaget for ”deprimerende i dets negative snæversynethed”. Parente brugte 20 minutter på at fortælle om de ”mod-skemaer” på tysk og engelsk, der allerede cirkulerede i vide kredse blandt fædrene. Der blev angiveligt nævnt de mulige bagmænd: Schillebeeckx, Congar, de Lubac, Rahner og Ratzinger. Ottaviani havde bedt den stærkt konservative, irskfødte, tidligere pavelig hofteolog, dominikaner og kardinal Michael Browne om at sammenskrive et resumé af de cirkulerende skemaer. Congar bemærkede hertil syrligt, at æbletræer producerer nu engang æbler, og at Browne ville være ude af stand til frembringe noget som helst brugbart. På mødet havde Ottaviani sagt, at det var Den teologiske Kommissions opgave at forsvare skemaet (*De fontibus revelationis*), når man mødte det samlede koncil. Forinden havde Mgr. Garrone erklæret, at han for det første ikke kunne acceptere skemaet og for det andet var imod den introduktion, Tromp havde gjort rede for. Til Ottavianis forsøg på at kalde til orden havde kardinal Léger spurgt, om hans medlemskab af kommissionen ville berøve ham muligheden for frit at tale til de delegerede på koncilet, for i så fald ville han med øjeblikkelig varsel træde tilbage fra kommissionen. Léger fortsatte med at sige, at han troede, han var medarbejder ved kommissionen, men at han nu mere følte sig sat på anklagebænken.

Det var Ottaviani, der stod for den formelle præsentation af skemaet ”*De fontibus revelationis*” den følgende dag i Sankt Peters aula. Den dengang 72årige Ottaviani overlod på grund af sit svigtende syn selve oplæsningen af den forberedte ”*relatio*” til Mgr. Salvatore Garofalo, rektoren for Urbaniana Universitetet, men inden da tog han selv ordet. Han gjorde ophævelser over, at der blandt fædrene cirkulerede andre forslag til et skema. Han mente dette var i strid med den gældende kanoniske lov, der alene bemyndigede paven til at vælge emner, som et koncil skulle

³⁶⁶ Personenlexikon zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2013: 114+190. Christensen, Hans. 2013: 19-20; 63-69.

beskæftige sig med. Endvidere mente han, at det var at et tegn på disrespekt, idet paven selv stod bag det, Vatikanet fremlagde. Derfor havde man udelukkende at forholde sig til det officielle skema. Man må nok sige, at Ottaviani hér spændte buen lid vel meget: De omdelte ”alternative” skrivelser introducerede netop ikke et nyt emne, men forholdt sig om end kritisk til ”De fontibus revelationis”. Jeg har tidligere dokumenteret og beskrevet magtkampen mellem Johannes XXIII og kurien – og i særdeleshed Ottaviani.³⁶⁷ En magtkamp der ikke vidnede om den store respekt. Vallquist var ikke i tvivl om, at Ottaviani i første række sigtede til Rahners og Ratzingers skema, og hun havde hørt, at Ottaviani skulle have bedt paven om at forvise Rahner fra Rom på grund af dennes subversive virksomhed.³⁶⁸ Jeg har dog ikke fået oplysningen bekræftet fra anden side.

Derefter gik Ottaviani over til at imødegå den massive kritik, som skemaet allerede havde fået, og som gik på, at teksten manglede en ”pastoral tone”. Han mente, der måtte være tale om en pastoral stil, som man ikke kunne iklæde de præcise sandheder og definitioner, som gennem århundreder havde været koncilers adelsmærke. Et koncil skulle ifølge ham ”udtale sig præcist, klart og kortfattet – og netop ikke som en prædiken”. Det er vanskeligt at se, hvordan Ottaviani med denne udtalelse har kunnet føle sig i samklang med Johannes XXIII, der allerede i slutningen af 1960 havde proklameret: ” Det er ikke i nutiden først og fremmest vor opgave at præcisere troens sandheder og vise deres oprindelse i åbenbaringen og traditionen, men det er målet at bekræfte og forkynde det menneskelige og kristne budskab, som Kirken gennem århundreder har bevaret og værnet.”³⁶⁹ Set i et lidt længere perspektiv kan man i denne modsætning allerede se kimen til den strid, der i nutiden er brudt ud, om hvorvidt man skal tolke Andet Vatikankoncil som en fortsættelse og videreførelse af tidligere konciler, eller man skal se det som et nybrud. Det er bemærkelsesværdigt, at Ratzinger som pave har advokeret meget intensivt for den kontinuerlige tolkning.³⁷⁰ Han blev ellers i 1962 set på som en

³⁶⁷ Christensen, Hans. 2013: 40-43.

³⁶⁸ Vallquist, Gunnel. 1969. Bind I: 90.

³⁶⁹ Katolsk Ugeblad 1960. Nr. 50. 9.december: 9. (NC).; Christensen, Hans. 2013: 43.

³⁷⁰ Benedikt XVI. 2005: On the one hand, there is an interpretation that I would call "a hermeneutic of discontinuity and rupture"; it has frequently availed itself of the sympathies of the mass media, and also one trend of modern theology. On the other, there is the "hermeneutic of reform", of renewal in the continuity of the one subject-Church which the Lord has given to us. She is a subject which increases in time and

forny og rebel.³⁷¹

Ottaviani forsatte, idet han imødegik den kritik, der påpegede, at skemaet manglede inspiration fra den dengang nyere teologi. Han mente, at et koncil skulle afspejle inspiration fra århundreders teologi og ikke en nymodens skole, som måske ikke ville vise sig frugtbar. Til dette vil jeg indvende, at kirkehistorisk set findes der rigtig mange eksempler på konciler, der har taget stilling enten for eller imod en på deres tid teologisk strømning.

Endelig påberåbte Ottaviani sig det store arbejde, som var udført af så mange kompetente personer tilknyttet kommissionerne. Det var præcis en sådan udtalelse, Congar frygtede, at blive taget til indtægt for.³⁷² I min korrespondance med Jean-Pierre Duclos gav denne udtryk for en lignende skepsis:

Da jeg senere blev udnævnt som Enhedssekretariatets kontaktperson for Skandinavien, fik jeg besked: " Vi vil henvende os til Dem når vi mener at have brug for det." Er det nødvendigt at sige, at jeg ikke hørte videre. Da jeg besøgte Sekretariatet i Rom, var det eneste resultat en fornem plads ved næste onsdagsaudiens. Vatikanets postvæsen virker kun udadtil.³⁷³

Derefter overtog Garofalo introduktionen, som han læste højt. Ifølge den var det hævet over enhver tvivl, at koncilets første og umiddelbare opgave bestod i læremæssige udtalelser, så den katolske tro skulle kunne lyse op i hele dens pragt i stedet for at blive formindsket eller forvredet.

Man bragte for at understøtte dette synspunkt et citat fra Johannes XIII's åbningstale til koncil: " Det er det økumeniske koncils vigtigste opgave at værne om den kristne læres hellige arv og forkynde den med øget styrke". Der var på ingen måde tale om citatfuske, men derimod om åndelig uredelighed, idet forfatteren til denne indledning, Ottaviani, helt så bort fra, hvad budskaberne i åbningstalen var. Da jeg mener denne tale af Johannes XXIII er en kirkehistorisk milepæl, bringer jeg et fyldig uddrag af den taget fra Katolsk Ugeblad, hvor også danske katolikker blev gjort bekendt med den:

develops, yet always remaining the same, the one subject of the journeying People of God.

Der var engang et koncil. 2013: 55-57.

³⁷¹ Vallquist, Gunnel. 1969. Bind I: 94-95.

³⁷² History of Vatican II 1995. Bind I: 177.; Congar 2012: 13.; Christensen, Hans. 2013: 43-44.

³⁷³ Christensen, Hans. 2013: 47.

Det er det økumeniske koncils vigtigste opgave at værne om den kristne læres hellige arv og forkynde den med øget styrke. Denne lære omfatter hele mennesket, som er dannet af legeme og sjæl. Eftersom mennesket er en pilgrim på jorden, formaner denne lære det til altid at stræbe mod Himmelen.

Kristus har sagt: »Søg først Guds rige og hans retfærdighed...« (Mathæus 6,33). Ordet »først« betegner den retning, i hvilken vore tanker og vore kræfter skal bevæge sig. Vi må imidlertid ikke overse den anden del af Vor Herres opfordring - nemlig: »...så skal alt det andet gives jer i tilgift«. I virkeligheden har der altid inden for Kirken været mennesker - og det er der den dag i dag - som af al deres evne søger at praktisere den evangeliske fuldkommenhed, men ikke glemmer at gavne det samfund, de lever i. Det er fra deres vedvarende eksempel og deres barmhjertighedsgerninger, de mest værdifulde og ædle bestræbelser inden for vort samfundsliv får deres styrke og grokraft.

For at dette budskab kan øve indflydelse på menneskehedens aktivitet i dens mangfoldighed - såvel i det enkelte menneskes, som i familiernes og samfundets liv - er det først og fremmest nødvendigt, at Kirken aldrig fjerner sig fra den hellige arv af sandhed, den har modtaget fra fædrene. Den må dog på samme tid have øjet fæstet på det nærværende, på de nye vilkår og nye livsformer, som kendetegner den moderne verden, og som har åbnet nye veje for det katolske apostolat. Af den grund har Kirken ikke med ligegyldighed betragtet det vældige fremskridt, som skyldes menneskeåndens forskning, og den har ikke været sen til at vurdere den efter fortjeneste, men idet den følger disse udviklinger, forsømmer den ikke at formane mennesker til at løfte deres øjne til Gud, al visdoms og al skønheds kilde, som er hævet over den virkelighed, vi opfatter med vore sanser. Må de aldrig glemme den alvorlige befaling: »Herren din Gud skal du dyrke, og ham alene skal du tjene!« (Mattæus 4,10; Lukas 4,8), så det ikke skal ske, at en forbigående betagelse af de synlige ting vil hindre det sande fremskridt.

Ved åbningen af det andet Vatikankoncil er det som altid før indlysende, at Guds sandhed urokkeligt består. Som den ene tidsalder afløser den anden, ser vi i virkeligheden, at menneskelige meninger udskiftes og udelukker de foregående. Det sker ofte, at vildfarelser forsvinder lige så hurtigt, som de er opstået - som dug

for solen. Kirken har ofte bekæmpet disse vildfarelser. Den har ofte med stor strengthed fordømt den, men i vore dage foretrækker Kristi brud at ty til barmhjertighedens medicin fremfor at bruge strengthed.

Kirken ved, at den imødekommer nutidens behov ved at fremhæve sin læres gyldighed og ikke gennem fordømmelser.

Idet den katolske kirke med dette økumeniske koncil løfter den religiøse sandheds fakkel, ønsker den at vise sig som en kærlig moder for alle - at være mild, tålmodig, barmhjertig og god mod dem, som er adskilt fra den. Den siger til menneskeheden, der er plaget af så mange vanskeligheder, som Peter sagde til den fattige mand, der tiggede en almisse fra ham: »Sølv og guld har jeg ikke, men hvad jeg har, det giver jeg dig. I Jesu Kristi Nazaræerens navn, stå op og gå« (Apostlenes Gerninger 3,6). Kirken tilbyder med andre ord ikke nutidens mennesker rigdomme, der foregår, og den lover dem heller ikke blot en jordisk lykke. Men den rækker dem den guddommelige nådes goder, som, idet den hæver dem til Guds børns værdighed, er den mest virksomme hjælp til at leve et mere menneskeligt liv.

Kirkens omsorg for at udbrede og forsvare sandheden har sin begrundelse i den kendsgerning, at det er Guds plan at frelse alle mennesker og føre dem til Sandhedens erkendelse (1.brev til Timoteus 2,4).

Den katolske kirke betragter det derfor som sin pligt at arbejde aktivt på at fuldkomme enhedens store mysterium, som Jesus Kristus indtrængende bad sin himmelske Fader om aftenen før sin offerdød.

Almægtige Gud! Vi sætter al vor lid til dig og stoler ikke på vor egen styrke. Se i nåde på din kirkes hyrder. Måtte lyset fra din himmelske nåde hjælpe os til at tage beslutninger og forme love.

Jesus Kristus, vor dyrebareste Frelser, folkeslagenes og alle tidsaldres udødelige konge, være kærlighed, magt og ære i al evighed. Amen.³⁷⁴

Det er rigtigt, at Kirken har et budskab om kærlighed og sandhed og om omvendelse, frelse, forløsning og tilgivelse, som det ikke må svigte eller forfladige. Men lige så rigtigt er det, at Kirken er til for menneskets skyld og derfor er skyldig at finde ham/hende, hvor han eller hun er.

Vildfarelser forsvinder oftest som dug for solen, og hvis det er Guds kirke, så skal den nok klare sig. Tiden er ikke til fordømmelse, men til forkyndelse, der indebærer at mennesker både som samfund og som individ med evner og udvikling tages alvorligt – det er ensbetydende med ikke at glemme det samfund, vi lever i. Den katolske Kirke skal være mild, tålmodig, barmhjertig og god mod dem, som er adskilt fra den. Naturligvis søger man enhed men ikke nødvendigvis enighed. Læg mærke til, at der

³⁷⁴ Katolsk Ugeblad. 1962. Årgang 110. Nr. 43. 26. oktober 1962: 10-11.

for første gang ikke bliver talt om en tilbagevenden under den ene hyrde, Roms biskop! Der var hér tale om økumenisk nybrud.

Efter Ottavianis oplæste indlæg var det så kardinal Liénart tur til at begrunde sit "mihi non placet". Han konstaterede først, idet han gik tilbage til Tridentinerkoncilet, at Guds Ord er kilden til åbenbaringen. Teksten burde derfor have indeholdt overvejelser om Guds Ord som den egentlige kilde til hele åbenbaringen. Liénart spurgte, om ikke det ville have været passende netop for koncilet på særlig måde at ære og værdsætte Guds Ord, navnlig når man betænkte, hvor stor betydning Guds Ord har for vore adskilte brødre. Dermed ville det blive gjort klart, at koncilet i samme grad som vore adskilte brødre værdsatte Guds Ord, som aldrig vender

tomhændet tilbage til Gud, fordi der altid følger nåde med det – en nåde, der hos hver enkelt af os åbner vore hjerte for, hvad der bliver sagt.

Vi ser hér, hvorledes Liénart blander klare økumeniske perspektiver ind i sit indlæg. Ved slutningen af sin tale sagde Liénart, at vores tro ikke baseres på skolastiske argumenter men på hvert ord af Guds mund.

Derefter tog kardinal Döpfner ordet. Hans ”non placet” var begrundet i tre forhold:

For det først den sproglige iklædning skemaet havde. Lidt ironisk gav han Ottaviani ret i, at det er en præsts første pligt og opgave at forkynde sandheden. Hvordan den forkyndes er derimod forskellen. Döpfner kunne ikke høre ”den gode hyrdes” stemme, der kalder sine får ved navn, og hvis stemme de genkender, men derimod en skolemesters røst.

For det andet var der kun én enkelt kilde: selve åbenbaringen – Guds Ord. At tale om to kilder var ikke noget oprindeligt. Det var ukendt tale for Fædrene, for skolastikerne, for selve sankt Thomas (Aquinas) og for alle økumeniske konciler. Det så ud til at ”to-kilde-teorien” var opstået i forrige århundrede.

For det tredje var der ingen grund til at ”fornærme” adskilte brødre med en teori, som ikke engang alle katolikker var enig i, eller en diskussion, som måske var vigtig for fire hundrede år siden men ikke aktuelt. Den foreslåede doktrin angående forholdet mellem inspiration og Skriftens ufejlbarlighed var så rigtigt formuleret, at den i al for høj grad ville lægge hindringer i vejen for den frie forskning.

Kardinalerne Liénarts og Döpfners kritik blev umiddelbart afløst af tre forsvarstaler leveret af kardinalerne Ruffini, Siri og Quiroga y Palacios [Santiago di Compostella] – alle tre medlemmer af Den centrale forberedende Kommission. Deres hovedargumenter gik ud på, at meget arbejde var lagt i forberedelsen af dette skema, at paven selv havde sagt god for det som grundlag for debatten, at udarbejdelse af en ny tekst ville forsinke koncilets arbejde betydeligt, at skemaet behandlede emner af fundamental karakter og endelig de farer, der ellers kunne være for modernistiske tendenser.

Vi ser hér, hvordan begrebet ”Modernisme”, navnlig efter at Pius X i 1910 havde indført ”Antimodernisteden”, blev hæftet på alle, der nægtede at

antage et strengt konservativt standpunkt til omstridte problemstillinger.³⁷⁵
Eden forblev i kraft indtil 1967.³⁷⁶

Derefter talte kardinalerne Léger, König, Alfrink, Suenens, Ritter, Bea, Maximos IV Sayegh, Manek og Soegijapranata (begge på vegne af de indonesiske biskopper – inspirationen kom nok fra Pieter Smulders, som de havde inviteret med som deres teologiske rådgiver).³⁷⁷

Komonchak uddrager af disse taler fire hovedargumenter imod ”De fontibus Revelationis” hér gengivet i kortere form:

1. Man forsøger at favorisere en teologisk retning på bekostning af en anden, idet man bygger en argumentation hovedsagelig på kirkelige dokumenter fra de to sidste århundreder.
2. I forhold til ”Divino afflante Spiritu” spores der ingen udvikling – tværtimod lægges der hindringer i vejen for forskere.
3. Skemaet er ikke økumenisk. Det gentager blot gamle standpunkter fra modreformationens og antimodernismens tidsalder.
4. Skemaets temaer synes ikke at afspejle den pastorale omsorg, der var begrundelsen for Johannes XIII’s indkaldelse til et koncil.

Det sidste argument fik Congar til i sin dagbog at ønske, at Johannes XIII selv ville komme på banen, så man kunne blive klar over, hvad han mente, siden både modstandere og tilhængere af skemaet kunne referere til ham.³⁷⁸

Som vi skal se reagerede Johannes XIII på en, synes jeg, meget klog måde efter afstemningen. En indblanding fra hans side ville på dette tidlige tidspunkt nemt have ført til en gentagelse af det ultramontanistiske slogan ”Rom har talt” og dermed have undermineret koncilets autoritet.

Det er ikke uinteressant og nok så vigtigt for den historiske korrekthed lige at se på, hvad de forskellige modstandere lagde vægt på. Derfor denne opgørelse:

Liénart lagde vægt på argument 3 og 4.

König brugte argument 1 og udtalte sig stærkt om 2, idet han talte om regression i forhold til ”Divino afflante Spiritu”.

³⁷⁵ Schatz 2008: 127; McBrien 1987: 296; Se desuden ”Antimodernismen” i 1.del.

³⁷⁶ Grane 1982: 200

³⁷⁷ Jeg usikker på, om det indonesiske nationalsymbol kardinal Soegija Pranata (som han også kaldes) rent faktisk talte i denne forbindelse. Han havde været helbredsmæssigt svækker siden 1950erne og dør året efter i 1963.

³⁷⁸ Congar, Yves OP. 2012: 170.

Alfrink talte ud fra argument 1 og 4.

Suenens erkærede sig enig i alle fire synspunkter. Det interessante ved hans indlæg var imidlertid, at han som den første foreslog, for at Koncilet kunne kom ud af sit dødvande, at når hovedargumenterne var hørt, skulle man stemme om skemaet fremtid. Suenens holdt det historisk langvarige Tridentinerkoncil (tre samlinger fra 1545 til 1547, 1551 til 1552 og 1562 til 1563) op som skræmmebillede.

Ritter lagde hovedvægten på argumenterne 2 og 4.

Bea brugte alle synspunkterne undtagen nr. 2 i sin modstandstale.

Maximos IV Sayegh adresserede forsamlingen på fransk eftersom latin ikke var hans kirkesprog. Han angreb skemaet ud fra alle fire pointer.

Manek brugte 1 og 4.

Koncilet i Trento af Matthias Burgleichner (Østrigske statsarkiver). Fra det 16. århundrede.

Ifølge Vallquist var reaktionerne fra to hovedpersoner: Paven i dag efter mødet: »Dette var konciliets store dag!«

Ottaviani i dag efter mødet, da en eller anden kondolerer: »Sumus cum Petro, et sub Petro, etiam in summo periculo constituto - vi står med Petrus, og under Petrus, også når han befinder sig i den største fare«. ³⁷⁹

Man ihukommer hans valgprog: ”Semper idem”.

Den 16. november talte tolv til fordel for skemaet, medens otte ville

³⁷⁹ Vallquist, Gunnel. 1969. Bind I: 93.

forkaste det. Kardinal Tisserant bad om, at den opblomstring, som bibelstudierne havde oplevet efter Pius XII's "Divino afflante Spiritu", ikke skulle ødelægges af det foreliggende skema. Ærkebiskop Bengsch fra Berlin sagde, at han ikke kunne komme hjem med sten i stedet for brød til sin kirke, der levede under det kommunistiske regime, og som forventede hjælpende ord og trøst og en økumenisk indstilling fra Koncilets side.

Den franske ærkebiskop Emile Guerry fra Cambrai gjorde sig til talsmand for kompromisser mellem de to fløje, for som han sagde: "The unity of the Council is a primary good, to be sought by all in the truth and in the love of Jesus Christ". Konsensus var i det hele taget et meget højt ønske navnlig blandt de franske biskopper, der så noget skævt til de tyske og nordeuropæiske kolleger, som de opfattede som direkte konfrontationssøgende. I 2013 ser Duclos det som et problem, at flere af koncilteksterne "mere (er) et resultat af ønsket om at opnå konsensus end af at skabe en syntese af modstridende synspunkter".³⁸⁰ Det var så en tendens adskillige franske biskopper forsøgte at promovere og i flere tilfælde lykkedes med, dog mener jeg, at Konstitutionen om Åbenbaringen i al væsentlighed blev friholdt for kompromisser.

Lederen af de britiske benediktinere, abbed Christopher Basil Butler, angreb skemaet for at skildre Den hellige Skrifs inspiration og troværdighed på en sådan måde, at det gav indtryk af en bibelsk "docketisme" i en tid, hvor det, de troende har brug for at høre "from us is that Scripture is the Word of God, an inspired and trustworthy Word, written by men in a human language. Whatever more we might say on this would not be "for building up" of the people, but "for the destruction" of Catholic experts. And this would cause scandal to our more intelligent lay people [...]".

Den 17. november 1962: Ni talte for skemaet; otte imod; én hverken for eller imod. Det mest bemærkelsesværdige den dag var uden tvivl en skarp ordveksling mellem kardinalerne Döpfner og Ottaviani. Döpfner gik ind for en fuldstændig forkastelse af "De fontibus revelationis" ikke mindst, fordi ingen tilsyneladende havde haft held med at trænge igennem til Den teologiske Kommission. Ottaviani svarede, at Döpfner måtte være dårligt informeret, – en frækhed taget i betragtning, at Döpfner havde siddet i Den centrale forberedende Kommission siden 1960 – for alle, der ville, havde

³⁸⁰ Der var engang et koncil. 2013: 28-29.

fået mulighed for at få taletid på plenarmøderne i Den forberedende teologiske Kommission, hvor alt blev afgjort ved flertalsafgørelser. Ottaviani synes at have glemt, at på nær Den forberedende Liturgikommission, var det lykkedes kuriemedlemmerne i praksis at vinde meget tæt på fuld kontrol over de forberedende kommissioner på trods af Johannes XIII's udtrykkelige ønske om, at koncilet ikke skulle styres af Kurien.³⁸¹ Som vi har set tidligere, blev Congars forslag, der var sendt til Den forberedende teologiske Kommission, køligt og yderst sparsomt kommenteret. Parente tog over efter Ottaviani. Denne gang fik han taletid ikke som medlem af Kurien, men som titulær ærkebiskop af Ptolemais (Ægypten), hvilket fik Congar til noget syrligt at bemærke i sin dagbog, om ikke Parente skulle tage at flytte hjem til sit eget bispedømme!³⁸² Parente forsøgte at overbevise forsamlingen om, at det ville være formålstjenligt at stemme om de enkelte emner i skemaet hver for sig. Inden han blev afbrudt, såede han tvivl om Geiselmann's forskning angående Tridentinerkoncilet ved at henvise til en artikel fra 1959 skrevet af en H. Lennerz S.J., som angiveligt skulle imødegå Geiselmann. Det interessante er imidlertid, at nærlæser man Lennerz, satte han ikke spørgsmålstegn ved, at Tridentinerkoncilet stadfæstede, at Åbenbaringens kilde blev viderebragt i Skriften **og** traditionen (in libris scriptis et sine scripto traditionibus (se afsnit 3.05)) - **ikke** enten dels i Skriften eller dels i Traditionen (partim – partim), men Lennerz konstaterede, hvad rigtigt er, at det, der efterfølgende blev forkyndt var en fordrejning – bevidst eller ubevidst, stiltiende eller fremmet med vilje – der som modreformatorisk træk anførte Traditionen som en selvstændig åbenbaringskilde.³⁸³

³⁸¹ Christensen, Hans. 2013: 41+48; History of Vatican II, vol. I. 1995: 160-161.

³⁸² Congar, Yves OP. 2012: 181.

³⁸³ H. Lennerz, S.J., "Sine scripto traditiones," *Gregorianum*, XL (1959), 624: The title of the dogmatic decree of the fourth session of the Council of Trent is "The Sacred Books and the traditions of the apostles are received." If what was stated in a recent investigation be true, something happened to this decree, which is unique in the history of councils and their dogmatic decrees. For this decree, shortly after the Council, was no longer understood in the sense, which the Council gave it. The Catechism of the Council of Trent did not understand it correctly and the same is to be said of post-Tridentine theologians. For all erroneously thought that the doctrine of the Council was that the whole deposit of faith is not contained in Scripture, but that another font of revelation exists—that is, the unwritten tradition of the apostles—and that the Council had proposed this doctrine in opposition to the Reformers, who claimed that there is only one source of revelation, Scripture alone. And perhaps it can be noted not without reason: That all the theologians erred in this way could hardly remain unknown to the *magisterium* of the Church. Nothing is known whereby the Church noted or corrected

Den 19. november 1962 talte lige mange for og imod skemaet. I alt talte 18. Én tale skilte sig ud. Den blev holdt af den belgiske biskop Emiel-Jozef de Smedt, der, som medlem af Kommissionen for kristen Enhed, talte på vegne af denne kommission. Jeg vælger hér at bringe mit referat af talen. Talen i dens fulde ordlyd i Komonchak's engelsk oversættelse findes under Appendix III, fordi den er et enestående vidnesbyrd om de tanker, kredsen omkring kardinal Bea gjorde sig om, hvad økumeni var og betød for Den katolske Kirke i begyndelsen af 1960'erne. Endelig giver talen et godt indtryk af den retoriske tone og de forholdsvis vide rammer, fædrene benyttede sig af.

Biskop de Smedt begyndte med at konstatere, at mange hidtidige talere havde vurderet de foreliggende tekster ud fra en økumenisk betragtning. Interessen var der åbenbart, men de modsatrettede konklusioner tydede på, at man definerede begrebet "økumeni" forskelligt. Enhedssekretariatet så sig selv som et serviceorgan og ville i den egenskab gerne formidle en klar definition af, hvad begrebet "økumeni" i det pavelige Enhedssekretariat i 1962 kunne siges at indebære. For det første skulle man definere sin modpart som medkristen, men den egentlige lakmusprøve, på om noget kunne siges at være økumenisk eller ej, bestod i, om man kunne svare bekræftende eller benægtende på spørgsmålet, om det, man ønskede en dialog om, gavnede dialogen mellem katolikker og ikke-katolikker. Man kunne spørge, om denne "prøve" var noget nyt? De Smedt sagde, at den forståelse af økumeni som kommunikation eller dialog var en metode, et værktøj, som man (katolikkerne) var blevet bevidst om i løbet af de sidste årtier inden koncilet. Tiden forinden skildrede de Smedt som et par århundrede, hvor glasklare definitioner af egne dogmer udtrykt i egne traditionelle terminologier – for Den katolske Kirke oftest i skolastiske

this "error" and opposed the "true" doctrine to the common teaching of theologians. Can we suppose that the Church at least tacitly approved this erroneous doctrine of theologians, or must we say that the Church also was ignorant that what the theologians taught was not the true doctrine of the Council? Can we say this error persisted for four centuries in the Church, and finally in our time the true sense of the decree has been discovered?

Taget fra: <http://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?recnum=3355>

begreber – havde både for katolikker og ikke-katolikker rejst palisader af misforståelser og mistro.

Man havde i Enhedssekretariatet bemærket, hvad man også i dag kan læse ud af de afholdte taler, at en del af fædrene mente, at økumenisk var synonym med svækkelse af egne dogmer, for at gøre dem mere ”spiselige” for ikke-katolske kristne. De Smedt påpegede, at intet kunne være mere forkert, for hvorledes skulle andre forstå den katolske tro, hvis ikke vi bekender den fulde sandhed, som katolikker ser den. Det økumeniske består i at præsentere egne synspunkter, så de kan forstås korrekt og præcist af modparten. Det ville kræve kendskab til de forskellige ikke-katolske måder at tænke teologi på – også, hvad disse ikke-katolske kristne tænkte om katolikker og de fejl, de så hos dem. Foruden den vigtige definition af det økumeniske, som det der fremmer dialogen, kom de Smedt med en mindst lige så vigtig udtalelse om, hvad økumeni ikke gik ud på: ” Ecumenical dialogue, therefore, is not deliberation or discussion on how to bring about union; it is not a Council of union, nor an attempt at conversion. It is, for each party, a serene, objective, lucid, and psychologically adapted witnessing to one's own faith”. Når han umiddelbart herefter henviste til pavens ønske om, at koncilet skulle anvende den økumeniske metode, så ser man klart linien tilbage til Johannes XXIII’s åbningstale, som jeg allerede har påvist, helt usædvanligt udelod de ellers sædvanlige bemærkninger om, at adskilte brødre og søstre bør vende tilbage under den ene hyrde. De Smedt gik herefter over til at besvare det oplagte spørgsmål om, hvorfor skemaerne fra de forberedende kommissioner ikke allerede var gennemarbejdet ud fra en økumenisk synsvinkel, når nu Johanne XXIII havde sørget for, at Enhedssekretariatet havde fået tilført de bedste specialister indenfor det økumeniske område. Det var meget overraskende for mig at læse, hvorledes de Smedt ganske åbent foran alle de delegerede og observatører udstillede Den teologiske Kommission som en i enhver henseende umulig størrelse at samarbejde med. Jeg har tidligere gjort rede for modsætninger navnlig mellem de to formænd, Ottaviani og Bea.³⁸⁴ Det var navnlig dengang sjældent, at interne konflikter i den ellers lukkede Kurie blev kendt i en større kreds. Man kan ikke udelukke at de Smedt hér blev sendt i byen af Bea, men frustrationerne over Den Teologiske Kommission med Ottaviani og Tromp

³⁸⁴ Christensen, Hans. 2013: 41-42.

i spidsen var udtalt også i de øvrige forberedende kommissioner.³⁸⁵ Dommen over ”De Fontibus Revelationis” var, at skriftet i bemærkelsesværdig grad manglede en økumenisk tone, hvilket ville betyde, at hvis skemaet blev vedtaget, ville det være til stor skade, ja ødelæggende for den økumeniske dialog, tilstedeværelsen af observatørerne ellers var et synligt tegn på.

Vallquist, der refererede dele af de Smidt’s tale, skildrede reaktionen således:

”[...] imod den broderlige forening af alle dem, for hvem vor Herre Jesus Kristus bad, at de alle måtte være eet.” Slutordene siges at have rørt adskillige til tårer, først og fremmest taleren selv. Det mærkedes også på de vældige bifaldsytringer, at hans ord var gået lige ind i flertallet. Og det siges nu i aften, at de har været afgørende for hele konciliets fremtid.³⁸⁶

3.12 Afstemningen for eller imod ”De fontibus Revelationis”

Den 20. november 1962 så ud til at blive en ”almindelig” debatdag, men allerede efter plenarmødet den forgående dag havde præsidiets besluttet sig for, at man ville afholde en afstemning om spørgsmålet: ”Bør debatten om dette skema fortsætte eller ej?”. Det var den formulering, man i præsidiets blev enige om at præsentere for koncilmødets medlemmer for at forsøge at bringe konciliet ud af dødvande.³⁸⁷

Der findes en del tilsyneladende divergerende opfattelser af, hvordan det kunne ske, at det åbenlyst upopulære skema ikke kunne samle 2/3 flertal imod skemaet. Når man sammenkører oplysningerne fra Congar, Vallquist og Guisepe Ruggieri (forfatter til det afsnit i History of Vatican II, vol. II. 1997 der omhandler denne begivenhed), udkrystalliseres der et billede af stor forvirring omkring, hvad man egentlig stemte om. Den ”pæne” version lød, at for at præsidiets skulle holde sig til sit mandat, der gav det mulighed for at kunne stoppe en fortsat debat, blev det oprindelige spørgsmål ”Skal debatten om skemaet fortsætte eller ej?” ændret til ”Skal

³⁸⁵ History of Vatican II 1995. Bind I: 173-174.

³⁸⁶ Vallquist, Gunnel. 1969. Bind I: 106.

³⁸⁷ History of Vatican II, vol. II. 1997: 262.

debatten afbrydes?'.³⁸⁸ De, der ville stemme for skemaet skulle stemme nej, de som var imod skemaet skulle stemme ja! Ruffini forklarede (ifølge Congar efter at afstemningen havde fundet sted), hvad man stemte om, og elleve minutter senere forsøgte Felici sig med en forklaring overfor de noget forvirrede fædre, der i flere tilfælde forlangte at få deres stemmeseddel igen for at stemme om.³⁸⁹ Felici annoncerede ifølge Joseph A. Komonchak's undersøgelser flere gange, at de, som måtte have stemt forkert på grund af misforståelser, kunne få udleveret en ny stemmeseddel. Efter min mening er Komonchak nået frem til den bedste forklaring på den kryptisk stillede spørgsmål: Skal debatten om skemaet, Den dogmatiske Konstitution, *De fontibus revelationis*, afbrydes og afsluttes? (Ja, betød skemaet tages af bordet – altså nej til skemaet). I følge afstemningsreglerne skulle ethvert stillet forslag kunne mønstre et kvalificeret flertal på mindst 2/3 jastemmer for at blive vedtaget. Ved at stille spørgsmålet således skulle modstanderne (nejsigerne, der altså skulle stemme ja) mønstre et flertal på to tredjedele. Hvis derimod spørgsmålet havde lydt: Ønsker du, at debatten om teksten skal fortsætte? – så ville blot godt en tredjedel af de delegerede kunne få skemaet trukket tilbage, idet det så var tilhængerne af skemaet, det skulle udgøres af mindst to tredjedele.³⁹⁰ Congar fik af pater Roberto Tucci S.J., der havde med Vatikanets pressetjeneste at gøre, at vide at ordlyden stammede fra kardinal Ruffini.³⁹¹ På beskrivelserne kan man fornemme den totale forvirring, der må have hersket i Aulaen.³⁹² Formentlig i et forsøg på at dæmpe gemytterne blev afstemningsspørgsmålet oversat og læst op på moderne sprog. Samtidig med at stemmeoptællingen pågik, fortsatte debatten om skemaet. Efter otte indlæg, hvoraf de syv var positive for skemaet, annoncerede Felici, at afstemningsresultatet ville blive offentliggjort den følgende dag. Hen imod slutningen på dagens debat sagde kardinal Frings, der åbenbart var af en

³⁸⁸ Johannes XXIII har sikkert ment, at en debat ikke burde kuldsejle på grund af visse kuriemedlemmers uvilje mod reformer. Den 6. december 1962 besluttede Johannes XXIII derfor at give præsidiets beføjelse til at foreslå forsamlingen at afslutte en debat, såfremt den forekom at være udtømt. Baggrunden var, at det var lykkedes de omkring 3% af koncildeltagerne, der var utilfredse med de reformer, liturgiskemaet lagde op til, at bemægtige sig taletid svarende til cirka 40% af debatten i Aulaen. Christensen 2013: 72 - 75.

³⁸⁹ Congar 2012: 195-196; Vallquist 1964: 106-108; History of Vatican II 1997. Bind II: 262-263.

³⁹⁰ Komonchak, Joseph A.. 2012: 24.

³⁹¹ Congar, Yves OP. 2012: 193.

³⁹² History of Vatican II, vol. II. 1997: 262.

anden mening end Felici, at præsidiets generalsekretær nu ville meddele afstemningsresultatet, hvorefter Felici proklamerede:

Since, unexpectedly, we have the result of the vote, by order of the most Eminent President, this result will be announced immediately.

Present and voting: 2209.

Placet votes, meaning that the discussion of the whole draft is to be interrupted: 1368.

Non placet votes, meaning the discussion is to continue: 822.

Null votes: 19.

The required two-thirds majority was 1473. Since, therefore, the Placet vote did not achieve this majority, it cannot be in possession. Therefore, by order of the President, the discussion of the draft on Revelation will be continued.³⁹³

Altså et flertal på 62%, men 4,6% manglede i at give to tredjedels flertal. Afstemningsresultatet var særdeles problematisk selv for de ”sejrrige” tilhængere af ”De fontibus Revelationis”, for hvordan skulle skemaet selv med nogle ændringer kunne blive vedtaget med et så stort flertal imod sig. Resultatet kunne heller ikke holdes hemmeligt, og Gunnel Vallquist kendte det da også, inden hun deltog i Vatikanets pressemøde:

Tydeligvis var det bestemt, at denne dag skulle stå i fuppets tegn. Da vi var forsamlet i pressebureauet for at få dagens meddelelse en halv times tid efter, at mødet var afsluttet, vidste vi allerede besked om afstemningsresultatet. Men pressebureauet derimod ikke! Nej, vi får at vide, at de fleste talere i dag havde været for schemaet(!) - imod dette er der måske ikke noget at indvende, hvis man bare de andre dage, hvor forholdet havde været det modsatte, havde sagt det, men nej da! Hvordan de fleste af dagens talere har forholdt sig, ved man bare ved at se deres navne og nationalitet: fem italienere, to spanske, en polsk, tre sydamerikanere, en fra Canada . . . Nå, videre i dagens communiqué: »Kort før mødets afslutning meddeltes afstemningsresultatet. Af det fremgik det, at behandlingen af schemaets enkelte kapitler skal fortsætte« *Af denne communiqué* fremgik, for eventuelt naive læsere, at en stor majoritet havde stemt for schemaet. Ingen som helst oplysning om tallene!³⁹⁴

Det er tydeligt, at Vallquist ikke nærrede den største tiltro til Vatikanets demokratisk indstilling.

Hjemme i Danmark bragte Katolsk Ugeblad følgende skildring af forløbet:

Et forslag blev afvist

Før afstemningsresultatet vedrørende liturgiskemaet var blevet kendt (onsdag den 14. november) havde koncilmødets fædre fået andet at tænke på. Emnet Skriften og

³⁹³ Komonchak, Joseph A.. 2012: 22.

³⁹⁴ Vallquist, Gunnel. 1969. Bind I: 107-108.

Traditionen var kommet på dagsordenen. Det er kardinal Ottaviani, der har været formand for den teologiske kommission, og det tilkom derfor ham at fremlægge skemaet for forsamlingen.

Italienerne, kardinal Ruffini (Palermo) og kardinal Siri (Genova) sluttede op om forslaget, og ligeledes to spaniere - dog med visse forbehold.

Men så rejste kardinal Liénart sig og erklærede: »Hoc schema mihi non placet!«, hvilket betyder: »Dette skema kan jeg ikke bifalde«. I de følgende indlæg blev Ottavianis tale og hele hans skema udsat for en streng analyse: »Rejiciendum« -- »Skemaet må forkastes«, erklærede kardinal Ritter, St. Louis, USA. På linie hermed lå indlæg fra kardinalerne Léger, Montreal, Suenens, Belgien, Frings, Köln og König, Wien. Og patriark Maximos IV fandt, at skemaet repræsenterede et »indskrænket, negativt og polemisk standpunkt«, mens kirkefolket ønsker »milde og positive fremgangsmåder, som kan nære dets kristne liv og forberede vejen for en økumenisk dialog«. Hertil sluttede kardinal Bea sig. Skemaet præciserede udtrykkeligt Traditionens plads i Kirken og gik langt videre end det bevidst anti-lutherske Tridentiner-koncil. Skemaet harmonerede ikke med nutidig teologi og det, der for eksempel doceres på det pavelige bibelinstitut i Rom eller på bibelhøjskolen i Jerusalem. De følgende dage trådte imidlertid adskillige frem, som forsvarede skemaet, og diskussionen var ivrig. Det blev snart klart, at man måtte finde frem til et kompromis.

Tirsdag den 20. november blev forsamlingen stillet overfor det spørgsmål, om skemaet helt skulle forkastes. Ja-stemmerne (for afvisning af skemaet) var i overvægt (1368 mod 822), men der manglede endnu ca. 100 stemmer i det nødvendige to trediedels flertal. I denne situation henvendte man sig da til paven, som forordnede debattens ophør. En helt ny kommission blev nedsat, og den fik til opgave at opsætte et nyt skema. Kommissionen tæller medlemmer af den oprindelige kommission, men også repræsentanter for Sekretariatet for de Kristnes Enhed og flere af det gamle forslags kritikere.³⁹⁵

Katolsk Ugeblads læsere blev hér informeret om, at skemaet understøttede Traditionen på en måde, der ikke var forenelig med nyere teologi, som den blev udtrykt via dominikanernes ”École biblique de Jérusalem”, hvis revolutionerende nyoversættelse ”Jerusalembiblen” var kommet i 1949, og jesuitternes undervisning på Det pavelige Bibelinstitut.³⁹⁶ De to ordner nævnes ikke, men næppe nogen dansk katolik var i de år i tvivl om denne sammenhæng, især fordi dominikanerne i de år havde et blomstrende kommunitet i Ordrup og jesuitterne drev Sankt Knuds Skole på Vesterbro og Niels Steensens Gymnasium på Østerbro. Det kan undre noget, at Katolsk Ugeblad ikke meldte klart ud, at Lateranuniversitetet i høj grad repræsenterede den skole, der ud fra de antimodernistiske principper ivrigt støttede ”De fontibus revelationis”. Et centralt punkt i denne

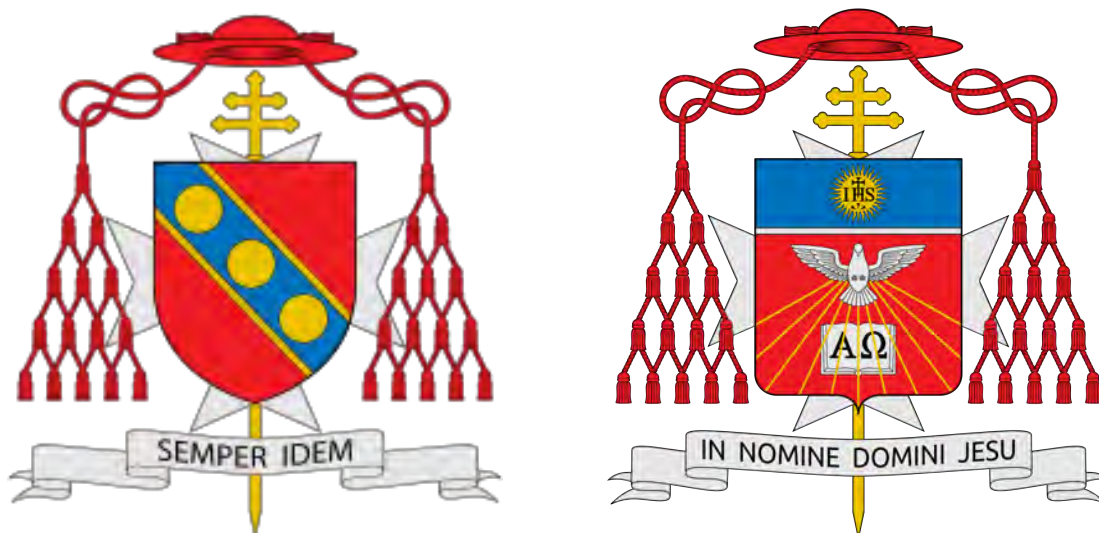
³⁹⁵ Katolsk Ugeblad 1962. Julen. Uddrag af en ”samlet redegørelse for begivenhederne på Koncilets plenarmøder, som de er forløbet ifølge meddelelser fra den særlige pressetjeneste og fra vor korrespondent”.

³⁹⁶ Christensen, Hans. 2013: 20.

antimodernisted var påstanden om den romerske traditions uforanderlighed.³⁹⁷

3.13 Johannes XXIII griber ind

Den følgende morgen tog Felici med det samme ordet og meddelte, at den ærværdige (augustus) biskop (Pontifex) havde besluttet at nedsætte en ny kommission, hvis medlemmer skulle komme både fra Den teologiske Kommission og fra Enhedssekretariatet.

Kardinal Alfredo Ottaviani: Altid den samme. Kardinal August Bea: I heren Jesu navn.

Tre dage senere den 24. november 1962 blev sammensætningen af denne nye kommission offentliggjort i L'Osservatore Romano: Kardinalerne Ottaviani og Bea som sideordnede formænd; Tromp og Willebrads som sekretærer; kardinalerne Liénart, Meyer fra Chicago, Lefebvre (den senere leder af det konservative skismatiske Pius X's Broderskab), Frings, Ruffini, Michael Browne (kuriekardinal fra Irland) og Quiroga y Palacios som medlemmer sammen med 25 fra Den teologiske Kommission og 12 fra Enhedssekretariatet. Danske katolikker fik "Åbenbaringskommissionen" uddybet således i Katolsk Ugeblad:

³⁹⁷ Se "Antimodernisteden" i 1. afsnit.

Koncilet i pavsen: flere kommissioner arbejder videre

[...]. I de næste måneder arbejder tillige en særlig kommission, der skal revidere det forkastede forslag angående Bibelen og traditionen. Dets to formænd er kardinalerne Ottaviani og Bea. Medlemmerne er kardinalerne Frings, Liénart, Ruffini, Meyer, Lefebvre og Browne samt alle medlemmer af Kommissionen for Tro og Moral, alle biskopper fra Sekretariatet for de kristnes Enhed og desuden abbed Minisci og flere rådgivende eksperter. [...].³⁹⁸

Teodoro Minisci var interessant, idet han repræsenterede en byzantinsk ritus i Den katolske Kirke.³⁹⁹

Der er mange ubesvarede spørgsmål angående Johannes XXIII's rolle i hele dette forløb. En ting er dog sikkert: Timingen var perfekt. Hvis han havde grebet ind tidligere eller måske senere, ville det kunne tolkes som en desavouering af Koncilet. Nu fremstod han som dets redningsmand! Idéen til en "Commissio mixta de revelatione" skulle angiveligt være kommet fra kardinal Bea. Kardinalsekretær Felici viderebragte idéen i et dokument til Johannes XXIII allerede den 21. november.⁴⁰⁰ Den 25. november overrakte 14 kardinaler med kardinal Urbani fra Venedig i spidsen et memorandum til Johannes XXIII, hvori de ganske vist takkede for den sammensatte kommission, men samtidig plæderede for en stærkere vægtning af Traditionen i forhold til Skriften, samtidig med at man gerne ville advare mod den moderne eksegeses farer.⁴⁰¹

Danske katolikker fik fortalt forløbet i Katolsk Ugeblad således:

Paven har grebet ind!

Ønsker reformer, opretter ny kommission vedrørende Bibelen og traditionen
Rom (KAP's korrespondent) Pave Johannes XXIII har for første gang siden koncilets åbning personligt grebet ind i forhandlingerne, idet han under hensyntagen til kritikken mod et kommissionsforslag vedrørende Bibelen og traditionen bestemte, at der skal oprettes en ny kommission og fremlægges et helt

³⁹⁸ Katolsk Ugeblad 1963. Nr. 1-2. 11.januar. Ansvarshavende Gunnar Martin Nielsen

³⁹⁹ Det var de unerede kirker med andre ritussprog end latin, der kort forinden var blevet brugt som "løftestang" for modersmålets indførelse i Koncilets nye liturgireform. Christensen, Hans. 2013: 51-52.

⁴⁰⁰ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 727.

⁴⁰¹ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 728, fodnote 261.

nyt forslag. Det er ensbetydende med, at paven i dette spørgsmål selv ønsker vidtgående reformer.

Efter at Vatikankonciliet i midten af november tog fat på behandlingen af det første rent teologiske punkt på sin dagsorden, har det, hvilket er åbenbart for alle, der kunne følge dets forhandlinger på nært hold, hurtigt forhandlet sig ind i en blindgade. Den forberedende kommissions arbejde og udkast var allerede på forhånd under stærk kritik. Det fik fra første dag en ublid og åbenhjertig behandling fra en imponerende række kardinaler og biskopper, blandt hvilke var nogle af Kirkens mest markante og indflydelsesrige skikkelser. En afstemning den 20. november afslørede, at det hårdt angrebne ”skema” egentlig hverken kunne leve eller dø, idet man ikke i første omgang kunne fremlægge de fornødne to-tredjedele flertal mod en fortsat drøftelse af det. Det forhindrer ikke, at en meget stor del af forsamlingen - man antyder 12-1300 biskopper - allerede på dette tidspunkt fandt en videre drøftelse ørkesløs. Så sent som den 20. november var man ikke kommet et skridt videre i enighed med det konservative mindretal, der kun har lidt eller slet intet at udsætte på forslaget.

Kritikken mod den forberedende kommissions forslag kom fra blandt andre kardinalerne Frings (Köln), Lienart (Lille), Alfrinks (Utrecht), König (Wien), Suenens (Malines), Ritter (St. Louis, USA), Bea (Sekretariatet for Kristen Enhed), Gracias (Bombay) og Rugambwa (RuandiUrundi). Hovedindhold af kritikken var dette: Forslaget er snævert i sine synspunkter, ufølsomt for såvel de ikke-katolske kristne, den moderne pastoralteologi og den øvrige teologiske forskning som for den moderne bibel-videnskab. Kommissionen havde trods talrige råd, henstillinger og ekspertudtalelser udarbejdet sit ”skema” uden at tage tilbørligt hensyn til dette materiale. Man forudså, at konciliet i de følgende uger skulle diskutere et udkast, som det allerede fra begyndelsen måtte anse for ubrugeligt og mislykket.

Pavens beslutning om at oprette en ny kommission, der skal skabe et forslag egnet til drøftelse, hilses med stor glæde i Rom. Siden Johannes XXIII holdt sin åbningstale den 11. oktober er denne afgørelse det hidtil klareste udtryk for hans faste vilje til målbevidst at fremme koncilets reformplaner og tilpasningen af den katolske tanke til vor tids problemer.⁴⁰²

3.14 Et nyt åbenbaringsskema udarbejdes men ikke uden problemer

Hvis nogen havde forstillet sig, at arbejdet i den nye ”Åbenbaringskommission” ville foregå i broderlig fordragelighed, så ville man blive slemt skuffet.

Et af stridspunkterne var udsagnet ”latius patet” – det forhold, at Traditionen er mere udbredt, går længere, indeholder mere, er åben for mere end Skriften. Bea bekæmpede udsagnet ud fra sit økumeniske

⁴⁰² Katolsk Ugeblad 1962. Nr. 48. 30. november.

standpunkt med en sådan heftighed, at han mente, at hvis ikke det lykkedes at finde en anden formulering, så skulle man hellere lade være med at sige noget om forholdet mellem Skrift og Tradition. Diskussionerne om "latius patet" varede fra december 1962 til marts 1963, da det endelig lykkedes Léger at få vedtaget en formulering, der i sin endelige udformning udsagde, at Tradition og Skrift "ikke er fremmede for hinanden, men derimod i tæt forbindelse med hinanden...". Nogle kirkehistorikere har set denne udvikling i marts 1963 som et historisk vendepunkt i Romerkirkens forhold til den økumeniske dialog.⁴⁰³ På den baggrund er det ganske interessant at iagttage, at Congar næsten hånligt gav udtryk for, at skænderiet om "latius patet" var af mindre betydning, fordi det efter hans mening havde som hovedformål at få fordømt Geiselmann, i forhold til det langt større problem han så i en udtalelse om, at Traditionen var underlagt "Magisterium" – altså læremyndigheden – frem for slet og ret Kirken.⁴⁰⁴

Den sammensatte kommission var ikke kun plaget af intern uenighed, men også udsat for groft eksternt pres og manipulation lige til det sidste. Så sent som i februar 1965 havde en gruppe, der kaldte sig "Coetus Internationalis Patrum", sendt deres meget konservative budskaber ud til en lang række koncildelegerede, idet de krævede større kontinuitet med katolsk lære – forstået som de foregående godt to hundrede års lære.⁴⁰⁵ Professorerne ved Bibelinstituttet svarede igen ved at kræve, at ordet "sancta" ikke blev sat i forbindelse med "traditio", og at bibelstudier skulle drives ikke så meget for at belyse uklare passager, men snarere for at få teksternes overordnede meninger frem.⁴⁰⁶

Endelig var der direkte indgriben fra "allerhøjeste sted". Hvem og om nogen øvede pression mod Paul VI, er absolut til debat. Der var et par

⁴⁰³ History of Vatican II, vol. II. 1997: 387-388.

⁴⁰⁴ Congar, Yves OP. 2012: 262.

⁴⁰⁵ Det skismatiske grundlag som fik nogle af disse konservative til at bryde med Den katolske Kirke finder man bl.a. i det referat Vallquist gav af en af bevægelsens pamfletter. Vallquist, Gunnel. 1969. Bind IV:146: "En appel kommer også fra Coetus Internationalis og er undertegnet af triumviratet Carli, de Proença Sigaud og Léfèbvre. De opfordrer til, at man skal stemme non placet på det meste. De siger at jøderne har forkastet evangeliet, og at de har kollektiv skyld i Kristi død, at kirkefædre og mange eksegeter også er af denne mening. [...] Man bør heller ikke tale om alle menneskers broderskab, der er forskel på dem som kun er skabt af Gud, og dem der desuden er døbt. Hele deklARATIONEN er uheldig, fordi den formindsker afstanden mellem den katolske kirke og andre samfund, forsinker hedningernes omvendelse og udslukker missionskaldene. Det er jo et fantastisk aktstykke, og vidste man ikke at disse hårdkogte fyre har så få meningsfæller, ville man forfærdes."

⁴⁰⁶ Congar, Yves OP. 2012: 717; History of Vatican II, vol. IV. 2003: 516.

breve fra hierarkiets top, hvoraf det ene af ukendte årsager aldrig blev modtaget af dem, det henvendte sig til. Der var problemer med de konservative, der nu var kommet i mindretal i arbejdsgruppen. ”Pavekortet” blev trukket adskillige gange både med og uden Paul VI’s vidne. Kardinal Siri brugte flere gange pavens navn, og vi ved fra en dokumenteret episode, at Paul VI bagefter ikke ville bekræfte Siri’s udlægning af en samtale, han havde haft med Siri.⁴⁰⁷ Rahner fortalte Congar om sine bekymringer for skemaet, – der i oktober 1965 stadig kaldtes ”De Revelatione” –, fordi Paul VI efter hans mening med sikkerhed ville gribe ind under indflydelse af Parente, Florit og Charue. Kardinal Suenens kunne konfirmere overfor samme Congar, at paven var optaget af spørgsmålet om Skrift og Tradition.⁴⁰⁸ Helmut Hoping mener, at det var ”die umstrittenen Interventionen des Papstes”, der førte til, at man for at tilfredsstille Paul VI’s ønsker foretog ændringer og tilføjelser:

I afsnit 9 om forholdet mellem Skrift og Tradition - tilføjelsen: ” dass die Kirche ihre Gewissheit über alles Geoffenbarte nicht aus der Heiligen Schrift allein schöpft“.

I afsnit 11 vedrørende Skriftens ufejlbarlighed - udsagnet “die Wahrheit, die Gott um unseres Heiles willen in heiligen Schriften aufgezeichnet haben wollte”.

I afsnit 19 om evangeliernes historicitet - tilføjelsen “deren Geschichtlichkeit sie [die Kirche, H. H.] ohne Bedenken bejaht”.⁴⁰⁹

Man tager nok ikke fejl, hvis man i disse sætninger tolker et ønske om en bevaret styrke af det romerske læreembedes autoritet. Paul VI viste sig ved flere lejligheder meget optaget af at opretholde sit embedes autoritet måske også ud over det rimelige.

At Paul VI i midten af 1960’erne gjorde sig fuldstændig klare overvejelser om læreembedets autoritet, kan man blandt andet se af begrundelsen for de valg, han mod et flertal i den af ham nedsatte kommission vedrørende ”kunstig” prævention traf i 1966, da han udarbejdede rundskrivelsen ”Humanae Vitae”:

»Hvis kirken kunne tage fejl (med hensyn til dette problem), ville der kunne rejses tvivl om det ordinære læreembedes autoritet i moralske spørgsmål. De troende kunne da ikke have tillid til læreembedets fremstilling af moralsk

⁴⁰⁷ History of Vatican II, vol. V. 2006: 289-296.

⁴⁰⁸ Congar, Yves OP. 2012: 811.

⁴⁰⁹ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 734.

belæring, specielt i seksuelle spørgsmål.« Spørgsmålet er ikke, om belæringen om fødselskontrol er »ufejlbar« (dvs. fri for fejltagelse) i overensstemmelse med de traditionelle kriterier for ufejlbarhed. »For hvis denne lære ikke i selve sit væsen er virkelig sand, så vil selve læreembedet forekomme at være tomt og nytteløst i ethvert moralsk spørgsmål.« Antagelsen synes her at være, at hvis kirken, eller en lignende moralsk institution, kan vise sig at tage fejl i dette vigtige spørgsmål, må dets bedømmelse i alle sager automatisk være upålidelige.⁴¹⁰

Citaterne stammede fra den mindretalsbetænkning, der blandt andet med trusler om autoritetstab ”overtalte” Paul VI til at gå imod flertallet.⁴¹¹

3.15 Dei Verbum

I det følgende vil jeg se nærmere på ”Dei Verbum”, Konstitutionen om Åbenbaringen, som blev den endelige vedtagne tekst.⁴¹²

De ”Jf.”, der er sat i parentes, er de jævnføringer konstitutionen selv anfører sat som tillæg. Af hensyn til læseren er de hér indføjjet i teksten.

Paul, biskop, Guds tjeneres tjener,
sammen med koncilsfædrene,
til evig erindring

Den dogmatiske konstitution "Dei Verbum"
om Guds Åbenbaring

Indledning

1. Ved ærbødigt at lytte til Guds ord og ved frimodigt at forkynde det følger koncilet den hellige Johannes' ord, når han siger: "Vi forkynder jer det evige liv, som var hos Faderen og blev åbenbaret for os - det, vi altså har set og hørt,

⁴¹⁰ McBrien, Richard P. 1987: 468 f..

⁴¹¹ For yderligere information vedrørende tilblivelsen af ”Humanæ Vitæ” se: Christensen, Hans. 2010: 12-13.

⁴¹² Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 375-392. Det er ligeledes at finde på: <http://www.katolsk.dk/kirkelighedokumenter/>

forkynder vi også jer, for at også I må have fællesskab med os; og vort fællesskab er med Faderen og med hans Søn, Jesus Kristus" (1.Joh. 1,2-3).

Derfor har dette koncil til hensigt, ligesom Tridentinerkoncilet og 1.Vatikankoncil, at fremsætte den sande lære om den guddommelige åbenbaring og dennes overlevering, for at hele verden ved at lytte til kaldet om frelse må komme til at tro, og ved at tro nå til at håbe, og gennem håbet nå frem til kærligheden. (Jf. Skt. Augustin, *De catechizandis rudibus*, 4, 8: PL 40, 316.).

Man vil forkynde det, man har set og hørt – altså en troskab i forkyndelsen af Evangeliet – og samtidig fremsætte den sande lære om den guddommelige åbenbaring og dennes overlevering. Martensen gjorde udtrykkelig opmærksom på, ”at Det andet Vatikankoncil ikke har sat sig som opgave at formulere ny *dogmer* eller fordømme bestemte kætterier”.⁴¹³ Der er dog hér tale om en klar pastoral, kerygmatiske hensigt samtidig med en lære om sandheden, en dogmeagtig hensigt, sådan som Romerkirken ser Sandheden. Der er altså tale om, at man allerede i indledningen forsøgte at slå bro over de to fløje på Koncilet, som skabte det som konciltologen Ratzinger kalder: ”das Dilemma von kerygmatischer und doktrinellem Intention”.⁴¹⁴

Ambitionen er, at vi sammen med alle mennesker må opnå fællesskab med Den treenige Gud. Derfor har Johannes XXIII, som sine forgængere ved de to seneste konciler, insisteret på, at forkynde, hvorledes Gud fortæller os om sig selv, så vi må tro og håbe på Ham, den evige kærlighed.

Kapitel I Om Guds åbenbaring i sig selv

2. Gud besluttede, i sin godhed og visdom at åbenbare sig selv og kundgøre os sin viljes hemmelighed (Ef. 1,9) for at menneskene gennem Kristus, det menneskevordne ord, i Helligånden må få adgang til Faderen og således del i den guddommelige natur. (Ef. 2,18; 2.Pet. 1,4). I denne åbenbaring taler den usynlige Gud (jf. Kol. 1,16; 1.Tim. 1,17) i sin overstrømmende kærlighed til menneskene som sine venner (2.Mos. 33,11; Joh. 15,14-15) og han færdes blandt dem (Bar. 3,38) for at indbyde dem til fællesskab med sig selv og modtage dem deri. Denne åbenbaring formidles ved gerninger og ord i gensidig vekselvirkning: De gerninger, som Gud udfører i frelseshistorien, manifesterer og bekræfter den lære

⁴¹³ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 370.

⁴¹⁴ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 738.

og den realitet, som ordene udtrykker, mens ordene forkynder og bringer den hemmelighed frem i lyset, som de bærer i sig. Den inderste sandhed, som dermed er åbenbaret for os om Gud og om menneskets frelse, lyser klart i Kristus, som både er formidleren og fylden af hele åbenbaringen. (Jf. Matt. 11,27; Joh. 1,14 og 17; 14,6; 17,1-3; 2.Kor. 3,16 og 4,6; Ef. 1,3-14.).

Formålet med frelseshistorien er opfyldelsen af Guds vilje: At vi får adgang til og del i det guddommelige. Gud viser sig for os i de gerninger, Han udøver i frelseshistorien, og i de ord, der indeholder forkyndelsen om, hvad Han gør og har gjort for os. Guds gerninger og ord er to sider af samme sag. Klarest bliver det formidlet til os i Kristus, som selv er både formidler og åbenbaring - "qui mediator simul et plenitudo totius revelationis existit". Man skal lægge mærke til, at Kristus hér betegnes som "mediator" – måske kan det ses som et modtræk mod forsøget på at give Maria titlen "mediatrix", herom senere.⁴¹⁵

3. Gud, som skaber og opretholder alle ting ved sit Ord (jf. Joh. 1,3), giver gennem de skabte ting mennesket et vedvarende vidnesbyrd om sig selv (jf. Rom. 1,19-20). Da han ville åbne vejen for den evige frelse, har han desuden allerede fra begyndelsen givet sig tilkende for vore stamfædre. Efter deres fald gav han dem håb om frelse (jf. 1.Mos. 3,15) ved at love dem forløsningen, og han har uafbrudt haft omsorg for menneskeslægten, således at han kan give evigt liv til alle, der søger frelsen ved udholdende (Rom. 2,6-7) at gøre det gode. Senere kaldte Gud Abraham for at gøre ham til et stort folk (jf. 1.Mos. 12,2-3). Efter patriarkernes tid opdrog han gennem Moses og profeterne dette folk til at erkende ham som den eneste levende og sande Gud, som en omsorgsfuld fader og retfærdig dommer, og at forvente den forjættede frelser. Således forberedte Gud vejen for evangeliet ned gennem tiderne.

Det er gennem omverden vi ser, hører, fornemmer kort sagt sanser de spor, der vidner om den skabende og opretholdende Gud.

4. "Under mange skikkelser og på mange måder talte Gud i gamle dage til vore forfædre gennem sine profeter, men nu ved dages ende har han talt til os gennem sin søn" (Hebr. 1,1-2). For han sendte sin søn, det evige Ord, som oplyser alle mennesker, for at Han kunne bo blandt mennesker og fortælle dem om Guds inderste væsen (jf. Joh. 1,1-18). Jesus Kristus, det menneskevordne Ord, sendt som "menneske blandt mennesker" (Epist. ad Diognetum, 7,4: Funk, Patres Apostolici, I, s.403.) "taler Guds ord" (Joh. 3,34) og fuldfører det frelsesværk, som Faderen har betroet Ham (jf. Joh. 5,36; 17,4). Den, der ser Ham, har også set Faderen (jf. Joh.14,9). Det er derfor Ham, der ved hele sit nærvær og ved åbenbarelsen af sig selv, gennem sine ord og gerninger, tegn og mirakler, men især ved sin død og vidunderlige opstandelse fra de døde, og til sidst ved at udsende sandhedens Ånd, fuldender åbenbaringen og bekræfter den ved det

⁴¹⁵ Denzinger, Heinrich. 2001: § 4202.

guddommelige vidnesbyrd, så det står fast, at Gud er med os for at udfri os fra dødens og syndens mørke og oprejse os til evigt liv. Derfor vil den kristne frelsesordning, som den nye og endelige pagt, aldrig forgå; ingen ny offentlig åbenbaring er i vente før Vor Herre Jesu Kristi herlige tilsynekomst (jf. Tim. 6,14; Tit. 2,13).

Gud har i vor historie talt til os gennem sine stedfortrædere, profeterne, for endelig med Jesus Kristus selv at træde ind på den jordiske scene med dens vilkår for at vise os sandheder om sig selv og give os den Gudsånd, der kan få os til at forstå eller tolke disse sandheder. I det forkastede skema "De fontibus Revelationis" afsnit 21-22 så vi, at alle beretninger om Jesu liv, ord og gerninger tilsyneladende blev tillagt lige stor betydning og historisk validitet muligvis af frygt for at mere nuancerede opfattelser, navnlig af NT, skulle "ødelægge" selve Kirkens grundlag. Mod den type fundamentalisme og frygt på vegne af Guds projekt trådte Andet Vatikankoncil hér i karakter, idet det med ganske få og små ord (praesertim autem) fremhævede Jesu død og opstandelse og udsendelsen af Helligånden (morte sua et gloriosa ex mortuis resurrectione, misso tandem Spiritu veritatis, ...).⁴¹⁶ Koncilmødrene havde virkelig "lyttet" til Rahners kritik af De fontibus Revelationis afsnit 21, da han, som vi tidligere omtalte, påpegede det absurde i, at man ville gennemtvinge en påstand om en "objektiv" historisk sandhed ved at forlange, at Jesu barndomshistorier og beretningerne om Jesu død og opstandelse skulle vægtes lige, set ud fra et historisk synspunkt.⁴¹⁷

Det var ærkebiskop Florit, vi kan takke for, at indskuddet "gennem sine ord og gerninger, tegn og mirakler" fik denne form. Florit argumenterede, at ganske vist er alle mirakler at betragte som tegn, men ikke alle tegn er mirakler.⁴¹⁸ En klog skelnen, der fremtidssikrede opfattelsen af tegn, når nye syn og forklaringer på mirakler uundgåeligt dukker op.

Sandhedens Ånd lukker åbenbaringen op for os. Alt, hvad Gud vil åbenbare os, er givet os i sin fylde ved Kristus. Den er så fuldstændig, at den ikke behøver supplement før parusien. At der ikke kan forventes flere "offentlige åbenbaringer", det udelukker naturligvis ikke private religiøse oplevelser.

⁴¹⁶ Denzinger, Heinrich. 2001: § 4204.

⁴¹⁷ History of Vatican II, vol. II. 1997: 240.

⁴¹⁸ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 745.

5. Mennesket skylder troslydighed imod Gud, som åbenbarer sig (jf. Rom. 16,26; sml. Rom. 1,5; 2.Kor. 10, 5-6). Ved tro overgiver mennesket frit sig selv til Gud, der åbenbarer sig, idet det underkaster sig fuldstændigt, både hvad angår intellekt og vilje, (1.Vatikankoncil, Dogm. konst. De fide catholica, Dei Filius, kap. 3: Denz. 1789 (3008)) og frivilligt siger ja til denne åbenbaring. Denne tro er kun mulig, hvis Guds nåde både går forud og stadig ledsager menneskets indsats, kun mulig ved Helligåndens indre bistand, der bevæger hjertet og omvender det til Gud, åbner forstandens øjne og skænker "alle den indre glæde, der består i at acceptere og tro sandheden". (1.Vatikankoncil, Dogm. konst. De fide catholica, Dei Filius, kap. 3: Denz. 1789 (3008)).

For at forståelsen af åbenbaringen må blive stadig dybere, fuldkommengør samme Helligånd stadig troen gennem sine gaver.

Dette meget økumeniske afsnit lader ingen tvivl tilbage om, at Gud er den egentlige giver af troen og den, der handler først. Ingen menneskelig gerning, vilje eller forstand kan bringe dig troen, hvis ikke Gud baner vejen, ledsager og bistår mennesket. Det siges, at kardinal Döpfner pressede på for at få en endnu klarere tilkendegivelse af, at Gud altid stod bag troen.⁴¹⁹ Han har nok tænkt meget på sine evangeliske kollegaer. Hvor altafgørende denne prioritering med Guds første initiativ kunne man forsikre sig om i et "indspark" af den tidligere biskop over Lolland-Falsters Stift Steen Skovgaard i Kristeligt Dagblad den 22. maj 2019 i hvilket han skrev:

Vi kan ikke selv, med vores fornuft eller nok så gode ord og intentioner, overbevise en eneste levende sjæl om, hvad der skete på korset, eller hvorfor det skulle ske. Det kan vi kun forstå ved Helligåndens hjælp. Uden Helligånden forbliver ordene uklare. De vil være betydningsløse, ja, latterlige. [...]. Helligåndens opgave er at overbevise verden om synd og om retfærdighed og om dom.

Han skal oplyse og overbevise os om Jesu gerning og forene os med Gud. Den enhed, som hersker mellem Fader, Søn og Helligånd får vi del i. Ånden forener os både med Gud og med hinanden. Vi podes ind på Jesus, som småkviste på livets træ.

Det er næppe heller nogen tilfældighed, at teksten taler om, at mennesket har friheden til at vælge troen på Gud. Dette koncil er det første koncil, der ser religionsfriheden som en del af den menneskelige værdighed.

Helmut Hoping gør med rette opmærksom på det bemærkelsesværdige i, at frygt for den guddommelige retfærdighed, som spillede en central rolle som motiv til at tro i Det tridentinske Retfærdigørelsesdekret, ikke skinner

⁴¹⁹ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 747.

igennem i denne tekst.⁴²⁰ Når samme Hoping derimod om de sidste linier i afsnit 5 skriver:

Wenn man den Glauben wie die reformatorische Theologie als Fundamentalentscheidung gegenüber Gott auffasst, kann es im Glauben eine eigentliche Vervollkommnung natürlich nicht geben. Sieht man dagegen im Glauben mit Thomas von Aquin und dem 1. Vatikanischen Konzil eine übernatürliche Tugend, so ist dieser Gedanke naheliegend. Die „Gaben“ des Heiligen Geistes sind seine siebenfältige Gabe.⁴²¹

Så forekommer det mig, at Hoping tolker det evangeliske syn på tro alt for statisk. Det reformatoriske synspunkt er dog, at gennem forkyndelsen skabes troen i mennesket. Dette langt mere dynamiske syn på tro udtrykker Jan Lindhardt således:

Tro er derfor en følelse. Vi kan med Luther oversætte den til tillid, tiltro, taknemmelighed, tryghed og måske kærlighed. Alle disse følelser og flere til kan forbindes med tro, såvel i gudsforholdet som i parforholdet og andre forhold hvori mennesker står. Men her er det så vigtigt at gøre sig endnu en ting klart. Ifølge ældre tiders opfattelse er tro og de andre følelser ikke noget vi selv skaber.⁴²²

Ethvert menneske kan erfare, at følelser er nogle endog særdeles dynamiske størrelser at forholde sig til. Vi har lov til at formode, at det forholder sig ligeså med troen, som til stadighed fornyes i os i kraft of Guds Ånd. Hoping er med til at grave unødige grøfter.

Sætningen om Helligånden, der skænker "alle den indre glæde, der består i at acceptere og tro sandheden" - qui dat omnibus suavitatem in consentiendo et credendo veritati – er et tilbagegribende citat, der første gang stammer fra Den anden Synode i Orange i år 530, hvor man i de "canones", der handlede om nåden, slog fast, at hvis nogen mente at kunne opnå frelse via naturens kræfter og uden den Helligånd, "der skænker alle den indre glæde, der består i at acceptere og tro sandheden", så har vedkommende ikke forstået noget og var mildt sagt på vildspor.⁴²³ Citatet blev brugt igen i Første Vatikankoncils dogmatiske konstitution "Dei Filius" fra april 1870 i det afsnit, der handlede om troen. Budskabet var hér, at om man end havde de bedste intentioner, så kunne ingen tilslutte sig

⁴²⁰ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 747.; Denzinger, Heinrich. 2001: §1526.

⁴²¹ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 748.

⁴²² Lindhardt, Jan. 2000: 95-98.

⁴²³ Denzinger, Heinrich. 2001: §377.

evangeliets forkyndelse på en sådan måde, at det blev til hans eller hendes frelse uden Helligåndens oplysning, den Helligånd, ”der skænker alle den indre glæde, der består i at acceptere og tro sandheden”.⁴²⁴

Der har været spekulationer fremme om, hvorvidt det var intentionen med dette citat at gå udenom den thomistiske-skolastiske periode i kirkehistorien. Det er vel muligt, men jeg vil hellere hæfte mig ved, at tre konciler nu uden reservationer har sagt, at Gud i sin Ånd skænker alle – **dat omnibus** - den indre glæde, der består i at acceptere og tro sandheden. Det sker kontinuerligt og til alle mennesker. Man kunne kalde det ”økumeni i Guds perspektiv”.

6. Gennem den guddommelige åbenbaring ønskede Gud at træde frem og meddele både sig selv og indholdet af sin evige vilje, hvad angår menneskets frelse; med andre ord "give os del i guddommelige rigdomme, der helt og holdent går ud over alt, hvad menneskesindet kan forstå". [1.Vatikankoncil, Const. dogm, De fide catholica, Dei Filius, kap. 2: Denz. (3005)].

1.Vatikankoncil erklærer, at "Gud, alle tings begyndelse og endemål, kan erkendes med sikkerhed ud fra den skabte verden ved hjælp af den menneskelige fornufts naturlige lys" (jf. Rom. 1,20). Det lærer også, at det skyldes åbenbaring, "at den gudserkendelse, som i og for sig ikke er utilgængelig for den menneskelige fornuft, allerede i dette liv kan opnås af alle uhindret, med fast vished og uden at blive blandet sammen med fejl". [Denz. 1785 og 1786 (3004 og 3005)].

Hvis ikke forrige afsnit entydigt havde påstået, at Gud altid er primus motor, når det gælder vores tro på og erkendelse af Ham, så kunne man let se i dette afsnit, hvad de evangeliske teologer ville kalde en tendens til ”gerningsretfærdiggørelse” - mennesket kan selv. Jeg er dog tilbøjelig til at mene, at afsnittet skal læses ud fra ganske andre historiske forudsætninger. Det var banebrydende for Det andet Vatikankoncil som romersk katolsk koncil at udtale, at der udenfor Kirken var en frelse for mennesker, der ville erkende Gud. Den oldkirkelige udtalelse ”extra Ecclesiam nulla salus” blev fremsat af Cyprian i det 3.århundrede og gentaget op gennem historien af op imod en snes paver samt stadfæstet på Det fjerde Laterankoncil i 1215. Den sidste, der forsøger at fastholde synspunktet, var Pius XII, der i sin encyklika ”Humani Generis” fra august 1950 bekæmpede ”dem, der reducerer den nødvendighed at tilhøre den sande Kirke, så at den evige

⁴²⁴ Denzinger, Heinrich. 2001: §3010

frelse kan opnås, til tomme ord”. (Min oversættelse).⁴²⁵

Det har naturligvis været vanskeligt for en kirke, der gennem århundreder ikke har været ukendt med at bruge ekskommunikation og interdikt som en del af sin kirketugt, at slække på eller bløde op på dette udsagn. For ganske få år siden fik vi problemet aktualiseret, da en lokal sydamerikansk ærkebiskop helt efter gældende instrukser ekskommunicerede en 11-årig pige og hendes moder, efter at den 11-årige efter et incestuøst forhold havde fået foretaget en provokeret abort. 11-årige, der bliver gravide, vil i langt de fleste tilfælde selv komme i en yderst livstruende situation, hvis graviditeten gennemføres. Sagen blev mediekendt, og Rom rystede på hånden og underkendte ærkebispens afgørelse. De involverede skulle alligevel ikke nægtes frelsen.

Den anden måde, 2. Vatikankoncil i øvrigt ”tolkede” synspunktet ”udenfor Kirken ingen frelse”, var ved at genopdage det gamle kirkebegreb, der betegnede Kirken som ”Guds folk på vandring”. Denne betegnelse gjorde kirkesamfundet ret så rummeligt, så i hver tilfælde alle kristne og sandsynligvis alle mennesker kunne være associeret. Hele kapitel 2 i konstitutionen om Kirken ”Lumen Gentium” er helliget disse overvejelser.⁴²⁶ Disse overvejelser er blevet normgivende i en sådan grad, at den officielle katolske katekismus forklarer ”udenfor Kirken ingen frelse” med Andet Vatikankoncils egne ord, idet den skriver, at

Denne erklæring sigter ikke til dem, som uden egen skyld er uvidende om Kristus og Hans Kirke:

“For de, der uforskyldt er uvidende om Kristi evangelium og Hans Kirke, men som dog søger Gud af et oprigtigt hjerte og i gerning under nådens indflydelse prøver at opfylde Hans vilje, som de erkender den gennem samvittighedens stemme, kan opnå evig frelse.” (Lumen Gentium 16).

“Selv om Gud kan føre mennesker, der uden egen skyld ikke kender evangeliet, ad veje, som kun Han kender, til troen, ‘uden hvilken det er umuligt at behage Ham’, [Hebr 11,6] så er det for Kirken en nødvendighed og samtidig en hellig ret at forkynde evangeliet” [AG 7] for alle mennesker.⁴²⁷

Jeg synes, man hér har et meget godt eksempel på, at Andet Vatikankoncil virkelig stod for et brud med fortiden og ikke, som vi så Ratzinger på sine ældre dage hævde, at det blot var en fortsættelse og videreførelse af

⁴²⁵ Pius XII 1950. *Humani generis*. Vatikanets netudgave: Afsnit 27: *Aliqui necessitatem pertinendi ad veram Ecclesiam, ut sempiterna attingatur salus, ad vanam formulam reducunt.*

⁴²⁶ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 114-124.

⁴²⁷ Den katolske Kirkes Katekismus, 1997: §847-848.

tidligere konciler. Det er muligt, at nogle indenfor Romerkirken vil fastholde, at samvittigheden altid har været den højeste dømmende myndighed for den enkelte, men som sådan er den i hvert tilfælde i talrige tilfælde ikke blevet respekteret af Kirken. Det er derfor nødvendigt, nu vi taler om nybrud i Romerkirken, igen at nævne, at Det andet Vatikankoncils fædre knæsatte:

Mennesket erkender og anerkender den guddommelige lovs bud ved hjælp af sin samvittighed; dén har det pligt til af følge trofast i alt, hvad det foretager sig, for at det kan nå frem til Gud, til sit mål. Derfor må det ikke tvinges til at handle mod sin samvittighed. Men det må heller ikke hindres i at handle i overensstemmelse med sin samvittighed, især når det gælder religiøse anliggender.⁴²⁸

Hvis man kan se ovennævnte afsnit 6 som et nybrud, så kan man se en kontinuerlig historisk betinget begrundelse i min formodning om, at udsagnet "Gud, [...], kan erkendes med sikkerhed ud fra den skabte verden ved hjælp af den menneskelige fornufts naturlige lys" blev taget med på baggrund af Roms langvarige kamp mod især de franske tilhængere af den fornufts fjendtlige fideisme. Fideismens problem har jeg behandlet andetsteds.

Kapitel II

Den guddommelige åbenbarings videregivelse

7. Gud har i sin store godhed sørget for, at det, han havde åbenbaret til alle menneskers frelse, skulle forblive intakt for altid og blive overleveret til alle slægtled. Kristus Herren, i hvem den højeste Guds fuldstændige åbenbaring er opfyldt, gav sine apostle befaling om, at de skulle prædike det evangelium, som Han forud havde lovet (jf. 2.Kor. 1,20 og 3,16-4,6) gennem profeterne, og som Han havde opfyldt i sin egen person og forkyndt med sin egen mund. De skulle prædike det som kilden til al frelsebringende sandhed og moralsk norm (Jf. Matt.

⁴²⁸ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 674. Dignitatis Humanae - Erklæringen om Religionsfrihed.

28,19-20 og Mark. 16,15. - Tridentinerkoncilet, Dekret De canonicis Scripturis: Denz. 1501), og derved bringe menneskene de guddommelige gaver. Befalingen blev trofast fulgt af apostlene, som i deres mundtlige forkyndelse, ved deres eksempel og deres forordninger overleverede, hvad de selv enten havde modtaget gennem deres liv sammen med Kristus, og gennem hans ord og gerninger, eller havde lært gennem Helligåndens inspiration; senere også prædiken af de apostle og andre mænd i enhed med apostlene, som under den samme Helligåndens inspiration nedskrev frelsesbudskabet. (Jf. Tridentinerkoncilet, l. c. - 1. Vatikankoncil, Dogm. konst. De fide catholica, Dei Filius, kap. 2: Denz. 3006). For at det hele og fulde evangelium altid kunne blive bevaret i Kirken, efterlod apostlene sig biskopper som deres efterfølgere, og "overgav dem deres eget læreembede". (Skt. Irenæus, Adv. Haer., II, 3, 1: PG 7,848; Harvey, 2, s.9.). Derfor er den hellige tradition og begge testamenteres hellige skrifter som et spejl, i hvilket Kirken på sin jordiske pilgrimsrejse betragter Gud, fra hvem den modtager alt, indtil den en gang føres frem til at se Ham ansigt til ansigt, som Han er (jf. Joh. 3,2).

Man bemærker med det samme, at der blev talt om én kilde (tamquam fontem) som kilden, som blev defineret som åbenbaringen i Kristus Herren, om hvem det glade budskab Evangeliet handler. Al tale om to af hinanden uafhængige kilder (tradition og skrift) er dermed forstummet.

"De (apostlene) skulle prædike det som kilden til al frelsebringende sandhed og moralsk norm, [...]. Morum disciplinae bliver i den tyske oversættelse betegnet "Sittenlehre", som Hoping tolker som "der ethischen Orientierungen".⁴²⁹

Det er interessant at lægge mærke til, i hvor høj grad der i først halvdel af afsnit 7 blev lagt vægt på at forklare, at apostlenes og deres umiddelbare hjælpere forkyndelse i vid udstrækning var det talte ord. Fokuseringen på den helt unge kirkes mundtlige udsagn var i 1960ernes Katolske Kirke ny, hvilket også fremgår af, at den henvisning, der er i teksten til Første Vatikankoncils dokument "Dei Filius" (en gentagelse fra Tridentinerkoncilet), blotlægger en tydelig diskontinuitet, idet der i teksten fra Første Vatikankoncil blev talt om troen indeholdt i den nedskrevne bøger og i den uskrevne tradition.

"Dei Verbum" fastslår, at apostlene overlod læreembedet til biskopperne, som nævnes som et kollektiv uden den ellers sædvanlige påstand om et romersk primat. Det er Kirken med biskopperne i spidsen, der står som garant for at Tradition og Skrift er som ét spejl (i ental) – teleskopet, der

⁴²⁹ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band I: 368 + II: 751.

indfanger Gud, indtil vi møder Ham.⁴³⁰

8. Den apostolske forkyndelse, som på en helt særlig måde udtrykkes i de inspirerede bøger, skulle bevares gennem en uafbrudt kontinuitet indtil tidernes ende. Det er derfor, apostlene, når de overleverer, hvad de selv har modtaget, formaner de troende til at holde fast ved de traditioner, som de er blevet undervist i enten gennem ord eller ved brev (jf. 2.Tess. 2,15), og til at kæmpe for den tro, som de engang har modtaget (jf. Jud. 3). (Jf. 2.Koncil i Nikæa: Denz. 303 (602). - 4. Koncil i Konstantinopel, Sess. X, can. 1: Denz. 336 (650-652)). Det, som er overleveret af apostlene, omfatter alt det, der leder Guds folk til et liv i hellighed, og som forøger dets tro. Alt, hvad Kirken selv er, alt hvad den tror, fører den således videre i sin lære, i sit liv og i sin gudstjeneste og overleverer det til alle slægtled.

Denne apostolske tradition går videre i Kirken med Helligåndens bistand. (Jf. 1.Vatikankoncil, Dogm. konst. *De fide catholica, Dei Filius*, kap. 4: Denz. 1800 (3020)). Der sker en vækst i forståelsen af de ting eller ord, der er blevet givet videre, både ved overvejelsen og studium hos de troende, der overvejer det i deres hjerte (jf. Luk. 2,19 og 51), men også ved den indre indsigt, der stammer fra åndelig erfaring, og endelig ved forkyndelsen fra dem, der gennem den biskoppelige succession har modtaget sandhedens karisma. Gennem århundredernes forløb rækker Kirken bestandig frem mod fylden af den guddommelige sandhed, indtil til sidst Guds ord bliver opfyldt i den.

Kirkefædrenes udsagn er et vidnesbyrd om det livgivende nærvær af denne tradition, hvis rigdomme gennemstrømmer den troende og bedende Kirkes gerning og liv. Gennem denne tradition får Kirken kendskab til de hellige bøgers fuldstændige kanon, og de hellige skrifter gøres virksomme i Kirken. Således fører Gud, som også forhen har talt, en uafbrudt samtale med sin elskede Søns brud, og Helligånden, som i og ved Kirken lader Evangeliets levende røst klinge i verden, fører de troende til hele sandheden og lader Kristi ord få rigelig plads i dem (jf. Kol. 3,16).

Det var Den apostolske Tradition, den unge kirke blev grundlagt på, idet den blev undervist gennem ord eller per brev. Der blev sat lighedstegn mellem denne Apostolske Tradition og alt, hvad Kirken var og er i lære, liv og liturgi. Det havde næppe været et katolsk dokument uden at nævne den apostolske succession – en embedsforståelse også Øst-kirkerne deler. Det er kirkefædrenes fortjeneste og deres tradition, der gav ”Kirken kendskab til de hellige bøgers fuldstændige kanon”.

⁴³⁰ Denzinger, Heinrich. 2001: §4208: *Haec igitur Sacra Traditio et Sacra utriusque Testamenti Scriptura veluti speculum sunt in quo Ecclesia in terris peregrinans contemplatur Deum, a quo omnia accipit, usquedum ad Eum videndum facie ad faciem sicuti est perducatur (cf. 1 Io 3,2).*

”Denne apostoliske tradition går videre i Kirken med Helligåndens bistand”. Den fremmer en vækst, for Helligåndens bistand er i høj grad at opfatte som noget dynamisk. Det er imidlertid vigtigt at lægge mærke til, at teksten taler om ”en vækst i forståelsen af de ting eller ord, der er blevet givet videre” og netop ikke om yderligere åbenbaringer. Hér handler det om det, som apostlen Paulus skriver i Romerbrevet kap.10 vers 8. nemlig ”τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τοῦτ’ ἔστιν τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὃ κηρύσσομεν.” Det er altså troens udsagn, som er i den troendes mund og hjerte, og som vi sammen med Paulus udråber og forkynder som trosudsagn eller dogmer, om man vil.⁴³¹

Billedet af Gud, der taler uafbrudt ”med sin elskede Søns brud”, Kirken, er fremtrædende i katolsk selvforståelse – af og til måske lidt overdrevent og forvirrende, når man i et Augustincitat lader Kristus tale med sig selv, da han jo er hovedet for Kirken samtidig med, at Han også er legemet.⁴³² Billedet af Kirken som Kristi brud er navnlig efter reformationen blevet fremelsket for at vise, at der kun kan være én brud, den romerske, da Kristus formodes ikke at gå ind for bigami eller polygami. I katolsk sammenhæng opfattes forholdet mellem Kirken som Kristi brud og brudgommen, Kristus, som et igangværende ”snakkende” og livgivende forhold i præsens. Erik A. Nielsen skildrer det parallelle evangeliske syn på Kristi brud og Kristus som et eskatologisk fænomen med baggrund i Johannes Åbenbaring, selvom man også finder billedet på det inderlige personlig plan navnlig i Brorsons pietistiske lyrik.⁴³³ Jeg har dog netop hos Brorson fundet et eksempel i hans salme ”Guds igenfødte, ny-levende sjæle” på, at metaforen også blev kollektivt og aktuelt forstået.

⁴³¹ Den autoriserede danske bibeloversættelse af 1992 taler lidt misvisende om ”troens ord”, hvilket nemt giver associationer til Guds Ord, Kristus, som versene, der omkranser v.8, taler om. Men hér er der altså tale om de udsagn, der definerer vores tro. Den danske bibeloversættelse læner sig givetvis op ad Vulgata, der oversætter τὸ ῥῆμα med verbum.

⁴³² Den katolske Kirkes Katekismus, 1997: §796: Den hele Kristus bliver til, Hoved og Legeme, og af mange bliver én... Hvad enten det nu er Hovedet, der taler, eller lemmerne, er det Kristus, der taler. Han taler som Hoved (ex persona capitis) eller som Legeme (ex persona corporis). For som der står skrevet: ”De to skal blive ét kød. Dette er et stort mysterium; jeg sigter til Kristus og Kirken” (Ef 5,31-32). Og Herren selv siger i Evangeliet: ”De er ikke længere to, men ét kød” (Matt 19,6). Som I ved, er de på en vis måde to personer, men dog er de kun én ved den ægteskabelige forening... *Som hoved kalder Han sig ”brudgom”, som legeme ”brud”*. [Skt. Augustin, Psal. 74,4.]

⁴³³ Nielsen, Erik A.. 2009: 274; 303; 313; 393; 422; 438; 472-473.

Når vi betænker, hvad Faderen tænkte,
 da han begyndte at drage os ud,
 da han os livet i Midleren skænkte,
 smykked os faldne til Frelserens brud,
 at han os elskte, os onde, så såre,
 må vi hensmelte i kærligheds tåre.
 Halleluja, halleluja!

Hér siges det, at vi, der var faldne, ved Guds vilje blev skænket livet. Han smykkede os – som menighed/kirke – til Kristi brud.

9. Den hellige tradition og Den hellige Skrift er altså nært forbundet og forenet med hinanden. Thi da begge springer fra samme guddommelige kilde, flyder de på en måde sammen og strømmer mod det samme mål.

Den hellige skrift er nemlig Guds tale, for så vidt som den er blevet nedskrevet under den guddommelige Ånds inspiration. Den hellige tradition, som er betroet til apostlene af den Herre Kristus og af Helligånden, fører Guds ord i dets helhed videre til deres efterfølgere, for at de i lyset af sandhedens Ånd trofast må tjene, udlægge og sprede det gennem deres forkyndelse. Det er derfor, at Kirken ikke henter sin sikkerhed om alle de åbenbare sandheder alene fra Den hellige Skrift. Derfor bør begge modtages og æres med samme kærlighed og ærbødighed. (Jf. Tridentinerkoncilet, Dekret De canonicis Scripturis: Denz. 783 (1501)).

Den endelige udformning af afsnittet definerede, at Traditionen og Skriften udsprang "ex eadem divina scaturigine."⁴³⁴ Joseph A. Komonchak mener, at brugen af ordet "scaturigo", der bedst kan oversættes med kildespring eller kildevæld, der hér er brugt i stedet for "fons", var et udtryk for et kompromis, der lod spørgsmålet om "to-kilde teorien" stå åbent.⁴³⁵ Det lader dog til at være en noget tvivlsom teori fra Komonchaks side, og de på moderne sprog autoriserede oversættelser støtter den ikke. På tysk tales om "aus demselben göttlichen Quell" og på engelsk "from the same divine wellspring."⁴³⁶

Det er også vanskeligt at forstille sig, at koncilfædrene ville have godtaget udtrykket "ex eadem" – fra den selv samme - hvis de ville lægge op til forsat diskussion.

Ud fra en måske noget overfladisk betragtning kunne det godt se ud til, at der ikke siges så meget nyt om forholdet mellem Skrift og Tradition. Der blev imidlertid indført en skelsættende ny vægtning af de to størrelser, som gav Skriften en forrang. Den hellige Skrift er nemlig Guds ord eller udtryk

⁴³⁴ Denzinger 2001: §4212.

⁴³⁵ Buman, Raymond F. og Parrella, Frederick J. 2006: 71.

⁴³⁶ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band I: 370 ; Abbott, Walter M. S.J.. 1966: 117.

– ” Etenim Sacra Scriptura est locutio Dei” hvorimod Traditionen viderebringer eller formidler Guds ord – “Sacra autem Traditio verbum Dei, [...] transmittit, [...]. En ikke uvæsentlig formulering i økumenisk sammenhæng.⁴³⁷

Helmut Hoping, professor i dogmatik ved Freiburg Universitet, er da heller ikke i tvivl om det skred i opfattelsen, der er sket med denne formulering:

Die Tradition wird von DV 9 nicht einfach mit dem Wort Gottes identifiziert: Die Tradition ist nicht formell Wort Gottes. Die Tradition trägt das Wort Gottes und gibt es unversehrt weiter. In seiner Relatio während der 3. Sitzungsperiode unterscheidet Kardinal Florit zwischen dem Wort Gottes, das die apostolische Überlieferung konstituiert, und ihrer Auslegung. Den Nachfolgern der Apostel kommt die Aufgabe zu, das Wort Gottes in ihrer Verkündigung (praeconio) treu (fideliter) zu bewahren, zu erklären und auszubreiten. Schrift und Tradition werden in DV 9 nicht mehr, wie noch im Schema *De fontibus revelationis*, als unterschiedliche „Quellen der Offenbarung“ betrachtet. [...] DV 9 nimmt also nur eine einzige Quelle der Offenbarungswahrheit an, das Evangelium, das allen Formen der Überlieferung vorausliegt und mit der Schrift als einem Traditionszeugnis nicht einfach identisch ist.⁴³⁸

Den guddommelige åbenbaringskilde er altså hele Guds meddelen sig til menneskene, det gode budskab eller evangelium, der overgår og går forud for formidlingen, den være sig skriftlig eller mundtlig, og efter denne formidling kommer så tolkningen. At bruge den strømmende kilde som et billede på hele Guds meddelen sig er et yndet motiv ikke mindst i evangelisk salmedigtning. Et smukt eksempel skrev sognepræsten i St. Magleby, Herman Andreas Timm i 1834:

Kender du den livsens kilde,
hvorfra nådens strøm udgår?
Om al verden øse ville,
den udtørres intet år;
fra Guds egen hjerterod
strømmer ud den nådeflod,
hen mod alle jordens sider
salig sødt dens vande glider.

Tidens fylde er oprundet,
hvad Gud loved, er alt sket:
ham, de søgte, han er fundet,
verden har sin frelser set;
hen til ham de fromme gik,

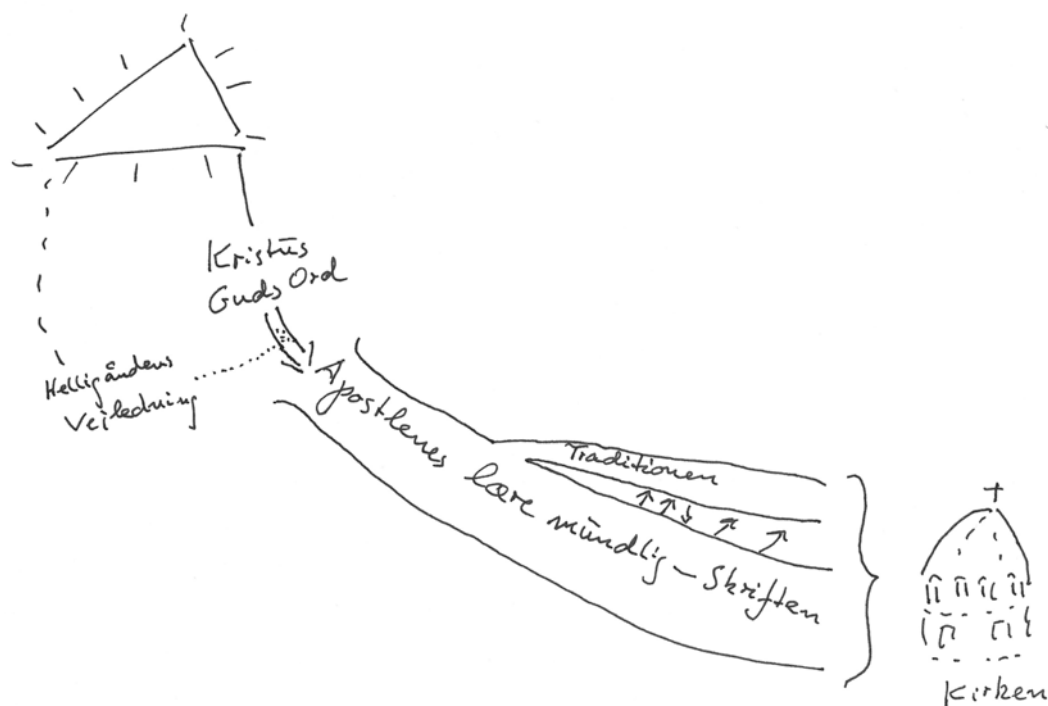
⁴³⁷ Denzinger, Heinrich. 2001: § 4212.

⁴³⁸ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III:760.

øste nådens læskedrik,
vidned årle, vidned silde:
Jesus Krist er livsens kilde!⁴³⁹

Forfatteren Leif Rasmussen taler poetisk om den underfulde Herre, der er livets kildevæld, i sin salme ”Spænd over os dit himmelsejl” fra 1988:

Skænk os det klare kildevæld,
som skaber liv i strømmen.
Vi finder ikke kilden selv,
så hold os fast på drømmen:
At du er livets kilde, som
får blinde til at se sig om -
du underfulde Herre.⁴⁴⁰

Et forsøg på en grafisk fremstilling af ”en-kilde teorien”. Hele åbenbaringen er i Guds Ordet videregivet af apostlene først mundligt derefter i skriften. Traditionen er i overensstemmelse med den apostoliske lære både i den mundtlige - og i den skriftlige form og udsiger ikke mere end indholdet i denne lære.

Der kan næppe være tvivl om, at en stadfæstelse af ”to-kilde teorien” med traditionen som en selvstændig åbenbaringskilde ville have været det rene

⁴³⁹ Den Danske Salmebog. 2003. No. 596, vers 1+3.

⁴⁴⁰ Den Danske Salmebog. 2003. No. 29.

gift for fremtidige økumeniske samtaler. Imidlertid må det stå klart, at afvisningen af to-kilde teorien ikke er en fuldkommen accept af Luthers "sola scriptura-princip" men en tilnærmelse. Roos formulerede det rammende i sit indlæg i Katolsk Ugeblad:

[...], så har protestanterne jo ret i deres anskuelse om »scriptura sola«. Hvilken forskel er der så mellem protestanterne og katolikkerne? Denne indvending er imidlertid ikke rigtig. Det protestantiske »Sola scriptura-princip« indeholder tre momenter: 1) Den hellige Skrifs indholdsmæssige sufficiens eller tilstrækkelighed, 2) læren om Den hellige Skrift som sin egen fortolker og 3) læren om Den hellige Skrift som øverste norm og dommer i trosstridighederne. Først alle tre momenter som en helhed udgør det protestantiske »Sola-scriptura-princip«. Den katolske teolog, som sammen med protestanterne anerkender det første af disse tre principper, nemlig Den hellige Skrifs tilstrækkelighed, antager ikke samtidig det andet og tredje princip.

På den anden side må man sige, at en klar tilkendegivelse af princippet om Den hellige Skrifs tilstrækkelighed, hvad indholdet af de guddommelige sandheder angår, ville betyde meget i forholdet til protestanterne. Thi det er jo kendt, hvor stor en rolle Den hellige Skrift spiller i deres teologi og fromhed. Omvendt Ville en afvisning af denne tese betyde, at kløften mellem dem og os ydermere ville blive udvidet. Man kan derfor også forstå, at de protestantiske observatører med lidenskabelig interesse fulgte de diskussioner, som knyttedes til kardinal Ottavianis udkast.⁴⁴¹

Helmut Hoping finder dog en vis opblødning i "Sola scriptura-princippet", når den reformerte Heinrich Ott, der efterfulgte Barth i Basel, kunne udtale:

Übrigens steht es doch wohl auch für einen Protestanten, der das Fundament der Reformation nicht vergessen hat, fest: daß wir Gewißheit über Gottes Offenbarung nicht aus der Schrift allein schöpfen, sondern daß sie uns durch die Predigt und das innere Zeugnis des Heiligen Geistes zuteil wird.⁴⁴²

Noget af det "prestigetab", Traditionen var udsat for i afsnit 9, blev problematiseret af Paul VI og Kurien, der fik tilføjet, "at Kirken ikke henter sin sikkerhed om alle de åbenbare sandheder alene fra Den hellige Skrift". Den italienske kardinal Ermenegildo Florit var med i kommissionsarbejdet på "Dei verbum".⁴⁴³ Han introducerede denne dogmatiske konstitution for de delegerede. Florit kom på daværende tidspunkt med sin tolkning af

⁴⁴¹ Katolsk Ugeblad 1963, nr. 8. 22. februar. Unisersitetslektor dr.phil H. Roos S.J..

⁴⁴² Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 761.

⁴⁴³ History of Vatican II, vol. V. 2006: 328-329.

netop denne sætning:

It is made clear, then, that tradition is not a quantitative completion of scripture nor is scripture the codification of revelation in its entirety; the addition thus does not change the substance of the text but improves its expression.⁴⁴⁴

Hvis ikke denne tolkning er den eneste korrekte, bliver konsekvensen, at Traditionen får et selvstændigt og løsrevet liv fra Skriften, der altså alligevel ikke indeholder hele åbenbaringen, og at der stadig kommer nye åbenbaringer åbenbaret i og af Traditionen, som bliver ”Divina Traditio” – altså det, Ottaviani kæmpede for. Tanken er ubærlig, men formuleringen i afsnit 9 er mildt sagt problematisk.

10. Den hellige tradition og Den hellige Skrift udgør en fælles hellig skat, nemlig Guds ord, betroet til Kirken. Ved at holde fast ved denne skat vil hele det hellige folk, forenet med deres hyrde, altid holde fast ved apostlenes lære og fællesskabet, brødsbrydelsen og bønnerne (jf. Ap.G. 2,42). Ved således at holde fast ved den overleverede tro, og ved at praktisere og bekende den, vil der være en særlig harmoni mellem biskopperne og de troende. (Jf. Pius xii, Apost. konstit. Munificentissimus Deus, 1.nov. 1950: AAS 42 (1950), s.756; dansk overs. Om Marias optagelse i Himlen, Arne Frost-Hansens Forlag, København 1951, s.3; jf. Skt. Cyprian, Epist. 66, 8: CSEL (Hartel) 3, 2, 733: "Ecclesia plebs Sacerdoti adunata et Pastori suo grex adhaerens." Kirken er et folk forenet med dets præster og en hjord, der klynger sig fast til sin hyrde.) Men opgaven, der består i autentisk at fortolke Guds ord både i skriften og i traditionen (Jf. Tridentinerkoncilet, Dekret De canonicis Scripturis: Denz. 783 (1501)), er alene betroet til Kirkens læreembede (Jf. Pius xii, Rundskr. Humani Generis, 12.aug. 1950, AAS 42 (1950), s.568-569: Denz. 2314 (3886); dansk udg. Catholica 7.årg. København 1950, ss.154-160.), hvis autoritet udøves i Jesu Kristi navn. Læreembedet står imidlertid ikke over Guds ord, men er dets tjener. Det lærer kun det, som er blevet overleveret. For Gud har villet, at det med Helligåndens bistand ærbødigt lytter til dette ord, bevarer det med omhu og fremlægger det med trofasthed. Det er fra denne ene troens skat, at læreembedet henter alt, hvad det fremsætter som guddommeligt åbenbaret og genstand for tro. Det er altså tydeligt, at den hellige tradition, Den hellige Skrift og Kirkens læreembede, ifølge Guds vise plan, i den grad er forenet og samordnet, at den ene ikke kan bestå uden de andre, og at de alle tilsammen, hver på deres måde, under den samme Helligånd virke, effektivt bidrager til sjælenes frelse.

I første del af afsnit 10 finder man en sjælden, men desværre meget uheldig fejlversættelse. Oversættelsen taler om ”hele det hellige folk, forenet med deres hyrde” i singularis, men i originalen står der ”tota plebs sancta Pastoribus suis adunata” – altså pluralis, så hele det hellige folk er med

⁴⁴⁴ History of Vatican II, vol. V. 2006: 340.

deres hyrder. Gør det den store forskel? Ja, for som teksten fremstår i den forkerte oversættelse, gav den klart indtryk af, at meningen var, at det drejede sig om Gudsfolket forenet under Roms biskop, paven, og ”*tota plebs sancta*” var et synonym for Den katolske Kirke. Andet Vatikankoncil gjorde netop meget ud af at styrke biskoppernes kollegialitet. Det havde været meningen, at Første Vatikankoncil skulle have beskæftiget sig med hele Kirkens opbygning, men på grund af udbruddet af Den tysk-franske Krig i 1870 nåede man kun at behandle pavens stilling, hvilket sandsynligvis var godt for eftertiden, når man betænker de voldsomme centralistiske forestillinger, der på det tidspunkt var fremherskede.⁴⁴⁵ Det stod derfor klart fra begyndelsen af 2.Vatikanconcil, at det nu måtte være biskoppernes, præsternes og lægfolkets tur til at få deres betydning defineret. Biskoppernes kollegialitet - ganske vist i samklang med Roms biskop - blev indgående beskrevet i kapitel 3 i koncilets konstitution ”*Lumen Gentium*” og lægfolkets stilling i kapitel 4 i samme konstitution.⁴⁴⁶ Der er mange efterfølgende episoder, der viser, at Rom efterfølgende synes at mene, at ”*Lumen Gentium*” gik for vidt.⁴⁴⁷ Jeg mener også, man kan spore et økumenisk aspekt i indledningen til afsnit 10. Når koncilet, som tidligere omtalt, ønskede at inkludere alle døbte i begrebet Gudfolket, så åbnes der mulighed for, at andre kirkesamfund kan være en del af fællesskabet under deres hyrder i helligholdelse af Guds Ord. Når det gælder altid at holde fast ved apostlenes lære og fællesskabet, brødsbrydelsen og bønnerne (jf. Ap.G. 2,42), må man sige, at det økumeniske arbejde i anden halvdel af det 20. århundrede netop havde fokus på disse områder.⁴⁴⁸

Vi løber desværre ind i endnu en meningsforstyrrende oversættelse i afsnit 10, 2.del. Det drejer sig om ”opgaven, der består i autentisk at fortolke Guds ord både i skriften og i traditionen”. Udsagnet synes at være i modstrid med udsagn i afsnit 9 (og i øvrigt også med afsnit 12, som vi skal se senere), som betegnede Skriften som Guds Ord og Traditionen som bæreren og fortolkeren af Guds Ord. Som det står i Martensens og Bohns

⁴⁴⁵ Se ”Første Vatikanconcil” i afsnit 1.

⁴⁴⁶ Denzinger, Heinrich. 2001: § 4142-4164.

⁴⁴⁷ Schatz, Klaus S.J. 1996: 170.

⁴⁴⁸ Den Romersk-katolske/Evangelisk-Lutherske Kommission fik udarbejdet fælleserklæringerne: Herrens Nadver (1980); Det Kirkelige Embede (1983); Veje til Fællesskab, Alle under én Kristus, Enhed Forude, Martin Luther – Jesu Kristi Vidne (1986); Kirke og Retfærdiggørelse (1996).

oversættelse forledes man til at tro, at både Skriften og Traditionen er Guds Ord. Imidlertid siger originalteksten: ”Munus autem authentice interpretandi verbum Dei scriptum vel traditum [...]”. Der er altså tale om opgaven med autentisk at fortolke det nedskrevne eller overgivne Guds Ord. Det stemmer i øvrigt også bedre overens med Tridentinerkoncilet, der talte om den sandhed og lære, der findes i nedskrevne bøger og i de ikke nedskrevne overleveringer⁴⁴⁹. I afsnit 10 er der altså ikke tale om ”Scriptura” eller ”Traditio” med stort. Jeg tolker 2. Vatikankoncilet’s tekst i den retning, at man har ment, at ”Sacra Traditio” skulle anses som det medie ved hvis hjælp Gudsordet kan blive sanset og forstået af mennesket – kan røre os, medens Sacra Scriptura er selve Gudsordet. Helmut Hoping, der selv bruger en del kræfter på at forklare dette sted, mener at Skydsgaards kritik af denne passage skyldes en misforståelse. Han skriver med reference til Skydsgaards ”Schrift und Tradition”:

Von Kommentatoren ist dies vielfach nicht genügend beachtet worden, etwa von Skydsgaard, wenn er schreibt: „Schrift und Tradition konstituieren zusammen den heiligen Glaubensschatz. Sie sind zusammen das Wort Gottes. Dieser Satz ist außerordentlich bedeutungsvoll, denn er sagt ganz klar, daß unter Wort Gottes nicht nur die Schrift verstanden wird, sondern Schrift und die ganze, immer wachsende Tradition.“ Von dieser falschen Voraussetzung ausgehend, stuft Skydsgaard die ökumenische Bedeutung der Formel „Das Lehramt steht nicht über dem Wort Gottes, sondern dient ihm“ als begrenzt ein. Allerdings ist zuzugestehen, dass die Aussagen über das geschriebene und überlieferte Wort Gottes nicht immer ganz eindeutig sind.⁴⁵⁰

Det ser unægtelig ud, som om Skydsgaard nedjusterede sine økumeniske forhåbninger på en forkert tolkning af afsnit 10. Det kan muligvis skyldes, at han via sit nære venskab med Københavns Katolske biskop Hans Ludvig Martensen havde kendskab til dennes oversættelse. Det er lidt ærgerligt, fordi professor Skydsgaard dermed ikke helhjertet kunne hilse sætningen ”Læreembedet står imidlertid ikke over Guds ord, men er dets tjener” velkommen.⁴⁵¹ Det var første gang, denne skelsættende sætning i katolsk sammenhæng stod sort på hvidt. Koncilet har virkelig villet understrege

⁴⁴⁹ Sammenlign: Denzinger, Heinrich. 2001: § 1501 afsnit 2.

⁴⁵⁰ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 763.

⁴⁵¹ Jeg finder, at Hopings kritik af Skydsgaard er noget uberettiget, eftersom Skydsgaard skrev sit indlæg i ”Schrift und Tradition” allerede i 1963, og det i øvrigt mestendels omhandlede synet på Skrift og Tradition op til 2.Vat. med hovedvægten lagt på Newman og Möhler fra katolsk side. Skydsgaard, Kristen E. og Lukas Vischer. 1963: 128-156.

dette forhold, idet det formulerede en parallel udtalelse i afsnit 21: "[...]. Derfor bør al kirkelig forkyndelse, ja hele den kristne religion, næres af og underkaste sig Den hellige Skrift. For i de hellige bøger kommer Faderen, som er i himlen, kærligt sine børn i møde og taler med dem." Økumenisk set var udtalelsen om, at læreembedet står under Skriften og er dens tjener, ekstra bemærkelsesværdig, fordi den "ophævede" Sylvester Prierias' anklage mod Luther for ikke at ville anerkende, at selv Skriften fik sin autoritet, nåde og ufejlbarlighed fra det pavelige læreembedes ufejlbarlighed. Denne påstand om læreembedets overhøjhed holdt kardinal Cajetan fast ved under forhøret af Luther i Augsburg 1518.⁴⁵²

Afsnit 10 talte om opgaven med autentisk at fortolke det nedskrevne eller overgivne Guds Ord, som alene er betroet Kirkens læreembede. Med denne sætning henviste koncilmødrene til Pius XII's rundskrivelse "Humani Generis", som sagde: "Den autentiske fortolkning af denne trosskat har Vor guddommelige Frelser ikke betroet de enkelte kristne og ej heller teologerne, men ene og alene Kirkens læremyndighed."⁴⁵³ Det er ikke usædvanligt, at kirkelige dokumenter "hædrer" hedengangne kirkeledere ved at citere fra deres skrifter, men det forekommer så besynderligt, at konciliet henviser i "Dei Verbum" til netop Pius XII's "Humani Generis", at vi lidt senere vil se nærmere på denne rundskrivelse.

Kapitel III

Skriftens guddommelige inspiration og dens fortolkning

11. Det, som Gud har åbenbaret, og som er indeholdt og fremlagt i de hellige skrifter, er blevet nedskrevet under Helligåndens inspiration. For vor hellige Moder, Kirken, anser nemlig Det gamle og Det nye Testaments bøger i deres helhed og i alle deres dele, ifølge den apostolske tro, for hellige og kanoniske, fordi de er blevet nedskrevet under Helligåndens inspiration (jf. Joh. 20,31; 2.Tim. 3,16; 2.Pet. 1,19-21; 3,15-16) og dermed har Gud som forfatter, og fordi de er blevet overgivet til Kirken som sådanne.

(Jf. 1.Vatikankoncil, Dogm. konst. De fide catholica, Dei Filius, kap. 2: Denz. 1787 (3006). - Den pavelige Bibelkommission, Dekret, 18.juni 1915: Denz. 2180 (3629); EB 420 (Enchir. Bibl.). - Det hellige Officium, Epist. 22.dec. 1923: EB 499.).

⁴⁵² Pesch, Otto Hermann. 2012: 271 samt note 2.

⁴⁵³ Pius XII 1950. Humani generis. Catholica 7. årgang. Nr. 4. 1950. Side 152.

Til at forfatte de hellige bøger udvalgte Gud visse mennesker, som, medens Han anvendte dem til dette arbejde, gjorde fuld brug af deres evner og færdigheder. (Jf. Pius xii, Rundskr. Divino afflante, 30.sept. 1943: AAS 35 (1943), s.314; EB 556.). Skønt Gud handlede i og gennem dem (In et per hominem: jf. Hebr. 1,1 og 4,7 (in); 2.Sam. 23,2; Matt. 1,22 et passim (per). - 1.Vatikankoncil: Schema de doctr. cath., nota 9: Coll. Lac. VII, 522.), var det som forfattere i egentlig forstand, at de nedskrev, hvad Han ønskede, de skulle skrive og kun det. (Leo XIII, Rundskr. Providentissimus Deus, 18. nov. 1893: Denz. 1952 (3293); EB 125.).

Når altså alt det, som de inspirerede forfattere (de såkaldte hagiografer) udsiger, bør betragtes som udsagt af Helligånden, så må vi erkende, at Den hellige Skrifs bøger urokkeligt, trofast og uden fejltagelse lærer den sandhed, som Gud med henblik på vor frelse har ønsket skulle nedskrives i disse hellige skrifter. (Jf. Skt. Augustin, De Gen. ad litt., 2, 9,20: PL 34, 270-271; CSEL 28,1,46-47 og Epist. 82, 3: PL 33, 277; CSEL 34, 2, 354. - Skt. Thomas Aquin, De Ver., q.12, a.2, C. - - Tridentinerkoncilet, Dekret De canonicis Scripturis: Denz. 783 (1501) - Leo xiii; Rundskr. Providentissimus Deus: EB 121,124, 126-127. - Pius xii, Rundskr. Divino afflante: EB 539.). Det vil sige, "at ethvert skrift, som er indblæst af Gud, er gavnligt til at belære, til at rettesætte, til at genoprejse, til at optugte i retfærdighed, så at Guds-mennesket kan blive fuldt beredt, vel skikket til al god gerning" (2.Tim. 3,16-17).

Det er Helligåndens inspiration, der ifølge apostolisk tro borger for, at Bibelen i sin helhed (hér medregnet de apokryfe skrifter) er ægte og hellig. Det er vigtigt i 2. del at forstå, at nedskrivningsprocessen er blevet "menneskeliggjort". Officielt anså man indtil Andet Vatikankoncil forfatterne til Skriften for at være simple skriverkarle, der som skolebørn uden egen indflydelse havde skrevet dikteret af Helligånden. Således udtrykt i Leo XIII's encyklika fra 1893 "Providentissimus Deus": "For alle skrifterne uden undtagelse med alle deres dele, som Kirken anerkender som både hellige og kanoniske, blev nedskrevet dikteret af Helligånden; [...]". (Min oversættelse).⁴⁵⁴ Ganske vist åbnede Pius XII i sin encyklika "Divino afflante Spiritu" fra 1943 op for, at bibelforskningen kunne undersøge den enkelte fortællers egenart og plads i sin samtid, men forholdet mellem diktat og forfatterfrihed blev der ikke afgørende rokket ved.⁴⁵⁵

Der havde været en del polemik om den sidste del af afsnit 11. Kommissionen havde først vedtaget at forelægge en tekst, der sagde, at

⁴⁵⁴ Denzinger, Heinrich. 2001: § 3292: Etenim libri omnes atque integri, quos Ecclesia tamquam sacros et canonicos recipit, cum omnibus suis partibus, Spiritu Sancto dictante conscripti sunt; [...].

⁴⁵⁵ Denzinger, Heinrich. 2001: § 3829.

Bibelens skrifter, der var inspirerede af Helligånden, var ufejlbarlige, når det gjaldt den eller de sandheder, der angik den frelsebringende sandhed (*veritas salutaris*). Det konservative mindretal i kommissionen var utilfredse med formuleringen, som de mente kunne føre til, at fremtidige eksegeter fik frie hænder til at skelne mellem inspirerede og ikke inspirerede dele af Skriften. Kardinal Florit, biskop Charue og muligvis kardinal Parente henvendte sig direkte til Paul VI. De fandt støtte hos godt og vel 200 delegerede.⁴⁵⁶ Ifølge Klaus Schatz bad Paul VI kommissionen overveje, om ikke man helt skulle undlade at formulere udsagn om sandhed eller sandheder i dette afsnit, da han ikke mente problemstillingen havde været overvejet længe nok.⁴⁵⁷ Imidlertid har Christophe Theobald i Paul VI's efterladte papirer set et notat i pavens egen håndskrift sandsynligvis fra lige omkring 14. oktober 1965, efter at han havde talt med Florit. I notatet er der en formulering, der ligger meget tæt op af den, Paul VI fik kommissionen til at vedtage.⁴⁵⁸ ("[...] , at Den hellige Skrifs bøger urokkeligt, trofast og uden fejltagelse lærer den sandhed, som Gud med henblik på vor frelse har ønsket skulle nedskrives i disse hellige skrifter.") Ud af Congars notater fra disse oktoberdage i 1965 fornemmer man helt tydeligt en frustration hos ham selv og navnlig, som han beskriver det, hos Rahner over, at de som eksegeter overhovedet ikke blev spurgt til råds.⁴⁵⁹ Jeg er meget enig med Schatz i hans udlægning:

[...] (Dei Verbum Nr.11): die Bücher der Schrift lehren ohne Irrtum die Wahrheit, die Gott um unseres Heiles willen (*nostrae salutis causa*) niedergelegt haben wollte. Hier ist nicht von einer materialen Eingrenzung der Irrtumslosigkeit die Rede; jedoch ist das „um unseres Heiles willen“ Formalobjekt, von dem aus zu bestimmen ist, um welche Wahrheit es in der Schrift geht. Die „Wahrheit“ der Schrift ist also nicht als verselbständigte Information über irgendetwas zu verstehen, sondern immer nur im Heilsbezug sinnvoll erfaßbar.⁴⁶⁰

Det, det drejer sig om, er sandheder til vor frelse. Bibelen er ikke nødvendigvis den bedste af alle kokebøger, naturhistoriebøger eller historiebøger.

12. Da Gud altså i Den hellige Skrift har talt gennem mennesker på menneskelig

⁴⁵⁶ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 734.

⁴⁵⁷ Schatz, Klaus S.J. 2008: 186.

⁴⁵⁸ History of Vatican II, vol. V. 2006: 327.

⁴⁵⁹ Congar, Yves OP. 2012: 797-815.

⁴⁶⁰ Schatz, Klaus S.J. 2008: 186, fodnote 29.

vis, (Jf. Skt. Augustin, De Civ. Dei, XVII, 6, 2: PL 41,537; CSEL 40, 2, 228.) bør den, som tolker de hellige skrifter, hvis han ønsker at erfare, hvad Gud selv har villet meddele os, omhyggeligt undersøge, hvad de bibelske forfattere virkelig har haft til hensigt at udtrykke, og hvad Gud har villet tilkendegive gennem deres ord.

For at finde frem til forfatterens intentioner bør man bl.a. tage hensyn til de "litterære genrer". Sandheden fremsættes og udtrykkes nemlig snart således, snart anderledes i tekster, som på forskellig måde er historiske, profetiske, poetiske eller tilhører andre litterære former.

Eksegeten bør altså søge efter den mening, som forfatteren - ud fra den bestemte situation og ud fra forhold præget af hans tid og kultur - havde til hensigt at udtrykke og virkelig udtrykte ved hjælp af tidens litterære udtryksformer. (Jf. Skt. Augustin, De Civ. Dei, XVII, 6, 2: PL 41,537; CSEL 40, 2, 228.). For virkelig at forstå, hvad forfatteren ønskede at udsige i sit værk, må man lægge nøje mærke både til de sædvanlige og karakteristiske måder at føle, tale og fortælle på, der gjaldt på forfatterens egen tid, så vel som til de adfærdsformer, der var typiske for tidens almindelige menneskelige samkvem. (Jf. Pius xii, Divino afflante: Denz. 2294 (3829-3830); EB 557-562.).

Men da Den hellige Skrift bør læses og tolkes i den samme ånd, som den er blevet skrevet i (Jf. Benedikt XV, Rundskr. Spiritus Paraclitus, 15.sept. 1920: EB 469. - Skt. Hieronymus, In Gal. 5,19-21: PL 26, 417A.), skal man, for korrekt at udforske de hellige skrifers mening, ikke vise mindre omhu i forhold til hele bibelens indhold og enhed i overensstemmelse med hele Kirkens levende overlevering og troens analogi. I overensstemmelse med disse retningslinier er det eksegeternes opgave at arbejde henimod en større forklaring på og forståelse af de hellige skrifter, for at Kirkens indsigt kan modnes takket være dette grundlæggende arbejde. Alt det, som har med skrifttolkning at gøre, er i sidste instans underlagt Kirkens afgørelse, for det er Kirken, som har fået den guddommelige opgave og tjeneste at bevare Guds ord og udlægge det. (Jf. 1.Vatikankoncil, Dogm. konstit. De fide catholica, Dei Filius, kap. 2: Denz. 1788 (3007)).

Det kan ikke skjules, at der i dette afsnit 12 er ophobet potentielt konfliktstof på flere planer. Efter at teksten i de to første afsnit stort set har opregnet, hvad man vel kan forlange af en ekseget, der vil benytte (form)historisk kritisk metode med sociologiske koblinger, så rejser problemerne sig i sidste afsnit. For det første er den frie forskning altid i fare, når den skal konkludere og samtidig tage hensyn til forhold, der ligger udenfor det undersøgte. Det er som om tilliden, til dem der søger sandheder, og selve sandheden, ikke var helt oprigtig. Resultatet er da også, at en katolsk teolog arbejder under censur: "Alt det, som har med skrifttolkning at gøre, er i sidste instans underlagt Kirkens afgørelse". De dydmyge ord i afsnit 10 om, at Læreembedet var Ordets tjener, blev hér med

et slag forvandlet til en dommerrolle over tolkningen. Helmut Hopping forsøger at "redde" situationen ved at påpege, at det drejer sig om en autentisk trosoverlevering.⁴⁶¹ Det virker ikke ganske overbevisende.

13. Derfor åbenbares i Den hellige Skrift, uden nogen mindskelse af Guds sandhed og hellighed, den evige visdoms vidunderlige imødekommenhed, "for at vi skal lære Guds udsigelige godhed at kende og erfare, hvor langt han ud af omsorg for vor natur er gået for at tilpasse sit sprog". (Skt. Johannes Chrysostomus, In Gen. 3,8 (hom. 17,1): PG 53, 134; "at tilpasse", latinsk "Attemperatio", græsk "synkatábasis.")

For Guds ord udtrykt på menneskeligt sprog er som menneskelig tale, ligesom den evige Faders Ord en gang iførte sig menneskets skrøbelige legeme og blev mennesker lig.

Jeg mener, det er vigtigt at tænke på, at koncilmøderne i afsnit 13 ikke alene fortalte om den Gud, der åbenbarede sig selv og kom vore sanser i møde, men at de også forinden havde besluttet i koncilets allerførste konstitution - "Konstitution om Kirkens Liturgi, Sacrosanctum Concilium" - at ville forkynde denne Gud på alverdens levende sprog i stedet for det for længst døde latin.⁴⁶²

Kapitel IV Det gamle Testamente

14. I sin overstrømmende kærlighed ønskede Gud at frelse hele menneskeslægten, og for at forberede den herpå udvalgte Han sig på enestående måde et folk, til hvem Han ville betro løfterne. Gennem sin pagt med Abraham (jf. 1.Mos. 15,18) og med Israels folk ved Moses (jf. 2.Mos. 24,8) erhvervede Gud sig et folk, til hvem Han gennem ord og handlinger åbenbarede sig som den ene sande og levende Gud, således at Israel skulle erfare Guds veje med menneskene. Desuden skulle de, ved at Gud talte gennem profeternes mund, dag for dag dybere og klarere forstå Guds veje og gøre dem mere og mere kendte blandt nationerne (jf. Sl. 22,28-29; 95,1-3; Es. 2,1-4; Jer. 3,17).

Frelsesordningen, som de hellige forfattere har forudsagt, fortalt om og forklaret, foreligger som Guds sande ord i Det gamle Testaments bøger. Af denne grund beholder disse guddommeligt inspirerede bøger en vedvarende værdi: "Alt hvad

⁴⁶¹ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 774.

⁴⁶² Christensen, Hans. 2013. Historien om hvordan pinseunderet kom til Rom – Forudsætningerne for og forberedelserne til Andet Vatikankoncil – Det Andet Vatikankoncil's liturgireform set med samtidens danske katolske øjne. Speciale ved Det Teologiske Fakultet, København.

der førhen er skrevet, er jo skrevet for at vi kan lære deraf, så vi ved udholdenhed og ved den trøst, Skrifterne giver, kan bevare vort håb" (Rom. 15,4).

Påstanden, der hér blev fremsat, var, at det er Guds ønske at frelse hele menneskeslægten. Israel skulle erfare Guds veje med menneskene, og gennem profeternes tale gøre dem kendte for alle. Det var forudsigelsen af disse veje eller frelsesordningen (*oeconomia salutis*), der er de sande Guds ord i GT. Det sande ligger i Guds frelsesøkonomi og ikke i mere eller rettere mindre sande historiske begivenheder. Der synes at være plads til den gammeltestamentlige Københavnerskole, der med sine sene dateringer af GT's skrifter bringer dem tættere på hensigten med disse skrifter, som beskrevet i afsnit 15.

15. Hensigten med Det gamle Testamente var først og fremmest, at det skulle forberede Kristi, alles forløser, og det Messianske riges komme (jf. Luk. 24,44; Joh. 5,39; 1.Pet. 1,10), forkynde det gennem profeti og antyde det gennem forskellige forbilleder (jf. 1.Kor. 10,11).

Det gamle Testaments bøger giver - i forhold til menneskehedens vilkår før frelsens tidsalder blev oprettet af Kristus - en forståelse af Gud og mennesket og viser klart, på hvilke måder den retfærdige og barmhjertige Gud handler med menneskene. Og selvom disse bøger også indeholder ufuldkomne og tidsbetingede forhold, viser de ikke desto mindre Guds sandt guddommelige opdragergerning. (Jf. Pius xi, Rundskr. Mit brennender Sorge, 14.marts 1937: AAS 29 (1937), s.151.). Disse bøger skal altså modtages med ærbødighed af de kristne, fordi de udtrykker en levende sans for Gud, indeholder en sublim lære om Gud, en frelsebringende visdom om menneskelivet og en vidunderlig skat af bønner. Endelig ligger mysteriet om vor frelse skjult i dem.

Hensigten med eller berettigelsen af GT blev i første halvdel af afsnit 15 tolket strengt kristent, og i den tradition skulle de yndede typologiske tolkninger ses. GT udtrykker en levende sans for Gud og bringer os derved en forståelse af forholdet mellem Gud og mennesket. Når man specifikt nævnte, at GT indeholder "en vidunderlig skat af bønner", så tænkte man uden tvivl på Davidssalmerne, der gennem århundreder har været kærnestof i munkevæsenets tidebønner. Det giver god mening, at koncilet henviste til Pius XI's encyklika "Mit brennender Sorge", der tordnede mod nazisternes antisemitisme, og deres forsøg på at identificere og isolere de jødiske elementer i Det gamle Testamente!!⁴⁶³ Det er højst tænkeligt, at

⁴⁶³ Pius xi, Rundskr. Mit brennender Sorge, 14.marts 1937. 19. [...] „Auf vielerlei Art und in verschiedenen Formen hat Gott einst zu den Vätern durch die Propheten gesprochen. In der Fülle der Zeiten hat Er zu uns durch den Sohn geredet.“[Hebr. 1, 1-

koncilfædrene lige ville benytte lejligheden, når nu talen faldt på GT, til at manifestere, at det ikke var i katolsk ånd, når dele af Kirken i bedste fald forholdt sig passive i forhold til de pogromer, jøderne oplevede i det østlige Europa op igennem 1950'erne. Kommissionsformanden kardinal Bea var i øvrigt også kendt for sit utrættelige arbejde med at forbedre forholdet til de jødiske samfund. Et forhold der uden tvivl havde været præget af mistillid til Vatikanet blandt andet, fordi det "kun" var de lokale tyske bispedømmer, der under 2. Verdenskrig sagde klart fra overfor nazisterne, medens Vatikanet under Pius XII, der virkede noget handlingslammet, var meget tilbageholdende.⁴⁶⁴ De nyåbnede arkiver i Vatikanet fra Pius XII's periode kan måske ændre dette noget generaliserende billede. Noget af det allerførste Paul VI fortog sig i sin embedsperiode var at rejse til Det hellige Land i januar 1964, hvor han i den israelske by Megiddo holdt møde med jødiske ledere og præsident Shazar. Danske katolikker kunne læse udførligt om rejsen i Katolsk Ugeblad.⁴⁶⁵ Flere steder kan man læse, at det var første gang siden 1809, at en pave havde forladt Italien. Det er imidlertid ikke korrekt. For det første fordi man først kan tale om en italiensk stat, efter at Giuseppe Garibaldi under kong Vittorio Emanuele II havde samlet Italien i 1860, og for det andet fordi Pius VII, der i 1804 havde været til stede i Paris ved Napoleons (selv)kejserkroning, sad som

2] Die heiligen Bücher des Alten Bundes sind ganz Gottes Wort, ein organischer Teil Seiner Offenbarung. Der stufenweisen Entfaltung der Offenbarung entsprechend liegt auf ihnen noch der Dämmer der Vorbereitungszeit auf den vollen Sonntag der Erlösung. Wie es bei Geschichts- und Gesetzbüchern nicht anders sein kann, sind sie in manchen Einzelheiten ein Spiegelbild menschlicher Unvollkommenheit, Schwäche und Sünde. Neben unendlich vielem Hohen und Edlen erzählen sie auch von der Veräußerlichung und Verweltlichung, die in dem die Offenbarung und die Verheißungen Gottes tragenden alttestamentlichen Bundesvolk immer wieder hervorbrachen. Für jedes nicht durch Vorurteil und Leidenschaft geblendete Auge leuchtet jedoch aus dem menschlichen Versagen, von dem die biblische Geschichte berichtet, um so strahlender das Gotteslicht der über alle Fehde und Sünde letztlich triumphierenden Heilsführung hervor. Gerade auf solchem, oft düsterem Hintergrund wächst die Heilspädagogik des Ewigen in Perspektiven hinein, die wegweisend, warnend, erschütternd, erhebend und beglückend zugleich sind. Nur Blindheit und Hochmut können ihre Augen vor den heilserzieherischen Schätzen verschließen, die das Alte Testament birgt. Wer die biblische Geschichte und die Lehrweisheit des Alten Bundes aus Kirche und Schule verbannt sehen will, lästert das Wort Gottes, lästert den Heilsplan des Allmächtigen, macht enges und beschränktes Menschendenken zum Richter über göttliche Geschichtsplanung. Er verneint den Glauben an den wirklichen, im Fleische erschienenen Christus, [...].

⁴⁶⁴ Christensen, Hans. 2013: 68, note 209; Se "Social- og storpolitik" i afsnit 1.

⁴⁶⁵ Katolsk Ugeblad. 1964. Årgang 112. No. 3. 17. januar. Ansvarshavende Martin Drouzy

dennes fange på slottet Fontainebleau i årene 1812-14 som følge af den franske invasion af Pavestaten i 1808.⁴⁶⁶

16. Gud, som har inspireret begge testamenteres bøger og er deres ophav, har i sin visdom ordnet det således, at Det nye er skjult i Det gamle, og Det gamle åbnes i Det nye. (Jf. Skt. Augustin, Quaest. in Hept., 2, 73: PL 34, 623.). For selv om Kristus har grundlagt en ny pagt i sit blod (jf. Luk. 22,20; 1.Kor. 11,25), er Det gamle Testaments bøger ikke desto mindre blevet optaget i deres helhed i det evangeliske budskab, (Jf. Skt. Irenæus, Adv. Haer., III, 21,3: PG 7,950 (= 25,1: Harvey, 2, s.115). - Skt. Cyrillus af Jerusalem, Catech., 4, 35: PG 33, 497. - Theodorus Mopsueste, In Soph., 1,4-6: PG 66, 452D-453A.) således at de i Det nye Testamente modtager og viser deres fulde betydning (jf. Matt. 5,17; Luk. 24,27; Rom. 16,25-26; 2.Kor. 3,14-16), på samme tid som Det nye Testamente belyses og forklares af dem.

At ”Det nye er skjult i Det gamle, og Det gamle åbnes i Det nye” er gået hen og blevet en slags mundheld. Flere forskere i blandt dem Hoping mener, at Augustin i det, der blev henvist til, talte om forholdet mellem de to frelsesøkonomier.⁴⁶⁷

Det kan forekomme besynderligt, at et for os naturligt argument for GT's vigtighed ikke blev nævnt i afsnit 14 til 16. Det drejer som de forsøg, der gøres på at se på GT som Jesu og de tidlige kristnes eneste hellige skrifter og at tolke ikke mindst Paulus ud fra hans bagage af gammeltestamentlig litteratur. Mange af de tidlige kirkefædres næsten overdrevne ”rovdrift” på typologier i GT må også ses på baggrund af, at en egentlig kanonisering af Det Nye Testaments bøger først skete på en synode i Rom 382 og på den 3. Synode i Kartago i 397. Det er muligt, at Andet Vatikankoncil blev afholdt en anelse før disse tanker blev moderne at diskutere blandt teologer. Det er glædeligt at finde følgende udsagn i Den katolske Kirkes Katekismus fra 1997: ”Den typologiske læsning viser klart, hvor uudtømmeligt indholdet i det Gamle Testamente er. Det må dog ikke få os til at glemme, at det Gamle Testamente beholder sin egen værdi som Åbenbaring, bekræftet af vor Herre selv. (Jf. Mark 12,29-31.) Desuden skal også det Nye Testamente læses i lys af det Gamle. Det gjorde den første kristne katekese bestandig. (Jf. 1 Kor 5,6-8; 10, 1-11.)”⁴⁶⁸ Det havde dog

⁴⁶⁶ Kelly, J.N.D. 1996: 303.; Otto, Alfred S.J. Dr. phil. og Rauschen Gerhard Dr. phil & theol. 1937: 242.

⁴⁶⁷ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 781.

⁴⁶⁸ Den katolske Kirkes Katekismus, 1997: § 129.

været mere korrekt at fortælle, at de første kristne ikke havde noget Ny Testamente, som vi kender det, men at de prædikede ud fra det, de havde hørt og den "Bibel", de kendt, nemlig GT.

Kapitel V Det nye Testamente

17. Guds ord, der er en Guds kraft til frelse for enhver som tror (jf. Rom. 1,16), kommer i Det nye Testaments skrifter til udtryk på en helt enestående måde og viser sin kraft. For da tidens fylde kom, (jf. Gal. 4,4) blev Ordet kød og tog bolig iblandt os, fuld af nåde og sandhed (jf. Joh. 1,14). Kristus oprettede Guds rige på jorden og åbenbarede sin Fader og sig selv gennem gerninger og ord, og Han fuldendte sit værk ved sin død, opstandelse og vidunderlige himmelfart og ved udsendelsen af Helligånden. Efter at være blevet ophøjet fra jorden drager Han alle til sig (jf. Joh. 12,32), Han som alene har det evige livs ord (jf. Joh. 6,68). Men dette mysterium blev ikke gjort kendt for tidligere slægtled således, som det nu er blevet åbenbaret for hans hellige apostle og profeter i Helligånden (jf. Ef. 3,4-6), for at de skulle forkynde evangeliet, vække tro på Jesus som Kristus og Herre og kalde Kirken sammen. Det nye Testaments skrifter udgør et uforgængeligt og guddommeligt vidnesbyrd om disse hændelser.

Vi får i afsnit 17 en kort gennemgang af Guds handlen gennem Jesus Kristus ifølge Ny Testamente.

I sin kommentar besværer Hoping sig over, at koncilfædrene ikke også citerede fortsættelsen i Rom. 1, 17: "For i det åbenbares Guds retfærdighed af tro til tro – som der står skrevet: "Den retfærdige skal leve af tro".". Derved havde man vist en opblødning af retfærdiggørelseslæren ifølge Hoping.⁴⁶⁹ Det er klart, at ud fra en økumenisk synsvinkel havde det været et stærkt signal at sende. På den anden side må man gøre sig klart, at vi befinder os i begyndelsen af 1960'erne på et tidspunkt, da store dele af Den katolske Kirke overhovedet ikke var parat til åbne for samtaler med evangeliske kirker. Hvis man havde påbegyndt en diskussion om dette emne, ville det formentlig have betydet en endnu større splittelse på

⁴⁶⁹ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 782-783.

koncilet mellem nord og syd end den, man havde i forvejen.⁴⁷⁰ Vi skal helt hen til begyndelsen af 1990'erne førend Den Romersk-katolske/Evangelisk-lutherske Kommission fik udarbejdet fælleserklæringen: Kirke og Retfærdiggørelse.⁴⁷¹

Afsnit 18 og 19 hænger tematisk set så tæt sammen, at det giver bedst mening at behandle dem under ét.

18. Ingen kan være uvidende om, at evangelierne har en særstilling blandt alle skrifterne, selv i Det nye Testamente.

De er jo hovedvidnesbyrden om vor frelsers, det menneskevordne Ords liv og lære.

Kirken har altid og overalt fastholdt, og fastholder stadig, at de fire evangelier har apostolisk oprindelse. Først prædikede apostlene på Kristi befaling, og dernæst under den guddommelige ånds inspiration overleverede de selv og andre fra den apostolske tid os skriftligt som troens fundament det firefoldige evangelium efter Matthæus, Markus, Lukas og Johannes. (Jf. Skt. Irenæus, Adv. Haer., III, 11,8: PG 7,885; Sagnard, s.194.)

19. Den hellige Moder, Kirken, har fast og uafslædigt fastholdt og fastholder, at de fire førnævnte evangelier, hvis historicitet den uden tøven bekræfter, trofast overleverer, hvad Jesus, Guds Søn, mens han levede blandt mennesker, virkeligt gjorde og lærte til deres frelse, indtil den dag Han blev optaget (jf. Ap.G. 1,1-2). For efter Herrens himmelfart overleverede apostlene til deres tilhørere det, som Han havde sagt og gjort, men med den større forståelse som de selv nu besad (Jf. Joh. 14,26; 16,13.) ud fra erfaringen om Kristi herliggørelse og i lyset af Sandhedens Ånd. (Jf. Joh. 2,22; 12,16,12-13; 7,39.) De hellige forfattere udvalgte under nedskrivningen af de fire evangelier visse af de mange elementer, som forelå i mundtlig eller i skriftlig form; de ordnede nogle af dem i sammendrag eller fremlagde dem med henblik på de enkelte kirkers situation, stadig i forkyndelsens form, men således at de hele tiden har fortalt os sandt og ærligt om Jesus. (Jf. Den pavelige Bibelkommission, Instruks Sancta Mater Ecclesia: AAS 56 (1964), s.715.)

De skrev nemlig i den hensigt, at vi skulle kende sandheden i de ord, vi er blevet undervist i, hvad enten de bygger på erindringer og egen hukommelse, eller på vidnesbyrd fra dem "der fra begyndelsen var øjenvidner og Ordets tjenere" (jf. Luk. 1,2-4).

De fire evangelier har rod i det, apostlene oplevede, og har på denne baggrund en særstatus.

Det, man henviste til hos Irenæus, er blandt andet hans forklaring på,

⁴⁷⁰ Christensen, Hans. 2013: 89.

⁴⁷¹ Kirke og Retfærdiggørelse. 1996.

hvorfor der er fire evangelier – fordi der er fire vinde og verdenshjørner – og hvordan symbolerne på de fire evangelister blev til.⁴⁷²

De fire evangelier skulle være hovedvidnesbyrdet om, hvad Jesus, Guds søn, sagde til os og gjorde for os til vor frelse. Historiciteten består i, at Jesus levede blandt mennesker som menneske. Vi har i dag måske ikke så meget brug for tegn og undere sat ind i et hedengangent mytologisk verdensbillede, som vi ikke længere føler os forpligtiget til at forsvare. Så megen mere betydning kan vi til gengæld tillægge Jesu etiske fordringer og, når vi ikke lever op til den standard, vi måske ellers godt kunne, da en tro på frelse ved vore synders forladelse. En forladelse, der altid for den troende vil legitimere Hans guddommelighed, for kun Gud kan forlade synder ifølge jødisk opfattelse, og hvad er derfor lettest at sige, at Jesus er Guds søn eller en mirakelmager: ”Men for at I kan vide, at Menneskesønnen har myndighed til at tilgive synder på jorden« – siger han til den lamme: »Jeg siger dig, rejs dig, tag din bære og gå hjem!«.” (Markus 2,19-11.) Vi og vore medkristne op igennem historien har fået og får til stadighed en større forståelse af Budskabet/Evangeliet i lyset af Sandhedens Ånd. Det er at fremlægge skrifterne ”med henblik på de enkelte kirkers situation, stadig i forkyndelsens form, men således at de hele tiden har fortalt os sandt og ærligt om Jesus.”

I afsnit 18 og 19 ser jeg ingen hindringer for en videnskabelig baseret teologisk forskning. Jeg er naturligvis ikke blind for, at teksten også kan tolkes i en betydelig mere konservativ, nogen ville sige fundamentalistisk retning. Det skal dog ikke overskygge den dybe taknemmelighed, som alverdens fagteologer burde føle overfor de koncilmædres, der vedtog denne tekst den 18. november 1965 med 2344 stemmer for og 6 imod.⁴⁷³

20. Foruden de fire evangelier indeholder Det nye Testaments kanon også den hellige Paulus' epistler og andre apostoliske skrifter nedskrevet under Helligåndens inspiration. Ifølge Guds vise plan bekræfter disse skrifter budskabet om Kristus som Herre, forklarer mere og mere tydeligt Hans sande lære, og forkynnder os den frelsende kraft i Kristi guddommelige værk, beretter om Kirkens begyndelse og vidunderlige udbredelse og forudsiger dens fuldendelse i herlighed.

Den Herre Jesus blev nemlig hos sine apostle, således som Han havde lovet dem (jf. Matt. 28,20), og sendte dem Ånden, Talsmanden som skulle føre dem til sandhedens fylde (jf. Joh. 16,13).

⁴⁷² <http://www.newadvent.org/fathers/0103311.htm>

⁴⁷³ Katolsk Ugeblad. Pinsen 1966. Årgang 114. Særhæfte: 16.

Hér sagde man intet forkert, men det må undre, hvor lidt man havde at sige! Jeg mangler i hvert tilfælde antydninger af, hvad de kristne skylder de ægte paulinske breve, som er vore tidligste skriftlige vidnesbyrd. Det er jo i høj grad hos Paulus, at transformationen fra jødisk sekt til kristendom sker. Vi får et begreb som hjertets eller sindelagets omskærelse i stedet for en synlig mærkning af kroppen - kroppen der i øvrigt, som Helligåndens tempel, er ukrænkelig. Vi får et gudsbillede, der viser os Gud uden etniske eller kønsmæssige præferencer – en frisættelse fra en lovreligion med alle de evindelige fortolkninger af love, hvis overholdelse er vigtigere end intentionerne – og meget mere. Ikke så underligt lagde Koncilet vægt på beretningen ”om Kirkens begyndelse og vidunderlige udbredelse og forudsiger dens fuldendelse i herlighed”. Selv om det er vanskeligt at påvise, kommer man næppe uden om, at de paulinske skrifter ikke blot i denne konstitution, men også i anden romersk katolsk sammenhæng, ikke har nydt samme bevågenhed som eksempelvis hos evangeliske teologer. Det er i den forbindelse interessant at læse Congar’s dagbog fra den 24. september 1964, da han deltog i et møde om ”Lumen Gentium”, Konstitutionen om Kirken. Han bed mærke i, at Københavns biskop Hans L. Martensen S.J. diskuterede forholdet mellem Kirken og Verden ud fra blandt andet Romerbrevet.⁴⁷⁴ Det var åbenbart et særsyn, og det blev markeret med hele tre udråbstegn. Biskop Martensen var i øvrigt æresdoktor ved hele tre universiteter, blandt andet ved Københavns Universitet (1993).

Kapitel VI

Den hellige Skrift i Kirkens liv

21. Kirken har altid æret de guddommelige skrifter på samme måde som Herrens legeme, idet den, først og fremmest i den hellige liturgi, uafsladeligt modtager livets brød og rækker det til de troende fra det ene bord dækket med

⁴⁷⁴ Congar, Yves OP. 2012: 788.

Guds ord og Kristi legeme. Kirken har altid betragtet og betragter stadig skrifterne sammen med den hellige Tradition som den øverste norm for sin tro. De er jo inspireret af Gud og én gang for alle nedskrevet, og meddeler derfor Guds ord uforanderligt, og lader Helligåndens røst lyde gennem profeternes og apostlenes ord. Derfor bør al kirkelig forkyndelse, ja hele den kristne religion, næres af og underkaste sig Den hellige Skrift. For i de hellige bøger kommer Faderen, som er i himlen, kærligt sine børn i møde og taler med dem. Så stor er kraften og magten i Guds ord, at de for Kirken er en støtte og en styrke, for Kirkens børn en troens kraft, sjælens føde og en ren og varig kilde til det åndelige liv. Derfor gælder følgende ord i særlig høj grad Den hellige Skrift: "Guds ord er levende og virksomt" (Hebr. 4,12) og "formår at opbygge og at give arven til alle de hellige" (Ap.G. 20, 32; jf. 1.Tess. 2,13).

Blandt katolikker morer man sig af og til med at sige, at når et kirkeligt dokument bruger formuleringen "som Kirken altid har sagt eller ment eller gjort", så kommer der noget nyt. Begyndelsen af afsnit 21 var i den sammenhæng ingen undtagelse. Hvis de delegerede i 1964 ville fastholde, at "Kirken har altid æret de guddommelige skrifter på samme måde som Herrens legeme", så mener jeg til gengæld, at de ærede fædre har lidt af kollektiv amnesi. Særlig fra sidste halvdel af 1800tallet og op til Andet Vatikankoncil opfordrede Rom til stadig større eukaristisk fromhed. Man fik Eukaristiske Verdenskongresser – sakramental velsignelse og sakramentstilbedelse blev hyppige og udbredte liturgiformer – modtagelse af nadver uden afholdelse af gudstjeneste blev almindelig – og endelig blev Kristi legemes processioner udbredte og mere og mere omfangsrige.⁴⁷⁵ Dette skete, alt imedens de bibelske læsninger blev forkyndt for al folket på latin. Hvad var da det nye? Det var nyt at omtale Skriften eller Ordet i sakramentale vendinger på linie med nadveren - "til de troende fra det ene bord dækket med Guds ord og Kristi legeme" og "så stor er kraften og magten i Guds ord, at de [...] for Kirkens børn (er) en troens kraft, sjælens føde og en ren og varig kilde til det åndelige liv". Der er ingen tvivl om, at denne udmelding betød meget for den fremtidige økumeniske samtale navnlig med de evangelisk troende, for hvem Ordet har en (næsten) sakramental status.

22. Adgang til Den hellige Skrift bør være vidt åben for de kristne. Det var af denne grund, at Kirken fra begyndelsen har overtaget den ærværdige græske oversættelse af Det gamle Testamente, som kaldes Septuaginta, og gjort den til sin egen. Kirken har også altid holdt de andre orientalske og latinske oversættelser i ære, især den der kaldes Vulgata. Da Guds ord bør være tilgængeligt for alle

⁴⁷⁵ Se 1.del: "Bevægelser i Den katolske Kirke".

tidsaldre, sørger Kirken med moderlig omsorg for, at der bliver udgivet egnede og korrekte oversættelser på forskellige sprog, helst fra de hellige bøgers originaltekster. Og dersom en oversættelse under givne omstændigheder og med den kirkelige myndigheds samtykke laves i fællesskab med de adskilte brødre, vil alle kristne kunne bruge den.

Nu kunne man ud fra afsnit 22 blive fristet til at tro, at Vulgata – den latinske bibeloversættelse tilskrevet Hieronymus omkring år 400 – er en fast størrelse. Vulgata blev gennemgribende revideret i det 13. århundrede på universitetet i Paris. Johann Gutenberg trykte sin første bibel i 1456 efter denne udgave. Tridentinerkoncilet stadfæstede på 4. samling i april 1546, at Vulgata skulle være den officielle Bibel i den katolske kirke.⁴⁷⁶ Den blev revideret og omskrevet i 1592 under navnet: Vulgata Clementina. Den seneste udgave ”Nova Vulgata” blev påbegyndt 1907 og afsluttet 1979.

I Danmark udkom i årene 1932-33 ”Det Nye Testamente efter Vulgata” oversat af Erikke Rosenørn-Lehn med noter og kommentarer af Friedrich Küpferle S.J., Det Apostoliske Vikariats Forlag, Roskilde. Den udmærker sig ved nogle meget pædagogiske kommentarer til teksten de relativt få steder, hvor katolikker ifølge Rom trosmæssigt burde differentiere sig i forhold til Lutherdommen.⁴⁷⁷ Pastor Peter Schindler oversatte i 1953 Det Nye Testamente til dansk fra den græske grundtekst. Samtidig udkom hans kommentarbind til NT. Oversættelsen var noget af en kraftpræstation, og sprogligt fik man hér et meget karskt og ”Schindlersk” dansk. Oversættelsen fik tilhængere langt ud over katolske kredse, og jeg har selv ved flere lejligheder hørt Folkekirkens præster anvende den, angiveligt med

⁴⁷⁶ Denzinger, Heinrich. 2001: §1506

⁴⁷⁷ Et godt eksempel på dette er Küpferles kommentar til Matt. 12,46: 46) De græske oversættere af det Gamle Testamente gengav det hebraiske Ord ach med adelfos; i dette Ord lagde de alle de Betydningen som det hebraiske ach har, nemlig Broder, Fætter, Slægtning af enhver Art. (Vi har her et betegnende Eksempel paa det hebraiske Sprogs Ordfattigdom i Modsætning til f. Eks. Dansk.) Evangelisterne holdt sig til denne sprogbrug, der forøvrigt i Praksis endnu har Hævd i Syden. Saavel paa dette som paa andre Steder i Skriften kan Udtrykket »Brødre« derfor ikke forstaas, som var her Tale om kødelige Brødre til Jesus. Dette fremgaar klart nok deraf, at deres Fader og Moder udtrykkeligt nævnes: Alfaeus eller Kleofas og Maria, Kleofas's Hustru. Sml. Mt. 27,56; Mk. 15,40,47; Jo. 19,25. Ifølge Hegesippus var Kleofas en Broder til den hellige Josef. Det drejer sig altsaa om Søskendebørn. Baade Kirkefædrene i Øst og Vest og selve Kristi Kirke i sin Liturgi og sine Symboler (= forskellige Former for Trosbekendelsen) bekender deres Tro paa Guds Moders stedsevarende Jomfruelighed. Det strider altsaa imod den kristne Lære, at vor Frelser skulde have haft søskende. Det Nye Testamente efter Vulgata 1932-33: 41.

den stedlige kirkelige øvrigheds tilladelse.

Da Andet Vatikankoncilts liturgireform skulle føres ud i livet, valgte daværende biskop Martensen, som var meget økumenisk indstillet, at anvende Det danske Bibelselskab's autoriserede danske oversættelse til samtlige liturgiske læsninger.

23. Kirken, som er det menneskevordne Ords brud, bestræber sig på, under Helligåndens belæring at nå til en stadig dybere forståelse af de hellige skrifter, for uafsluttelig at kunne nære sine børn med Guds ord. Derfor opmuntrer den også til studiet af både de østlige og de vestlige kirkefædre og den hellige liturgi. Katolske eksegeter og andre teologiske forskere bør ivrigt samarbejde om med egnede metoder og under læreembedets opsyn at forske i de guddommelige skrifter og fremlægge dem på en sådan måde, at så mange som muligt af dem, der skal forkynde Guds ord, må blive i stand til at række Guds folk den frugtbare næring, der oplyser forstanden, styrker viljen og optænder menneskers hjerter med den guddommelige ild. (Jf. Pius XII. Rundskr. *Divino afflante*, 30.sept. 1943: EB 551,553,567. - Den pavelige Bibelkommission, *Instructio de S. Scriptura in Clericorum Seminariis et Religiosorum Collegiis recte docenda*, 13.maj 1950: AAS 42 (1950), ss.495-505.)

Koncilet opfordrer de katolikker, der beskæftiger sig med bibelforskning, til med fornyede kræfter og i Kirkens ånd at fortsætte med det arbejde, der så lykkeligt er kommet igang.
(Jf. Pius XII, *ibid.*: EB 569.)

I afsnit 23 fortsatte koncilmændene med det sakramentale sprogbrug. Der tegnes det gamle billede af Kirken, der som ursakramente er Kristi, det menneskefødte Ords, brud.⁴⁷⁸ Ud fra den danske oversættelse kunne man godt tro, at der var tale om et ordspil: Kirken, der både er Ordets brud og samtidig nærer sine børn med ordet. I originalteksten står der imidlertid, at Kirken skal kunne nære eller passe på (*pascat*) sine børn med eller ved hjælp af *guddommelige udsagn* (*divinis eloquiis*). Det vigtigste i dette afsnit var naturligvis, at der ikke specifikt er nævnt hvilke metoder, der kunne stå til teologernes rådighed. Opfordringen til samarbejde med teologer af anden konfession er så sandelig også et nybrud. Men fri forskning var der desværre ikke tale om. Det var sørgeligt, at tilliden til teologisk forskning og til de bedste videnskabelige teoriers gennemslagskraft var så ringe, at overvågning fra Roms side skulle være

⁴⁷⁸ Katolsk minileksikon – katolsk database: Kirken selv, Kristi mystiske legeme, er som hans *Ursakramente* til verden.
<http://katolsk.s11.eatj.com/exist/cathdb/cathdb.xql?func=lookupid&lookupid=KLEX.A2003&work=KLEX&searchstring=ursakramente>

nødvendig – sub vigilantia Sacri Magisterii. Det er interessant at læse, at den dengang 38-årig Ratzinger i sin kommentar til denne tekst ganske vist mente, at den var præget af kompromisser, men “der grundlegende Kompromiß, der ihn trägt, ist doch mehr als ein Kompromiß, er ist eine Synthese von großer Bedeutung: der Text verbindet die Treue zur kirchlichen Überlieferung mit dem Ja zur kritischen Wissenschaft und eröffnet damit neu dem Glaubenden Weg ins Heute“.⁴⁷⁹ Det kunne være spændende at høre, hvordan pave emeritus Benedikt XVI mon ville bedømme denne hans optimistiske udtalelse i dag.

Den efterkonciliære historie har vist, hvor ødelæggende overvågningen blev. Man behøver blot at tænke på Johannes Paul II's kamp mod befrielsesteologien, som han, ganske vist ud fra en forståelige angst for kommunismen, som var indgroet i ham som polak, fejlagtigt fordømte som en marxistisk læsning af Skrifterne. Det er rigtigt, at de sydamerikanske befrielsesteologer i modsætning til befrielsesteologerne i Black Theology anvendte nogle af Marx's teorier til samfundsanalyse, men som Gustavo Gutiérrez som svar på Vatikanets kritik sagde: ”it goes without saying that the Marxist philosophy of the human person and of atheism has never played a part in liberation theology”.⁴⁸⁰ Hans Küng fik selv i 1979 Vatikanets censur og fordømmelse at føle, navnlig fordi han havde sat sig for kritisk at undersøge Kirkens struktur og pavens ufejlbarlighed. Det førte til, at Vatikanet efter efterhånden sædvanlig praksis fradømte ham hans teologiske lærestol. Imidlertid rejste der sig en storm af internationale protester, og hans universitet i Tübingen oprettede en peronlig lærestol til ham i økumenisk teologi. I 2001 skrev han:

At the time of the Second Vatican Council it would hardly have been thought possible: the Inquisition is again running at full speed, especially against North American moral theologians, Central European dogmatic theologians, Latin American and African liberation theologians and Asian representatives of inter—religious dialogue. But the Jesuits, who since the council have been too progressive, are no longer in favour with Pope Wojtyla. [...]; from direct interventions by the Curia in the great orders (the Jesuits, the women Carmelites, the visitation of the American congregations of sisters) to the notorious disciplinary proceedings against theologians.⁴⁸¹

Det er næsten rørende at se, hvorledes de to unge mænd, Küng og

⁴⁷⁹ Pesch, Otto Hermann. 2012: 287.

⁴⁸⁰ Modern Christian Thought. 1993: 332.

⁴⁸¹ Küng, Hans. 2001: 104-105.

Ratzinger, havde forhåbninger om en meget fri teologisk forskning. Man må gå ud fra, at det afspejlede ånden på Andet Vatikankoncil. I modsat fald ville de have været utrolig naive.

24. Teologien hviler på Guds skrevne ord sammen med den hellige Tradition som på et uforgængeligt grundlag. Ved dette ord styrkes den i fasthed og bliver ung igen, når den i troens lys overvejer hele sandheden, der er skjult i Kristi mysterium. Thi de hellige skrifter indeholder Guds ord, og fordi de er inspirerede, er de i sandhed Guds ord. Derfor bør bibelstudiet være som sjælen i al teologi. (Jf. Leo xiii, Rundskr. Providentissimus Deus: EB 114. - Benedikt xv, Rundskr. Spiritus Paraclitus, 15.sept. 1920: EB 483.) Ordets tjeneste - og hermed tænkes der på den pastorale forkyndelse, katekesen og enhver form for kristen oplæring, hvoriblandt den liturgiske homili bør indtage en hel speciel plads, får sin næring og sin hellige kraft ved skriftens ord.

Studier af Skrifterne bør være som sjælen i al teologi. Det lyder nærmest som en selvfølge, men koncilet fandt det altså nødvendigt at gentage denne opfordring, fordi bibelstudiet inden Andet Vatikankoncil endnu ikke havde opnået den ønskede centrale placering i katolsk teologi. Det var Luther, der som en af de første vendte tilbage til at drive teologi ud fra Bibelens ord. Luther hånede ”sofisterne”, der i Den romerske Kirke fortsatte med en skolastisk, thomistisk teologi, der byggede på aristoteliske begreber, og som i vid udstrækning fokuserede på sakramentslære (der er 7 sakramenter), dogmelære og definitioner af Guds væsen. Gentagne gange havde paver helt op til kort før koncilet indskærpet vigtigheden af at bruge thomistiske termer i katolsk teologi.⁴⁸² Der blev fremsat endnu et ønske: At den liturgiske homilie, det vil sige prædiken, må indtage en helt speciel plads. Det kan i dag synes et naturligt krav, men jeg, og sikkert mange med mig, husker at få at vide langt op i forrige århundrede, at prædiken var af underordnet betydning, når blot præsten var gyldig viet og kunne forvalte sakramenterne. I diasporaen herhjemme blev udsagnet måske også understreget lidt mere, fordi de overvejende udenlandske klerikale ikke altid var lige lette at forstå. Man blev dengang foreholdt det forkastelige i, at protestanter gerne ville høre en bestemt præst, hvorefter de forlod kirken før nadveren. Et meget tydeligt eksempel på, hvor lavt ordets tjeneste var rangeret, kan man udlede af den regel, der sagde, at en katolik havde opfyldt sin søndagsmessepligt, hvis han deltog i messen fra canons begyndelse, det vil sige, at man var i kirke til præfationen – man behøvede

⁴⁸² Pius XII 1950. Humani generis. Catholica 7. årgang. Nr. 4. 1950. Side 150.

altså ikke at høre på læsninger og prædiken.⁴⁸³ I Den romerske Kirke har man fra middelalderen haft den tradition, at hver præst så vidt muligt skulle læse sin egen messe hver dag enten med eller uden menighed. Denne tradition findes stadigvæk i nogle katolske områder, men Andet Vatikankoncils liturgireform lagde op til, at messer bør læses for en menighed, og koncelebration er en mulighed.⁴⁸⁴ Disse mange stille messer på hverdage havde kun undtagelsesvis prædiken. I Ordo Missæ i Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini. 1893. Restitutum S. Pii V. Pont. nævnes ikke engang muligheden for en prædiken. I den latin-danske messebog fra 1929 siges det, at "hvis der skal være prædiken, holdes den i regelen efter evangeliet".⁴⁸⁵ Allerede 5 år efter Andet Vatikankoncils afslutning lyder forordningen i biskop Martensens danske "Ordo Missæ":

PRÆDIKEN

Der holdes prædiken på alle søndage og påbudte festdage. En kort udlægning af teksten anbefales på andre dage, hvis antallet af tilstedeværende gør det naturligt. Prædikenen skal vise hvorledes Guds ord i de oplæste tekster har bud til os og vor tid.⁴⁸⁶

I den britiske hverdagsmessebog – første gang udgivet 1982 – tages det som en selvfølge, at messen indeholder en homilie.⁴⁸⁷ Der ses altså en tydelig forskydning til fordel for ordets tjeneste og til oplysning for lægfolket.

25. Derfor er det nødvendigt for alle gejstlige, og først og fremmest for Kristi præster og andre, der som diakoner eller kateketer står for den officielle forkyndelse af Guds ord, at lade sig præge af skriften, ved stadig læsning og flittigt studium. For det må ikke ske, at nogen bliver "en tom forkynder af Guds ord for andre, fordi han ikke lytter til det i sit indre". (Skt. Augustin, Serm. 179,1: PL 38,966.). Han skal jo forkynde det guddommelige ords overvældende rigdomme, især i den hellige liturgi, til de troende, som han har ansvar for.

Derfor opfordrer koncilet alle de troende og især medlemmer af ordenssamfundene, til ved hyppig læsning af de hellige skrifter at lære "det langt

⁴⁸³ For at være helt sikker på, at jeg huskede korrekt, har jeg konfereret med nogle af mine skolekammerater, der bekræftede, hvad jeg mente at huske.

⁴⁸⁴ Christensen, Hans. 2013: 84 og følgende.

⁴⁸⁵ Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini. 1893. Restitutum S. Pii V. Pont: 170 f.; Messebogen (Missale Romanum) på latin og dansk. 1926: 506.

⁴⁸⁶ Herrens Bord. 1970: 16.

⁴⁸⁷ The Weekday Missal. 2005: 1298.

højere at kende: Kristus Jesus" (Fil. 3,8). "For uvidenhed om skrifterne er uvidenhed om Kristus." (Skt. Hieronymus, Comm. in Is., Prol.: PL 24, 17. - Jf. Benedikt xv, Rundskr. Spiritus Paraclitus: EB 475-480. - Pius xii, Rundskr. Divino afflante: EB 544.). De skal derfor gerne gå til selve den hellige tekst, enten i den hellige liturgi, som er fuld af guddommelige ord, eller ved bibellæsning eller foredrag om emnet, endvidere også ved andre initiativer, som med godkendelse og under opsyn af Kirkens hyrder har fået en glædelig udbredelse i vor tid. Men lad dem også huske, at bønner bør ledsage bibellæsningen, for at der kan finde en samtale sted mellem Gud og mennesket; for "Ham taler vi til, når vi beder, og Ham lytter vi til, når vi læser de guddommelige ord". (Skt. Ambrosius, De officiis ministrorum, I, 20, 88: PL 16, 50.)

Det tilkommer biskopperne, "hos hvem den apostolske lære findes", (Skt. Irenæus, Adv. Haer., IV, 32, 1: PG 7,1071 (= 49,2); Harvey, 2, s.255.) at instruere de troende, som er dem betroede, i den rette brug af de guddommelige bøger, især Det nye Testamente og først og fremmest evangelierne. De gør dette ved at sørge for oversættelser af de hellige tekster forsynet med nødvendige og virkelig tilstrækkelige forklaringer. Således kan Kirkens børn trygt og med udbytte gøre sig bekendte med de hellige skrifter og lade sig fylde af deres ånd. Desuden bør man publicere udgaver af bibelen til brug for ikke-kristne, som er tilpasset efter deres behov og forsynet med ønskelige kommentarer. Sjælesørgere og kristne i det hele taget skal med klogskab sørge for sådanne udgavers udbredelse.

Det havde ikke været almindeligt i Den romersk katolske Kirke at opfordre alle troende – også lægfolk – til selv at læse Den hellige Skrift. Der lød da også advarende røster både i den forberedende kommission og under den endelige debat i plenarforsamlingen. Pater Tromp SJ. og kardinal Browne O.P. argumenterede i det forberedende stadie for en tilføjelse, der skulle udtrykke, at det ikke kunne påstås, at skriftlæsning er en nødvendighed for alle og enhver. Tilføjelsen blev forkastet med det snævrere mulige flertal.⁴⁸⁸ Kardinal Ruffini og med ham adskillige konservative koncilfædre gik i Aulaen ind for en passus, der skulle advare mod sekterisk skriftudlægning.⁴⁸⁹ Men Koncilet afholdt sig fra forbud og advarsler og var dermed tro mod Johannes XXIII's ønske om, at koncilet ikke skulle fremkomme med fordømmelser af noget eller nogen.⁴⁹⁰ Afsnit 25 er bestemt et brud med Tridentinerkoncilets mistænkeliggørelse af personer, der på egen hånd læser skrifterne.⁴⁹¹ Det betød dog ikke, at koncilfædrene tilsluttede sig det evangeliske slogan om "Skriften som sin egen fortolker". Dog skriver Helmut Hoping nærmest triumferende:

⁴⁸⁸ History of Vatican II, vol.V. 2006: 317.

⁴⁸⁹ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 803.

⁴⁹⁰ Christensen, Hans. 2013: 24.

⁴⁹¹ Denzinger, Heinrich. 2001: §1507.

In DV 25 hat das katholische Lehramt endgültig das Monopol aufgegeben, allein über die Bibel zu verfügen. Jeder kann und soll das geschriebene Wort Gottes selbst lesen und sich aneignen. Dazu schreibt José-Maria González Ruiz: „Mir scheint unbestreitbar, daß die Kirche mit diesem Wort des Konzils so etwas wie den Verzicht auf das Monopol geleistet hat, über die Bibel allein zu verfügen und sie allein lesen zu können. Damit hat sie in aller Einfalt einen Maßstab für die Erneuerung gefunden, die sie in dem so unglaublich kurzen Zeitraum von drei Konzilsjahren einleitete“.⁴⁹²

Der gives som sagt ingen uddybende forklaring på påstanden om, at Det katolske Læreembede endegyldigt havde givet afkald på som monopol at bestemme over Skriften. At begrundelsen skulle være, at enhver nu kan læse og tilegne sig det skrevne Guds ord, er jo blot en konstatering af faktiske forhold.

Forklaringen ligger i teksten i afsnit 25: ”Det tilkommer biskopperne, [...] at instruere de troende, som er dem betroede, i den rette brug af de guddommelige bøger, især Det nye Testamente og først og fremmest evangelierne. De gør dette ved at sørge for oversættelser af de hellige tekster forsynet med nødvendige og virkelig tilstrækkelige forklaringer.” Den lokale biskop eller bispekonference skulle altså selv agere med de foreslåede værktøjer uden at være forpligtet til først at opnå en godkendelse af Rom. Biskopperne undgik hér den fælde, de var gået i, da de vedtog ”Konstitutionen om den hellige Liturgi”, ”Sacrosanctum Concilium”, (det første emne på Koncilet) og som bandt dem til, at alle deres beslutninger vedrørende liturgi – endog sproglige formuleringer – skulle stadfæstes af paven.⁴⁹³ Det var det romerske monopol, ultramontanismens drøm, der, hvad angik herredømmet over Bibelen, var brudt. For den økumeniske bevægelse har det betydet uendeligt meget, at Den katolske Kirke nu kunne være en aktiv deltager i udgivelser af gode fælleskirkelige bibeludgivelser. På de indre katolske linier blev den franske oversættelse af Jerusalembibelen med kommentarer og noter, der udkom i 43 hæfter fra 1949 i Paris, oversat til andre hovedsprog. I Danmark sørgede biskop Martensen, som tidligere omtalt, for, at de franske kommentarer og noter til Jerusalembibelen i 1968 blev tillempet Den Autoriserede Danske Bibel og med Bibelselskabets velvilje trykt i samme format, som Bibelselskabets egne udgivelser af den autoriserede oversættelse.

⁴⁹²Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band III: 803.

⁴⁹³Christensen, Hans. 2013: 78; Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997:41.

26. Gid "Herrens ord må få frit løb og komme til ære" (2.Tess. 3,1) ved bibellæsning og bibelstudium. Og måtte åbenbaringens skat, som er Kirken betroet, mere og mere fylde menneskers hjerter. Ligesom Kirkens liv styrkes ved den stadige deltagelse i Eukaristiens mysterium, således kan man også forvente nye impulser for det åndelige liv fra den voksende ærbødighed for Guds ord, "som bliver evindeligt" (Es. 40,8; 1.Pet. 1,23-25).

Denne dogmatiske konstitution er blevet godkendt af koncilsfædrene i sin helhed såvel som i sine enkelte punkter. Og vi, i kraft af den apostoliske myndighed, som er os overleveret fra Kristus, bifalder, lovfæster og fastlægger den, sammen med de ærværdige fædre, i Helligånden, og det som således gennem koncilet er blevet bestemt, befaler vi skal træde i kraft, til Guds ære.

Rom, ved Skt. Peter, den 18.november 1965
Paul, den katolske kirkes biskop,
med koncilsfædrenes underskrifter.

3.16 Konciliarisme og pavemagt

Når man beskæftiger sig med Andet Vatikankoncilts historie, kan man ikke undgå at bemærke den spænding eller ligefrem magtkamp, der oprulles for øjnene af én, mellem koncilet og Vatikanet. Hvem er indehaver af den højeste myndighed indenfor Den romersk katolske Kirke – er det et koncil eller er det en pave eller rettere et paveembede? Jeg mener, at omtalen af Pius XII's encyklika "Humani Generis" fra 1950 i "Dei Verbum" afsnit 10 aktualiserede denne magtkamp. Det er, som om koncilsfædrene selv har villet henlede opmærksomheden på denne kamp ved udtrykkeligt at inddrage "Humani Generis" i afsnit 10: "[...] at fortolke Guds ord både i skriften og i traditionen, er alene betroet til Kirkens læreembede (Jf. Pius XII, Rundskr. Humani Generis), hvis autoritet udøves i Jesu Kristi navn. Læreembedet står imidlertid ikke over Guds ord, men er dets tjener."

Pius XII's "Humani Generis" blev oversat til dansk samme år, som den blev offentliggjort i 1950. Som vi vil se står "Humani Generis" i

skærende kontrast til udtalelserne i ”*Dei Verbum*” fra Andet Vatikankoncil, som i væsentlig grad synes at annullere Pius XII’s udtalelser. Så vidt jeg kan vurdere, udstillede koncilmøderne en pave (Pius XII) som tilhænger af teologiske forestillinger, som Andet Vatikankoncil gik direkte imod, dog uden at fordømme ham. Interessant er det at se på den tilsyneladende uafsluttede kamp mellem pave og koncil, som hér udfoldede sig i dokumenter, der er skrevet med kun godt 10 års mellemrum.

Men først er vi nødt til i korthed at se på den historiske baggrund for denne magtkamp.⁴⁹⁴ Konciliarismen – det, at et koncil anses for at være Kirkens øverste myndighed – opstod som begreb ud af det kaos af embeds- og magtmisbrug, simoni, korrupsion og tvivlsomt valgte paver og modpaver, som hærgede Den vestlige Kirke i den sene middelalder navnlig i årene 1378-1417. Som Schatz meget klogt gør opmærksomt på, var der en sandsynlig forbindelse mellem konciliarismen og de selvstyrende enheder, man kendte fra middelalderbyerne. Han nævner universiteterne, men man kunne også have nævnt de mange selvstændige håndværker- og handelslav. Det er i hvert tilfælde tankevækkende, at blandt de markanteste fortalere for konciliarismen finder man ledende universitetsfolk fra Paris: tyskerne Konrad von Gelnhausen og Heinrich von Langenstein samt franskmændene rektor Jean Gerson og Pierre d’Ailly. Hvis denne sammenhæng holder, kan man med nogen ret gå ud fra, at den middelalderlige konciliarisme havde et idegrundlag ifølge hvilket, konciler skulle være den lovgivende instans, medens paveembedet skulle være den udøvende.

Men foruden det Schatz anfører, tror jeg bestemt også munkevæsenet, nærmere bestemt cistercienserne, har været en inspirationskilde for konciliarismen. I Cîteaux havde man i århundreder siden Bernhard’s dage (+1153) samlet alle abbeder fra de hundredevis af klostre spredt ud over hele Europa til generalkapitel en gang om året.⁴⁹⁵ Det have medført en stærk ensartet sammentømret organisation – et forbillede Romerkirken altid har haft. Paven var nok den fremmeste af alle Kirkens medlemmer, men han var ikke over Kirken som sådan, og han kunne personligt stilles til ansvar overfor hele Kirkens repræsentanter på et givet almindeligt koncil.

⁴⁹⁴ Denne udredning bygger i nogen grad på Schatz, Klaus S.J. 1996. *Papal Primacy*: 100-114.

⁴⁹⁵ Schindler, Peter. 1939. Bind III, side 62.

Det hele kulminerede med dekretet ”Haec sancta” fra koncilet i Konstanz fra den 6. april 1414, i hvilket synoden højtideligt erklærede, at ”et koncil sammenkaldt af Helligånden” og ”med fuldmagt fra Kristus” står over alle ”selv en pave”, når det gælder spørgsmål om tro, udryddelse af skismatiske tendenser og kirkelige reformer. Det fremgår af teksten, at dekretet var tænkt at skulle være generelt gældende for fremtidige konciler, og dekretet blev udstedt som en dogmatisk forordning i Den hellige Treenigheds navn.⁴⁹⁶ På Kirkemødet i Konstanz vedtog man også et dekret ”Frequens”, der pålagde fremtidige paver at indkalde til koncil med højst 10 års mellemrum. På det efterfølgende koncil i Basel fik ”strammerne” inden for den konciliaristiske bevægelse vedtaget et dekret ”Sacrosancta”, der foruden at sætte koncil over pave også bestemte, at en pave ikke kunne opløse et koncil eller beordre et koncil flyttet til andre byer. Der udbrød en 10 år langvarig konflikt mellem pavemagten og koncilet, som endte med flest points til Rom.

Hvad var det så, der gjorde, at konciliarismen trods tilslutning fra et flertal af biskopper ikke formåede at fastholde bevægelsen som et ledelsesprincip i Kirken. For mig at se tegner der sig to årsager: For det **første** sejrede konciliarismen sig ihjel, forstået således, at de konciler, der vitterlig efter Konstanz blev indkaldt ifølge bestemmelserne i ”Frequens”, viste sig at blive et særdeles stort logistisk problem for en middelalderlig infrastruktur. Det betød, at repræsentationen blev mindre, idet adskillige biskopper foretrak at blive hjemme for at passe deres bispedømmer. For det **andet** indgik paverne stadig flere alliancer med verdslige fyrster, som til gengæld for økonomisk og politisk støtte til pavemagten fik indflydelse på lokalkirkerne ikke mindst, når det gjaldt valg af biskopper og kirkefyrster – en ret de større europæiske lande ifølge Schatz beholdt til godt op i det nittende århundrede. Således kunne man altså løse den gamle investiturstrid!

Konciliarismen døde imidlertid ikke, men levede videre særligt i Frankrig som den nationale Gallikanisme. I første omgang betød det, at konkordatet med Frankrig indgået i Bologna i 1516 gav den stærke franske kongemagt ”pavelige privilegier”, hvilket bestod i udtalt selvstyre for Kirken i Frankrig under den franske konges ledelse. Endelig gennemtrufede kong Ludvig XIV i 1682 de fire ”Galliske artikler”, der blev fastsat ved lov

⁴⁹⁶ Selve teksten i engelsk eller tysk oversættelse se: Schatz, Klaus S.J. 1996:187-188; Neuner – Roos. 2009: §433.

gældende for hele Det franske Rige.⁴⁹⁷ Dette gallikanismens ”Magna Carta” indeholdt foruden bestemmelserne fra Basel endnu en paragraf, der sagde, at Pavelige afgørelse i trosspørgsmål eller pavelige dekreter ikke var ufejlbarlige med mindre, de blev godtaget af Kirken som sådan.⁴⁹⁸ Det, at pavelige erklæringer angående tro og moral kun var ufejlbarlige, når de var almindelig accepterede, blev eftertrykkeligt modsagt på 1. Vatikankoncil i den dogmatiske konstitution ”Pastor aeternus” fra 1870, idet der til sidst i dogmet står, at pavens definitioner eller læresætninger givet ”ex cathedra” ikke behøver ”Kirkens konsensus”.⁴⁹⁹ Pendulet svinger tilbage igen på Andet Vatikankoncil i Konstitution om Kirken ”Lumen Gentium”, i hvilken koncilet tolkede dogmet fra 1870. Foruden at gentage en del formuleringer fra 1870 tilføjede koncilfædrene: ”Denne ufejlbarhed, som Kirken har fået løfte om, er også til stede i bispekollegiet, når det sammen med Peters efterfølger udøver det øverste læreembede.” Det er en klar tilkendegivelse af, at troslære er et fællesprojekt og ikke et monopol. Endnu mere skelsættende er dog den næste sætning – den tidligere omtalte ”musefældeklause”: ”Disse definitive afgørelser kan aldrig mangle Kirkens tilslutning på grund af samme Helligånds virke, hvorved hele Kristi hjord bevares og gør fremskridt i troens enhed”.⁵⁰⁰ I slutningen af 1700-tallet fandt tankerne i Gallikanismen genklang i de tyske riger, nu under betegnelsen ”Febronianisme” efter Febronius, et pseudonym for en hjælpebiskop i Trier, der i 1736 udsendte bogen ”De statu Ecclesiae et de postestate legitima Romani Pontificis”, i hvilken han hævdede, at kun den magt, der var pavernes før de Pseudo-isidoriske skrifter, var legitim.⁵⁰¹ De Pseudo-isidoriske skrifter var en samling delvis forfalskede dokumenter nedskrevet omkring år 850 i Det frankiske Rige. De illuderede at være skrevet enten til eller af tidlige paver, og de blev op igennem kirkehistorien gentagne gange brugt til at legitimere pavers magt både i og udenfor Kirken.⁵⁰² Febronius’ bog kom naturligvis på Roms index over forbudte bøger, og med den anbefaling i ryggen fik den stor udbredelse. Det er næppe en tilfældighed, at det var i de tysktalende lande, skismaet efter 1.

⁴⁹⁷ Schatz, Klaus S.J. 1996: 136-137.

⁴⁹⁸ Schatz, Klaus S.J. 1996: 188-189, (selv De galliske Artikler i engelsk oversættelse).

⁴⁹⁹ Denzinger, Heinrich. 2001: 3074; Se ”1. Vatikankoncil” i afsnit 1.

⁵⁰⁰ Martensen og Bohn 1997: 135; Denzinger 2001: 4149; Christensen, Hans. 2013: 50.

⁵⁰¹ Schatz, Klaus S.J. 1996: 140-141.

⁵⁰² Norman, Edward. 2007: 42.

Vatikankoncil blev en realitet i året 1873, da Döllinger og Reinkens, begge universitetsfolk fra henholdsvis München og Breslau, dannede Det Gammelkatolske Parti i protest mod Ufejlbarlighedsdogmet.⁵⁰³

Magtkampen mellem Rom og konciliarismens tilhængere pågår stadig i Den katolske Kirke og man fornemmer klart en betydelig berøringsangst hos nogle. Således står der i Neuner – Roos:

In seier 5. Sitzung (1415) verabschiedete das Konzil ein Dekret („Sacrosancta“), dessen theologische Verbindlichkeit jedoch bis heute umstritten ist. Sicher wurde nicht ein strenger Konziliarismus definiert, wonach die Leitung der Kirche vom Papst auf das Konzil übergegangen sei. Ob aber ein Konzil feststellen kann, daß ein Papst aufgrund von Geisteskrankheit, Häresie oder Schisma kein Papst mehr sei (eine nie gänzlich auszuschließende Möglichkeit), ist theologisch von Bedeutung, und deshalb bringen wir hier den wichtigsten Teil des Konstanzer Dekrets, ohne auf die Frage seiner dogmatischen Verbindlichkeit näher einzugehen.⁵⁰⁴

De kan næppe drages til ansvar overfor Vatikanet, når de på den måde lader spørgsmålet, om hvorvidt denne koncilbeslutning er forpligtende eller ej, stå åbent. Påfaldende er det også, at man overhovedet ikke finder dokumentet eller uddrag deraf hos Denzinger.

3.17 En pave på afveje – Humani Generis

Vi vil nu vende tilbage til Pius XII's encyklika "Humani Generis" fra 1950. Som sagt henviste koncilfædrene til den i "Dei Verbum". Når nu de gjorde opmærksom på dette skrift, så lad os se, om det udtrykker en enighed eller kamp mellem koncilet og paveembedet hér repræsenteret 10 år tidligere af Pius XII.

Vi må først konstatere, hvilken autoritet Vatikanet selv tillagde "Humani Generis".

Man må heller ikke tro, at det, der udtales i encyklikaerne, ikke i sig selv har krav på tilslutning, da paverne her ikke udøver deres læremyndigheds højeste funktion. I disse encyklikaer møder vi nemlig Kirkens ordentlige læremyndighed

⁵⁰³ Otto og Rauschen 1937: 288.

⁵⁰⁴ Neuner – Roos. 2009: §433.

[magisterium ordinarium], hvorom også de ord gælder: „Den, der hører eder, hører mig" (Luc. 10,16).

Og i almindelighed hører det, der fremstilles og indskærpes i encyklikaerne, allerede af andre grunde med til den katolske lære. Hvis paverne imidlertid i deres embedshandlinger udtrykkeligt træffer afgørelse i et hidtil omdisputeret spørgsmål, er det indlysende for enhver, at denne sag efter de samme pavers hensigt og vilje ikke længere kan betragtes som et spørgsmål, der frit kan diskuteres blandt teologer.⁵⁰⁵

Læremyndighedens højeste funktion er ifølge 1. Vatikankoncil en udtalelse ”ex cathedra”.⁵⁰⁶ Den har siden 1870 kun været bragt i anvendelse én gang: Dogmet om Mariæ legemlige optagelse i himlen fra 1950. Det forholder sig sådan, at ”ex cathedra-udtalelser” formentlig kun egner sig til at definere egentlige dogmer. Ikke desto mindre krævede Pius XII tilslutning til sin pavelig rundskrivelse, fordi han personificerede læremyndigheden. Han påberåbte sig Lukas 10,16: „Den, der hører eder, hører mig”. Hvis citatet skal give mening i denne sammenhæng, skal det styrke den tanke, at den, der hører paverne, hører Kristus. Det synes klart meningen, at vi skal få associationer til den pavelige titel ”Vicarius Christi”. Det er dog yderst tvivlsomt, om man overhovedet bør bruge citatet løsrevet fra sin sammenhæng. Eksegeter som Joseph A. Fitzmyer og Walter Grundmann er ikke i tvivl om, når de sammenligner med andre udsendelsesord, at meningen er, at den, der tager imod og slutter op om Ordet, modtager Herren selv og Ham, der udsendte sin søn. Slutteligt påberåber Pius XII sig en pavelig ret til at afgøre teologiske stridsspørgsmål og efterfølgende forbyde al yderligere diskussion. Johannes Paul II er den sidste pave, der har påberåbt sig denne ret, da han forbød en forsæt diskussion om kvindelige præster – dog tilsyneladende med ringe held. Jeg tror roligt, man kan konstatere, at Pius XII har ønsket at sætte hele sit embedes magt og prestige bag sine udtalelser i encyklikaen. Lad os derfor se, hvor enige Det andet Vatikankoncil’s fædre var med den romerske læremyndighed.

I encyklikaen søger paven en forklaring på, hvorfor så mange mennesker har svært ved at erkende den ene personlige Gud.

De sandheder, der drejer sig om Gud og forholdet mellem mennesker og Gud, er

⁵⁰⁵ Pius XII 1950. *Humani generis. Catholica* 7. årgang. Nr. 4. 1950. Side 151.

⁵⁰⁶ Denzinger, Heinrich. 2001: 3074.

nemlig af en sådan art, at de fuldstændig overstiger den for sanserne tilgængelige verden, og de kræver selvfornegtelse og selvopofrelse, såfremt de skal føres ud i livet og besjæle det.⁵⁰⁷

Påstanden er altså, at det, der kan siges om forholdet mellem Gud og mennesket, er unddraget menneskelig erkendelse, som altid (og det er så måske vores begrænsning) bygger på et eller flere sanseindtryk eller et eller flere fysiske udtryk. Man får indtryk af, at den viden, der måtte være om relationerne mellem Gud og mennesket, er monopoliseret.

Det andet Vatikankoncil afviser denne opfattelse, idet ”dette koncil (har) til hensigt, ligesom Tridentinerkoncilet og 1.Vatikankoncil, at fremsætte den sande lære om den guddommelige åbenbaring og dennes overlevering, [...]” (DV1). Hér vil jeg blot bringe nogle af de mange udsagn om, hvorledes Gud har gjort sig sanselig for os mennesker i sin åbenbaring. ”Denne åbenbaring formidles ved gerninger og ord i gensidig vekselvirkning” (DV2), det vil sige i fysiske, sanselige størrelser. ”Gud, som skaber og opretholder alle ting ved sit Ord (jf. Joh. 1,3), giver gennem de skabte ting mennesket et vedvarende vidnesbyrd om sig selv (jf. Rom. 1,19-20).” (DV3). Og atter: ”Da Gud altså i Den hellige Skrift har talt gennem mennesker på menneskelig vis, [...]. (DV12). På menneskelig vis gennem det skabte ved gerninger og i ord - påstande der for mig at se ikke kan forenes med, at Gud skulle holde sandheder om sit forhold til os utilgængelig for vores sanseverden. Det tyder altså på, at koncilet hér irettesatte Rom.

Pius XII gik videre med et angreb på de forsøg, der blev gjort på at forklare dogmernes indhold med ”omtrentlige begreber og nogle uklare og usikre udtryk fra en ny filosofi”, idet han anså de skolastiske termer som værende fremsat ”...under den kirkelige læremyndigheds ledelse og Helligåndens lys og førelse ...af mænd af usædvanlig ånd og hellighed”.

Foragten for de ord og begreber, som de skolastiske teologer plejer at bruge, fører også af sig selv til udhuling af den såkaldte spekulative teologi, som efter deres mening mangler virkelig sikkerhed, fordi den kun støtter sig på et teologisk ræsonnement.⁵⁰⁸

⁵⁰⁷ Pius XII 1950. *Humani generis. Catholica* 7. årgang. Nr. 4. 1950. Side 145.

⁵⁰⁸ Pius XII 1950. *Humani generis. Catholica* 7. årgang. Nr. 4. 1950. Side 150.

Et af hovedargumenterne mod skemaet ”De fontibus Revelationis” havde netop været, at det var alt for skolastisk præget i sin argumentation. Liénart og de Smedt var bannerførerne for dette udsagn, og ”Dei Verbum” er netop ikke præget af skolastisk tankegods. Der er noget, der tyder på, at Pius XII ikke ville være enig med koncilet.

For Pius XII, og med ham Rom, var det ikke nok, at Skriften var ufejlbarlig i sine udsagn om forholdet mellem Gud og mennesket.

Af en vis retning bliver meningen i (Det første (HC)) Vatikanerkonciliets definition om Gud som ophavsmand til den hellige skrift frækt fordrejet, og man gentager den allerede flere gange fordømte opfattelse, hvorefter den hellige skrifs ufejlbarhed indskrænkes til kun at omfatte det, som læres om Gud og om moralske eller religiøse forhold.⁵⁰⁹

Når det var Pius XII så magtpåliggende at påstå, at skriften var ufejlbarlig i alle udsagn, skyldtes det, at Rom, navnlig fra slutningen af 1800tallet og helt frem til Pius XII selv, blev spurgt og udtalte sig om alle forhold der i stigende grad omhandlede naturvidenskabelige spørgsmål.⁵¹⁰ Det har derfor været vigtigt at postulere ufejlbarlige og guddommeligt garanterede afgørelser, der omhandler andet end tro og moral. Vi oplever med Det andet Vatikanconcil et afgørende brud med den fundamentalistiske opfattelse af Bibelen, ifølge hvilken Skriften dikteret af Gud havde svar på alle tænkelige spørgsmål. Koncilmødrene derimod sluttede op om den kloge formulering, at når man betragter Skriftens forfattere som inspireret af Helligånden, ” så må vi erkende, at Den hellige Skrifs bøger urokkeligt, trofast og uden fejltagelse lærer den sandhed, som Gud med henblik på vor frelse har ønsket skulle nedskrives i disse hellige skrifter”. (Afsnit 11). Øvelsen går ud på, at vi tildales til vor frelse, men Skriften, Kristendommens grundlag, er ikke nogen facitliste, når det gælder alle mulige andre ligninger. Igen ser jeg en betydelig uenighed mellem Rom og Concilet.

Det næste eksempel fra ”Humani Generis” har jeg taget med, fordi det illustrerer hvorledes paver, i dette tilfælde Pius XII, i egen selvforståelse havde magt over det åndelige såvel som over materien repræsenteret ved naturvidenskaberne.

⁵⁰⁹ Pius XII 1950. Humani generis. Catholica 7. årgang. Nr. 4. 1950. Side 152.

⁵¹⁰ Se: Antimodernismen og årsagen til den døds kamp

Hvis det derimod drejer sig om en anden hypotese, nemlig den såkaldte polygenisme, har Kirkens børn på ingen måde en sådan frihed. De troende kan ikke acceptere den opfattelse, hvis tilhængere påstår, at der enten har været virkelige mennesker på jorden efter Adam, der ikke kan aflede deres oprindelse fra ham som alles stamfader ved naturlig afstamning, eller at "Adam" er ensbetydende med en hel gruppe af stamfædre. Det er nemlig umuligt at se, hvorledes en sådan opfattelse kan forenes med det, som den åbenbarede sandheds kilder og den kirkelige læremyndigheds udtalelser lærer om arvesynden, der udgår fra en af den ene Adam virkeligt begået synd, og som ved nedstamning går over på alle og er i hver enkelt som hans egen (Rom 5,12-19; Trid. 5. samling can. 1-4). Ligesom inden for de biologiske og antropologiske videnskaber er der også inden for de historiske videnskaber nogle, der dristigt sætter sig ud over de af Kirken fastsatte grænser og forsigtighedsforanstaltninger.⁵¹¹

Hér drejede det sig om et angreb på den naturvidenskabelig palæontologi og i særdeleshed på palæantropologien. Ingen indenfor Den katolske Kirke har formentlig været i tvivl om, at målet var at ramme den franske jesuit, filosofiprofessor og palæontolog Pierre Teilhard de Chardin S.J., der da også efterfølgende fik publikationsforbud. Ovenstående er et klassisk eksempel på, hvordan man fejlagtig troede, at man i et forsøg på at gøre sin indflydelse gældende på et naturvidenskabeligt område kunne bruge teologiske argumenter og termer, der må have forekommet en naturvidenskabsmand fuldstændig fremmede og uforståelige. Man talte simpelthen ikke samme sprog. Hvis man vil fastholde en sådan dialogform, som Pius XII anvendte i afsnittet ovenfor, så bliver spørgsmålet til teologen: Er din opfattelse af arvesynden afhængig af om der én eller flere homoide strenge, der fører til ét eller flere homo sapiens-individer?

Pius XII fastholdt, at ligesom det var Kirken, "der fastsatte grænser og forsigtighedsforanstaltninger" for de biologiske og antropologiske videnskaber, så måtte disse restriktioner også gælde for de historiske videnskaber og naturligvis teologien.

Særligt må man beklage en vis alt for fri exegese af det Gamle Testaments bøger, [...]. [...] skønt de elleve første kapitler i skabelsesberetningen [Genesis] ikke i egentlig forstand stemmer overens med den form for historieskrivning, som fremragende græske og latinske historieskrivere eller historikere fra vor tid har anvendt, tilhører de ikke desto mindre historien i sand betydning; hvad der ligger heri, må exegeterne nærmere undersøge og bestemme. [...]. Hvis de gamle hellige forfattere skulde have overtaget noget fra den folkelige overlevering (hvad man kan indrømme), må man dog aldrig glemme, at dette er sket med hjælp af

⁵¹¹ Pius XII 1950. *Humani generis*. *Catholica* 7. årgang. Nr. 4. 1950. Side 158.

den guddommelige inspiration, der har holdt dem fri for enhver fejltagelse i udvælgelsen og vurderingen af disse kilder. Det, der i den hellige skrift er overtaget fra folkelige fortællinger, kan dog aldrig sammenlignes med mytologier og andet lignende, der mere skyldes en overvældende fantasi end den stræben efter sandhed og jævnhed, der i så høj grad lyser ud af også det Gamle Testaments bøger, at man må sige, at vore hellige forfattere øjensynligt overgår oldtidens profane skribenter.⁵¹²

Roms tillid til at en fri videnskabelig forskning for alvor kunne være sandhedssøgende, og at sandheder godt kunne ligge udenfor Vatikanets kontrol og fatteevne, må siges at have været yderst beskedene. Koncilet gav videnskaben, herunder også teologien, metodefrihed, men man formåede imidlertid ikke at vise teologer den tillid, at de måtte arbejde uden Roms overvågning – se min kommentar til DV 23. Når den frihed ikke blev givet, kan det være et resultat af det, som påpeget af Jean-Pierre Duclos, at ”konciltekster mere (er) et resultat af ønsket om at opnå konsensus end af at skabe en syntese af modstridende synspunkter”.⁵¹³

Efter at have indskærpet teologers pligt til at underkaste sig Læreembedet sagde Pius XII:

Det er også rigtigt, at teologerne altid må vende tilbage til den guddommelige åbenbarings kilder, da det er deres opgave at påvise, hvorledes det, som læres af den levende læremyndighed, ”indeholdes udtrykkeligt [explicite] eller dog udfoldet [implicite]“ i den hellige skrift eller i den guddommelige overlevering. Dertil kommer, at hver af disse to troskilder indeholder så mange og så store sandhedsskatte, at de faktisk aldrig kan udtømmes. Derfor fornyer den teologiske videnskab sig bestandig under studiet af de hellige kilder, [...].⁵¹⁴

Det er tydeligt, at Rom med disse linier med al sin autoritet proklamerede en åbenbaringsteologi, som blot ti år efter blev forkastet af Det andet Vatikanconcil: ”To-kilde teorien”!

To-kilde åbenbaringsteologien er hér udstillet i alle sine aspekter. Den danner grundlag for ”det, som læres af den levende læremyndighed”. Det er teologernes pligt at påvise sammenhængen. Det drejer sig om to troskilder, der hver for sig indeholder udtømmelige trosskatte – både kendte og endnu ikke kendte, som ligger i Skriften, der er hellig, og i

⁵¹² Pius XII 1950. *Humani generis. Catholica* 7. årgang. Nr. 4. 1950. Side 159.

⁵¹³ Der var engang et koncil. 2013: 29.

⁵¹⁴ Pius XII 1950. *Humani generis. Catholica* 7. årgang. Nr. 4. 1950. Side 151.

overleveringen, som Rom betegner som guddommelig (in divina "traditione")!⁵¹⁵ Den danske oversættelse tolker formentlig korrekt teksten, når den siger: "[...] hvorledes det, som læres af den levende læremyndighed, indeholdes [...] i den hellige skrift **eller** i den guddommelige overlevering." Originalteksten siger: "[...] hvorledes det, som læres af den levende læremyndighed, indeholdes [...] i den hellige skrift **og** i den guddommelige overlevering." Jeg anser den danske oversættelse for en korrekt tolkning, fordi den følgende sætning taler om, at "hver af disse to troskilder indeholder så mange og så store sandhedsskatte, [...]." Her bruges udtrykket "uterque", altså hver især, hver for sig (af to). Der er i hvert tilfælde tale om to af hinanden uafhængige kilder. Det er vanskeligt ikke at tolke dette afsnit i den retning, at Rom skulle være indehaver af en særlig monopoliseret "pipeline", gennem hvilken endnu ikke erkendte dogmer kunne hentes ud. Det kan næppe påvises tydeligere end hér, at Pius XII påberåbte sig Kirkens legitime Læremyndighed [magisterium ordinarium] og krævede tilslutning til en teologi, hvis opgave det var at underbygge den magtfuldkommenhed, som blev konsekvensen af den ultramontanistiske udvikling indenfor Den romersk katolske Kirke, der som delvis åbenbaringsgrundlag havde eneret på en selvstændig og guddommelig Tradition.

Som vi har set, afviste Andet Vatikankoncil fuldstændigt to-kilde-teorien. Vor viden om Gud har Gud selv som kilde. Der er kun én og den samme guddommelige kilde nemlig Gud, der taler til os.(Afsnit 9). Det var åbenbart nødvendig at præcisere, at "Læreembedet står imidlertid ikke over Guds ord, men er dets tjener". (Afsnit 10). Endelig slog koncilet Skriftens forrang fast, idet "al kirkelig forkyndelse, ja hele den kristne religion, næres af og underkaster sig Den hellige Skrift. For i de hellige bøger kommer Faderen, som er i himlen, kærligt sine børn i møde og taler med dem." (afsnit 21).

3.18 Reaktionen på Dei Verbum

Det kan godt være at to-kilde-teorien ikke blev officielt fordømt på koncilet, – som i øvrigt efter Johannes XIII's ønske ikke fordømte nogen

⁵¹⁵ Denzinger, Heinrich. 2001: 3886.

eller noget – men set med virkningshistoriske briller, synes teorien absolut at være marginaliseret. Kampen om traditionen som en selvstændig åbenbaringskilde var tabt og diskussionen om den forstummet. I 1997 skrev den tidligere katolske biskop af København Hans L. Martensen:

Mens teksten Om Guds Åbenbaring var en af de mest kontroversielle og lidenskabeligt diskuterede på konciliet selv, så har samme tekst i årene efter konciliet været ukontroversiel som få andre koncils-dokumenter. Den har været et næsten selvfølgeligt fælles grundlag, som alle katolikker bygger videre på. [...]. Samtidig med at konciliet talte om Den hellige Skrift, viste det forskellen mellem bibel og koncilsafgørelse. Konciliet ønskede i al beskedenhed at være Biblens tjener. Koncilietes tekster blev til gennem meningsudvekslinger, gennem kompromiser mellem partier, der hver gjorde deres egne tanker gældende. Koncilstekster er ikke inspirerede, sådan som Biblen er det. Men et koncil stiller sig til rådighed, forholder sig lyttende, og taler i tillid til den samme Helligånd, der inspirerede Biblen.⁵¹⁶

Altså Bibelens forrang. K. E. Skydsgaard opfattede konstitutionen således:

På konciliet var der en mærkelig bestræbelse for at gøre den (Skriften (HC)) til nummer 1. (Foran traditionerne og kirkens læremyndighed (HC)). Ganske vist hører traditionen på en eller anden måde altid sammen med skriften, og alligevel fremhæves på en indtil nu ukendt måde Bibelens særlige betydning. Jeg siger ikke, at Bibelen bliver sluppet løs (det gør den ikke så forfærdelig mange steder!), men at der tildeles den en rolle, den ikke har haft i århundreder. »Enhver kirkelig forkyndelse, ja, hele den kristne religion, næres og regeres af den hellige

⁵¹⁶ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 372.

skrift«. »Uvidenhed om skriften er uvidenhed om Kristus«. »Guds ord har en sådan kraft og magt, at den er kirkens grundpille og livskraft, styrken i kirkens sønners tro, sjælens føde og det åndelige livs rene og stadige kilde«. »Kirken ærer de hellige skrifter på samme måde som Herrens legeme i den hellige nadver«. Sådan lyder nogle udpluk fra dette koncilsdokument, og således tales der altså om skriften inden for cirklen sammen med traditionen og kirkens læremyndighed.⁵¹⁷

Skydsgaard synes i det hele taget at have været meget tilfreds med denne forskydning, der satte Skriften i focus.

Man skal nok lede længe efter at finde en forkæmper for de oprindelige tanker bag skemaet ”De fontibus revelationis”. I ”Den hollandske Katekismus for Voksne” (katolikker), der blev oversat til dansk i 1970, må man således lede forgæves i registret efter begreber som Traditionen eller Apostolisk Tradition.⁵¹⁸ Den såkaldte katolske verdenskatekismus fra 1997 – på dansk 2006 - citerer stort set konstitutionen ”Dei Verbum”, når den behandler forholdet mellem Tradition og Den hellige Skrift.⁵¹⁹

Ud fra en økumenisk synsvinkel bedømte professor Skydsgaard debatten således:

For en reformatorisk forståelse synes der ikke at være en afgørende forskel mellem disse to opfattelser (for eller imod to-kilde-teorien (HC)), men således føltes det på koncilet, og indtil det sidste blev der kæmpet om dette spørgsmål, idet de konservative med stor energi søgte at få deres opfattelse af de »to kilder« bragt til sejr som den eneste sandt katolske. Det lykkedes ikke, idet flertallet i den blandede kommission, der behandlede dette spørgsmål, gik ind for at lade spørgsmålet stå åbent. I fremtiden kan teologer af forskellig observans åbent strides om denne sag, uden at læremyndigheden griber ind. For den såkaldte »nyere teologi« føltes dette som en befrielse fra en århundredlang tradition, mens det for den gamle fløj noteredes som et nederlag. Trods al forskel var disse to fløje dog enige om stadig at tale om skrift og tradition, og dermed er spørgsmålet stadigt brændende mellem katolikker og reformationskirkerne.⁵²⁰

Nu skrev Skydsgaard dette i 1966, altså kort tid efter Andet Vatikankoncil, og kunne formentlig derfor endnu ikke erfare ”to-kilde-teoriens” fallit. Det er den de facto udvikling, biskop Martensen gav udtryk for i sit tilføjede

⁵¹⁷ Skydsgaard, K. E. 1966: 36.

⁵¹⁸ Den hollandske Katekismus for Voksne, 1970.

⁵¹⁹ Den katolske Kirkes Katekismus, 2006: § 80-88.

⁵²⁰ Skydsgaard, K. E. 1966: 35.

forord til dokumentet.⁵²¹ Derfor så Skydsgaard ikke helt det monopoltab Den romerske Kirke's læremyndighed led – et monopol, som Rom navnlig i Johannes Paul II's lange pontifikat gang på gang søgte at vinde tilbage og dermed udstillede tabet af. Som eksempler kunne man nævne: Diskussionen om kvindelige præster, som man uden held forsøgte at stoppe; den uheldige sammenblanding af AIDS og prævention; diskussionen om prævention i det hele taget; bekæmpelsen af befrielsesteologien. I det lange løb har man lov at håbe, at dette tab af monopol på længere sigt kan få Romerkirken til at acceptere en større grad af forskelle blandt dem, der kalder sig kristne. Man kan tilnærme sig hinanden ved at forstå den anden, uden at kræve en omvendelse og en ”kommen hjem til moderkirken”.

Den evangeliske professor Rochus Leonhardt konkluderede i 2009:

Von Bedeutung für das Verhältnis zu den protestantischen Konfessionen war zunächst eine gewisse Neubestimmung des Verhältnisses von Heiliger Schrift, Tradition und kirchlichem Lehramt. So wurde der *Vorrang der Bibel gegenüber der kirchlichen Lehrbildung* ausdrücklich betont, zugleich jedoch an der *Interpretationshoheit des Lehramts* festgehalten, die aber als ein Dienst am Wort Gottes verstanden ist.⁵²²

Leonhardt ser konstitutionen som en nyorientering mod Skriften som hævet op over traditionen og læreembedet og dermed som en mulighed for et anderledes forhold til de protestantiske konfessioner.

Observatøren fra Den anglikanske Kirke professor Frederick Grant, New York, skrev allerede i 1966 i sit responsum til DV bl.a. disse højst overraskende linier:

The final form of the schema on Divine Revelation is a great improvement on the original draft submitted to the Council in 1962. [...]. Moreover, it seems that the theory of two sources is an unsuspected, uncondemned modernism. Both Trent and Vatican I used the language of one source with two modes of transmission, written and oral.⁵²³

Professor Grant udtrykte lidt polemisk, at ”to-kilde-teorien i virkeligheden repræsenterede en modernistisk vranglære, en hæresi indenfor Den Romerske Kirke, som altså have varet i hen ved trehundrede år. Det kunne

⁵²¹ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 372.

⁵²² Leonhardt, Rochus. 2009: 40.

⁵²³ Abbott, Walter M. S.J. 1966:129.

være en forklaring på Martensens udtalelse om, at ”*Dei Verbum*” ”i årene efter koncilet (har) været ukontroversiel som få andre koncilsdokumenter. Den har været et næsten selvfølgeligt fælles grundlag, som alle katolikker bygger videre på.” Mange hæresier indenfor Romerkirken er det gået på lignende vis. Her var der tale om en forestilling, der helt klart var som gift for økumeniske samtaler. Det var kendetegnende for en stor del af koncilfædrene, at det økumeniske lå dem stærkt på sinde.

Måske have Johannes XXIII en fornemmelse af, at Den katolske Kirke var faret vild i sin egen selvforståelse og magtbegær, som han klart så som hindring for tilnærmelser til andre medkristne. Han var ikke selv kendt som noget magtmenneske – tværtimod. Ordene i hans tale til koncilets indledning gik i opfyldelse:

Det sker ofte, at vildfarelser forsvinder lige så hurtigt, som de er opstået - som dug for solen. Kirken har ofte bekæmpet disse vildfarelser. Den har ofte med stor strengthed fordømt den, men i vore dage foretrækker Kristi brud at ty til barmhjertighedens medicin fremfor at bruge strengthed. Kirken ved, at den imødekommer nutidens behov ved at fremhæve sin læres gyldighed og ikke gennem fordømmelser.⁵²⁴

Det var altså Johannes XXIII's udtrykkelige ønske, at Andet Vatikankoncil ikke skulle fordømme nogen eller noget, og den linie har koncilet fulgt. Det indebærer imidlertid en fare for, at man meget let glemmer eller fortier, at pavemagten havde udbredt falsk lære og sat hele Roms autoritet bag denne lære. Hvor sympatisk Johannes XXIII's ord end måtte synes, åbner de set i et kirkehistorisk perspektiv desværre op for, at en vildfarelse bliver glemt eller fortrængt. Der er næppe mange katolikker inklusiv klerikale, der i dag mer end 50 år efter Andet Vatikankoncil har kendskab til to-kilde-teoriens betydning for synet på åbenbaringen og Kirken i perioden mellem Tridentinerkoncilet og Andet Vatikankoncil. Med fare for at komme til at lyde selvhøjtidelig må jeg derfor sige, at det er vigtigt at kende historien for at lære af den.

Når jeg betegner ”to-kilde-teorien” som falsk, er det ud fra de forhold, at koncilet vedtog ”*Dei Verbum*” med 2344 stemmer for og 6 stemmer imod, og at Roms ”to-kilde-teori” helt evident ikke har kunnet opnå almindelig accept i Kirken som sådan. Desuden det forhold, at ingen seriøse katolske teologer holder fast ved ”to-kilde-teorien”. Endelig synes selv Rom at have

⁵²⁴ Katolsk Ugeblad. 1962. Årgang 110. Nr. 43. 26. oktober 1962: 10-11.

bøjet sig for den overvældende modstand mod den monopoliserede tradition, idet den af Vatikanet udsendte ”Den katolske Kirkes Katekismus” fra 1997 bruger ”Dei Verbum” som grundlag for det, den udsiger om åbenbaringen.

Læren af ovenstående kan efter min bedste overbevisning kun være den meget vigtige, at **paver kan tage fejl i tros- og formentlig også i moralspørgsmål.**

Vi må takke Johannes XXIII for, at han allerede i forsommeren 1960 insisterede på, at koncilet skulle beskæftige sig med og diskutere synet på Skriften. Uden dette punkt på koncilets dagsorden var denne hæresi næppe blevet stoppet.

Man kan nu med rette indvende, hvorfor vi nu i den fjerde afdeling skal beskæftige os med de to sidste mariadogmer, samt et tredje planlagt, men opgivet. Grunden er den, at disse dogmer efter min mening aldrig havde haft en mulighed for at blive vedtaget som trosbindende udsagn, hvis ikke de var blevet begrundet med en hellig, selvstændig, d.v.s ikke bibelbundet tradition – en tradition, som Gud formentlig fra tidernes morgen skulle have lagt særlige budskaber til Romerkirken ind i.

Som vi til dels har set, og som vi vil yderligere dokumentere, brugte to-kilde-teoriens tilhængerne netop selv de to sidste dogmer som ”bevis” på teoriens rigtighed, ligesom ønsket om et tredje mariadogme ser ud til at have samme motiv.

Fjerde del

4.00 Et Mariadogme der aldrig kom

4.01 Mariologien og de problematiske Mariadogmer

Jeg må nu stille det for diskussionen relevante spørgsmål: Hvad er det egentlig, der gør mariadogmer problematiske? Så vidt jeg kan bedømme, ligger det problematiske i det forhold, at jo flere mariadogmer, Den katolske Kirke har vedtaget op gennem historien, jo tyndere synes forbindelsen til den kristologiske og bibelske forankring at blive. Neuner – Roos – Rahner – Weger udtrykte det således:

Meist ist die Lehre von der Gottesmutter so eng mit der Lehre von Christus und der Erlösung verbunden, daß hier noch einmal die großen Dokumente aus der Christologie wiederholt werden müßten. Vor allem ist das Geheimnis der Gottesmutterchaft, das im Mittelpunkt der Lehre von Maria steht, gleichzeitig ein Kernstück der Lehre von Christus selbst.⁵²⁵

Altså for det meste snævert forbundet med kristologien, men ikke altid. Præcis hvad de herrer tænker på med adverbiet ”meist” – for det meste - afsløres ikke. Det er dog oplagt, at de tidlige dogmer var med til at definere, hvem Kristus er. Ingen tvivl om at jomfrufødslen er et kristologisk udsagn om, at Gud og kun Gud i hele sin fylde tog bolig iblandt os som menneske og som vor broder. Det er så udtrykt i de mytologisk termer, som evangeliernes forfattere og de antikke kristne havde til rådighed. ”Født af jomfru Maria” er et fuldtønet Kristologisk teologisk udsagn. Hér handler det om teologi, ikke biologi.⁵²⁶ For at understøtte min pointe om den stadig tyndere begrundelse i kristologien og for at afsløre, hvad der mon ligger til grund for Neuner’s – Roos’ – Rahner’s – Weger’s ”meist”, vil vi nu se på de seneste to mariadogmer. Jeg tager det næstsidste først: Maria undfanget uden arvesyndens plet.

⁵²⁵ Neuner – Roos 2009: 322.

⁵²⁶ De, der undrer sig over dette udsagn, kan måske have glæde af at læse Katolsk Dialog og Information. Årgang 2. 2007: 28-30. Indlæg v. HC. Hér medtaget som Appendix IV.

Filippino Lippi, ca. 1457-1504. Billedet er fra 1497.

Ifølge Eva de la Fuente Pedersen, Museumsinspektør og seniorforsker ved Statens Museum for Kunst, er maleriet skabt sent i kunstnerens liv, og det skildrer en passage i ærkebiskoppen Jacopo da Voragine (ca. 1230-1298) middelalderværk *Legenda Aurea* (De Gyldne Legender). Stadig ifølge museumsinspektøren ledes vi ind i historien af en ung terne (tjenestepige), der retter blikket direkte mod os. Marias forældre ses i øm omfavelse, fordi de endelig kunne mødes efter lang tids adskillelse.

Legenden fortæller om, hvordan Maria i øjeblikket for deres omfavelse blev undfanget ved et mirakel.⁵²⁷ Vi har hér at gøre med en folkelig

⁵²⁷ *Legenda aurea* er samling kristne helgenlegender fra ca. 1260, forfattet efter mange og delvis modstridende forlæg af biskop Jacobus de Voragine O.P. (d. 1298). De 182 legender fulgte kirkeårets helgenfester. Den var middelalderens mest yndede legendesamling, da den i udvidet form kom på folkesprogene i 1460. Ifølge Erling Agergaard var martyrlengenderne overrepræsenteret med 70 stk., derefter bekenderlegenderne med ca. 50 stk. og resten var apostellegender. Agergaard, Erling. 2018. side 22, note 7.

fortælling, der intet belæg har i skriften. Mariæ forældre er overhovedet ikke nævnt i NT. Ikke desto mindre ser man en tydelig parallel til Jesu ikke kødelig undfangelse. Det må altså være et forsøg på at få Maria næsten, om ikke helt, på samme niveau som hendes søn, når det gælder undfangelsesprocedure. Mariæ forældre har på billedet ikke kønslig kontakt i undfangelsesøjeblikket. Det stemmer meget godt overens med den augustinske tradition, der forbinder arvesynden med det sexuelle.⁵²⁸

Optakten til dogmet om Mariæ undfangelse uden arvesyndens plet er bemærkelsesværdig indviklet. Den synes at begynde med, at man dyrkede Mariologi som en selvstændig disciplin i slutningen af det 16. århundrede i det sydlige Europa. Stor betydning for Mariologien fik Francisco Suarez S.J. (1548-1617).⁵²⁹ Suarez regnes som filosof og teolog som den største skolastiker siden Thomas Aquinas, og han anses som grundlægger af skolastikkens 2. æra og den fremmeste repræsentant for Salamanca-skolen. Suarez udviklede sine tanker om Maria i forbindelse med sine kommentarer til Thomas Aquinas' teologiske udredning af Kristi menneskevordelse i "Summa Theologica". I 3. del spørgsmål 34, der handler "Om Kristus var hellig fra sin undfangelse af?", lyder svaret: "Fra det første øjeblik ved undfangelsen havde Kristus nådens hele fylde, der helliggjorde hans legeme og sjæl".⁵³⁰ Overvejelser om Marias rolle i den forbindelse får Schindler til at skrive: "Arvesyndens Realitet er et Faktum, enhver, gennem dens Følger, kan konstatere paa sig selv, og vort Kendskab til Arv af Natur, Tilbøjelighed og Karakter maa da tvinge os til at antage Maria for fritaget for Arvesmitten - eller gøre det gaadefuldt, hvor Jesus har arvet sit hellige Sind fra".⁵³¹ Der er næppe heller tvivl om, at den naturvidenskabelig teoridannelse og forskning også på det menneskelige reproduktive område, der tog fart i slutningen af 1600tallet, har fremmet forestillinger om en stærkere biologisk binding til Maria – langt stærkere end tidligere tiders opfattelse af kvinden som rugemor for et barn, som kun var af manden.⁵³²

⁵²⁸ Augustin. 1989. Om Guds Stat 14. bog. Specielt side 252.

⁵²⁹ Buman, Raymond F. og Parrella, Frederick J. 2006: 181.

⁵³⁰ <http://www.newadvent.org/summa/4034.htm> . Min oversættelse af denne engelsksprogede version.

⁵³¹ Schindler, Peter. 1962:73.

⁵³² 'We took the opportunity provided by the cold of recent months and applied ourselves to dissections and to investigating the Generation of animals' (Thévenot 1665). The 'we' referred to two of Thévenot's protégés, the Dutchman Jan

Den forestilling, at inkarnationens mysterium skulle tvinge os eller rettere logisk føre os til en erkendelse af, at en fritagelse for arvesynd skulle være endnu et led længere tilbage, har adskillige store teologer været uenig i. Blandt de kendteste er Augustin, Ambrosius, Anselm, Bernhard af Clairvaux, Bonaventura og Thomas Aquinas.⁵³³ Bernhard af Clairvaux betegnede forestillingen om Mariæ uplettede undfangelse som slet og ret overtro, og Thomas Aquinas mente, den ville formindske almen gyldigheden af Kristi forløsende gerning.⁵³⁴ I begyndelsen af 1600tallet blev Mariadebatten så ophedet, at et paveligt pålæg i 1622 stoppede al videre diskussion.⁵³⁵ Inden dogmet om Maria's uplettede Undfangelse blev højtideligt erklæret af Pius IX den 8. december 1854 findes der kun to pavelige dokumenter, der på indirekte vis handlede om Mariæ uplettede undfangelse:

1. Pius V's fordømmelse af Michael de Bay i 1567 for udtalelsen om, at intet menneske foruden Kristus er uden arvesynd, og at Maria døde som følge af den, ligesom alle trængsler i hendes liv var forårsaget af arvet eller erhvervet synd.

2. Alexander VIII's fordømmelse i 1690 af Jansenisternes udtalelse om at Mariæ renselse efter sin barnefødsel ikke blot var en tilsyneladende handling for at følge Moseloven, men også en nødvendighed.⁵³⁶

Spørgsmålet er så nu, om dette næstsidsste dogme om "Maria undfanget uden Arvesynd" føjer noget essentielt til vores opfattelse af Guds menneskevordelse i Jesus Kristus, eller fokus er skiftet over på Maria? Svaret kan nok næppe gives entydigt, men alene det, at spørgsmålet forekommer berettiget, synes at indikere, at udsagnet om Marias fritagelse for arvesynden nok mere er en brik i Mariologiens puslespil end i Kristologiens. Endelig ligger der et misforhold teologisk set mellem Tridentinerkoncillets Dekret om Arvesynden fra 5. samling i 1546 og

Swammerdam (1637–1680) and the Dane Niels Stenson ('Steno') (1638–86). This was the start of a process of discussion, dissection and experimentation that would soon lead Swammerdam and Steno to the conclusion that all animals – including humans – come from eggs.

<http://onlinelibrary.wiley.com/store/10.1111/j.1439-0531.2012.02105.x/asset/j.1439-0531.2012.02105.x.pdf;jsessionid=376697090D54CE246BC053BACE6AC972.f04t04?v=1&t=i0ggu5o4&s=112049c4e93ecb52aeff6b36c7c34bb49c3238c6>
http://www.phenix-veterinaire.com/download/file771_article1.pdf

⁵³³ Buman, Raymond F. og Parrella, Frederick J. 2006: 183.

⁵³⁴ McBrien, Richard P. 1987: 401.

⁵³⁵ Schindler, Peter. 1962:73.

⁵³⁶ Denzinger, Heinrich. 2001: § 1973 + 2324; Neuner – Roos 2009: §477 + 478.

nødvendigheden af et dogme om Marias friholdelse af arvesynden.⁵³⁷ Tridentinerkoncilet fastslog, at arvesynden er personlig syndeskyld. Tydeligst kommer det frem i afsnit 4, i hvilket man argumenterede for barnedåb, der er nødvendig, fordi det endnu ikke ”syndemodne” lille barn, selv om det måtte være avlet af døbte forældre – der altså på barnets konceptionstidspunkt er afvasket arvesynden - personligt hæfter for arvesynden. Koncilmødrene på Tridentinerkoncilet afstod da også udtrykkeligt i afsnit 6 fra at udtale sig om Maria og spørgsmålet om hendes arvesynd. Den nyeste katolske verdenscatekismus skriver følgende: “Derfor fastholder vi med Tridentinerkoncilet, at arvesynden gives videre sammen med den menneskelige natur – ”ved forplantning ikke ved efterligning, og at den således er 'enhvers egen synd’.”⁵³⁸ Marias fritagelse for arvesynden fra undfangelsen af må altså teologisk set være til ære for hende personligt og kan næppe begrundes med hensynet til hendes afkom, som personligt hæfter for arvesynden. Vi bekender så med belæg i skrifterne, at personen, den enbårne søn Jesus Kristus, ved Guds enestående indgriben blev friholdt for al synd helt fra sin undfangelse som menneske. Det har strengt taget intet med Maria at gøre. At det for os kan gøre det lettere at forstå, hvordan den unge pige Maria lettet for arvesyndens byrde kunne sige ja til så kæmpe en opgave som at blive Jesu moder, er en anden sag, men forbindelsen til Kristologien er og bliver tynd. Hans Küng refererer i sin behandling af dogmet om ”Marias uplettede Undfangelse” John Henry Newman for ironisk at omtale dogmet som et ”luksus dogme”.⁵³⁹

Hvis man er overrasket over hvor få pavelige dokumenter, der lå til grund for det næstsidste Mariadogme, som vi lige har set på, så må det være endnu mere forbløffende, at det sidste Mariadogme, der proklamerede Hendes legemlige optagelse i Himlen, kun blev forudgået af et paveligt dokument skrevet i 1943 af den samme pave Pius XII, der i 1950 forkyndte dogmet. Encyklikaen ”Mystici Corporis Christi” har som hovedtema Den romerske Kirke som den eneste retmæssige, og til hvilken alle adskilte børn er kaldede til at vende tilbage.⁵⁴⁰ Vi finder i dette skrift en gentagelse af Pius XI’s anonymiserede angreb på kirkebegrebet defineret af ”Faith and

⁵³⁷ Denzinger, Heinrich. 2001: §1510-1516.

⁵³⁸ Den katolske Kirkes Katekismus, 1997, 2006: 135 §419.

⁵³⁹ Hans Küng 2008: 584.

⁵⁴⁰ Pius XII 1944. Om Kristi mystiske Legeme (Mystici Corporis Christi): 59.

Order” i Lausanne i 1927.⁵⁴¹ Sidst i dokumentet havde Pius XII tilføjet et tillæg om Den allersaligste Jomfru Maria. I den indledning som Rahner – Weger har forfattet som kommentar til dette tillæg, har de bestemt ikke lagt skjul på deres forundring:

Es ist bemerkenswert, einmal weil es die heilsgeschichtliche Bedeutung der Gottesmutter in zusammenfassender Weise darlegt, und sodann, weil hier zum erstenmal in einem päpstlichen Lehrschreiben die leibliche Aufnahme der seligsten Jungfrau in den Himmel ausgesprochen wird, die freilich schon lange zu den Lehrgegenständen ordentlichen Lehramtes der Gesamtkirche gehörte.⁵⁴²

Det er naturligvis rigtigt, at der op igennem kirkehistorien har været mange forestillinger om Maria som ”Himmeldronning” ved siden af Krist Konge. Lige så indlysende er det, at vi som mennesker næppe kan forestille os en sådan himmeldronning uden i nogen grad at legemliggøre hende. Maria har været og er besmykket med en lang række folkelige mere eller mindre teologisk velbegrundede titler. Det vel nok bedste eksempel er titelsamlingen i ”Det Lauretanske Litani”, der i sin oprindelse daterer sig fra omkring år 1100.⁵⁴³

Billede: Århus Domkirke. Øverste del af altertavlen fra 1479 udført af den lybske billedskærer Bernt Notke. Kristus kroner sin moder som himmeldronning. Foto HC.

⁵⁴¹ MCC er gennemsyret af Pius XI's udsagn i *Mortalium animos* fra 1928: Se side 55

⁵⁴² Neuner – Roos 2009: 330.

⁵⁴³ Schindler, Peter. 1962: 142.

Det var egentlig først, da man sad inde med dogmet om ”Den ubesmittede undfangelse”, at man teologisk fra læremyndighedens side kunne begrunde Marias legemlige optagelse i himlen med, at hun ikke var underlagt arvesyndens straf: Døden. Pius XII skrev i ”Mystici Corporis Christi” i 1943:

108. [...]. Fri for saavel Arvesynden som for enhver personlig Synd var hun altid paa det inderligste forenet med sin Søn, og [...].

109. Tillidsfuldt har Vi indviet alle Mennesker til hendes uplettede Hjerte. Maatte hun, alle Kristi Lemmers hellige Moder, der herliggjort paa Legeme og Sjæl nu straalere i Himlen og raader sammen med sin Søn, af Ham opnaa, at de rigeste Naadestrømme uophørligt maa vælde fra det ophøjede Hoved ned i alle det mystiske Legemes Lemmer![...].⁵⁴⁴

Marias ”forenethed” med Kristus er med andre ord begrundet med hendes renhed - en egenskab ved hende selv. Da jeg mener at have påvist, at dogmet om Marias friholdelse fra arvesynden i teologien kun rimeligt lader sig rubricere under disciplinen Mariologi og ikke Kristologi, så følger deraf, at det sidste dogme om Marias legemlige optagelse i Himlen, der kan ses som en logisk følge af hendes friholdelse fra sin ellers personlige arvesynd, i om muligt endnu højere grad er et Mariologisk udsagn og bestemt ikke et Kristologisk. Om det noget usikre bibelske grundlag disse to sidste dogmer baserer sig på, vil jeg blot henvise til den tidligere omtale heraf. I det hele taget var og er der i mariologiske kredse en stærk tendens til at ville skabe et billede af Maria, som gør hende mere og mere lig med Kristus selv. Således læser vi i forbindelse med dogmerekklæringen:

[...]. Den lighed [similitudo] der findes mellem Guds moder og Guds Søn forsaavidt angaar legemets og sjælens adel og værdighed - paa grund af denne lighed kan vi ikke engang tænke os, at den himmelske dronning skulde være adskilt fra den himmelske Konge – kræver absolut, at Maria ”maa være dér, hvor Kristus er“ (S. Bernardinus Senens., in assumptione B. M. Virginis, sermo II. – Bernhardin af Siena, franciskaner 1221-1274); desuden er det fuldstændig i overensstemmelse med fornuften, at ligesom en mands saaledes ogsaa en kvindes sjæl og legeme allerede har opnaaet den evige herlighed i himlen. Endelig er den kendsgerning, at Kirken aldrig har søgt efter den hellige jomfrus relikvier og fremstillet dem til dyrkelse, i sig selv et argument, der er ”lige saa godt som et haandgribeligt bevis” (Idem, 1.c.).⁵⁴⁵

⁵⁴⁴ Pius XII 1944. Om Kristi mystiske Legeme (Mystici Corporis Christi): 64-65.

⁵⁴⁵ Pius XII 1951. Marias Optagelse i Himlen, Munificentissimus Deus. Side 11. Afsnit

Altså en lighed der fører til uadskillighed og måske i sidste ende til forveksling. Ifølge Muhammed – koranen Sura 5 vers 116 – spørger Gud Jesus, om han har lært menneskene, at han selv, altså Jesus og hans moder, Maria, er guddommelige. Mange har tolket det som en påstand om, at den kristne Treenige Gud skulle bestå af Faderen, Sønnen og Jomfru Maria. Det falder i øjnene at argumentet om, at Mariæ legemlige optagelse i himlen også skulle tages som udtryk for en ligestilling mellem det mandlige og det kvindelige, klinger underlig hult, når man i øvrigt kender Den romerske Kirkes indstilling til kønsligestilling, når det gælder kirkens egne anliggender.

Lad os lige engang se på det sidste dogmes ordlyd:

44. Efter atter og atter i Vore inderlige bønner at have henvendt Os til Gud og paakaldt Sandhedens Aands lys forkynder, erklærer og definerer Vi derfor til ære for den almægtige Gud, som har skænket jomfru Maria sin særlige velvilje, til ære for Hans Søn, evighedens udødelige Konge og syndens og dødens Overvinder, til forøgelse af Hans ophøjede moders ære og til hele Kirkens glæde og jubel, ved Vor Herre Jesu Kristi, de salige apostle Peters og Pauls og Vor egen autoritet: at det er et af Gud aabenbaret dogme, at den ubesmittede Guds moder Maria, bestandig jomfru, efter at have fuldendt sit jordiske livs løb med legeme og sjæl er optaget i den himmelske herlighed.

45. Hvis derfor nogen, hvad Gud forbyde, frivilligt skulde vove at nægte eller betvivle det, som Vi her har defineret, skal han vide, at han helt og holdent er faldet fra den guddommelige og katolske tro.⁵⁴⁶

Den standardiserede trussel i afsnit 45 er nok et mindre problem for katolske teologer, end man umiddelbart skulle tro. Der jo ingen grund til at benægte noget, som forekommer uforståeligt eller i bedste fald ikke synderlig vigtigt. Det må være relevant og tilladt at spørge om, hvad disse to sidste dogmer egentlig bidrager med af forståelse af Kristus og dermed af kristendommen. Ligeledes må det være tilladt at påpege et modsætningsforhold mellem Kirkens egen arvesyndslære formuleret på Tridentinerkoncilet og Kirkens opfattelse af medmennesket, Maria.

Helt anderledes problematisk ville et eventuelt nyt dogme, der skulle definere Maria som ”al nådens formidler”, nok være for de fleste katolske teologer. Der var kommet tre pavelige encyklikaer fra Leo XIII’s hånd, der omtalte Maria som nådeformidler. I 1891 kom ”Octobri mense” i hvilken, man finder sætningen: ”[...], fordi ”nåden og sandheden kom ved Jesus

⁵⁴⁶ Pius XII 1951. Marias Optagelse i Himlen, Munificentissimus Deus: 14.

Kristus" (Joh. 1,17), bliver intet tildelt os undtagen gennem Maria efter Guds vilje; for ligesom ingen kan stige op til den højeste Fader uden gennem sønnen, således kan ingen komme til Kristus uden gennem moderen"⁵⁴⁷ (Min oversættelse). I 1892 kom rundskrivelsen "Magnæ Dei Matris" i hvilken, den idé udbredes, at Maria er så fuld af nåde, at der er overflod, som rækker til frelse for alle mennesker på jorden.⁵⁴⁸ Endelig i 1896 kom encyklikaen "Fidentem piumque" med følgende udsagn: "[...]; hun er den selv samme, "af hvem Jesus blev født" (Matt. 1,16), hun er sandelig hans sande moder, og af samme grund den værdige og helt igennem accepterede formidler til Formidleren "⁵⁴⁹ (Min oversættelse). Det er ganske tydeligt ud fra disse citater, at Leo XIII's intention var at få Maria indsat som et uundgåeligt mellemlid mellem Gud og mennesker. Som formidler ville Maria stå mellem os og Kristus og så at sige fratage ham sin direkte kontakt med skabningen. Kristus ville blive som godsejeren, der overlader forvalteren alt, hvad der har med jorden at gøre. I modsætning til de to sidst vedtagne Mariadogmer, der ikke for alvor kan siges at sløre vores opfattelse af Kristus, så er tanken om Maria som værende mellem os og Kristus ikke blot ødelæggende for katolsk teologi, men så sandelig også for enhver økumenisk tankegang. Derfor er det også vigtigt at bemærke sig den ordlyd, man nåede til enighed om på dette punkt i "Lumen Gentium":

60. Vi har kun én mellemmand ifølge apostlens ord: "Thi der er kun én Gud, og kun én mellemmand imellem Gud og mennesker: mennesket Kristus Jesus, der gav sig selv som løsesum for alle" (1.Tim. 2,5-6). Marias opgave som moder over for menneskene fordunkler eller formindsker dog på ingen måde denne Kristi stilling som eneste mellemmand, men viser dens kraft. [...].⁵⁵⁰

Der er ingen tvivl om, at da det kom til stykket, ønskede et stort flertal af koncilmødrene med dette udsagn at facilitere fremtidige samtaler især med de evangeliske kirkesamfund.

Den ekstra titel, Mariaskemaet fik påklippet i sidste øjeblik inden

⁵⁴⁷ Denzinger, Heinrich. 2001: §3274: "[...], siquidem 'gratia et veritas per Jesum Christum facta est' (Jo 1, 17), nihil nobis, nisi per Mariam, Deo sic volente, impertiri; ut, quo modo ad summum Patrem nisi per Filium nemo potest accedere, ita fere nisi per matrem accedere nemo possit ad Christum."

⁵⁴⁸ Neuner – Roos 2009: §480

⁵⁴⁹ Neuner – Roos 2009: §481; Denzinger, Heinrich. 2001: §3221: "[...], ipsa est, "de qua natus est Iesus" [Mt.1,16], vera scilicet eius mater, ob eamque causam digna et peraccepta ad Mediatorem mediatrix."

⁵⁵⁰ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 172-173.

afstemningen, ”Maria Kirkens Moder”, var særdeles uheldigt valgt, da den kolliderer med den ældgamle opfattelse af forholdet mellem Kirken og Kristus: Kirken er at ligne med Kristi brud og Kristus er dens brudgom. Med mindre man uklogt ønsker at slå det billede i stykker, så kan Maria altså højst blive svigermor – måske en knap så eftertragtet titel. Koncilmødrene på Andet Vatikankoncil valgte da også at fastholde det gamle billede af Kristus som brudgom og Kirken som brud, idet de indarbejdede det i afsnittet om Maria i ”Lumen Gentium”:

64. [...]. Kirken er også selv den jomfru, der helt og rent bevarer den troskab, som den har lovet sin brudgom, og ved at efterligne sin Herres moder bevarer den ved Helligåndens kraft jomfrueligt den hele tro, det faste håb og den oprigtige kærlighed.⁵⁵¹

Koblingen mellem Kirken og Maria er den, at Kirken ved Helligåndens kraft vil bevare sin tro, sit håb og sin kærlighed ren og uplettet ligesom Maria, der ved tidlige kirkemøder – Lateransynoden år 649 og Synode XI i Toledo år 675 - der gik meget op i jomfrudom i forbindelse med kristologiske definitioner, blev betegnet som ”semper Virgo”.⁵⁵² Men de, der på Andet Vatikankoncil troede, at de havde lagt mariatitlen ”Mater Ecclesiae” bag sig, tog gruelig fejl.

4.02 Ottavianis plan

Som vi har set, blev det gamle ”Kurie-præget” åbenbaringsskema ”De fontibus revelationis” endelig forkastet ved Johannes XXIII’s mellemkomst den 21. november 1962, og en ny kommission blev nedsat 3 dage senere med formændene Ottaviani og Bea. Efter dette forløb ønskede pater H. Roos S.J. at orientere de uden tvivl lettere forvirrede danske katolikker om de aktuelle problemstillinger. Roos skrev om forholdet mellem Skriften og

⁵⁵¹ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 175.

⁵⁵² Denzinger, Heinrich. 2001: § 502+503+533; Neuner – Roos 2009: § 194+195+209.

Traditionen og mariadogmernes ”bevis” på Traditionens selvstændighed:

Derefter er den katolske teologi gået i gang med at undersøge forholdet mellem Skriften og Traditionen. Og en række førende teologer fra alle lande (Karl Rahner, Ratzinger, Josef Bäumer, Congar og andre) er kommet til følgende resultat: Den hellige Skrift er indholdsmæssigt Åbenbaringens' eneste troskilde. Alle åbenbarede sandheder må findes i Den hellige Skrift, enten explicit, d.v.s. entydigt og klart, eller implicit, d.v.s. de må findes på en sådan måde i Den hellige Skrift, at de er underforstået i andre klart bevidnede sandheder. Denne anskuelse kaldes tesen om Den hellige Skrifs sufficiens, d.v.s. tilstrækkelighed. Modstanderne af denne anskuelse siger nu: hvor findes for eksempel læren om Gudsmoders legemlige optagelse i den himmelske herlighed klart bevist i Den hellige Skrift? De siger: sandheden om Marias optagelse i den himmelske herlighed findes kun i Traditionen, og på ingen måde i Bibelen. Mod denne indvending kan med rette siges følgende: i de officielle dokumenter, hvori pave Pius IX og pave Pius XII forkyndte dogmerne om henholdsvis Marias uplettede undfangelse og Marias legemlige optagelse i den himmelske herlighed, siges udtrykkeligt, at disse sandheder er grundlagt i Den hellige Skrift. Kirken selv anerkender Bibelens tilstrækkelighed og beviser disse sandheder ikke blot ud fra Traditionen.⁵⁵³

Hvis man tager Roos på ordet og undersøger de henvisninger til Den hellige Skrift, der faktisk findes i den 16 siders lange erklæring om ”Mariæ legemlige optagelse i Himlen” fra 1950, så vil man navnlig med moderne eksegetiske instrumenter finde, at det bibelske grundlag for dogmet er yderst tyndt og bygger mestendels på ældre tiders hang til allegorisk tænkning.⁵⁵⁴ Mgr. Peter Schindler, der selv den 1. november 1950 havde overværet Pius XII højtidelige forkyndelse af dogmet om ”Maria’s legemlige optagelse i Himlen” – en logisk konsekvens, vil jeg mene, af, at hun af Pius IX den 8. december 1854 var erklæret undfanget uden arvesyndens smitte, og derfor heller ikke var under den samme dødsdoms konsekvenser, som var afsagt over Adams slægt - skrev lige ud:

Skriften yder os ingen Hjælp til Løsningen af dette Problem om Arvelighed; med Dogmet for Øje kan vi idag læse 1 Mos. 5,15 og LUK 1,28 i den Mening, vi nu har, men som de to Steder staar skrevet, forstod Skribenterne dem ikke i vor Mening; vi maa altsaa gaa til Troens anden Kilde: Traditionen, Trosbevidstheden ned gennem Tiderne; Arvesyndens Realitet [...] maa da tvinge os til at antage Maria for fritaget for Arvesmitten - eller gøre det gaadefuldt, hvor Jesus har arvet sit hellige Sind fra.⁵⁵⁵

⁵⁵³ Katolsk Ugeblad 1963, nr. 8. 22. februar. Universitetslektor dr.phil H. Roos S.J..

⁵⁵⁴ Se Appendix II: Pius XII 1951. Munificentissimus Deus i uddrag.

⁵⁵⁵ Schindler 1962: 72.

Man kan roligt fastslå, at selv om de to mariadogmer i deres substans er tænkt kristologisk, så savner de en evangelisk forankring. Vi bliver henvist til troens anden – åbenbart selvstændige - kilde. Schindler gjorde da også på elegant vis rede for hele denne dogmeudvikling i traditionen; også for den modstand fra f.eks Bernhard (+1153), som ikke mente tankerne var i kristen tradition.⁵⁵⁶ John Henry Newman (+1890) og Matthias Scheeben (+1888) studerede begge kritisk Maria's roller i traditionen, idet de begge interesserede sig for dogmeudvikling fra oldkirken og frem.⁵⁵⁷ Teoriene om dogmeudvikling blev dog i nogen grad hæmmet af "Antimodernisteden", som jo hævdede at der ikke kunne være nogen udvikling.⁵⁵⁸

Den 28. november 1962 skulle kardinal Ottaviani indlede behandlingen af skemaet "De ecclesia". Ganske bemærkelsesværdigt brugte han sin taletid til en følelsesladet appel om, at man burde vente med diskutere det omfangsrige skema for i stedet hurtigt at kunne behandle et skema om Maria "De beata virgine Maria". Ottaviani anførte:

The schema De Ecclesia, which is eighty pages long, is too important for it to be dealt with so quickly. He proposed that it should not be tackled immediately and instead, after the schema on unity, to move on to de Beata Virgine Maria. Thus one will end by giving a display of the unity of children in the praise of their mother. One will thus offer consolation to the Pope who, on the feast of the Immaculate Conception, will formally approve this schema. He uttered a SENTIMENTAL appeal to all the holy virgins of the world, and to the [Marian] piety of all the priests. Applause.⁵⁵⁹

Ottaviani angav altså vigtigheden af skemaet "De Ecclesia" og den begrænsede, resterende tid af første samling som begrundelse for sit ønske om at behandle det mindre Maria-skema. Desuden ville han gerne trøste Den hellige Fader formentlig med tanke på hans åbenbare sygdomssvækkelse. Johannes XXIII døde et halvt år efter den 3. juni 1963. Opmuntringen skulle bestå i en færdigbehandlet konciludtalelse om Den hellig Jomfru, Maria, proklameret på festen for Maria's ubesmittede

⁵⁵⁶ Schindler 1962: 71-82.

⁵⁵⁷ McBrien, Richard P. 1987: 405; Scheeben, Rev. M. J.. 1946: 198-211. Scheeben anså i høj grad Mariæ uplettede undfangelse som en konsekvens af Guds suveræne ret til prædestination.

⁵⁵⁸ Se 1. del.

⁵⁵⁹ Congar, Yves OP. 2012: 214.

Undfangelse, som fejres 8. december.⁵⁶⁰

Allerede i begyndelsen af december blev danske katolikker orienteret:

*Næste Koncil-emne
handler om KIRKEN*

Mens den nye og udvidede kommission arbejder på et forslag til koncilets behandling af »Åbenbaringsens kilder«, har man [...] indledt drøftelsen af emnet »De Ecclesia« (om Kirken). Spørgsmålet er særdeles omfattende [...]. Kardinal Ottaviani foreslog uventet, at behandlingen af det store materiale blev stillet i bero til koncilets næste samling, og at man i stedet gik over til det mere overkommelige spørgsmål vedrørende Gudsmoder. Concilets præsidium fastholdt imidlertid, at man skulle indlede drøftelsen, idet Marias betydning ikke kunne behandles særskilt, men hørte hjemme i den større sammenhæng. I de indledende taler blev arbejdsprogrammet vedrørende Kirken behandlet med velvilje, men flere biskopper foreslog ændringer.⁵⁶¹

Der blev hér i første omgang givet den begrundelse, at Maria's stilling skulle ses i en større sammenhæng.

I Katolsk Ugeblads julenummer 1962 fik danske katolikker denne beskrivelse af og begrundelse for episoden:

Den 28. november forkastede concilet et forslag, der var blevet fremsat af kardinal Ottaviani. Det gik ud på, at man skulle tage et spørgsmål om Marias stilling i Kirken op til drøftelse, da man ville kunne nå dette kapitel inden første afslutning den 8. december. Præsidiets fandt imidlertid, at Maria-spørgsmålet ikke kan tages ud af sin sammenhæng med hele spørgsmålet om Kirken, og man foretrak derfor at gå frem i kronologisk orden, selvom man således må stoppe op midt under behandlingen af emnet: Kirken.⁵⁶²

Hér er altså orienteret i overensstemmelse med, hvad Ottaviani sagde, når man undtager omsorgen for Paven. "At gå frem i kronologisk orden" må være en omskrivning af, at man ønskede at følge den dagsorden, man var blevet enige om i præsidiets.

Vallquist skildrede episoden, idet hun mere end antydede, at Ottavianis begrundelse for denne manøvre skulle ses som et forsøg fra hans side på at undgå endnu et nederlag, denne gang med "De Ecclesia", der allerede var blevet skarpt kritiseret.⁵⁶³ Giuseppe Ruggieri synes at være inde på den

⁵⁶⁰ Messebogen (Missale Romanum) 1926: 776.

⁵⁶¹ Katolsk Ugeblad 1962. Nr. 49. 7. december. Ansvarshavende Gunnar Martin Nielsen.

⁵⁶² Katolsk Ugeblad 1962. Julen. Ifølge "Den særlige Pressetjeneste" og "vor udsendte korrespondent".

⁵⁶³ Vallquist, Gunnel. 1969. Bind I: 127-128.

samme tolkning af Ottavianis forsøg på at få bragt Mariaskemaet til debat, idet han kæder episoden sammen med Ottavianis stærkt ironiske tale den 1. december 1962, da Ottaviani selv introducerede ”De Ecclesia” og mere end antydede, at det på forhånd var dømt ude.⁵⁶⁴

Yves Congars skrev den 28. november 1962 om de nærmere omstændigheder, der gjorde, at koncilets præsidium havde givet Ottaviani afslag på anmodningen. Kardinal Liénart var blevet temmelig vred og fortørnet over forslaget. Dels mente han, at (endnu) en dagsordensændring ville miskreditere præsidiets, og dels var Ottavianis fremfærd mod alle regler, idet han for det første havde bragt et andet emne op end det, han var tildelt taletid til, og for det andet havde han undladt at underrette samme præsidi om sine intentioner, inden han kom med, hvad der kun kunne opfattes som et forslag til dagsorden, uden at det først var blevet forelagt præsidiets til diskussion. Kardinal Tisserant havde været mere ulden i sine udtalelser, og Ruffini havde foreslået, at man stemte om det. Liénart havde åbenbart været vred nok eller insisterende nok, for afslaget blev givet uden yderligere diskussion.⁵⁶⁵

Hvis man antager, at Ottavianis forsøg på at få behandlet et mariaskema i stedet for et skema om kirken blev gjort, fordi han frygtede endnu et nederlag, tror jeg, man helt fejlvurderer hans taktiske evner og intentioner. Ganske vist er indtrykket af Ottavianis personlighed efter flere beskrivelser, at han var ærkekonservativ, ærekær og til tider noget arrogant. Han har sikkert hadet nederlag. Men han var også en person, der uden al tvivl har elsket Kirken som den institution, den var inden Andet Vatikankoncil, og han har til det sidste villet forsvare, hvad han anså for sandt, – om han så var den eneste forsvarer. Ud fra denne synsvinkel skal man se hans overraskende, til desperation grænsende, men forgæves forsøg på at få Maria på banen. Der havde i tiden op til konciliet været stærke marianske bevægelser indenfor Kirken, der havde kæmpet for at fremme et dogme, der skulle definere: ”Maria Mediatrix” - ”Maria formidler af al nåde” ; og sandelig gerne endnu et dogme: ”Maria Co-redemptrix”- ”Maria medfrelseren”.⁵⁶⁶ Hvis det var lykkedes Ottaviani at få Konciliet til at debattere Maria’s position, og man var endt med at tildele hende endnu en attribut i dogmatiske termer – ”Maria, al nådens Formidler, Mediatrix” – så

⁵⁶⁴ History of Vatican II, vol. II. 1997: 328-329.

⁵⁶⁵ Congar, Yves OP. 2012: 217.

⁵⁶⁶ Bulman & Parella. 2006: 185.

have praksis bevist, at Traditionen måtte være den anden selvstændige åbenbaringskilde, da man i en diskussion og konklusion næppe ville kunne finde holdepunkter i De hellige Skrifter. Slaget om ”to-kilde-teorien” ville være vundet, og Roms stilling med en direkte ”traditionspipeline” til Gud ville være sikret. Sagen var så vigtig for Ottaviani, at han så stort på Koncilets formelle spilleregler, men en vred og stødt Liénart forpurrede hans planer. Denne min udlægning af historien finder jeg yderligere understøttet af de gentagne bemærkninger hos Congar om hans ubehag ved dels de gentagende åbenlyse angreb på Geiselmann’s person og teorier navnlig fra titulærbiskop Parente, medlem af Den Teologiske Kommission under Ottaviani, og kommissionens skretær pater Tromp S.J., dels ved angreb på Geiselmann i pressen, der syntes at lægge op til, at Kurien ønskede at køre en sag mod ham, så både han og hans teorier kunne fordømmes. Det var øjensynlig hensigten at fordømme hans teorier om, at traditionen er en fortolkning og en udfoldelse af skriftens indhold, der i al væsentlighed er tilstrækkelig: Alt er i skriften – alt er i tradition.⁵⁶⁷ Endelig er det yderst svært for alvor at forestille sig, at Ottaviani selv troede på, at Mariaskemaet kunne behandles hurtigt al den stund, at næsten 600 biskopper havde indsendt ønsker og forslag til et Mariaskema i den indledende fase. Mariaparagrafferne i ”Lumen Gentium” (Konstitutionen om Kirken), hvor Maria endte med at blive omtalt, var de afsnit i hele LG, der gav anledning til de til de fleste både mundtlige og skriftlige indlæg i hele debatten om LG.⁵⁶⁸ Det lykkedes altså ikke Ottaviani og de konservative med ham at få koncilmødrene til at gå med til, at kommissionens andet skema om Kirken skulle udskydes til anden samling, og man i stedet skulle behandle et skema om Maria. Det blev endegyldigt afværget, da Mgr. Felici på vegne af præsidiets den 26. november kunne meddele, at behandlingen af ”De Ecclesia” snart ville begynde – en dagsorden der blev fastholdt på anmodning af en større gruppe koncilmødre.⁵⁶⁹ Desuden kom det meget vigtige økumeniske udsagn om, at ”Jomfru Maria” ville blive behandlet i et af kapitlerne i ”De Ecclesia”, eftersom: *Quia est membrum corpus mystici*” – altså i lighed med alle andre troende.⁵⁷⁰

⁵⁶⁷ Congar, Yves OP. 2012: 181; 201; 249; 262; 276; 519.

History of Vatican II, vol. II. 1997: 252; 356; 386 note 49.

⁵⁶⁸ History of Vatican II, vol. II. 1997. 481.

⁵⁶⁹ History of Vatican II, vol. II. 1997: 328 note 84.

⁵⁷⁰ Congar 2012: 206.

Som prøve på dette økumeniske sindelag vil det nu være passende at se på, hvilken skæbne skemaet om Maria "De Beata Maria Virgine" i øvrigt fik, da det senere kom til debat. Der er flere steder beskrevet to modsat rettede opfattelser på koncilet, når det gælder spørgsmålet om Jomfru Maria.

Den første havde støtte fra Kurien og blev afspejlet i det skema, der initialt blev forelagt koncilfædrene. Det var primært forfattet af den kroatiske franciskanske teolog Balić, "der in der Mariologie maximalistische Positionen vertrat", og som var grundlæggeren af Pontificia Academia Mariana Internationalis.⁵⁷¹ Denne første synsvinkel på mariologien tog udgangspunkt i at analysere og forsvare de forherligende titler, Maria var forsynet med af de seneste paver i dogmer og encyklikaer. Det er blevet mere end antydnet, at Balićs personlige ambition var at medvirke til endnu et mariadogme –, han havde været Pius XII's højre hånd i udformningen af dogmet om Mariæ legemlige optagelse i himlen fra 1950. Henri de Lubac refererede allerede i november 1960 en samtale, han havde med Balić O.F.M. og Marcel Bédnager O.M.I., decan ved det teologiske fakultet i Ottawa og ivrig mariolog, under hvilken de Lubac klart fornemmede, at de to planlagde endnu et mariadogme. De ville blandt andet bruge Den internationale mariologiske Kongres, der efter planen skulle afholdes i august og september 1962 i Ottawa, til at lægge pres på koncilet.⁵⁷² Imidlertid blev denne Maria-kongres aflyst ironisk nok netop fordi koncilet skulle begynde.⁵⁷³

Den anden retning indenfor mariologien ønskede at tage afsæt i kirkefædrenes udtalelser om Maria og deri søge kristologiske begrundelser for disse.⁵⁷⁴ Denne retning havde først og fremmest en økumenisk dagsorden, der gik ud på for alt i verden ikke at fjerne Romerkirken fra navnlig de evangeliske kristne med endnu et mariadogme, men derimod at påvise, "at Kirkens mysterium og Marias plads i forløsningsværket er nært beslægtet med hverandre, og at en organisk behandling af de to emner også er den sikreste vej til en tilnærmelse mellem katolske og protestantiske synspunkter".⁵⁷⁵

⁵⁷¹ Personenlexikon zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2013: 45.

⁵⁷² Lubac, Henri de. Vol I. 2015-2016: 66.

⁵⁷³ [\[PDF\] Theology on the Virgin Mary - Theological Studies](https://cdn.theologicalstudies.net/37/37.2/37.2.3.pdf)
cdn.theologicalstudies.net/37/37.2/37.2.3.pdf

⁵⁷⁴ History of Vatican II, vol. II. 1997: 481.

⁵⁷⁵ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 103.

Forkæmperne for den første retning ønskede et særskilt mariadokument, medens de, der støttede det ”økumeniske” synspunkt, ønskede Maria omtalt i dokumentet om Kirken. Det blev besluttet, at koncilmødrene skulle stemme om, hvorvidt Maria skulle have sit eget dokument eller inkorporeres i et skema om Kirken. Valgkampen blev meget intens og følelsesladet. Balić sørgede for, at det forberedte skema fik udvidet sin titel med ”Mater ecclesiae” (Kirkens moder) til bl.a. Congars store forundring, og Balić og hans tilhængere distribuerede uautoriserede pamfletter i Aulaen trods forbud mod dette.⁵⁷⁶ Pamfletterne lignede til forveksling de autoriserede skemaer, der var trykt på Vatikanets trykkeri.⁵⁷⁷ Maria maximalisterne forsøgte at gøre spørgsmålet til et valg for eller imod Maria. Rahner og Congar brugte en betydelig mængde energi på at få så mange biskopper i tale som muligt for med teologiske og økumeniske argumenter, at få Maria placeret som en del af Kirken. Congar blev så groft miskrediteret og fejl citeret af Balić, så han skrev et personligt brev til ham og frabad sig at blive fejl citeret.⁵⁷⁸

Den mildt sagt anspændte stemning i Rom beskrev Vallquist således:

29. oktober 1963.

I morgen stemmer konciliet om Mariaschemaets eksistens eller ikke-eksistens som selvstændigt udkast eller som kapitel i schemaet De Ecclesia. Beata Maria Virgo in Ecclesia eller extra Ecclesiam (Maria i kirken eller uden for kirken), som journalisterne spøgefuldt betegner det. Højreavisen Il Tempo har ført en intensiv propaganda i de seneste dage imod dem som »af hensyn til protestanterne vil fortie de seneste dogmer og indskrænke Marias rolle i kirken«. Samme avis mener at kunne fortælle, at Rahner ”på en eneste dag har holdt godt og vel fem foredrag imod et særskilt Mariaschema”. Kendsgerningen er, at emnet er farligt og anvendes som kasteskyts af de konservative: den der ikke vil give en stadig større plads for mariologien risikerer at blive hængt ud som »den hellige Jomfrus fjende« - og hvem vil det? Beskyldningen føles ubehagelig for de fleste, vil jeg tro; det nytter ikke at trække på skuldrene og forklare at den er absurd. Der hersker en vis uro på progressivt hold, foruden den almindelige nervøsitet netop nu: et Mariaschema ville være en ulykkelig ting og er desuden komplet unødvendigt - i så fald burde man også forlange et schema om Treenigheden og et om Inkarnationen. Desuden bedømmes Balićs schema som en åben dør for et nyt dogme, og da kan man lige så godt med det samme afskrive alt der har med økumenisme at gøre. Ingen ser sig i stand til at bedømme styrkeforholdet. I morgen kender vi det.⁵⁷⁹

⁵⁷⁶ Congar, Yves OP. 2012: 386.

⁵⁷⁷ History of Vatican II, vol. III. 2000: 97-98.

⁵⁷⁸ Congar, Yves OP. 2012: 386.

⁵⁷⁹ Vallquist, Gunnel. 1969. Bind II: 101.

Der er ingen tvivl om, at Vallquist som svensker og nordeuropæer var tæt på panik ved tanken om en forestående økumenisk katastrofe, når det gjaldt forholdet til de evangeliske kirker. Et forhold, der yderligere var med til at vanskeliggøre situationen, var forholdet til østkirkerne. Ifølge kirkehistorikeren Alberto Melloni havde nogle biskopper fra de unerede øst-kirker den 25. oktober 1963 omdelt en skrivelse, i hvilken de plæderede for et selvstændigt mariadokument, idet de fremhævede de positive indvirkninger, det ville få på det økumeniske klima i forhold til øst-kristendommen.⁵⁸⁰ Schindler har ganske udmærket gjort rede for den meget veludviklet Mariatradition, man møder i øst-kirkerne.⁵⁸¹

Johannes XXIII havde i samråd med koncilets ledelse foranstaltet, at man udpegede kardinalerne Santos og König til at fremlægge både skriftligt og mundtligt de væsentligste argumenter for henholdsvis et selvstændigt mariadokument og en inkorporering af udtalelser om Maria i et dokument om hele kirken. De to fremlagde deres synspunkter i Aulaen den 24. oktober 1963.

Congar opsummerede de to indlæg således:

Santos his text (VERY long). Maria stat inter Christum et Ecclesiam [Mary stands between Christ and the Church].

The redemption of Mary does not differs only in gradus [by degree] from the redemption of other human beings (hence, *essentia* [it is essentially different]?).

König: much more applause than for Santos, especially from the benches of young bishops.⁵⁸²

Det, Congar især og med rette synes at have hæftet sig ved, var Santos forsøg på at tildele Maria rollen som "Mediatrice" – formidler eller mellemmand – i betydningen al nådens formidler. Et forslag til et nyt mariadogme. Her drejede det sig ikke om vitsen: Maria indenfor eller udenfor Kirken. Spørgsmålet er langt mere teologisk alvorligt: Står Maria mellem os og Kristus – går alt gennem hende – er hun et medie, halvt guddommelig – eller er Maria én blandt os – et menneske, benådet, men alligevel menneske på samme vilkår som alle mennesker?

⁵⁸⁰ History of Vatican II, vol. III. 2000: 97.

⁵⁸¹ Schindler, Peter. 1962. Afsnittet om Theotokos og Byzantinismen: 102-112.

⁵⁸² Congar, Yves OP. 2012: 393.

4.03 Skemaet "De beata Maria Virgine" og dets skæbne

Vi skal nu se på nogle passager i det forberedte skemaet "De beata Maria Virgine". I den antepreparatoriske fase var der kommet næste 600 tilbagemeldinger fra biskopper, der angiveligt ønskede en afklaring af jomfru Maria's rolle i den romersk katolske troslære. I juni 1962 nåede et udkast Den centrale forberedende Kommission's bord. Balic skal herefter have været den styrende kraft for den yderligere udformning af skemaet i så høj grad, at han i sidste øjeblik fik tilføjet til titlen "De Mater Ecclesiae".⁵⁸³ Skemaet synes i høj grad at afsløre de intentioner, der lå bag

⁵⁸³ History of Vatican II, vol. II. 1997. Side 480.

Ottavianis forsøg. Vi skal først se på den autoritet skemaet påberåber sig:

[...], det er helt efter bogen, at Kirken, som støttes af Helligånden, fuldt ud modtager og klart forstår, hvad der ligger forsegleet skjult og ligesom underforstået i De hellige Kilder, og at det bevares sikkert (cf. Io. 14, 26) og forskånes fra vildfarelser (cf. Mt. 16, 18; 28, 18-20; Io. 14, 16; 15, 20) – [...]. (Min oversættelse).⁵⁸⁴

Kirken har den patenterede helligåndsnøgle, der kan lukke åbenbaringsens skatkiste op, så Rom kan modtage, forstå og påstå, hvad der som skjult ellers er unddraget almen kontrol. De kilder, der indeholder endnu ikke erkendte åbenbaringer, skulle med stor sandsynlighed henregnes under Traditionen. Vi har altså hér med en forståelse af Læreembedet at gøre, der baserer sig på "to-kilde-teorien", som vi så endte med at blive forkastet af Andet Vatikanconcil. Hvis man skulle fremsætte yderligere læresætninger om Maria, kunne det ikke gøres uden samtidig at konstituere Traditionen som en selvstændig åbenbaringskilde, da Skriften ikke lader sig bruge i så henseende.

Eftersom den mest velsignede Jomfru, der fra evighed af var forudbestemt til at blive Guds og menneskenes moder, var bestemt af Det guddommelige Forsyn, forbundet som hun var hér på jorden med Kristi lidelse, til at skaffe nåde til mennesker – derfor tiltales hun med rette og efter fortjeneste som administrator og uddeler af de himmelske nådemidler. (Min oversættelse).⁵⁸⁵

Afsnittet er subtilt, for det er naturligvis i en vis forstand ikke forkert at sige, at Maria af Det guddommelige Forsyn fra evighed af var udvalgt til, ved at skænke sin søn det menneskelige liv, at bringe Ham og dermed Guds nåde til vor faldne slægt. Det bliver dog yderst problematisk, når Marias

⁵⁸⁴ SCHEMATA CONSTITUTIONUM ET DECRETORUM de quibus disceptabitur in Concilii sessionibus. *SERIES SECUNDA* De Ecclesia et de **B.** Maria Virgine (Sub SECRETO) TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS MCMLXII: 93. [...], plane corriguit ut Ecclesia quae a Spiritu Sancto assistitur et ad ea plene percipienda clareque intelligenda, quae in sacris Fontibus obscure et veluti implicite latent, secure ducitur (cf. Io. 14, 26) atque ab errore praeservatur (cf. Mt. 16, 18; 28, 18-20; Io. 14, 16; 15, 20) - , [...].

⁵⁸⁵ SCHEMATA CONSTITUTIONUM ET DECRETORUM de quibus disceptabitur in Concilii sessionibus. *SERIES SECUNDA* De Ecclesia et de **B.** Maria Virgine (Sub SECRETO) TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS MCMLXII: 94. Cum itaque beatissima Virgo ab aeterno praedestinata ut esset Dei hominumque mater, divina Providentia sic disponente hisce in terris Christi passibilis fuerit generosa socia in gratia pro hominibus acquirenda, caelestium quoque gratiarum administra et dispensatrix iure meritoque salutatur.

rolle i frelsesøkonomien ikke får lov til at slutte. Hun må ikke gå på pension, men er stadig ansat efter stillingsbeskrivelsen ”som administrator og uddeler af de himmelske nådemidler”.

[...], det er syndigt at sige, at disse selv samme titler, forstået i Kirkens udlægning, er tomme og intetsigende – eller hvad værre er, at de er i uoverensstemmelse med Den hellige Skrift. Således er det ikke ubegrundet, at Den allersaligste Jomfru af Kirken bliver kaldt nådens formidlerinde [Mediatrix]. (Min oversættelse).⁵⁸⁶

Med denne formulering nærmede man sig en dogmedefinition, idet et dogme i det mindste ikke må benægtes, hvis man skal tilhøre Kirkens fulde fælleskab. Dogmet skulle altså være ”Maria Mediatrix” formidleren. Det kunne ikke opfattes som en tom honorær titel, eftersom der var tænkt knyttet sanktioner mod eventuelle modstandere. Det teologisk graverende indhold ser vi på efter næste afsnit:

[...], på ingen måde skjules eller minimeres vores eneste Formidlers formidling ifølge den rette mening med Apostlens ord (1 Tim. 2, 5): ”For der er én Gud og én formidler mellem Gud og mennesker, mennesket Kristus Jesus”. Tværtimod denne Kristi formidling holdes i hævd og æres. For Maria er nemlig formidleren i Kristus, og hendes formidling sker ikke af nogen nødvendighed, men fremkommer ud af guddommelig velvilje og overflod og ved kraften fra Jesu velgerninger, [...]. (Min oversættelse).⁵⁸⁷

Skriften siger, at der kun er én formidler mellem Gud og mennesket nemlig Kristus selv. Skemaet sagde, at Kirken fuldt ud tilsluttede sig dette udsagn, men på den særlige måde, så at Maria med Guds velsignelse skulle være formidler med autoritet fra Kristus og i hans navn. Men det redder næppe

⁵⁸⁶ SCHEMATA CONSTITUTIONUM ET DECRETORUM de quibus disceptabitur in Concilii sessionibus. *SERIES SECUNDA* De Ecclesia et de **B.** Maria Virgine (Sub SECRETO) TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS MCMLXII: 94-95. [...], nefas est dicere, eosdem titulos, in sensu Ecclesiae intellectos, vacuos inanesque esse, immo Sacris Litteris adversari. Ita non immerito ab Ecclesia beatissima Virgo gratiarum Mediatrix nuncupatur.

⁵⁸⁷ SCHEMATA CONSTITUTIONUM ET DECRETORUM de quibus disceptabitur in Concilii sessionibus. *SERIES SECUNDA* De Ecclesia et de **B.** Maria Virgine (Sub SECRETO) TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS MCMLXII: 95-96. [...], nullo modo mediatio unici nostri Mediatoris, iuxta absolutam significationem verborum Apostoli (1 Tim. 2, 5): « Unus enim Deus, unus et mediator, Dei et hominum, homo Christus Iesus », obscuratur vel minuitur; immo haec Christi mediatio extollitur et honoratur. Maria enim in Christo est mediatrice, eiusque mediatio non ex aliqua necessitate, sed ex beneplacito divino et superabundantia ac virtute meritoium Iesu provenit, [...].

projektet teologisk set. Påstanden var, at Gud Fader selv, muligvis for at aflaste sin søn, skulle have indsat Maria som en slags kontorchef for kontoret for uddeling af nådegaver. Hun kunne så behandle alle de mere rutineprægede ansøgninger og afgøre dem i Jesu navn, og hvis der skulle opstå vanskeligheder eller klager, kunne hun så forelægge dem for chefen, Gud. Det kan gerne være, at hele tankegangen kan fremstilles meget mere sofistikeret, men for mig at se ville en stadfæstelse af udtrykket ”Maria Mediatrix” ikke kunne undgå at hæve Maria op og ud af den rent menneskelige sammenhæng til en status mellem Gud og mennesket.

Der er ingen tvivl om, at et sådant udsagn om Mariæ status ville have været aldeles ødelæggende for de økumeniske samtaler navnlig med de evangeliske kirker. Men det er samtidig højst tvivlsomt, om Den katolske Kirke i givet fald ville have kunnet undgå en kirkespaltning. At spørgsmålet delte biskopperne på koncilet i to næsten lige stor lejre, kan vi læse i Katolsk Ugeblad:

Koncilets egentlige interesse samlede sig i de dage, hvor diskussionen stod på, om forskellige afgørende afstemninger. En af dem gjaldt skemaet om Jomfru Maria. Skulle dette skema behandles selvstændigt, eller skulle det blot behandles som en integrerende del – kapitel 6 - i skemaet om Kirken. Efter at kardinal Santos, Manila, og kardinal König, Wien, havde holdt hver sin forsvarstale for henholdsvis det første og det andet af de to synspunkter, blev der foretaget en afstemning blandt koncilfædrene tirsdag den 29. oktober. Af 2197 stemmer var de 1117 ja-stemmer, 1074 nej-stemmer og 5 ugyldige. Resultatet blev altså en sejr for det andet synspunkt, som man enedes om at betragte som mere »økumenisk«, - men det var en meget beskedent sejr. Den viser snarere, at der på koncilet er meget delte meninger om dette spørgsmål, og hvor nødvendigt det vil være, at alle udtalelser om emnet er præget af den største forsigtighed, - hvis en udtalelse af koncilet da overhovedet er ønskelig på dette punkt. Det sandsynlige er, at Maria-skemaet i sin nuværende skikkelse (redigeret af formanden for det pavelige marianske akademi, den polske pater Balic) vil blive kasseret, da det vanskeligt kan integreres i skemaet om Kirken. Modforslag er allerede udarbejdet af enkelte biskopkonferencer og vil formodentlig senere kunne anvendes som grundlag for koncilets drøftelser.⁵⁸⁸

De 0,9% overvægt til tilhængerne af et integreret mariaskema fik den enorme kirkehistoriske og økumeniske betydning, „daß die Verselbständigung von Marienfrömmigkeit und Mariologie nicht die Sanktion des Konzils erhielt und damit auch die Linie der jüngsten

⁵⁸⁸ Katolsk Ugeblad 1963. 8. november: 3. Ansvarshavende Martin Drouzy O.P..

marianischen Dogmen nicht weitergeführt werden sollte“.⁵⁸⁹

Lige siden afstemningen har det vakt opsigt, at forslaget om et i kirkeskemaet integreret mariaskema mod et selvstændigt blev vedtaget med kun 40 stemmer overvægt. Der er forsøgt flere plausible forklaringer: For det første Balićs officielt udseende tryksag, ulovligt omdelt, der fremstillede sagen som for eller imod Maria.

Derefter moderatorernes udsagn om, at det ikke var en afstemning om teksten, men blot placeringen af denne.

Og endelig Santos udsagn om, at det var en pligt at udbrede og forklare hele Den katolske Kirkes doktriner og dogmer både overfor troende katolikker og adskilte kristne.⁵⁹⁰

Man kunne måske også forstille sig, at det økumeniske sindelag alligevel ikke var så udtalt hos koncilmødrene, som de progressive kræfter, der efterfølgende i mange år har været trængt af en Johannes Paul II og en Benedikt XVI, gerne ville have det til at se ud.

Men den for mig at se oplagte forklaring på at så mange stemte for et selvstændigt Mariaskema har jeg endnu ikke set anført. Det er den, jeg vil kalde **den ”liturgiske” forklaring**. Koncilet bestod af mænd, der enten var biskopper eller ordensforesatte (overhoveder for ordensgejstlige) eller andre gejstlige med høj rang. Langt de fleste af dem var alderstegne. Et overvældende flertal af dem havde igennem mere end et kvart århundrede hver den 31. maj læst messen til ære for ”Maria, alle Nåde-gavers Midlerinde”.

I den udgave af Missale Romanum, der udkom til danske katolikker med teksterne på latin og dansk i 1926, finder man under den 31. maj festen til ” Maria, alle Naadegavers Midlerinde”.⁵⁹¹

At skiftet fra ”Alle helgeners Dronning” og ”Kærlighedens vidunderlige Moder”, som festen den 31. maj hed i Leo XIII’s missale fra 1893, til den nye titel er alvorligt ment understreges af de til festen komponerede bønner.⁵⁹²

⁵⁸⁹ Schatz, Klaus S.J. 2008:181.

⁵⁹⁰ Congar, Yves OP. 2012: 402; Vallquist, Gunnel. 1969. Bind II: 101-102; History of Vatican II, vol. II. 2000: 96.

⁵⁹¹ Messebogen (Missale Romanum) på latin og dansk. 1926: [173 – 176].

⁵⁹² I 1893 autoriserede Leo XIII et Missale Romanum, i hvilket der under den 31. maj er opført en votivmesse for den salige Jomfru Maria med titel af ”Alle helgeners Dronning” og ”Kærlighedens vidunderlige Moder”. Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini. 1893: [130].

Kirkebøn Herre Jesus Christus, vor Midler hos Faderen, som har værdigedes at indsætte den saligste Jomfru, din Moder, men ogsaa vor Moder, til Midler hos dig, skænk naadig, at enhver, der kommer til dig for at bede om Velgerninger, maa glæde sig over at have opnaaet alt ved hende. Du, som lever og regerer med samme Gud Fader og Helligaand.

Stillebøn Paa din Moders, vor Midlerindes Bønner beder vi dig, Herre, at denne Offergavernes Frembærelse ved din rige Naade maa fuldkommengøre os til en evig Gave for dig. Du som lever

Slutningsbøn Herre, lad den salige Marias, din Moders og vor Midlerindes Bøn komme os til Hjælp, saa at vi ved denne hellige Tjeneste med din Naades rige Hjælp maa kunne vinde Fremgang i den evige Forløsning. Du som lever⁵⁹³

Det er vanskeligt at befri sig for en mistanke om, at man ville forsøge via liturgien, at gøre dette mariabudskab til de troendes "folkeeje", så der senere kunne brede sig en stemning blandt menigmand, der ville facilitere et nyt mariadogme. Det at bruge liturgi som "bevis" for trossandheder var en tanke, der i hvert tilfælde ikke lå Pius XII fjernt i 1950:

16. Paa en universel og endnu mere straalende maade viser denne biskoppernes og de troendes overbevisning sig imidlertid ved, at der fra gammel tid baade i østens og Vestens lande har været fejret liturgiske fester i anledning af denne begivenhed. Denne kendsgerning har de hellige kirkefædre og kirkelærere benyttet til at tilvejebringe klarhed, idet den hellige liturgi som bekendt kan "fremskaffe beviser og vidnesbyrd af ikke ringe betydning, naar det drejer sig om at afgøre et bestemt punkt i den kristne lære, eftersom ogsaa liturgien er en bekendelse af de himmelske sandheder, der som saadan er underkastet Kirkens øverste læremyndighed".

20. Da Kirkens liturgi imidlertid ikke frembringer den katolske tro, men snarere er en følge af den, [...], har de hellige kirkefædre og de store kirkelærere i de prædikener og taler, som de holdt for folket paa denne fest, ikke saa meget hentet denne lære fra liturgien som deres første kilde, men snarere omtalt den som noget, de troende var kendt med og havde antaget; [...].⁵⁹⁴

Udtalelserne giver indtryk af, at liturgi, der er "vokset frem" uden at være modarbejdet eller måske ligefrem fremmet af "Kirkens øverste læremyndighed", udtrykker "den kristne lære".

For rigtig mange af de delegerede har det uden tvivl været en umiddelbar selvfølge, at Maria var en "Mediatrice", lige som det selvstændige skema lagde op til. Det kan med andre ord ses som en praktisk udmøntning af "lex orandi, lex credendi". Synspunktet bakkes i nogen grad op af Congars oplysning om, at i fremlæggelserne for og imod skemaets indarbejdelse i

⁵⁹³ Se note 590.

⁵⁹⁴ Pius XII 1951. Marias Optagelse i Himlen, Munificentissimus Deus: Side 5-6.

”Lumen Gentium” fik König langt mere applaus end Santos navnlig fra bænkerne, hvor de **unge** biskopper sad.⁵⁹⁵ Man må i den forbindelse heller ikke glemme, at spørgsmålet om liturgi og liturgireform spillede en langt større rolle på Andet Vatikankoncil, end man normalt ser det tillagt. Derfor må jeg minde om: ” Fra et overordnet historisk synspunkt er det interessant at bemærke, at det eneste skisma, der kom efter 2. Vatikankoncil, var et hæretisk ultrakonservativt brud med Kirken. Det var ærkebiskop Marcel Lefebvre og hans ærkekonservative og antisemitiske Pius X’s Broderskab, der ikke ville anerkende koncilet. Konstitutionen om Liturgien var øjensynlig den direkte anledning til dette skisma, idet det lader til, at en tilladelse til at læse den gamle tridentinske messe var nok til, at i hvert tilfælde nogle af de ultrakonservative nu ønsker at genetablere fællesskabet med Kirken.”⁵⁹⁶ Det er heller ingen tilfældighed, at disse ultrakonservative ofte har ført sig frem med bannere i Jomfru Marias lyseblå farve. Ved selvsyn har jeg i slut tresserne og halvfjerdserne i Lourdes oplevet disse ofte meget dominerende manifestationer af ”Mariahængivenhed”. Første Vatikankoncil handlede overhovedet ikke om liturgi, men derimod om struktur og magtbeføjelser. Det fik en del af venstrefløjten fra navnlig Tyskland og Schweiz til at bryde ud under Döllinger som åndelig leder for at danne ”Die altkatholische Kirche”.⁵⁹⁷

4.04 Det romerske udspil – Maria Kirkens Moder

I de første vintermåneder i 1964 kunne danske katolikker læse om, hvordan en ny titel ”Kirkens Moder” var blevet tildelt Den hellige Jomfru.

SIDSTE FRA KONCILET:

Nogen bitterhed at spore

I lørdags sluttede 3. koncilsamling med at paven (Paul VI, (HC)) højtideligt forkyndte de tre dekreter »Om kirken«, »Om økumenikken« og »Om de østlige kirker«. I sin slutningstale tillagde Paul VI forøvrigt Jomfru Maria titlen »Kirkens Moder«. [...].⁵⁹⁸

⁵⁹⁵ Congar, Yves OP. 2012: 393.

⁵⁹⁶ Christensen, Hans. 2013: 87.

⁵⁹⁷ Otto, Alfred S.J. Dr. phil. og Rauschen Gerhard Dr. phil & theol. 1937: 288; Schatz, Klaus S.J. 2008: 95; Norman, Edward. 2007: 156; Hauschild, Wolf-Dieter. 2010: 559; Küng, Hans. 2001: 177.

⁵⁹⁸ Katolsk Ugeblad. 27. november 1964. Årgang 112, nr. 48 : 20. Ansvarshavende Helge Kristensen

[...] nogle punkter, der kan have været medvirkende årsager til den formodede mismodighed. Man mener, at det skal være kommet noget bag på koncilet, at paven helligede emnet Maria som Kirkens Moder en så stor del af sin tale, som tilfældet var. [...].⁵⁹⁹

Danske katolikker hørte helt åbenlyst om bitterhed og mismod på koncilet forårsaget af Paul VI's egenhændige proklamation af Guds moder som "Kirkens Moder". Det var uvant, at der blev givet udtryk for utilfredshed inden for egne rækker med en pave i embede. Vallquist havde helt tydelig svært ved at tøjle sin ophidselse:

Derefter begynder paven på sin tale, med patetisk vibrerende stemme. Han ser samlingens resultat som et vigtigt og nødvendigt supplement til Vaticanum I; han beskæftiger sig længe med kirkeschemaet, præciserer at doktrinen om biskopperne skal forstås i overensstemmelse med de »givne forklaringer«, forudskikker en række postkonciliære kommissioner, siger noget vagt om et bisperåd, berører ganske vagt planerne om en kuriereform, nævner ikke kollegialiteten ved navn. Derefter går han over til at tale om Jomfru Maria, og nu bliver det hele overmåde pinligt. Ganske vist havde han i onsdags, ved en almindelig audiens, forudskikket at han overvejede at udråbe Maria til »kirkens moder«, men man kunne ikke tro, at han ville vælge denne lejlighed men snarere den andagt der er berammet til i aften, i Santa Maria Maggiore. Man håbede på at han ville opgive tanken om en højtidelig proklamation, efter at adskillige koncilsfædre indtrængende har henstillet til at lade være, især af økumeniske grunde. Proklamationen forekommer faktisk som et slag i ansigtet ikke bare på observatørerne men også på koncilet som efter nøje overvejelse har afvist denne titel i teksten om Maria. Men nu kommer den altså alligevel, hilst med bevægelsens tårer af ceremonimesteren Dante, med stormende bifald fra den tæt pakkede folkemængde i tværskibet og absis, men også fra de hundreder af biskopper fra Polen, Spanien, Italien o. s. v., hvis appellering har fremkaldt den. Kardinal Ottaviani ved pavens side stråler over hele ansigtet og giver formelig små glædeshop mens han giver sit bifald til kende. I og for sig et festligt syn! Men adskillige fædre undlader bifald og forbliver siddende som tegn på at de ikke samtykker. Heller ikke observatørerne rejser sig; deres ansigter udtrykker, ganske som de tyske og engelske biskoppers, dyb sorg. Da jeg kommer ned til Stampens dør møder jeg i døren den franske observatør pastor Roux, bleg af ophidselse. Mater Ecclesiae - det betyder dødsstødet for økumenien, siger han. Paven er en fange hos kurien som dikterer gennem ham. Han orker ikke gøre modstand. – Pater Rouquette kommer lige efter og citerer en anden observatør, som fortvivlet erklærer at nu er vi med et slag hundrede år tilbage i tiden. Rouquette er ikke mere glad end nogen anden, men har bevaret sin kritiske sans og genmæler at hundrede år er det samme som Syllabus, og der er vi trods alt ikke! Vi er heller ikke hos Pius XII - selvom man bittert kan konstatere at Pius i hvert fald rådspurgte alle verdens biskopper inden han proklamerede Marias

⁵⁹⁹ Katolsk Ugeblad. 4. december 1964. Årgang 112, nr. 49: 4. Ansvarshavende Helge Kristensen

himmelfart; Paulus ikke alene undlader at spørge - han går imod flertallet. (Dette drejer sig jo dog ikke om et dogme men om en slags titel honoris causa.) - En anden observatør: Nu har vi set det ansigt som vi altid har været bange for at Rom skulle vise. Den amerikanske observatør Horton udtalte: Protestanternes spontane overvejelse efter de seneste dages begivenheder er naturligvis: vil vi slutte os til en sådan kirke? Men på den anden side: vi protestanter må holde sammen med de biskopper som er surdejgen i massen - vi kan ikke nøjes med at sige: dette er typisk for den romerske kirke. Der er tale om en stor krise, og vi må stå ved deres side som vi anser for at være fremtidens mænd. Og dette er lyspunktet i det hele: det spontane sammenhold over grænserne som vokser frem mellem biskopper, observatører, teologer, journalister. Alle har behov for at vise deres solidaritet; særlig bliver observatørerne formeligt belejrede af biskopper og teologer som udtrykker deres sorg. Det der bliver evident er dette: enhedens sag, Kristi kirkes sag, er blevet et anliggende så livsvigtigt at det overskygger alle sådanne reaktioner som for ikke længe siden ville have været de primære: fra ikke katolsk side et skadefro smil »hvad sagde vi!« fra katolsk side en forsvarsattitude, en apologetik udsprunget af dårlig samvittighed. - Og dette nye er vel til syvende og sidst vigtigere og mere varigt end de ulykker som vi i dag udtrykker vor beklagelse over. Det er på det nye sindelag fremtiden skal opbygges.⁶⁰⁰

Der synes at have hersket stor forvirring om, hvad der egentlig var sket og hvad konsekvenserne kunne blive. Congar oplevede situationen således:

There followed the Pope's speech: thirty-seven minutes. I did not see in it the inspiration, the vitality, of his previous speeches. [...]. On the other hand, for a quarter of an hour he gave a very devout eulogy of the Virgin Mary. Though his text contained little substance, he spoke at length, then he turned to using words like 'declaramus' [we declare] and announced the title Mater Ecclesiae. The seven protonotaries, sitting just near me, stood up: so also the two cardinals assisting the Pope, the other cardinals, almost all the bishops. The enthusiastic applause was very strongly supported by the mob of insigniabeaters and the various members of the papal court. They gave the impression of believing that the Pope had just made a dogmatic definition. But a definition OF WHAT? What is the CONTENT of Mater Ecclesiae'???

The Observers have a very bad impression of these last two days and of this final act. They saw, and we saw with them, that no account had been taken of them, that the demands of a true ecumenical sensibility had not been observed.

Cullmann said: 'It will take two generations to efface this and cause it to be forgotten'.⁶⁰¹ At the airport, on the plane, and at Zurich, Shlink was downcast.⁶⁰² [...]. We have gone back several years. THE SEPARATED BRETHREN HAVE

⁶⁰⁰ Vallquist, Gunnel. 1969. Bind III: 280-282.

⁶⁰¹ Oscar Cullmann: Protestantisk teologiprofessor fra Basel. Han var direkte inviteret som observatør og repræsenterede således ikke et kirkesamfund. Han havde angiveligt gode forbindelser og indflydelse på Paul VI. Kilde: Personenlexikon zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2013: 84.

⁶⁰² Det må hér dreje sig om professor i systematiske teologi Edmund Schlink, Heidelberg, officiel observatør. P.z.Z.V.K.: 242.

GONE BACK TO HAVING DOUBTSABOUT US.⁶⁰³

Congar gjorde først opmærksom på, at Paul VI brugt udtrykket ”declaramus” – vi erklærer – i pluralis majestatis. Derefter spurgte han, hvad substansen af denne ”Mater Ecclesiae”-titel var. Begge dele vender vi tilbage til.

Hvad motiverede Paul VI til, så at sige på egen hånd, uden om koncilet at handle, som han gjorde? Kardinal Luis Antonio G. Tagle, ærkebiskop af Manilla, har skrevet om forløbet i Bolognaskolens ”History of Vatican II” i det afsnit han kalder ”The black Week”.⁶⁰⁴ Tagle er af konservative kræfter indenfor Kirken blevet bebrejdet sin fremstilling og tolkning af begivenhederne.⁶⁰⁵ Bolognaskolen anses for gerne at ville tolke Andet Vatikankoncil som et nybrud i forhold til tidligere konciler – navnlig Vat I – hvorimod Ratzinger, pave Benedikt XVI, har kæmpet med stigende intensitet for sin påstand om, at dette sidste koncil lå i naturlig forlængelse og i overensstemmelse med, hvad tidligere, og navnlig Vat I havde udtalt. Tagle opregner tre mulige motiver til, at Paul VI handlede, som han gjorde. **For det første** var Paul VI i opposition til Wyszynski og de øvrige polske biskopper, der meget gerne ville have gennemført en egentlig formel ufejlbarlig doktrin om Maria, hvis det var muligt, med koncilet opbakning.⁶⁰⁶ Da Paul VI formentlig under ingen omstændigheder ønskede yderligere diskussion om Maria i Aulaen, følte han sig tvunget til af sin egen veneration for Vor Frue (også betegnet som personlig fromhed) at handle helt på egen hånd.

⁶⁰³ Congar, Yves OP. 2012: 696-697.

⁶⁰⁴ History of Vatican II, vol. IV. 2003: 387-452.

⁶⁰⁵ In 2005, the Archbishop of Astigi, Agostino Marchetto, then Secretary-General for the Pontifical Council for the Pastoral Care of Migrants and Itinerants, criticized the chapter written by Tagle, calling it "*unbalanced, journalistic, and lacking objectivity expected of a true historian*".

<http://chiesa.espresso.repubblica.it/articolo/1350351?eng=y>

⁶⁰⁶ Personenlexikon zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2013: 292-293: In einer animadversio scripta zum Marienschema wünschte er (Wyszynski) eine ausführliche Stellungnahme des Konzils zu Maria (AS II-3, 683 f.); in seiner Rede zum 8. Kapitel von De ecclesia im Namen aller polnischen Bischöfe (AS III-1, 441-444) brachte er deren Wunsch vor, der Papst möge zusammen mit dem Konzil die Weihe des Menschengeschlechts an das Unbefleckte Herz Marias erneuern (Paul VI. kam diesem Wunsch am 21.11.1964 nach, wenn auch in abgewandelter Form; vgl. GZVK 4, 522). Außerdem solle Maria der Titel „Mater ecclesiae“ Verliehen werden und das Kapitel über Maria in der Anordnung des Kirchenschemas an zweiter Stelle erscheinen, da Maria als „Mittlerin aller Gnaden“ gleichsam zwischen Gott und dem Gottesvolk (Kapitel III) stehe.

For det andet må han have følt, at han havde op imod det halve koncil bag sig. Derfor brugte han også i ”deklarations”-talen udtryk, som ”rigtig mange fædre har indtrængende anmodet om”, og ”det var et ønske fremsat af fædre fra alle dele af jorden”.

For det tredje anfører Tagle, at Gerhard Philips, dogmatikprofessoren fra Löwen, der var medlem både af den forberedende og den endelige Teologiske Kommission, og som dennes sekretær menes at være den egentlige forfatter til ”Gaudium et Spes” (Den pastorale konstitution om Kirken i den moderne verden), tolkede proklamationen som et udslag af, at Paul VI ønskede at manifestere sin autoritet som værende superior i forhold til koncilet. Selv i den Doktrinale Kommission (DC), som havde selveste kardinal Ottaviani som præsident, havde man gentagne gange afslået at bruge titlen ”Mater ecclesiae” i de sidste afsnit om Maria i Konstitutionen om Kirken (Lumen Gentium). Congar skrev det næsten enslydende - at Paul VI ønskede at manifestere sin autoritet som værende superior i forhold til koncilet -, efter at han havde talt med Philips den 19. november 1964. Han skrev desuden, at paven havde følt sig voldsomt krænket over, at skemaet ”De Missionibus”, som han personligt var gået ind for, var blevet forkastet.⁶⁰⁷ Tagle anfører, at adskillige mente det var hævn for dette nederlag.⁶⁰⁸ Vi ser tilsyneladende hér et udslag af den tidligere omtalte konflikt mellem pavemagt og konciliarisme.

Det er i sagens natur naturligvis umuligt at sige noget om hvilke af disse motiver, der spillede en afgørende rolle og hvilke, der eventuelt ingen rolle havde. Set i det brede kirkehistoriske perspektiv kan man dog sikkert med nogen fornuft hævde, at Paul VI var en nidkær vogter af sit paveembedes autoritet. Undtagen Johannes XXIII var Paul VI's forgængere i hvert tilfælde fra begyndelsen af 1800tallet i høj grad optaget af at styrke deres magt og autoritet. Når det drejede sig om kampen om en position som enevældig verdslig monark, så stilnede den først af efter indgåelsen af Lateranpagten med Mussolini i 1929. Pavens eksklusive åndelige autoritet blev fastslået med ufejlbarlighedsdogmet på Første Vatikankoncil i 1870. Konciliarismen blev ved samme lejlighed slået helt af bane, idet en paves definitioner eller læresætninger givet ”ex cathedra” ikke længere var afhængig af ”Kirkens konsensus”. Det er præcis på dette punkt, jeg

⁶⁰⁷ Congar, Yves OP. 2012: 687.

⁶⁰⁸ History of Vatican II, vol. IV. 2003: 447.

mener, at Vat. II korrigerer udtalelsen.⁶⁰⁹

Så sent som i 1950, samme år som dogmet om Mariæ legemlige optagelse i himlen blev deklameret, gjorde Pius XII alt for at styrke pavernes magt i sin encyklika, ”Humani Generis”, som jeg har beskrevet det tidligere.

I hvor høj grad Paul VI var optaget af sit pontifikats autoritet, kom måske tydeligst til udtryk i beskrivelserne af, hvordan Paul VI’s berømte rundskrivelse ”Humanae Vitae” blev til. Både Denzinger og McBrien skildrer mange interessante detaljer.⁶¹⁰ Paul VI meddelte i slutningen af oktober 1964 efter en diskussion på koncilet om familieplanlægning og fødselskontrol, at han forbeholdt sig retten til en nærmere undersøgelse af, hvorledes Rom som læremyndighed stillede sig til disse spørgsmål. ”Commissio pro studio populationis, familiae et natalitatis” kom med en betænkning, ”Schema documenti de responsabili paternitate”, som var enstemmigt vedtaget af samtlige 60 kommissionsmedlemmer. I dokumentet anbefalede kommissionen en betinget tilladelse til brug af kunstig svangerskabsforebyggelse. Få dage efter gav kardinal Ottaviani et dokument til paven dateret den 25. juni, dagen før slutbetænkningen, og underskrevet af fire medlemmer. ”Mindretalsbetænkningen” anbefalede en fastholdelse af læreembedets hidtidige anbefalinger: naturlige fødselsregulerende metoder:

”»Hvis kirken kunne tage fejl (med hensyn til dette problem), ville der kunne rejses tvivl om det ordinære læreembedes autoritet i moralske spørgsmål. De troende kunne da ikke have tillid til læreembedets fremstilling af moralsk belæring, specielt i seksuelle spørgsmål.« Spørgsmålet er ikke, om belæringen om fødselskontrol er »ufejlbar« (dvs. fri for fejltagelse) i overensstemmelse med de

⁶⁰⁹ Christensen, Hans. 2013: 50: I Den Dogmatiske (d.v.s. omhandlende dogmer) Konstitution om Kirken ”Lumen Gentium” tolker koncilet dogmet fra 1870. Foruden at gentage en del formuleringer fra 1870 så tilføjer koncilmødrene: ”Denne ufejlbarhed, som Kirken har fået løfte om, er også til stede i bispekollegiet, når det sammen med Peters efterfølger udøver det øverste læreembede.” Det er en klar tilkendegivelse af, at troslære er et fællesprojekt og ikke et monopol. Endnu mere skelsættende er dog den næste sætning, som næppe lader sig tolke anderledes end som en musefældeklause: ”Disse definitive afgørelser kan aldrig mangle Kirkens tilslutning på grund af samme Helligånds virke, hvorved hele Kristi hjord bevares og gør fremskridt i troens enhed”. (Martensen og Bohn 1997: 135; Denzinger 2001: 4149). Kirken er umiddelbar forinden i konstitutionens afsnit 9-13 blevet defineret som ”hele Guds folk på vandring”. Man kan altså udlede, at en definitiv afgørelse, som ikke opnår Gudsfolkets tilslutning, hverken kan være ufejlbarlig eller forpligtende.

⁶¹⁰ Denz: forord til 4470-4479; McBrien: s.468f.; Christensen, Hans. 2010: 5.1. s. 12-13.

traditionelle kriterier for ufejlbarhed. »For hvis denne lære ikke i selve sit væsen er virkelig sand, så vil selve læreembedet forekomme at være tomt og nytteløst i ethvert moralsk spørgsmål.« Antagelsen synes her at være, at hvis kirken, eller en lignende moralsk institution, kan vise sig at tage fejl i dette vigtige spørgsmål, må dets bedømmelse i alle sager automatisk være upålidelige.⁶¹¹

De fire kommissionsmedlemmer spillede, som McBrien viser, behændigt på en frygt for, at autoriteten, det vil i sidste ende sige Pavens primat, kunne lide ubodelig skade, hvis man modsagde tidligere udsagn. Paul VI valgte som bekendt det traditionelle standpunkt, som han troede ville sikre den pavelige autoritet. Bedømt ud fra nutiden vil meget få nok påstå, at pavedømmet fik styrket sin autoritet ved denne lejlighed. Meget tyder altså på, at Paul VI var ret så fikseret på sit pontifikats autoritet.

Vi må gøre os helt klart, at det, at Paul VI den 22. november 1964 brugte ”declaramus” (vi erklærer – i pluralis majestatis) Den hellige Jomfru Maria som ”Kirkens Moder”, ikke konstituerede et nyt trosforpligtende dogme – heller ikke selv om den jublende kurie ifølge Congar gav det udseende af et sådant.⁶¹² Det ville kræve en helt bestemt formulering, i hvilken paven påberåber sig sit embedes højeste autoritet eller et koncil, der fastlægger en trosafgørelse.

4.05 Hvad betyder udsagnet – Kirkens Moder

Congar spurgte i sin dagbog – og med ham sikkert mange – hvad er meningen, indholdet af udsagnet ”Kirkens Moder”?

Titlen fandtes ikke i det tidligere omtalte Lauretanske Litani, der lige siden 1100tallet er blevet stadig forøget med allehånde mariatitler. Jeg har set på litaniet, som det så ud omkring 1950erne. Det, der kommer nærmest hér, er attribubuttet ”De kristnes Hjælp” – ”Auxilium Christianorum”.⁶¹³ Akathisthymnen er et langt ældre øst-kirkeligt Maria-litani. Hymnen går tilbage til det 4. årh.’s syrisk-palæstinensiske menigheder, hvorfra den er vandret via Konstantinopel ud i græske-, serbiske- og andre ortodokse østkirker. Det, der kommer nærmest ”Kirkens Moder” i denne hymne, finder man i 9. afsnit. Hér tillaes Maria i en dansk oversættelse: ”Vær

⁶¹¹ McBrien, s.468 f.

⁶¹² Congar, Yves OP. 2012: 696.

⁶¹³ Salme og Bønnebog. 1951. Side 168 + 709.

hilset, du som vogter Treenighedens menighed!".⁶¹⁴ Hvis man imidlertid ser på den græske tekst, så vil en mere korrekt oversættelse lyde: "Vær hilset, du der beskytter dem, der er indviet til Treenigheden" (min oversættelse).⁶¹⁵ Udsagnet kommer hermed til at svare til attributtet i Det Lauretanske Litani, idet de, der er indviet til Treenigheden, er de døbte Kristne.

Lad os engang se på de bønner, der nu er knyttet til votivmessen "Den salige Jomfru Maria, Kirkens Moder".⁶¹⁶ Når jeg vælger at tyde meningen med denne titel ved at se på liturgien, er det ud fra den betragtning, at det først og fremmest var, som vi så det, via liturgien, at "Mediatrix" blev brugt til at markedsføre Maria som sådan. Det er det fænomen, jeg betegner som den "**liturgiske afsmitning**".

10. DEN SALIGE JOMFRU MARIA

Den liturgiske farver i disse votivmesser er hvid.⁶¹⁷

B

Den salige Jomfru Maria, Kirkens Moder

Indgangsvers jf. Ap.G. 1,14

Disciplene holdt alle i enighed fast ved bønnen,
sammen Jesu mor Maria.

Det giver god mening at fremhæve, at Maria var en naturlig del af discipelskaren inden Kirkens grundlæggelse pinedag. Man burde måske have citeret Ap.G. 1,14 i sin helhed, så hun figurerer "sammen med kvinderne og Jesu mor Maria og hans brødre", som det fremgår af NT. Det er vanskeligt at se, at der går noget fra Maria ved, at hun bliver nævnt sammen med de to andre kategorier.

Dagens Bøn

⁶¹⁴ Bønnebog for Den katolske Kirke. 2013. Side 215.

⁶¹⁵ Χαίρε της τριάδος τούς μύστας φυλάττουσα.

Antonina F. Gove - 978-3-95479-216-0 Downloaded from PubFactory at 04/24/2020 09:57:49AM via free access.

⁶¹⁶ Med velvillig hjælp fra Sankt Andreas Bibliotek og Katolsk Bispekontor har jeg modtaget den foreløbige tekst til votivmessen "Den salige Jomfru Maria, Kirkens Moder". Liturgiske tekster skal i følge "Konstitutionen om Liturgien" stadigvæk godkendes i og af Rom. Se: Christensen, Hans. 2013: 78-80.

⁶¹⁷ **Votivmesse:** Messe, der ikke har en fast plads i kirkeåret, men som læses i en eller anden intention – det kan f.eks. være for en afdød, en taksigelse, for Kirken, for familien, for fædrelandet.

Gud, barmhjertigheds Fader,
 da din Enbårne Søn hang på korset,
 gav han os sin egen Moder, den salige Jomfru Maria,
 så at hun også er vor Moder.
 Giv, at din Kirke ved hendes kærlige forbøn
 dag for dag må bære mere frugt
 og fryde sig ved sine børns hellighed,
 så at den kan drage alle folkeslagenes familie til sin favn.
 Ved vor Herre ...

Der er en lang tradition i Kirken for, at forbøn har en central plads, både når det gælder levende, døde og institutioner. Første halvdel bygger på Joh. 19,25-27. Der synes at være bred enighed om, at den korsfæstede Jesus med ordene til Johannes og Maria – ”Kvinde, dér er din søn” og ”Dér er din mor” – overdrog omsorgen for sin mor, som han døde fra, til disciplene repræsenteret ved apostlen Johannes. Der er muligvis tale om en adoptionsformulering. Mange teologer antager desuden, at der lå et ekklesiologisk perspektiv i scenen. Maria skulle således symbolisere den oprindelige jødiske menighed og Johannes de øvrige kristne eller måske johannæiske menigheder.⁶¹⁸ Moderbegrebet bliver på en interessant måde ændret ved en sådan overvejelse: Maria kan ses som repræsentant, i øvrigt sammen med Jacob, Herrens broder, for den oprindelige jødiske Jerusalemmenighed - et billedet på modermenigheden eller moderkirken. Ligesom omsorgen for Maria blev overdraget disciplene, så følte Paulus også et tungt ansvar også materielt overfor Jerusalemmenigheden.

Bøn over Gaverne

Herre, tag imod vore gaver og lad dem blive frelsens sakramente.
 Giv, at vi ved dette mysteriums kraft
 må fyldes af kærlighed til Jomfru Maria, Kirkens Moder,
 og opnå sammen med hende
 at blive tættere forenet med dit forløsningsværk.
 Ved Kristus, vor Herre.

Denne bøn byder på nogle vanskeligheder. ”Ved dette mysteriums kraft” eller bedre ”ved dette sakramentes (nadverens) kraft” må betyde den nåde, der for den troende ligger i foreningen med Kristus og i syndernes forladelse.⁶¹⁹ En anden tolkning vil uhyre let føre ud i en ”magisk”

⁶¹⁸ Nielsen, Helge Kjær. 2007: 588-589.

⁶¹⁹ Den katolske Kirkes Katekismus, 1997: 367-389; Thomas Aquinas' eukaristiske salme ”Tantum ergo Sacramentum”. I første vers indeholder salmen den berømte

sakramentsopfattelse. Jeg vil bestemt ikke afvise, at tidligere tiders overdrevne sakramentale andagtsformer sine steder udartede sig til magisk vranglære. Så meget vigtigere er det at bringe i erindring, hvad Den Romersk-Katolsk/Evangelisk-Lutherske Kommission i fælleskab skrev i 1978:

- a) Ifølge katolsk lære er messeofferet korsofferets aktualisering. Det gentager det ikke og føjer intet til dets frelsesbetydning. I denne forstand bevidner det og rejser ikke tvivl om, at Kristi offer er sket en gang for alle og er fuldt ud fyldestgørende.
 - b) Ifølge katolsk lære skal ex opere operato i sammenhæng med sakramentslæren bevidne Guds handlens prioritet. At betone denne prioritet er også et luthersk anliggende.
 - c) En sådan opfattelse af opus operatum udelukker hverken den enkeltes eller hele menighedens deltagelse i tro. Guds handlen muliggør og kræver den.
 - d) Lige så lidt bliver betydningen af at deltage i fejringen i tro indskrænket af overbevisningen om, at eukaristiens frugter rækker ud over de deltagendes kreds. At Kristus skænker sit kød og blod til dem, der i tro modtager ham i eukaristien, kan ikke overføres til andre; men vi har lov til at håbe, at han lader sin hjælp komme andre til del.
- Om og hvordan det sker, er helt Herrens suveræne kærligheds sag. Heller ikke forbønner og messeintentioner for bestemte personer - levende såvel som døde - vil indskrænke hans frihed.
- At vi har indset dette, giver os tillid til også at kunne klare de endnu åbne spørgsmål.⁶²⁰

Gud vender sig altid mod os, tager det første skridt, er altid åben for os, men vi må modtage Ham i tro.

Det er tydeligt at Den Romersk-Katolsk/Evangelisk-Lutherske Kommission, der blev nedsat af Sekretariatet for de kristnes Enhed i Rom på den ene side og af Det lutherske Verdensforbund på den anden side, genfortolker reformationstidens polemiske udsagn. Kommissionens ”Das Herrenmahl” har haft overordentlig stor betydning for de økumeniske samtaler.⁶²¹

Så bedes der om, at vi ”må fyldes af kærlighed til Jomfru Maria, Kirkens Moder, og opnå sammen med hende at blive tættere forenet med dit forløsningsværk”. Det er ikke helt klart, hvad der menes med ”må fyldes” og ”og opnå”. Er det sidste led betinget af det første? Er det Johannes Paul

sætning: Præstet fides supplementum sensuum defectui – lad troen fylde ud hvor sanserne svigter. (Min oversættelse).

⁶²⁰ Herrens Nadver. 1980: 34-35. Originaltitel: Das Herrenmahl.

⁶²¹ Nørgaard-Højen, Peder. 2013: 133 note 163; 218; 225 note 301.

Kommissionen er også interessant i dansk sammenhæng, idet den katolske biskop af København, Hans Ludvig Martensen gennem længere tid var en af dens formænd.

II's tale i sin katekismus: ”Jesus, den eneste Mellemand, er vejen for vor bøn. Maria, Hans Moder og vor Moder, er fuldkommen gennemsigtig i forhold til Ham: hun er ”Vejviseren” (Hodegetria); hun er ”Tegnet”, ifølge den traditionelle ikonografi i Østen og Vesten.”⁶²² Er kærlighed til hende vejen til frelse, eller er de to led uafhængige af hinanden? At ”opnå sammen med hende at blive tættere forenet med dit forløsningsværk” virker som en forkert anbragt solidarisering, eftersom Romerkirken har gjort meget ud af at forklare, at det sidste Mariadogme betød, at Maria havde opnået den fulde forening med sin søn. Bønnen forekommer ved første øjekast from, men meningen er ikke alt for klar.

Præfation Maria, Kirkens billede og Moder

Præst: Herren være med jer. Menighed: Og med din ånd.
 Præst: Opløft jeres hjerte. Menighed: Vort hjerte er hos Herren.
 Præst: Lad os takke Herren vor Gud. Menighed: Det er værdigt og ret.
 Sandelig, det er værdigt og ret, rigtigt og til vor frelse,
 at vi altid og overalt takker dig,
 Herre, hellige Fader, almægtige, evige Gud.
 Dig højlover vi altid med lovsang,
 når vi fejrer den salige Jomfru Maria.
 I sit rene hjerte tog hun imod dit Ord,
 som hun i sit jomfruelige skød undfangede ved din nåde.
 Ved at føde Skaberen
 nærrede hun Kirken fra dens oprindelse.
 Ved korsets fod modtog hun pantet på Guds kærlighed
 og antog alle mennesker som sine børn,
 der ved Kristi død er født til evigt liv.
 Medens apostlene ventede på Ånden, som du havde lovet dem,
 forenede hun sin forbøn med disciplenes bønner
 og blev et forbillede på den bedende Kirke.
 Efter at være optaget i Himlens herlighed
 følger hun nu Kirkens vandring på jord med en moders kærlighed.
 Hun værner mildt dens skridt på vejen til fædrelandet,
 indtil Herrens dag oprinder i al sin herlighed.
 Derfor lovpriser vi dig med alle helgener og engle,
 idet vi uden ophør siger:
 Hellig, hellig, hellig er Herren, Hærskarernes Gud ...

Vi mindes bebudelsen, fødslen, korsofret og optakten til kirkens tilblivelse. Hendes særlige stilling i ”de helliges samfund” defineret i det sidste mariadogme gør, at hun drager omsorg for Kirken hér på jorden. Jeg havde gerne set, at der havde stået, ”at hun drager omsorg for hele Gudsfolk på

⁶²² Den katolske Kirkes Katekismus. 1997. Dansk oversættelse 2006: §2674.

vandring på jord”.

Kommunionsvers jf. Joh 2,1-11

Der var bryllup i Kana i Galilæa,
og dér var Jesu mor med.
Jesus gjorde dér begyndelsen på sine tegn
og åbenbarede sin herlighed,
og hans disciple troede på ham.

Brylluppet i Kana er oplagt at bruge i forbindelse med nadveren. Jesu mor spillede en aktiv rolle, da Jesus ”den tredje dag”, ligesom ved sin opstandelse, ”åbenbarede sin herlighed”. Som vandet blev til vin, skal nadvergæsterne tænke på vinen, der for dem bliver Vor Herre selv.

Eller: jf. Joh 19,26-27

Hængende på korset
sagde Jesus til den discipel, han elskede:
Dér er din mor.

Afsluttende Bøn

Herre, efter at have modtaget pantet på forløsning og liv
beder vi dig ydmygt:
Lad din Kirke ved Jomfru Marias moderlige hjælp
oplyse alle folkeslag om Evangeliets glade budskab
og ved Helligåndens udgydelse fylde hele jorden.
Ved Kristus, vor Herre.

Man kan næppe andet end være enig i denne bøn, for alt, hvad der er med til at udbrede Evangeliets glade budskab, er af det gode.

Congar spurgte i sin dagbog, hvad er meningen, indholdet af udsagnet ”Kirkens Moder”???

Ud fra messeteksterne er hun moderkirkens fremmeste medlem og den, som er med til at begynde åbenbaringen af Jesus Kristus for verden. Teksterne er ikke fri for at give én en fornemmelse af, at når Kirken nævnes, er det i høj grad institutionen, der refereres til. Det er Kirkens skridt mod fædrelandet, hun værner. Det er Kirken, der oplyser alle folkeslag. Det er Kirken fra dens oprindelse. Det er den bedende Kirke. Er det autoriteten Maria nærer, værner og beder for?

Hvorfor benytter man sig ikke af lejligheden til at bruge det økumeniske kirkebegreb, som Andet Vatikankoncil genindførte: Guds Folk – alle døbte

– på vandring?⁶²³ Det kan undre, hvorfor de, der skal forklare budskabet for menigheden i liturgien, ikke blot forkynder, at Gud i Jesus Kristus er blevet vor broder, og da Maria er Jesu moder, er hun i en vis forstand at betragte som moder for alle døbte – hele Gudsfolket på vandring – hele Guds kirke.

4.06 En velbegrundet frygt for et nyt Mariadogme

Det kan virke, som om Congars og Vallquists frygt i 1962 for, at et nyt mariadogme og dermed endnu en katastrofal økumenisk udvikling var under opsejling, var noget overdrevet. Imidlertid skyldes det nok, at vi kender resultatet: Mariaskemaet blev integreret i Skemaet om Kirken, og ingen, heller ikke de mest ivrige mariologer, tror formentlig endnu på muligheden af et nyt Mariadogme.

Selv den polske Johannes Paul II, der som ivrig ”Maria-tilhænger” satte et stort M i sit våbenskjold, og hvis pontifikat varede hele 27 år, formåede ikke at ændre på dette. Et eksempel på Johannes Pauls II’s intentioner er encyklikaen ”Redemptoris Mater” i anledning af Maria-året 1987-88. I følgende tredje afsnit skulle man næsten tro, at der lægges op til, at fødselsdagsfejring af Jomfru Maria skulle opgraderes fra den hidtidige status som ”fest” til ”højtid”⁶²⁴:

⁶²³ Katolsk Dialog og Information. 6. årgang nr. 3. 2011. Dr. phil. Lektor ved Aarhus Universitet Karl-Heinz Westarp: En af Andet Vatikan Koncilets store landvindinger var en ny besindelse på forståelsen af kirken som Guds Folk på vandring. Dette kommer til udtryk på centrale steder i koncilets offentliggjorte dokumenter og dette koncil er derfor blevet karakteriseret som ”Guds Folks koncil”.

⁶²⁴ Berger, Rupert. 2005: 335 der oplyser: Fest Mariä Geburt (8. 9.): Es geht wahrscheinlich auf ein Weihefest der heutigen Annakirche in Jerusalem zurück, die im 5. Jh. am angeblichen Ort des Geburtshauses Marias erbaut worden war. Aus den Hymnen des Griechen Romanos, der um 500 in Konstantinopel als Diakon tätig war, läßt sich schließen, daß es schon zu seiner Zeit als Geburtsfest Marias im Volk tief verwurzelt war. In Rom ist es im 7. Jh. nachweisbar und wurde dort von Papst Sergius I.

Sandelig, selvom det ikke er muligt at fastsætte det præcise tidspunkt for, hvornår det er Maria's fødselsdag, så har Kirken altid været bevidst om, at Maria kom til syne før Kristus i frelsehistoriens perspektiv. Det er et faktum, at da "tidens fylde" endelig nærmede sig d.v.s. Frelserens forløsende komme, da eksisterede hun, som fra evighed af var bestemt som Hans moder, allerede på jorden. Dette, at hun går forud for Kristi komme, genspejler sig hvert år i adventsliturgien.⁶²⁵
(Min oversættelse)

Men teologisk set er det ikke det, der er på spil hér. Hvis Johannes Paul II havde skrevet, at Maria var til før Jesus, så havde det været en ret så naturlig konsekvens af, at hun var hans moder. Men når der i rundskrivelsen står, at Maria i frelsehistorien kom til syne før Kristus, som det var bestemt fra evighed af, så er det vanskeligt ikke at få associationer i retning af, at Maria skulle være en forudsætning for den anden person i Treenigheden fra evighed af – eller i korthed: Maria før Kristus. Så vidt jeg kan se, bidrager synspunktet ikke med noget fornuftigt til kristologien. Som sagt lykkedes det ikke for Johannes Paul II at genoplive og yderligere udvikle mariologien.⁶²⁶

durch eine Prozession ausgezeichnet. Neben dem Geburtsfest des Herrn und dem des Täufers ist es im Römischen Kalender das dritte Geburtsfest.

Ifølge samme: Højtider for Jomfru Maria er: Mariæ udvælgelse; Maria Guds moder; Mariæ besøg hos Elisabeth og Mariæ Himmelfart. Fester for Jomfru Maria: Mariæ fødsel. Mindedage for Jomfru Maria: Vor Frue af Lourdes; Mariæ uplettede hjerte; Vor Frue af Karmel; Maria vor Dronning; Mariæ Navnefest; Den smertefulde Maria; Vor Frue af Rosenkransen og Vor Frue af Jerusalem

⁶²⁵ *Revera, si certum punctum temporis statui non potest, unde dies natalis Mariae definiatur, constanter Ecclesia sibi conscia est in historiae salutis prospectu prius Mariam apparuisse quam Christum. Reapse, appropinquante tandem « plenitudine temporis », seu adventu Salvatoris salvifico, iam ea quae ex aeternitate Mater eius destinata erat, exsistebat in terra. Haec Christi adventus praegressio eius quotannis in Adventus Liturgia relucet.*

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031987_redemptoris-mater_lt.html

⁶²⁶ Jeg ser bort fra udvidelsen af rosenkransbønnen i oktober 2002. Pave Johannes Paul II tilføjede 5 nye mysterier til Rosenkransen - "Lysets Mysterier".

Året 2003 blev udnævnt til at være Rosenkransens år. I den anledning tilføjede Johannes Paul II fem nye mysterier til de femten eksisterende, som har været fast tradition siden 1569.

De 5 Lysets Mysterier er:

1. Jesu Døb i Jordan (*Matt 33,13-17*)
2. Jesu første under ved brylluppet i Kana (*Joh 2,1-12*)
3. Jesu forkyndelse af Guds rige og Hans kald til omvendelse (*Mark 1,15*)
4. Jesu forklarelse på bjerget (*Matt 17,1-8; Mark 9,2-13; Luk 9,20-36*)
5. Jesu indstiftelse af Eukaristien (*Matt 26,26-29; Mark 14,22-25; Luk 22,17-20*)

Hvis man ser på de udtryk, mariadyrkelsen fik fra slutningen af 1800tallet og op til 2. Vatikankoncil, så mener jeg, Congars og Vallquists og med dem andres frygt for (hvad også Schatz synes at antyde), at et nyt mariadogme var under forberedelse, var mere end velbegrundet.⁶²⁷

Jomfru Maria som himmeldronning i den nyrestaurede evangeliske Hauptkirche St. Katharinen, Hamburg. Foto HC.

Efter Andet Vatikankoncil får danske katolikker desværre ikke en ajourført Messebog til brug for menigmand. Det er angiveligt Roms monopol på at godkende enhver oversættelse fra latin til folkesprog, når det gælder liturgiske tekster, der har voldt problemer.⁶²⁸ Den 31. maj får efter koncilet nye tekster og ny titel: ”Jomfru Marias besøg hos Elisabeth” med udgangspunkt i fortællingen i Lukas 1,39-56 med Maria vidunderlige ”Magnificat”.⁶²⁹ Det er på nuværende tidspunkt svært at forstille sig et nyt mariadogme.

4.07 En ujævn men økumenisk sindet Mariatekst

Den endelig tekst om Maria i konstitutionen ”Lumen Gentium” – Konstitutionen om Kirken (afsnit 52 – 69) bærer præg af de mange kompromisser, der er indgået for at opnå størst mulig enighed. Teksten

⁶²⁷ Schatz, Klaus S.J. 2008: 180-181.

⁶²⁸ Christensen, Hans. 2013: 79.

⁶²⁹ Magnificat, En Maria-bønnebog. 1999: 72.

virker derfor noget ujævn, og den er sine steder ikke fri for at forekomme teologisk inkonsistent. Lad os i den sammenhæng se på det ud fra en økumenisk – teologisk betragtning yderst interessante afsnit 56, der indleder anden halvdel under overskriften ”*Jomfru Marias funktion i frelsesordningen*”:

Barmhjertighedens Fader ville dog lade den forudbestemte moders samtykke gå forud for menneskevordelsen; for ligesom en kvinde bidrog til døden, skulle også en kvinde bidrage til livet. Dette gælder i allerhøjeste grad for Jesu Moder, som har skænket verden selve det liv, der fornyer alt, og **som Gud har beriget med gaver**, der modsvarer en så stor opgave. Det er derfor ikke forbavsende, at det hos kirkefædrene **blev skik og brug at kalde Guds Moder for helt hellig og fri for enhver synd**, ligesom udformet af Helligånden til at danne en ny skabning. (Jf. SKT. GERMANUS AF KONSTANTINOPEL, Hom. in Annunt. Deiparæ: PG 98, 328 A; In Dorm. 2: sp. 357. - ANASTASIUS AF ANTIOKIA., Serm. 2 de Annunt., 2: PG 89, 1377 AB; Serm. 3, 2: sp. 1388 C. - SKT. ANDREAS AF KRETA, Can. in B.V. Nat. 4: PG 97, 1321 B; In B.V. Nat., 1: sp.812 A.; Hom. in dorm. 1: sp.1068 C. - SKT. SOPHRONIUS, Or. 2 in Annunt. 18: PG 87 (3), 3237 BD.). Jomfruen fra Nazareth, fra sin undfangelses første øjeblik begavet med en enestående helligheds glans, hilses på Guds befaling "fuld af nåde" (jf. Luk. 1,28) af englen, der bringer bud, og selv svarer hun det himmelske sendebud: "Se, jeg er Herrens tjenerinde, mig ske efter dit ord" (Luk. 1,38). Maria, Adams datter, blev således Jesu Moder ved at give sit samtykke til Guds ord; ved at tage imod Guds frelsende vilje med helt hjerte og **uden at lade sig hindre af nogen synd** hengav hun således sig selv totalt som Herrens tjenerinde til sin Søns person og gerning for under Ham og med Ham, med den almægtige Guds nåde, at tjene ved Guds forløsningsmysterium. Kirkefædrene mener altså med rette, at Maria ikke bare har været et passivt redskab i Guds hånd, men at hun i frihed, tro og lydighed har arbejdet med på menneskenes frelse. Hun blev nemlig, som den hellige Irenæus siger, "ved sin lydighed årsag til frelse både for sig selv og for hele menneskeslægten". (SKT. IRENÆUS, Adv. Hær. III, 22, 4: PG 7, 959 A; HARVEY, 2, 123.). Derfor hævder adskillige kirkefædre i deres forkyndelse også i lighed med Irenæus, at "den knude, som Evas ulydighed havde bundet, blev løst ved Marias lydighed; at det, som jomfruen Eva bandt ved sin mangel på tro, har Jomfru Maria løst ved sin tro". (SKT. IRENÆUS, ibid.; HARVEY, 2, 124.). Sammenlignet med Eva kalder de Maria "de levendes moder", og de gentager ofte: "døden gennem Eva, livet gennem Maria".⁶³⁰ (Mine fremhævelser).

Hvis vi ser på de to hovedudsagn, så siges der for det første, at Maria var benådet i en grad, så hun var uden synd, så hun kunne hengive sig af hele sit rene hjerte frivilligt til opgaven som Gudsmoder. Det andet udsagn siger, at Maria i modsætning til den ulydige Eva ”ved sin lydighed (blev)

⁶³⁰ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997. 170.

årsag til frelse både for sig selv (sibi) og for hele menneskeslægten".⁶³¹

Hér må det relevante teologiske spørgsmål være: Har et individ uden synd og skyld brug for frelse?

Dogmatikprofessor Peter Hünemann, der i Herder-kommentaren skriver om "Lumen Gentium", kommer desværre ikke direkte ind på spørgsmålet. I stedet for begrundet han først det ene udsagn:

Diese Gaben werden im nächsten Satz durch einen Verweis auf die östlichen Väter des 6. bis 8. Jahrhunderts konkretisiert: Sie sprechen von der gänzlichen Heiligkeit Mariens, so dass sie von jeder Sünde unbefleckt sei. Sie sei vom Heiligen Geist gleichsam zu einer neuen Kreatur gemacht worden, die im Glanz der Heiligkeit erstrahlt.⁶³²

Det er altså fra en oprindelig østlig traditionsvinkel, at Maria betragtes som syndefri. Hvorimod det andet udsagn karakteriseres:

Die abschließenden Sätze des Artikels 56 beziehen sich wiederum auf die Patristik. Es werden dieses Mal Irenäus, dann Väter aus dem 5. Jahrhundert wie Augustin, Hieronymus, Kyrill von Jerusalem, Johannes Chrysostomus und schließlich Johannes von Damaskus zitiert. Sie alle sprechen vom Gehorsam Mariens als dem Gegenstück zu dem Ungehorsam Evas, so dass durch diese Hinweise das Movens der Marienfrömmigkeit in der Tradition der Kirche sichtbar wird. Zugleich ist damit wenigstens implizit die Bedeutung Mariens für die Ekklesiologie herausgestellt. Es gibt ein Mitwirken an der Erlösung der Menschen „Christus und mit Ihm, kraft der Gnade Gottes“.

[...]. Maria ist nicht anders vorzustellen denn als jener Mensch, der im Hinblick auf die Teilnahme an erlösenden Gnade Gottes vollkommener nicht „gedacht“ und verehrt werden kann.⁶³³

Altså rundet af en ældre og fra vestens synspunkt mere fælleskirkelig opfattelse. Det virker som om, at Hünemann fornemmer spændingen i teksten, men han forholder sig ikke til modsætningen mellem "hellig og fri for enhver synd" og "frelse både for sig selv og for hele menneskeslægten". En nærlæsning af koncilteksten afslører, at det, der i virkeligheden er på

⁶³¹ Merito igitur SS. Patres Mariam non mere passive a Deo adhibitam, sed libera fide et oboedientia humanae saluti cooperantem censent. Ipsa enim, ut ait S. Irenaeus, "oboediens et sibi et universo generi humano causa facta est salutis". Constitutio Dogmatica de Ecclesia Lumen Gentium:

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_lt.html

⁶³² Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band II: 523.

⁶³³ Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band II: 524.

spil hér, er forudsætningen for frelse. Altså forudsætningen for det andet udsagn. Vi bevæger os ind i Kristendommens teologiske kærneland: Synden, brøden, ufuldkommenheden, som forudsætning eller betingelse for frelsens virke. Siden begyndelsen af det 7. århundrede og endnu den dag i dag synger en diakon som indledning til hver påskenatsfejring i den romerske liturgi et ”exultet” – et glædesudbrud, der anses for at være et mesterværk indenfor antik kunstprosa.⁶³⁴

O inæstimábilis diléctio caritátis : ut servum redimeres, Filium tradidisti!
 O certe necessárium Adæ peccátum, quod Christi morte deléctum est!
 O felix culpa, quæ talem ac tantum méruit habére Redemptorem!
 O vere beáta nox, quæ sola méruit scire tempus et horam, in qua Christus ab
 inferis resurréxit!

O hvor uvurderlig en Kærligheds Fylde! For at løskøbe Trællen hengav du din
 Søn !
 O visselig var Adams Synd nødvendig, den, som er udslettet ved Christi Død!
 O lykkelige Brøde, der fortjente at faa en saadan og saa stor Forløser!
 O i Sandhed lyksalige Nat, hvem det ene blev givet at vide Tid og Time, da
 Christus stod op fra de døde!⁶³⁵

Kristendommens påstand er, at Guds projekt med os mennesker går ud på, at vi belært af Hans Søn og vejledt af Hans Ånd skal udfries af vor formørkede og vildfarne tilstand i synd for i lyset at glæde os over Sandheden, Gud selv. Hvis ikke vi så gerne ville skille os fra Gud for selv at anse os for guder, så måtte Gud lægge sine kræfter i et andet projekt. Grundvig gendigtede i 1837 Johannes af Damaskus glædeshymne til påskenat fra det 8. århundrede:

Hør vor helligaftens bøn

Mel.: Thomas Laub 1926

Hør vor helligaftens bøn!
 Hør os, Guds enbårne Søn!
 Hør du os i påskekvæld!
 Eftergiv os al vor gæld,
 så, opstandne fra de døde,
 glad vor mester vi kan møde!

Kristenhed, stat op, vær glad,
 gak nu rundt i Zions stad,

⁶³⁴ Berger, Rupert. 2005: 137.

⁶³⁵ Messebogen (Missale Romanum) på latin og dansk. 1926: 438-439; The Sunday Missal. 2007: 283 I en mere moderne men knap så poetisk engelsk oversættelse.

lovsyng Herren, from og god,
for han døde og opstod,
døde for, hvad vi bedreve,
og opstod, for vi skal leve!

Kom da, lad os ret engang
prøve på en takkesang,
knæle dybt i Jesu navn,
som os rev af dødens favn,
som forsoned al vor brøde,
stod med nåden op af døde!

Hellighold, Guds vennelag,
Herrens store hviledag,
hvilen efter storm og strid,
efter fuldendt frelser-id!
Med udødelighed kroner
sejerrig os vor forsoner.

Kristus, ære være dig!
Takkesang evindelig!
Ved korsfæstelsen i går
lægte du vort banesår.
Ved opstandelsen i morgen
slukker du al dødning-sorgen.

4.08 Fremtidens Mariologi i Økumeniens tegn

Mod slutningen af ”Lumen Gentium” indsatte koncilfædrene en meget bemærkelsesværdig økumenisk passus og et løftet pegefinger til fremtidens teologer:

Koncilet anmoder kraftigt teologer og forkyndere af Guds ord om at afholde sig lige så meget fra enhver falsk overdrivelse som fra en altfor overdreven forsagthed i deres omtale af Guds Moders enestående værdighed. De bør studere Den hellige Skrift, kirkefædrene, kirkelærerne og Kirkens liturgier under læreembedets ledelse for at kaste det rette lys over den hellige Jomfrus opgaver og privilegier, der altid peger hen imod Kristus, ophav til al sandhed, hellighed og fromhed. De bør omhyggeligt afholde sig fra alt, hvad der i ord eller gerning kunne vildlede vores adskilte brødre og søstre eller en hvilken som helst anden med hensyn til Kristi sande lære. Endvidere bør de troende huske på, at den sande fromhed hverken består i golde og flygtige stemninger eller i en vis naiv

troskyldighed, men udgår fra den sande tro, [...].⁶³⁶

Det er altså opgaven, at tale om Maria på en sådan måde, at det hverken forarger eller vildleder vore adskilte medkristne, for med det rette lys kastet over de opgaver og privilegier, der er tillagt Jomfru Maria, skal de altid pege hen på sandheden om Vor Herre Jesus Kristus. Det bekræfter min tidligere fremsatte tese: ”Så vidt jeg kan bedømme, ligger det problematiske i det forhold, at jo flere mariadogmer, der i Den katolske Kirke er vedtaget op gennem historien (4.01), jo tyndere synes forbindelsen til den kristologiske og bibelske forankring at være” - og Neuner – Roos – Rahner – Weger udtryk:

Meist ist die Lehre von der Gottesmutter so eng mit der Lehre von Christus und der Erlösung verbunden, daß hier noch einmal die großen Dokumente aus der Christologie wiederholt werden müßten. Vor allem ist das Geheimnis der Gottesmutterchaft, das im Mittelpunkt der Lehre von Maria steht, gleichzeitig ein Kernstück der Lehre von Christus selbst.⁶³⁷

Mariologien skal kunne rettes til, så fremtidige ”Neuner-Roos” udgaver med mig kan sige ”immer ist die Lehre ...” i stedet for ”meist ist die Lehre”, som der stadig står i 2009 udgaven. Det er noget af en udfordring og måske en umulighed, men det gode, der kom ud af mariadebatten i forbindelse med ”Lumen Gentium”, var, at det for fremtiden vil forekomme helt absurd at foreslå nye mariadogmer. Karl Rahner har for at formidle det sidste mariadogme på en mere almen eller måske snarere økumenisk måde sagt:

Assumptio der seligen Jungfrau mit Leib und Seele in den Himmel sagt nichts anderes von Maria als dasjenige, was wir auch für uns in dem Glaubenssatz des Apostolischen Glaubensbekenntnisses bekennen: Auferstehung des Fleisches und ein ewiges Leben. Wie genauer theologisch die Auferstehung des Fleisches im allgemeinen zu deuten ist, darüber soll noch einiges gesagt werden, wenn wir uns der Eschatologie zuwenden. Jedenfalls ist es doch eine in der evangelischen Theologie mindestens mögliche Vorstellung, daß die Vollendung des einen und ganzen Menschen nicht notwendigerweise auf einer Zeitachse, die unsere ist, sich ereignet, sondern sich beim Menschen bei seinem Tod in seiner eigenen Eschatologie ereignet. Wenn wir also als Katholiken der seligsten Jungfrau wegen ihrer ganz besonderen Stellung in der Heilsgeschichte und weil wir sie als den radikal geglückten Fall der Erlösung erkennen, Vollendung zuschreiben, dann ist mindestens theologisch nicht einzusehen, warum ein solches Dogma der Grundsubstanz des Christentums widersprechen müsse.

⁶³⁶ Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997: 177.

⁶³⁷ Neuner – Roos 2009: 322.

Ob und warum es opportun war, daß Pius XII. dieses Dogma definiert hat, darüber läßt sich noch weiter theologisch nachdenken, und da ist der Katholik von diesem Dogma her ganz gewiß nicht auf eine bestimmte Meinung verpflichtet. Jedenfalls sieht man aber, daß hier nichts gesagt wird, was grundsätzlich dem Eigentlichen der Substanz des Glaubens widerspräche. Denn wir bekennen ja von Maria, was wir als unsere Hoffnung für uns alle bekennen. Diese *assumptio* ist nichts als die Vollendung der Heilstat Gottes an einem Menschen, an diesem Menschen, die Vollendung einer Heilstat Gottes und seiner Gnade allein, die wir auch für uns erhoffen. Die Grundsubstanz, das sachlich damit Gemeinte also ist eine durchaus gemeinchristliche Selbstverständlichkeit.⁶³⁸

Det er helt tydeligt, at Rahner hér har nogle problemer. Forbindelsen til den egentlige kristologi er næppe at finde, og at føre eskatologien i marken for at få dogmet lagt ind under den tro på ”kødets opstandelse og det evige liv”, som vi i forvejen bekender i den Apostoliske Trosbekendelse, gør kun dogmet endnu mere underligt og, synes det, overflødigt. Spekulationen, om hvorvidt ethvert menneske i døden oplever eskatologiens evige nu, er naturligvis interessant, men hvorfor det eventuelt almene skal fremhæves ved Marias exceptionelle tilfælde er dog mere gådefuldt. Det er derfor spørgsmålet om ikke dogmet om ”Mariæ legemlige optagelse i Himlen” for sikkert en hel del katolikker indebar en verden af forestillinger, der på længere sigt ville have kunnet hæve Maria op fra det alment menneskelige plan til et individ eller medie skudt ind mellem Gud og mennesker – en ”Mediatrice”. Så vidt jeg kan se, forhindrede Andet Vatikankoncil ved sin indgriben mod et selvstændig Mariskema netop en udvikling i hæretisk retning. Det er prisværdigt, at Rahner gør alt, hvad han kan, for at holde Maria på et medmenneskeligt plan, så frelsens nødvendighed bliver både for hende og os et grundvilkår.

5.00 Resumé

Mange katolikker og katolske teologer ser Det andet Vatikankoncil som et brud med den dengang gængse opfattelse af Den romersk katolske Kirke som uforanderlig i sin antimodernisme og stejle ultramontanisme, der lagde alle afgørelser, både religiøse og verdslige, ind under Vatikanets autoritet. Ultrakonservative kredse indenfor Kirken har med stigende styrke de

⁶³⁸ Rahner, Karl S.J. 1976: 375.

seneste årtier krævet, at 2. Vatikankoncil's skrifter læses med "kontinuitetens hermeneutiske" briller, således at der ikke kan være og ikke er et brud mellem det, Kirken var og lærte før koncilet, og det Kirken lærer og er i dag. Da Den katolske Kirke altid har haft uhyggeligt svært ved at erkende fejltagelser, og da Andet Vatikankoncil gennemførte ikke at fordømme nogen eller noget, så kræver det, hvis man vil imødegå den noget overfladiske konservative påstand om "kontinuitetens hermeneutiske" princips forrang, at man dykker ned i de skemaer fra de koncilforberedende kommissioner, som de delegerede argumenterede imod og nægtede at bruge. På denne lidt indirekte måde kan man altså se, hvad fædrene anså for falsk lære. På et punkt har de konservative dog ret: Det er meget svært at finde udsagn fra Tridentinerkoncilet, 1. Vatikankoncil og 2. Vatikankoncil, i hvilke koncilerne direkte modsiger hinanden. Hvis man altså går ind for absolut konciliarisme, kunne man med nogen ret hævde en kontinuitet, men det er vist noget nær en umulighed at finde konservative katolske kredse, der går ind for konciliarismen.

Men for at kunne bedømme den effekt 2. Vatikankoncil fik, er det nødvendigt først at give en skildring af Den katolske Kirke og dens udvikling gennem det 19.årh. og 20.årh. op til Det andet Vatikankoncil. Kirken bliver i den pågældende periode først og fremmest, men ikke udelukkende, skildret ud fra et lægmandssynspunkt.

Politisk er Kirken præget af en forsat ofte stærkt udtrykt antidemokratisk holdning.

Ideologisk var perioden præget af en udvikling af de to nøglebegreber: Ultramontanisme og antimodernisme.

Ultramontanismens mål er én i alle henseender universel ensartet kirke med én ritus, én teologi og én administration. Alt skal afgøres i og af Rom. I den ultramontanistiske æra, fra 1840erne til 2. Vatikankoncil, deklamerede Rom uden afholdelse af konciler 2 dogmer - og planlagde et 3. (Maria Mediatrix, som jeg påviser). 1. Vatikankoncil (1869-70) blev af eftertiden tolket som enden på konciliarismen, fordi dogmet om den pavelige ufejlbarlighed i tros- og moralspørgsmål endegyldigt lagde læremyndigheden hos paven, som ikke længere behøvede en bred accept af sine afgørelser. Hver femte stemmeberettiget stemte nej til dogmet, selvom dogmer vedtaget på et koncil traditionelt er blevet vedtaget i enstemmighed.

I periode fra 1840 og frem til 2. Vatikankoncil spores en stigende mistillid til lægfolket, som tydeligst bliver udtryk i oplæg til 1. Vatikankoncil og senere gentaget i rundskrivelser. Man inddelte de troende i to fuldstændig adskilte klasser: Dem der befaler, lærer og påbyder og dem der har at adlyde. Fjendebilledet af lægfolket blev undertiden så karikeret, at enkelte selv ind for hierarkiet tog afstand.

En måde at tydeliggøre classeskellet på var ved at gøre alt helligt endnu helligere. Lægfolket måtte ikke røre hostien, og nadveren blev en præmie for god opførsel forudgået af skrifte og faste. Vinen blev uden undtagelser reserveret gejstligheden og solide kommunionssknælebænke mellem kor og skib hindrede lægfolk adgang til alteret. Ministranter blev sat ind som repræsentanter for folket. Det hellige blev så helligt, at Pius X i 1910 måtte indlede en kampagne for trods alt at få nogle til at modtage sakramenterne.

I stedet for en aktiv deltagelse i det kultiske blev lægfolk kompensert af et righoldigt foreningsliv i så høj grad, at man fra hierarkiets side satte lighedstegn mellem et blomstrende foreningsliv og en voksende menighed. Foreningslivet blev set som sjælen i menigheden. I 1910 var der således i Danmark 38 landsforeninger til lidt under 8 tusinde katolikker. 6 foreninger med sigte på at afhjælpe decideret social nød blev obsolete i forbindelse med den store offentlige socialreform i 1933. Til sammenligning var der i 1983 blot 17 foreninger tilbage men da til over 30 tusinde katolikker. En del af forklaringen på denne forskydning kunne være, at lægfolkets kirkelige medansvar efter 2. Vatikankoncil blev væsentligt opprioriteret.

Lægfolkets stilling har ændret sig nogen steder hurtigere end andre. Lægfolk har fået indflydelse i sogne- og pastoralråd – desværre endnu ikke fuld demokratisk, idet rådene kun er rådgivende organer. På det undervisningsmæssige og liturgiske plan kan lægfolk være lektorer, kommunionssuddelere, gudstjenesteledere og kateketer. De fleste steder accepterer man nu begge køn i disse funktioner. På det strukturelle plan er der sket en meget betydelige omvæltning. Lægbrødre har mulighed for at stå i spidsen for deres ordenssamfund. Ikke kun gejstlige, men ”ethvert troende medlem”, har mulighed for at lede et dikasterium, blive kontorchef, i Den romerske Kurie. Vat.II’s syn på fri videnskabelig forskning har betydet, at gejstlige i mange tilfælde har fået øjnene op for de mængder af kvalifikationer, lægfolk besidder.

En anden medvirkende årsag til den voldsomme tilbagegang i foreningslivet er de mange blandede ægteskaber hér i diasporaen, der gør, at det at være katolik netop føles som et medlemskab af en kristelig underorganisation.

Men for at blive i tiden før Andet Vatikankoncil, så blev lægfolk også kompenseret for den manglende indflydelse på Kirken med en lang række andagtsformer, valfarter og pilgrimsmål foruden de før omtalte foreninger.

Tiden var præget af en udtalt klerikalisme, som løsrev præster og biskopper fra folket. Hierarkiet syntes i høj grad at være optaget af magt og egne privilegier - for eksempel egen jurisdiktion – alt sammen noget, der kan fremme en kultur med undertrykkelse og misbrug.

Det andet hovedbegreb i tiden op til Andet Vatikankoncil var Antimodernismen. Mange forskere ser antimodernismen som modstanden mod alt nyt og mod alle, der ville forandringer i Kirken. Det er til en vis grad rigtigt. Den katolske Kirke så selv modernismen som en organiseret sammensværgelse vendt mod Kirken. Det var næppe tilfældet, og synspunktet synes mere brugt til at skabe fjendebilleder. Men vil man virkelig forstå antimodernismen, og hvorfor den måtte lide nederlag, så må man grave sig ned i Rom's egen definition af, hvad en modernist er, og hvad han eller hun vil. Den, der har udtrykt definitionen tydeligst, er, efter min mening, pave Pius X i 1907. Som pave Pius X ser modernisten, er denne en person/forsker, der tager Gud, det guddommelige eller overnaturlige ud af ligningen, når han eller hun skal forklare eller undersøge fænomener – det vil sige sanselige forhold. Modernisten afstår fra at bruge det ikke sanselige, det overnaturlige, i sine forklaringsmodeller. Den karakteristik Pius X gav af Den katolske Kirkes værste fjender indeholder i virkeligheden de karakteristika, der danner grundlaget for al videnskabelig forskning – også inden for humaniora og teologi. Rom var ikke klar over, at den enkelte modernist ikke "rottede" sig sammen med alle andre modernister, men at menneskers måde at erkende og bearbejde disse erkendelser på havde ændret sig for altid. Det farlige for antimodernismen var, at den frie forskning kunne påvise udvikling i gudsbilleder, i dogmer, i Kirken, i opfattelser etc.. Dermed rystedes antimodernistens statiske opfattelser. Kirken kunne i antimodernisternes opfattelse kun være uforanderlig. I erkendelse af dette nederlag og som følge af ånden fra Andet Vatikankoncil blev

antimodernisteden, som hovedparten af de klerikale havde skullet aflægge siden 1910, afskaffet i 1967.

Teologisk set er der i perioden i grove træk tale om tre større strømninger: Den af John Henry Newman inspirerede "Oxfordbevægelse – Ad fontes", der navnlig granskede oldkirkens teologi og dogmernes opståen.

Den officielle nythomistiske – neoskolastiske konservative teologi til fremme af et middelalderligt kirkesyn.

Efter 1. Verdenskrig opstod "nouvelle théologie", som især tolkede kirkefædrene, der netop i de år i vid udstrækning blev oversat til fransk, samtidig med at man forsøgte at sætte skolastikken ind i den rette historiske sammenhæng.

Endelig skal nævnes den franske arbejderpræstbevægelse, der som en art katolsk "NGO" med sit idégrundlag kunne sammenlignes med den senere befrielsesteologi.

Liturgisk set var perioden præget af det større og større skel mellem hierarkiet og lægfolket, som efterhånden knap kan høre, hvad der forgik ved alteret samtidig med, at paramenterne udstrålede større og større pragt. Det ser ud til, at Den katolske Kirke gik meget bevidst efter at indføre liturgiske festdage, der skulle fremme bestemte teologiske synspunkter. Ud af de 30 Mariafester, som Missalet indeholdt i 1927, skal blot nævnes "Gudsmoder alle nådegavers Midlerinde", som så ud til at være det udsagn, adskillige i og tæt på Kurien gerne havde set ophøjet til dogme – et udsagn, som på hæretisk vis ville have skudt en kile ind mellem mennesket og Kristus.

Socialpolitisk prædiker Kirken i det 19. og 20. årh en balancegang mellem kapitalismens udnyttelse af mindrebemidlede og kommunismens familieopløsende statslaveri. På samme tid viste Den katolske Kirke nok mere "kant" i form af fordømmelser overfor de kommunistiske regimer end overfor de fascistiske/nazistiske regimer.

Antimodernismen gjorde Kirken til en urokkelig blok, som var svær at manøvrere med i økumeniske sammenhæng. Lægfolket, den adlydende del af Kirken, fik i realiteten forbud mod at deltage i nogen former for økumenisk arbejde. De klerikale havde, navnlig mod slutningen af perioden, forsigtige og yders diskrete følere ude.

Der blev lagt et stort pres på de delegerede på 2. Vatikankoncil for at få vedtaget nogle brugbare udtalelser angående religionsfrihed. I USA havde der kort inden koncilet været en voldsom polemik om udsagnet ”udenfor Kirken ingen frelse”. Presset kom navnlig fra de nordamerikanske og nordeuropæiske biskopper. Modstanden mod dette projekt kom fra sydligere landes klerikale, og den var ganske betydelig. For historisk set at yde Kirken retfærdighed gennemgås i store træk de mere progressive civilsamfunds forfatningsmæssige syn på religionsfrihed fra midten af 1800tallet og frem.

Kirkens problem med på den ene side at anerkende fornuften som et muligt redskab til sand gudserkendelse og samvittigheden som gudgivet og forpligtende, men på den anden side Kirkens manglende respekt for anderledes tænkning, forestilling og tro skildres i detaljer. Problemstillingen ses navnlig ud fra de personer i Kirken, der forfægtede samvittighedens forrang. De sidste paver inden Andet Vatikankoncil forsøgte at gøre religionsfrihed til et spørgsmål om tolerance, dog mest i den betydning at ”tolero” – at tåle og udholde (som et mindre onde). En undtagelse ser man dog under 2. Verdenskrig, da Pius XII så sig nødsaget til at tale positivt om menneskets rettigheder baseret på værdighed.

Det blev SCU (sekretariatet for økumeni), som under kardinal Beas ledelse fik til opgave at udarbejde et dokument om religionsfrihed. Det sandsynliggøres, at man i SCU lod sig inspirere af Kirkernes Verdensråd ikke mindst fordi Verdensrådet, efter at koncilet blev annonceret, i et brev anbefalede, at man søgte en løsning på spørgsmålet om religionsfrihed på dette. Det blev den belgiske biskop de Smedt, som blev tovholder på projektet. Vi følger den besværlige arbejdsproces, der var præget af indblanding, intriger og obstruktion udefra – navnlig fra Den teologiske Kommission - på trods af et paveligt forbud mod indblanding fra Kuriens side.

Internt i SCU var der også spændinger, som den fransk-norske teolog Albert Raulin O.P. ganske rigtigt pegede på, mellem på den ene side dem der mente at religions- og samvittighedsfrihed skulle begrundes teologisk, og dem der mente begrundelsen skulle være juridisk. Forskellen mellem teologi og jura, når det gælder religions- og samvittighedsfrihed, er som forskellen på en gave og en rettighed. Gaven er et forhold mellem Gud og mennesket, medens rettigheder er aftaler eller kontrakter mellem

mennesker indbyrdes. Den juridiske synsvinkel på religionsfrihed blev den toneangivende.

Johannes XIII brød dog også med sit eget princip om neutralitet med rundskrivelsen "Pacem in terris", i hvilken han havde focus rettet mod menneskets værdighed og rettigheder. Raulin gjorde allerede kort tid efter koncilets afslutning opmærksom på den uriaspost, som de Smedt var blevet sat på, idet han skulle forsøge at legitimere religionsfrihed set ud fra kontinuitet og fremskridt i Kirken. Med udgangspunkt i det, Raulin gjorde opmærksom på, går jeg dybere ned og ser årsagere til at pavelige dokumenter og kirkelige synspunkter fra tidligere tider stort set var ubrugelige i religionsfrihedssammenhæng og derfor måtte opgives. I det udkast, i hvilket man mest ihærdigt forsøgte at dokumentere en kirkehistorisk kontinuitet, og til det dokument der blev vedtaget, finder man et fald på hele 78,6% når det drejer sig om pavelige udtalelser fra der 19. årh., og disse udtalelser stammer stort set fra kun fra Pius IX og Leo XIII.

Den historiefortælling, de konservative kræfter på koncilet havde ønsket at fremstille og forklare, var Den katolske Kirkes kamp mod det 19. årh.'s "laicisme", som skulle være en ideologi, en farlig filosofi, ifølge hvilken mennesket kun stod til ansvar overfor sig selv og ikke overfor Gud – altså en "religionsfrihed" der blot var et udtryk for relativisme og indifferentisme overfor religiøse spørgsmål. Undersøger man begrebet laicisme nærmere, tegner der sig et noget andet billede. Laicisme var tæt knyttet til den franske Gallikanisme og i de tyskprægede lande med febronianisme og josefinisme. Alle fire "ismer" havde til formål at begrænse pavers direkte og suveræne indflydelse på kirkelige forhold, som den gryende nationalisme så som hørende under den verdslige stats sfære. Der tegner sig et billede af en magtkamp i det 18. og 19. århundrede mellem pavemagten og de verdslige fyrster. En magtkamp der i mange henseender minder om middelalderens investiturstridigheder. Når således paverne i det 19. årh. af og til talte om religionsfrihed, så forstod man friheden primært som frihed for indblanding i Den romerske Kirke. Antagelsen af, at det først og fremmest drejede sig om Kirkens magt, bliver kraftigt bestyrket af, at Rom søgte politiske løsninger i det nittende og tyvende århundrede i form af de mange konkordater, Kirken indgik som en del af pavernes ultramontanistisk verdensbillede.

Det sandsynliggøres, at kuriens forhalingstaktik med ændringer af dagsordener og aflyste afstemninger om tidlige forslag var en medvirkende årsag til, at selv konservativt indstillede koncilfædre efterhånden måtte indse, at SCU havde ret, når kommissionen hævdede, at en historisk kontinuitet ikke lod sig påvise. Man vovede dog ikke at skrive denne kendsgerning ind i det vedtagne dokument. I stedet for indskrev man 34 nyttestamentlige henvisninger, som skulle dokumentere det kristne menneskesyn, men som jo ikke direkte udsagde noget om religionsfrihed.

Der foretages en grundig kritisk gennemgang af "Dignitatis humanae". Der ses ganske rigtig ingen indrømmelse af det epokegørende og enestående i at en koncilerklæring byggede på så godt som ingen kirkehistorisk baggrund. Til gengæld kan man se en udtalelse, om "at videreudvikle de senere pavers lære", som en skelsættende korrektion af tidligere tiders påstand om uforanderlighed. Mennesket har ret til religionsfrihed og denne ret bør juridisk sikres som en borgerlig ret. Retten til religionsfrihed er begrundet i menneskets værdighed. Der tales om at søge sandheden gennem fri forskning – endnu en afstandstagen til alle antimodernistiske tendenser. Erklæringen bliver nok så problematisk, når den taler om Kirkens rettigheder. Sprogligt er problemstillingerne blødt op ved at tale om "religiøse fællesskaber". Det drejer sig om Kirkens ret til uden indblanding fra samfundets side at undervise – hér tænkes især på morallære. Når det gælder jurisdiktion over Kirkens egne folk, er det som om, man stadigvæk ønskede at være en stat i staten. I den originale tekst talte man om menneskets rettigheder, der er ukrænkelige. I den danske oversættelse oversættes det med "menneskerettigheder", som om det er faste størrelser. Historien har vist, at der bestemt ikke er enighed om, hvad begrebet "menneskerettigheder" skal omfatte. Nogle mener for eksempel at retten til at bestemme over egen krop inklusiv retten til at sige ja eller nej til en graviditet er en menneskeret. Dette og lignende synspunkter vil Kirken have det svært ved at acceptere, ligesom Kirkens hierarki har det svært med en fuldstændig ligeberettigelse af kønnene.

Mennesket skal tilkendes den størst mulige frihed, som kun må indskrænkes, når det er absolut nødvendigt. Det lægges ud som et samfundsanliggende. Man glemte helt at se på Kirkens egen rolle, når det gælder indskrænkninger, som man har pålagt de troende. Det gælder blandt andet det principielle og nu ikke længere absolutte forbud mod blandede ægteskaber, specifikke krav til børneopdragelse og forbud mod

visse former for sex, også selvom det foregår indenfor ægteskabets rammer.

I ”Dignitatis humanae” anmoder koncilet om retsbeskyttelse af alle borgere, omsorg for den rette offentlige fred og tilbørlig iagttagelse af den offentlige moral. Man kunne ikke dengang forudse, at den offentlige moral er blevet redefineret fra at være et værdisæt, flertallet kunne se sig selv i til et spørgsmål om, hvorvidt mindre grupperinger, endog helt ned til det enkelte individ, føler sig krænket. På det religiøse område er man i Danmark kommet den udvikling i forkøbet ved at afskaffe blasfemiparagraffen.

I anden del af ”Dignitatis humanae” ses religionsfriheden i åbenbaringslys. Det gjorde man ved dels at anvende 33 nytestamentlige tekststykker og 1 tekststykke fra GT dels ved at bringe Kirken som institution ind i billedet. Gud kalder mennesket, som svarer ud fra indsigt og evner for tillid og kærlighed. Gud ønsker, at mennesket skal ”nyde brugen af sin frihed”. Det virker underligt, at man i samme paragraf (11) bad de troende om at anerkende ”den legitime statslige myndighed: Thi der er ingen øvrighed, uden at den er fra Gud”. Det er for de fleste næppe nok, at et regime ikke åbenlyst ”sætter sig imod Guds hellige vilje”, til at give magten legitimitet. I den næste paragraf (12) skulle den kirkelige magt i hvert tilfælde legitimeres. Man sagde, at nok er der begået fejl, men Kirkens officielle lære aldrig har været på vildspor. Det er en sandhed med modifikationer, som min forskning navnlig indenfor åbenbaringsteologien har vist. Det virker ynkeligt, når store foretagender kun halvhjertet indrømmer fortidens fejl. Man lader som om, det er en kollektiv skyld - ”blandt Guds folk på vandring” – det nye kirkebegreb – der er begået fejl. Nej, der er ikke tale om en kollektiv skyld. Rom vil gerne have autoritet, men fralægger sig et ledelsesansvar. Læreembedet har et særskilt ansvar, når det i historiens løb har udlagt vildledende tolkninger af den kristne lære for dem, læreembedet var autoritet for.

I erklæringen om religionsfrihed fortsatte man med at hævde en særlig frihed for Kirken – hér i afsnit 13 formuleret som ” Kirken (gør) krav på frihed for sig selv” - en opgave, hierarkiet ikke har vist sig i stand til at løfte. Kritik af Kirkens frihedsprivilegier var kritik af Gud selv. Hierarkiets magtfuldkommenhed synes at være den faktor som i nyere tid har kostet det største prestige- og troværdighedstab, som Romerkirken i

nyere tid har lidt. Rom har måttet sande, at når det drejer sig om kriminelle handlinger, så må Kirken og dermed dens ledere i lige så høj grad stå til ansvar over den borgerlige lovgivning, som alle andre.

Den katolske Kirke vil med sin sikre lære præge vores samvittighed. Problemet er ikke dogmerne, som en fri samvittighed kan sige ja eller nej til, men derimod når Kirken ”med sin autoritet udlægger og stadfæster de principper for den moralske orden, som udspringer af selve den menneskelige natur.” Problemet opstår, når Rom uden tilstrækkelig faglig indsigt blander moral og sund fornuft sammen på en uhensigtsmæssig måde, som det for eksempel skete i udtalelser om AIDS-bekæmpelsen med tusindvis af dødsfald til følge. Endelig har det været overraskende for mange af Kirkens ”børn” at erfare, at hensynet til Kirken omdømme stod højere i den moralsk orden end hensynet til misbrugte børn og andre svage individer. Det synes åbenlyst, at en meget betydelig del af Den katolske Kirkes hierarki i midten af 1960erne endnu ikke var parate til at slippe forestillingen om Kirken som en institution med ganske særlige privilegier og indflydelse på det borgerlige samfund i lighed med det, som man ved konkordater de forrige par århundreder havde forhandlet sig frem til. Der er i dokumentet en uheldig sammenblanding af de to begreber, frihed og privilegier, så snart focus er på institutionen Den katolske Kirke.

Den økumenisk indstillede Johannes XXIII insisterede på, at koncilet skulle drøfte forholdet mellem Skrift og Tradition. Dette fik Kurien til nærmest i panik at udforme en ”vejledning” til den forberedende kommission på trods af, at Johannes XXIII gentagne gange havde forbudt Kurien at blande sig. Dette vejledende skema er interessant, fordi det tilsyneladende er skrevet uden filter, muligvis grundet tidspres, og dermed afslører teksten i betydelig grad nogle af de stærkeste kuriemedlemmers tanker. Kuriens vejledning blev inkorporeret i skemaet ”De fontibus Revelationis”. Både i ”vejledningen” og i skemaet får vi serveret en åbenbaringsteologi, der ensidigt baserede sig på den såkaldte ”to-kilde-

teori". Denne to-kilde-åbenbaringsteologi var opstået efter Reformationen og var blevet fremmet af en ultramontanistisk pavemagt. Den var blevet katolsk børnelærdom for adskillige generationer i tiden op til Andet Vatikankoncil. Jeg påviser, at Pius XII, Johannes XXIII's forgænger, kun 10 år før koncilet satte hele pavedømmets prestige ind på at pålægge alle katolikker at bekende sig til "to-kilde-teorien". Teorien går ud på, at der findes de to af hinanden uafhængige åbenbaringskilder: Den hellige Skrift og Den guddommelige Tradition. Selvom noget er delvis skjult i Den guddommelige Tradition, så findes hele den Guddommelige Åbenbaring deri. Det vil sige, at der er åbenbart mere i Traditionen end i Skriften. Det kirkelige Læreembede havde monopol på at udlede, tolke og forkynde de latent halvskjulte sandheder, der endnu måtte være i Den guddommelige Tradition. Derfor kunne et ultramontanistisk læreembede på eget initiativ – det vil sig udenom et koncil – proklamere to Mariadogmer (1854 og 1950) med meget ringe tilknytning til Bibelen. Hvorfor opstod denne to-kilde-åbenbaringsteologi? Der opregnes tre sandsynlige årsager.

For det **første** var den et bolværk udadtil. Man ønskede i den efterreformatoriske periode at lægge så megen afstand som muligt til det lutherske "Skriften alene"- princip. Teorien om, at traditionen skulle være en selvstændig åbenbaringskilde vandt indpas i romersk-katolsk forkyndelse i en sådan grad, at den fandtes udbredt i undervisningsmateriale for børn og konvertitter helt op til Andet Vatikankoncil, selv om både Tridentinerkoncilet og 1. Vatikankoncil udtrykkelig taler om én kilde. "To-kilde-teorien" var en del af den udtalte antireformatoriske holdning, der var fremherskende helt op til midten af 1950erne. Den blev brugt som pædagogisk værktøj til at fremhæve forskelle på katolikker og protestanter. I denne kamp blev traditionen, ligesom talen om embedssuccessionen, anvendt som "bevis" på, at Den katolske Kirke var den oprindelige ægte, uforfalskede vare. Denne tendens blev så fremtrædende, at Traditionen for mange blev synonym med det katolske.

For det **andet** var der en intern spænding i Romerkirken imellem på den ene side det synspunkt, som Kirken altid har forsvaret, navnlig imod fideismen, nemlig at mennesket forstandsmæssigt kan nå til en erkendelse af Gud, og på den anden side det ønske eller krav om at kun gennem Kirken var frelsen mulig – fordi Kirken havde monopol på den ekstra del af åbenbaringen, som ikke lå i Skriften - et fortrin efter at Bibelen med

bogtrykkerkunsten og oversættelser til folkesprog i princippet var tilgængelig for alle.

Endelig for det **tredje** ville det være naivt at se bort fra, at det drejede sig om magt - og hvem havde vel større magt end den, der kunne påberåbe sig en guddommelig direkte pipeline, gennem hvilken sandheder kunne trækkes ud?

Inden skemaet "De fontibus Revelationis" blev sat til debat i Peterskirken, havde det været udsendt til de delegerede. Der lød et ramaskrig fra adskillige kendte teologer. Et af de tungeste teologiske argumenter var, at man ikke kan tale om åbenbaringsens kilder, idet Åbenbaringen er én, nemlig Gud selv, og Åbenbaringen er altid større end det medie, der bærer den, hvad enten det er skriftligt eller mundligt. Et andet fremtrædende kritikpunkt var dette, at skemaet fastholdt et ukritisk syn på Det nye Testamente og store dele af Det gamle Testamente som historisk faktuelle skildringer, samtidig med at skemaet de facto underkendte den historisk kritiske metode, der ellers var blevet godkendt af Pius XII få år før. Vatikanet var ikke lydhør overfor kritik.

Geiselman havde allerede i 1950erne påvist, at for det første talte Tridentinerkoncilet om "Åbenbaringskilde" i ental (ligesom senere Første Vatikankoncil), og dernæst forkastede man udtrykket "partim – partim" om åbenbaringsens vej til os - dels i Skriften dels i Traditionen. Concilet ændrede i 1546 denne formulering til "et", således at Åbenbaringen var videregivet i Skriften **og** i Traditionen. Congar hævdede vedholdende, at Vatikanet forsøgt at få Geiselman fordømt. Både "vejledningen" fra kurien og selve skemaet er i vid udstrækning gengivet og kommenteret i afhandlingen.

Selve debatten i Peterskirken varede fra den 14. til 21. november 1962. Vigtige indlæg er gengivet og kommenteret. Blandt de mange kritikpunkter mod "De fontibus Revelationis" var der især nogle, der gik igen. Det drejede sig om, at Skemaet ikke var økumenisk. Det gentog blot gamle standpunkter fra modreformationens og antimodernismens tidsalder. Ønsket om at kunne nærme sig de evangeliske kirkers syn på åbenbaringen var udbredt og udtalt på concilet, navnlig hos repræsentanterne fra de franske, schweiziske og nordeuropæiske bispedømmer. Man anførte, at skemaet lagde hindringer i vejen for den frie teologiske forskning, og at man forsøgte at favorisere én teologisk retning på bekostning af en anden, idet man byggede en argumentation hovedsagelig på kirkelige dokumenter

fra de to sidste århundreder. Skemaets temaer syntes heller ikke at afspejle den pastorale omsorg, der var begrundelsen for Johannes XIII's indkaldelse til et koncil. Hele skemaet blev kritiseret for at være indespærret i en skolastisk form.

Debatten i Peterkirkens Aula kom ind i et dødvande, og præsidiet besluttede sig derfor for at afholde en afstemning om skemaets fremtid. Efter nogen tumult og manipulation fik man et flertal på 62% imod skemaet, men 4,6% manglede i at give to tredjedeles flertal. Hér greb Johannes XXIII klogeligt ind og besluttede at nedsætte en ny kommission til at udarbejde et helt nyt skema. Kommissionens medlemmer kom både fra Den teologiske Kommission og fra Enhedssekretariatet.

Arbejdet med teksten, der skulle blive den endelige konstitution "Dei Verbum", blev besværliggjort af interne intriger i kommissionen og forsøg på manipulation og indblanding fra Kuriens side.

Meget tyder på, at Paul VI også blandede sig, muligvis under pres fra Kuriens side. Endelig mente nogle i samtiden at kunne spore en gensidig økumenisk påvirkning i aktstykket om Skrift, Tradition og traditioner fra Verdenskonferencen i Montreal i 1963.

I selve teksten "Dei Verbum" blev der talt om én kilde (tamquam fontem) som kilden, defineret som åbenbaringen i Kristus Herren, om hvem det glade budskab Evangeliet handler. Al tale om to af hinanden uafhængige kilder (Tradition og Skrift) var dermed forstummet, for Traditionen og Skriften udsprang "ex eadem divina scaturigine". Den guddommelige åbenbaringskilde er altså hele Guds meddelelse sig til menneskene, det gode budskab eller evangelium, der overgår og går forud for formidlingen, det være sig skriftligt eller mundligt. Teksten taler om, at mennesket har friheden til at vælge troen på Gud. Dette koncil er som sagt det første koncil, der så religionsfriheden som en del af den menneskelige værdighed. Et meget økumenisk præget afsnit lod ingen tvivl tilbage om, at Gud er den egentlige giver af troen, og den der handler først. Det var nyt at omtale Skriften eller Ordet i sakramentale vendinger på linie med nadveren. Der er ingen tvivl om, at denne udmelding kom til at betyde meget for den fremtidige økumeniske samtale. Koncilet betegnede Skriften som Guds Ord og Traditionen som bæreren og fortolkeren af Guds Ord og udtalte, at Læreembedet imidlertid ikke står over Guds ord, men er dets tjener. Skriften er inspireret hvilket betød, at det, den drejer sig om, er sandheder til vor frelse - og ikke alle mulige andre sandheder. Der blev indrømmet

en vis forskningsfrihed. Noget af det vigtigste var, at det ikke specifikt blev nævnt hvilke metoder, der kunne stå til teologernes rådighed. Opfordringen til samarbejde med teologer af anden konfession er også et nybrud. Men fri forskning var der dog ikke tale om. Der skulle være overvågning fra Roms side. Det var bestemt et brud med Tridentinerkoncilets mistænkeliggørelse af personer, der på egen hånd læser Skrifterne. Da konstitutionen er præget af kompromisser, betyder det, at noget af det ”prestigetab”, Traditionen var udsat for, blev problematiseret af Paul VI og Kurien i en sådan grad, at man tilføjede, ”at Kirken (når det gælder Traditionen) ikke henter sin sikkerhed om alle de åbenbarede sandheder alene fra Den hellige Skrift”. ”Dei Verbum” fastslog, at apostlene overlod læreembedet til biskopperne, som nævnes som et kollektiv uden den ellers så sædvanlige påstand om et romersk primat. Det er i det hele taget påfaldende, at Johannes XXIII, som den første pave i nyere tid, og teksten ikke talte om, at andre kristne skal vende tilbage under romerbiskoppens primat.

Pius XII's ”Humani Generis” blev offentliggjort i 1950. Encyklikaen står i den grad i skærende kontrast til udtalelserne i ”Dei Verbum” fra Andet Vatikanconcil. Man ser en pave (Pius XII) som med al sin autoritet pålagde de troende at bekende sig til teologiske forestillinger, som Andet Vatikanconcil gik direkte imod dog uden at fordømme dem eller Pius XII. Interessant er det at se på den tilsyneladende uafsluttede kamp mellem pave og concil, som hér udfoldede sig i dokumenter, der er skrevet med kun godt 10 års mellemrum.

Når jeg betegner ”to-kilde-teorien” som falsk, er det ud fra det forhold, at concilet vedtog ”Dei Verbum” med 99,7% af stemmerne, og at Roms ”to-kilde-teori” helt evident ikke fortsat kunne opnå almindelig accept i Kirken som sådan. Desuden det forhold, at ingen seriøse katolske teologer holder fast ved to-kilde-teorien. Endelig synes selv Rom at have bøjet sig for den overvældende modstand mod den monopoliserede tradition.

Læren af ovenstående kan efter min bedste overbevisning kun være den meget vigtige, at paver kan tage fejl i tros- og formentlig også i moralspørgsmål.

Efter det sviende nederlag til Kurien, da det oprindelige skema ”De fonte revelationis” blev forkastet, forsøgte kardinal Ottaviani nærmest i panik at få debatten om skemaet om Kirken udsat til fordel for et Mariaskema. Han brød præsidiets regler, blev sat skarpt i rette og fik ikke noget ud af sit

forsøg. Alle, jeg har læst, har tolket begivenheden derhen, at Ottaviani ville undgå endnu et nederlag nu med det stærkt omdiskuterede kirkestrukturskema. Ved at nærlæse det påtænkte Mariaskema er jeg imidlertid kommet til den overbevisning, at Ottaviani håbede, at han med en vedtagelse af dette Mariaskema, der i sig havde oplæg til et nyt Maridogme, Maria Mediatrix, kunne vende tilbage med det ultimative argument for ”to-kilde-teorien”. ”Maria al nådens formidler” har ikke skygge af forbindelse med Skrifterne. Mariaskemaet indeholdt så mange hæretiske tanker om Maria som mellemed mellem mennesket og Gud, at det blev kasseret, dog kun med 40 stemmers flertal, på grund af hvad jeg betegner ”liturgisk afsmitning” – *lex orandi lex credendi* - og erstattet af nogle økumenisk meget mere tålelige afsnit i Den dogmatiske konstitution om Kirken, ”Lumen Gentium”. Endnu en hæresi blev afværget, men til ”trøst” for de konservative fik Maria en ny titel: Maria Kirkens Moder. Ifølge de liturgiske tekster er den dog ret intetsigende. Endelig mener jeg at kunne påvise, at medens de tidlige Mariadogmer er Kristologisk begrundede i Skriften, så er de senere, navnlig de to sidste, yderst tyndt forbundne med Skriften og går endog tilsyneladende imod Kirkens egen lære om arvesynden, som den blev stadfæstet på Tridentinerkoncilet. Min afhandlingen viser tydeligt, at Det andet Vatikankoncil ønskede at bringe Den katolske Kirkes åbenbaringslære på ret køl igen og bringe sig nærmere de andre kristne kirker, idet **Koncilet betegnede Skriften som Guds Ord og Traditionen som bæreren og fortolkeren af Guds Ord og Læreembedet som dets tjener**. Det ser samtidig ud til, at med Skriften i centrum vil kvoten for Maridogmer nu være opbrugt.

6.00 Konklusion

Formålet med denne disputats har været at undersøge om der er hold i den påstand, som til stadighed fremsættes af konservative kræfter, med pave emeritus Benedikt XVI i spidsen, at den rette fortolkning af Det andet Vatikankoncil entydigt kræver, at 2. Vatikankoncil’s skrifter læses med ”kontinuitetens hermeneutiske” briller, således at der ikke kan være og ikke er et brud mellem det, Kirken var og lærte før koncilet, og det Kirken lærer

og er i dag. Hvis denne ultrakonservative påstand ikke kunne verificeres, var opgaven endvidere at forsøge at påvise nogle af de brud med fortiden, der kunne berettige at betegne Det andet Vatikankoncil som et nybrud i Den katolske Kirke. Undersøgelsen ser dels på strukturelle forhold i Kirken som institution – forholdet mellem lægfolk og hierarki, mellem læremyndighed og videnskab – dels på forholdet mellem Kirken og de omgivende samfund – magt og privilegier, tros- og samvittighedsfrihed – og endelig undersøges den teologisk selvforståelse bag en åbenbaringsteologi med store implikationer både for Kirken internt, i form af en ekstrem mariologi, og i forhold til andre kirkesamfund.

Hvad angår forholdet mellem lægfolk og hierarki, spores der i perioden fra 1840 og frem til 2. Vatikankoncil en stigende mistillid til lægfolket, som tydeligst blev udtrykt i oplæg til 1. Vatikankoncil og senere gentaget i rundskrivelser. Man inddelte de troende i to fuldstændig adskilte klasser: Dem, der befaler, lærer og påbyder og dem, der har at adlyde.

En måde at tydeliggøre klasseskellet på var ved at gøre alt helligt endnu helligere. Kirken understregede denne forskel ved fuldstændigt at ignorere lægfolket i sin liturgi, som blev mere og mere adskilt og uhørlig for den almindelige menighed. Konsekvensen blev, at ingen lægmand/kvinde så sig hellig nok til at modtage sakramenterne. Problemet blev så udtalt, at Kirken i begyndelsen af 19-tallet så sig nødsaget til at opfordre lægfolket til igen at gå til alters. Det var tale om en om en udtalt klerikalisme, som løsrev præster og biskopper fra folket. Dette blev yderligere forstærket af en ultramontanisme, som betød, at alle beslutninger og afgørelser blev taget i Rom med det formål at ensrette hele Kirken.

Lægfolkets manglende deltagelse i Kirken centrale kult blev dels kompenseret af en lang række andagtsformer og valfarter. Desuden blev lægfolket tilbudt et righoldigt foreningsliv. Foreningslivet var menighedens liv. Efter 2. Vatikankoncil blev lægfolket en betydelig mere aktiv aktør både i liturgien, i hvilken alle sprog blev ligestillet som liturgisk brugbare, og i den gryende demokratisering af Kirkens forvaltning – med menigheds- og pastoralråd. Som tegn på denne forskydning ses der i Danmark i et fald fra 38 landsforeninger til 8.000 katolikker (svarende til 1 forening per 210 personer) i 1910 til 17 foreninger til 30.000 katolikker (svarende til 1 forening per 1765 personer) i 1983.

Antimodernismen martrede Den katolske Kirke helt op til Andet Vatikankoncil. Modernismen blev set som en sammensværgelse mod Kirken. Ved at undersøge hvad Rom egentlig forstod ved betegnelsen modernist, finder man frem til følgende: En person/forsker, der tager Gud, det guddommelige eller overnaturlige ud af ligningen, når han eller hun skal forklare eller undersøge fænomener – det vil sige sanselige forhold. Modernisten afstår fra at bruge det ikke sanselige, det overnaturlige, i sine forklaringsmodeller. Dette er blevet et grundlæggende princip og grundlaget for al videnskabelig forskning – også inden for humaniora og teologi. Først på 2. Vatikankoncil slår denne erkendelse igennem, og Den romerske Kirke opnår et mere afslappet forhold til den frie forskning.

Det lykkedes, efter meget pres især fra nordamerikanske og nordeuropæiske biskopper, at få koncilet til, med overvældende flertal, at vedtage en erklæring om religionsfrihed. Samvittigheds- og religionsfrihed blev i dette dokument stadfæstet som en umistelig ret, som hører med til det at være menneske, både som en juridisk rettighed og som et grundvilkår, når det drejer sig om forholdet mellem Gud og mennesket – altså teologisk begrundet. Det var et endeligt opgør med udsagnet: Udenfor Kirken ingen frelse. Dokumentet, ”Dignitatis humanae” er enestående i kirkehistorisk sammenhæng, idet man stort set ikke har kunnet begrunde indholdet med tidligere pavelige udtalelser eller koncilbeslutninger. Dokumentet lod sig altså ikke historisk begrunde, selvom man ihærdigt forsøgte. Fuld respekt for religions- og samvittighedsfrihed på det personlige plan var en virkelig nyskabelse indenfor Kirken, hvis tidligere synspunkt mestendels havde været præget af et toleranceprincip navnlig overfor jøder - i betydning at ”tolero” – at tåle og udholde (som et mindre onde).

Desværre skæmmes dokumentet noget af, at når man taler om frihed for kirken, så tales der i høj grad om Kirkens rettigheder, privilegier, jurisdiktion etc., og der er afsnit, der næppe kunne skrives i dag efter alle misbrugssagerne. Længere i egen selverkendelse var man ikke nået. Det var som om, man stadig ønskede at være en stat i staten.

Det kvantespring der skete, da koncilet valgte at ændre den hidtil gældende åbenbaringsteologi og dermed fraskrive sig en særstilling, når det gælder Guds åbenbarede sandheder, kan næppe undervurderes. Konsekvensen af

den ændrede teologiske selvforståelse har haft store implikationer både for Kirken internt og i forhold til andre kirkesamfund.

På baggrund af skemaer, som Kuriens mænd, på trods af Johannes XXIII's forbud, stod som ophavsmænd til, dokumenteres det, at Vatikanet forsøgte at få Det andet Vatikankoncil til at stadfæste den åbenbaringsteologi, som Rom med stigende intensitet havde bekendt og forkyndt i den antireformatoriske æra, som sluttede ved Andet Vatikankoncils begyndelse. Den romerske "to-kilde åbenbaringsteori" gik ud på, at der findes to af hinanden uafhængige åbenbaringskilder: Den hellige Skrift og Den guddommelige Tradition, og at der er åbenbaret mere i Traditionen end i Skriften. Jeg påviser, at Pius XII satte hele sin pavelige autoritet ind på at forkynde denne hæretiske tanke, blot 10 år før Andet Vatikankoncil forkastede "to-kilde teorien" blandt andet med et ønske om at kunne nærme sig de evangeliske kirkers syn på åbenbaringen. At "to-kilde-teorien" var falsk lære sandsynliggøres blandt andet ud fra de forhold, at koncilet vedtog "Dei Verbum" med 2344 stemmer, og at Roms "to-kilde-teori" således helt evident ikke har kunnet opnå almindelig accept af kirkefolkets repræsentanter, og at Vatikanet siden Det andet Vatikankoncil er ophørt med officielt at forkynde "to-kilde-teorien". På nær 6 delegerede betegnede samtlige koncilmænd Skriften som Guds Ord og Traditionen som bæreren og fortolkeren af Guds Ord og udtalte, at Læreembedet ikke står over Guds ord, men er dets tjener. Jeg har ved hjælp af nu offentliggjorte indlæg både fra teologer (bl.a. Yves Congar O.P, Karl Rahner S.J., Joseph Ratzinger og Edward Schillebeeckx O.P.) og taler holdt i Peterskirken belyst, at konservative forkæmper for "to-kilde teorien" tog fejl, idet de dels påberåbte sig Tridentinerkoncilet på et forkert grundlag og dels definerede åbenbaringens kilde som andet end Gud selv.

Jeg har sandsynliggjort, at den hæretiske "to-kilde åbenbaringsteori" opstod på baggrund af modreformationen, interne spændinger i Romerkirken (den enkeltes mulighed for at erkende Gud contra Kirkens eneret på frelse) og pavernes stadig større ønske om indflydelse og magt. Jeg dokumenterer den spænding, der historisk har været og endnu er mellem pavedømme og konciliarisme.

For at få historien fortalt korrekt sandsynliggør jeg, at det øverste medlem af Kurien, kardinal Ottaviani, forsøgte at redde "to-kilde teorien" ved med hele sin autoritet at bede om en hastebehandling af Skemaet om Maria. Hvis det var lykkedes, og hvis det efter min mening hæretiske mariadogme

(Maria Mediatrix), der lå i skemaet, var blevet vedtaget, havde ”to-kilde teorien” sejret, idet et sådant udsagn (Mediatrix) kun kunne påstås at være indeholdt i Traditionen, medens det ikke ville kunne findes i Skriften. Jeg mere end antyder, at de to seneste mariadogmer næppe ville være blevet erklæret uden støtte i en åbenbaringsteologi, der omfattede ”to-kilde teorien”. Jeg mener, man med stor sandsynlighed kan sige, at ”to-kilde teorien”s udsagn om Traditionens komplette åbenbaring var en af forudsætningerne for, at de to sidste Mariadogmer kunne proklameres. For nu at sætte tingene på spidsen, lå der - efter min mening - et hæresi til grund for disse Mariadogmer. Jeg udtaler mig naturligvis ikke om sandhedsindholdet i dogmerne, men jeg påpeger dog, at dogmet om ”Maria undfanget uden arvesyndens Plet” ifølge Tridentinerkoncillets arvesyndslære ingen kristologiske konsekvenser har. Paul VI’s ”trøst” til de konservative -”Maria mater Ecclesiae”- har jeg undersøgt betydningen af gennem de til votivmenssen tilhørende tekster. Jeg finder, at udsagnet siger mere om Kirken end om Maria. Når jeg således vælger liturgiske tekster, er det, fordi jeg mener at have påvist, at de tilsvarende liturgiske tekster fra messen ”Maria al nådens formidler”, der blev læst fra begyndelsen af det 20. årh. indtil Andet Vatikankoncil, indeholdt særdeles kontroversielle udsagn, som sandsynligvis fik en afsmitning på afstemningen om Mariaskemaet. ”Den liturgiske afsmitning” kalder jeg fænomenet - en omskrivning af ”lex orandi lex credendi”. Afstemningen om, hvorvidt Mariaskemaet, som var udarbejdet af Den centrale forberedende Kommission, skulle danne basis for et selvstændigt koncildokument eller ej, var så mudret, at kun en indgriben fra Johannes XXIII fik det selvstændige mariaskema forkastet.

Det påvises, at Koncilet opererede med en ny forståelse af økumeni. Der var ikke længere tale om en underkastelse af andre kristne under Roms overherredømme. Enhed i ønsket om forståelse af hinandens synspunkter blev et mål i sig selv og ikke enighed. De adskilte søstres og brødres frelse var ikke længere afhængig af medlemskab af Den romerske Kirke.

Andre ”nybrud”, som læses og tolkes ud af koncildokument ”Dei Verbum”, er:

Skriften taler om sandheder til vor frelse - ikke nødvendigvis alle mulige andre sandheder.

Skriften eller Ordet omtales i sakramentale vendinger på linie med nadveren.

Der blev indrømmet en vis teologisk forskningsfrihed.
 Opfordringen til samarbejde med teologer af anden konfession.
 Homilien blev knæsat som en væsentlig del af gudstjenesten.
 Skriftlæsning på egen hånd.
 Læreembedet er givet til biskopperne som et kollektiv.
 Kirken ses som et samlet ”Gudsfolk på vandring”

Ud fra disputatsens første og anden del kan man endvidere se:
 Kirkens tidligere noget anstrengte forhold til en fri videnskabelig forskning ændrede sig på koncilet til en accept af den frie forskning – tydeligst udtrykt i ”Dignitatis humanae”. Denne ændring har betydet, at gejstlige i mange tilfælde har fået øjnene op for de ressourcer, som lægfolk besidder.

Lægfolk har fået indflydelse sogne- og pastoralråd.
 På det undervisningsmæssige og liturgiske plan kan lægfolk være lektorer, kommuniionsuddelere, gudstjenesteledere og kateketer. De fleste steder accepterer man nu begge køn i disse funktioner.
 Som følge af Det andet Vatikankoncil’s ændrede syn på lægfolk er der på det strukturelle plan sket en meget betydelige omvæltning. Lægbrødre, som altså ikke er præster, har nu mulighed for at stå i spidsen for deres ordenssamfund.
 Ikke kun gejstlige, men ”ethvert troende medlem”, har mulighed for at lede et dikasterium, blive kontorchef, i Den romerske Kurie. Der er netop i disse dage blevet ansat to kvinder som kontorchefer for den afdeling, som indstiller kandidater til bispeembeder.

Overordnet vil jeg derfor konkludere, at en tolkning af Det andet Vatikankoncils tekster, der har til hensigt at være i overensstemmelse med kontinuitetens hermeneutiske princip - det vil sige, at der ikke kan være og ikke er et brud mellem det, kirken var og lærte før koncilet, og det, kirken lærer og er i dag - kun er mulig, såfremt man benægter historiske facta.

Danske katolikker havde mulighed for at følge udviklingen under Andet Vatikankoncil via de mange lødige artikler og referater i Katolsk Ugeblad. På trods af de ofte teologisk komplicerede problemstillinger og de ”blinde vinkler”, det kan give tidsmæssigt at være tæt på begivenhederne, så kunne

ingen katolik i Danmark være i tvivl om, at Koncilet betød et nyt syn på Den katolske Kirke, som gjorde den mere katolsk i dette ords egentlige betydning og mindre romersk.

7.00 Summary

Some 60 years ago the latest church council, the Second Vatican Council ended. Since then, a majority of Catholics and Catholic theologians have considered the council as a break with the prevailing view before Vat. II that the Roman Catholic Church was unchangeable, anti-modernistic and ultramontanistic. The last years, especially after Joseph Ratzinger was elected Pope, ultra conservative circles within the Church have claimed that the documents from the second Vatican Council must be read according to "hermeneutic continuity" so that there can be no difference between what the Church was and taught before Vatican II, and what the Church is and teaches and today. The Catholic Church has always found it difficult to acknowledge mistakes, and Vatican II did not condemn anyone or anything. So, if we are to refute the somewhat superficial conservative insistence on "hermeneutic continuity", we have to look at the proposals prepared by the preparatory commissions, which the delegates argued against and refused to use. In this indirect way we can see what the fathers considered false teaching. On one point, however, the conservatives are right: It is very difficult to find any statement from the Council of Trent, the first Vatican Council and the Second Vatican Council in which the Councils directly contradict each other, but it's hardly possible to find any conservative Catholic fraction that advocates conciliarism.

In order to estimate the impact of the 2nd Vatican Council, it is necessary first to give a description of the Catholic Church and its development through the 19th and 20th centuries up until the Second Vatican Council. In the period in question the church was first and foremost but not exclusively portrayed from a layman's point of view.

Politically the Church was characterized by a continued often strongly expressed anti-democratic attitude.

Ideologically, the period was characterized by a development of the two key concepts: ultramontanism and antimodernism.

The goal of ultramontanism was one universal uniform church with one rite, one theology and one administration. Everything must be decided in and by Rome. In the ultramontanistic era from the 1840s to the 2nd Vatican Council, Rome proclaimed 2 dogmas without holding councils - and was planning a 3rd (Maria Mediatrix, as I have demonstrated). The 1st Vatican Council (1869-70) has afterwards been interpreted as the end of conciliarism due to the dogma of papal infallibility in matters of faith and morality, which ultimately placed the teaching authority with the pope, who no longer needed broad acceptance of his decisions. Even though dogmas adopted at a council have traditionally been adopted unanimously one in five voted against the dogma.

In the period from 1840 until the 2nd Vatican Council, an increasing distrust of the laity is tracable. This is most clearly expressed in proposals to the 1st Vatican Council and later repeated in circulars. Believers were divided into two completely separate classes: those who teach and command and those who are to obey. The hostile image of lay people was sometimes so exaggerated that even within the hierarchy some distanced themselves.

One way to clarifying the gap between the two classes was to make everything sacred even holier. The laity was not to touch the host, and the sacrament became a reward for good conduct preceded by confession and fasting. The wine was without exception reserved for the clergy and solid communion benches between choir and nave barred lay people from access to the altar. Altar boys were regarded as representatives of the people. The sacred became so holy that in 1910 Pius X had to launch a campaign to get at least a few people to receive the sacraments.

Instead of active participation in the rites, lay people were compensated through a rich variety of social societies and associations to such a large extent that the hierarchy equated a flourishing life in social societies and associations with a flourishing congregation. They were seen as the soul of the congregation. Thus in Denmark in 1910 there were 38 national associations for just under 8 thousand Catholics. 6 associations with the aim of alleviating social problems became obsolete as a result of the great

public social reform in 1933. In 1983 there were only 17 associations left for as many as 32 thousand Catholics. This shift might be explained by the co-responsibility of the laity being significantly upgraded after the Second Vatican Council.

Lay people's position has changed more quickly in some places than in others. Lay people have become directly elected members of parish and pastoral councils - unfortunately not yet fully democratic - the councils been only consultative. At the educational and liturgical level lay people can become catechists, givers of Holy Communion, worship leaders, and lectors. In most places both genders are now accepted in these functions. At the structural level there has been radical change. Lay brothers now have the opportunity to become leaders of their religious communities. And furthermore now "any believing member", not only clergy, may lead a "dicasterium" or become chief of staff in the Roman Curia. In many cases Vat. II's view of free scientific research has resulted in the clergy opening their eyes to the multitude of qualifications that lay people possess.

Another contributing factor are the many mixed marriages in the diaspora, which makes being a Catholic feel like being a member of a Christian sub-organization.

To return to the period before the Second Vatican Council, lay people were also compensated for their lack of influence on the Church with various forms of worship and pilgrimages in addition to the aforementioned associations.

The period was characterised by a pronounced clericalism, which separated priests and bishops from the laity. The hierarchy seemed to be largely preoccupied with power and its own privileges, for example its own jurisdiction - all of which promoted a culture of oppression and abuse.

The second main concept in the period leading up to the Second Vatican Council was Antimodernism. Many scholars see antimodernism as opposition to anything new and to anyone who wanted reforms of the Church. That is to some extent true. The Catholic Church itself saw modernism as an organized conspiracy against the Church. That was hardly the case, and the allegation seems more intended to create the concept of an enemy. I had to dig into Rome's own definition of what a modernist is and

what he or she wants, if we really seek to understand antimodernism and why it suffered defeat. In my opinion the definition was expressed most clearly by Pope Pius X in 1907. He defined the modernist, as a person / scientist who takes God, the divine or the supernatural out of the equation when he or she explains or investigates perceivable phenomena. The modernist refrains from using the non-perceivable - the supernatural - in his explanatory models. The characterisation Pius X gave of the worst enemies of the Catholic Church in fact contains the characteristics that form the basis of all scientific research - also in the humanities and theology. Rome did not realise that the individual modernist did not "conspire" with all other modernists against the Church. The way man recognizes and processes these realizations had changed forever. The danger for antimodernists was that free research might demonstrate development in images of God, in dogmas, in the Church, in perceptions, etc. Thus the static perceptions of the antimodernists were shaken. In the view of the antimodernists, the church could only be static. In recognition of this defeat and as a result of the spirit of the Second Vatican Council the antimodernist oath, which most of the clerics had had to take since 1910, was abolished in 1967.

The official neothomistic - neoscholastic conservative theology advancing a medieval view of the Church.

Theologically, there are broadly speaking three major currents in the period: The "Oxford movement - Ad fontes" inspired by John Henry Newman which examined in particular the theology of the early Church and the emergence of dogmas.

"Nouvelle theologie", emerging after the First World War, especially interpreted the Church Fathers, who were in those years to a large extent being translated into French trying to put scholasticism into the right historical context.

More over the French workers' clergy movement, which was kind of Catholic "NGO" whose ideological basis could be compared to The Liberation Theology in recent times.

Liturgically, the period was marked by the ever growing gap between the hierarchy and the laity. At the same time the sacraments radiated greater and greater splendour. It seems that the Catholic Church deliberately introduced liturgical feasts in order to promote certain theological views.

Out of the 30 Feasts of Mary which the Missal contained in 1927, the "Mother of God of All Gifts of Mercy" should be mentioned, as it seemed to be the statement that many in and close to the Curia would have liked to see exalted to dogma - a statement which in a heretical way would have hammered a wedge in between man and Christ.

In social politics in the 19th and 20th centuries the Church preached a balance between capitalism's exploitation of the less fortunate and communism's family-dissolving state slavery. At the same time the Catholic Church was probably sharper in its condemnation of the communist regimes than of the Fascist / Nazi regimes.

Antimodernism turned the Church into an unshakable bloc that was difficult to manoeuvre with in ecumenical contexts. Lay people were in fact banned from participating in any kind of ecumenical work. The clerics on the other hand had cautious and discreet ecumenical contacts especially towards the end of the period.

Great pressure was put on the delegates of the Second Vatican Council to pass useful statements on religious freedom. In the United States there had been fierce controversy over the statement "outside the Church no salvation." The pressure came mainly from the North American and North European bishops. Opposition to this project came from the clergy of South America and Southern Europe and was quite significant. In order to do the Church justice I broadly review the constitutional views of progressive civil society on religious freedom from the mid-19th century onwards.

On the one hand the Church recognized reason as a possible tool for true recognition of God and conscience as God-given and obligatory, and then on the other hand, its lacks of respect for thinking, conception and belief different from that of the Church. This problem is portrayed in detail. The issue is mainly seen from the point of view of those believers who advocated the primacy of conscience. The last popes before the Second Vatican Council tried to make religious freedom a matter of tolerance, but mostly in the sense of "tolero" - to endure (as a minor evil). An exception, however, is seen during World War II when Pius XII found himself forced to speak positively about human rights based on the dignity of man.

The SCU (Secretariat for Christian Unity) under the leadership of Cardinal Bea was given the task of preparing a document on religious freedom.

Most likely the SCU was inspired by the World Council of Churches, because, after the 2nd Vatican Council was announced, the World Council recommended in a letter that a solution be sought to the issue of religious freedom. It was the Belgian bishop de Smedt who became leader of the project. I follow the cumbersome work process that was marked by interference, intrigue and outside obstruction - especially by the Theological Commission, despite a papal ban on interference by the Curia. Inside the SCU itself there were also tensions as the French-Norwegian theologian Albert Raulin O.P. has quite rightly pointed out, namely those who believed that freedom of religion and conscience should be justified theologically and those who believed the justification should be a legal one. The difference between theology and law when it comes to freedom of religion and conscience is like the difference between a gift and a right. The gift is a relationship between God and man, while rights are human agreements or contracts. The legal view of religious freedom became the dominant one.

However, John XXIII also broke with his own principle of neutrality in his encyclical "Pacem in terris" in which he focused on human dignity and rights. Shortly after the end of the council Raulin drew attention to the exposed position that Smedt had been placed in, having to legitimize religious freedom in terms of continuity and progress in the Church. Based on what Raulin pointed out, I go deeper and look at the reasons why historical papal documents and ecclesiastical views were largely useless in the context of religious freedom and therefore had to be abandoned. Comparing the draft in which one most diligently tried to find a church-historical continuity to the document that was adopted, I find a decrease by as much as 78.6% when it comes to papal statements from the 19th century, and these statements are largely only derived from Pius IX and Leo XIII.

The Conservative wing wanted to justify the Church's previous opposition to religious freedom as a fight against the "laicism" of the 19th century, an ideology and a dangerous philosophy according to which man was only responsible to himself and not to God - that is, a "religious freedom" that was merely an expression of relativism and indifferentism to religious issues. If the concept of laicism is examined in greater detail, a somewhat different picture emerges. Laicism was closely linked to French Gallicanism and in the Germanic countries to Febronianism and

Josephineism. All four "isms" saw it as their goal to limit the direct and sovereign influence of popes on ecclesiastical matters, which nascent nationalism saw as belonging to the sphere of the secular state. A picture of a power struggle in the 18th and 19th centuries between the papacy and the secular princes is emerging. A power struggle that in many respects is reminiscent of medieval investiture disputes. Thus when the popes in the 19th century occasionally spoke of religious freedom, freedom is understood primarily as freedom from interference into the Roman Church. The assumption that it was primarily about the power of the Church is strongly supported by the fact that in the nineteenth and twentieth centuries Rome sought political solutions in the form of the many concordats that the Church concluded as part of its Ultramontanist world view.

I make it probable that the Curia's delaying tactics with changes to agendas and cancelled votes on early proposals for a document on religious freedom were a contributing factor to convincing even conservative council fathers, who by and by saw that the SCU was right when the commission repeatedly claimed that a historical continuity could not be demonstrated. However, they did not dare write this fact in the adopted document. Instead, 34 New Testament references, which did not directly say anything about religious freedom, were added to testify to the Christian view of man.

A thorough critical review of "Dignitatis humanae" is carried out. I find no admission of the epoch-making and unique fact that a council statement was based on virtually no church historical background. On the other hand, we find a statement about "further developing the teachings of the recent popes" as a landmark correction of past claims of immutability. Man has the right to freedom of religion and this right should be legally secured as a civil right. The right to religious freedom is based on human dignity. Seeking the truth through free research is another disavowal of all antimodernist tendencies. The Declaration on Religious Freedom becomes quite problematic when it mentions the rights of the Church. The declaration speaks about the right of the Church to teach without interference from society - especially when it comes to moral doctrine. When it comes to jurisdiction over the staff of the Church, it is as if it still wants to be a state within the state.

The original text spoke of “*Inviolabilia hominis jura*” - “the inviolable rights of man” in German “*Die unverletzlichen Rechte des Menschen*”. In the Danish translation it is unfortunately equalised with “human rights”, as if they were well defined concepts. History has shown that there is certainly no consensus on what the term “human rights” includes. Some believe for example that the right to decide over one's own body, including the right to accept or to terminate a pregnancy, is a human right. This and similar views the Church finds it hard to accept, just as the Church hierarchy have problems with complete equality of the sexes.

The Declaration on Religious Freedom stated, “Man must be granted the greatest possible freedom, which must be curtailed only when absolutely necessary”. It is seen as a public matter. It was completely forgotten to look into the role of the Church itself when it comes to restrictions imposed on believers. This applies among other things to the fundamental and now no longer an absolute ban on mixed marriages, specific prescriptions for child rearing and the ban on certain forms of sex even when they take place within the framework of the marriage.

In “*Dignitatis humanae*” the council asks for legal protection of all citizens, care for public peace and public morality. It could not then be foreseen that public morality would be redefined from being a set of values the majority could see themselves in, to a question of whether small groupings, or even individuals would feel violated. In the religious field Denmark has anticipated this development by abolishing the blasphemy article of the penal code.

In the second part of “*Dignitatis humanae*” religious freedom is seen in the light of revelation. This was partly done by using 33 New Testament passages and 1 passage from OT and partly by bringing the Church as an institution into the picture. God calls man, who responds according to his insight and ability for trust and love. God wants man to “enjoy freedom.” It seems strange that in the same paragraph (11) the believers were asked to recognize “the legitimate state authority: for there is no authority except from God.” It is hardly enough for most people that a regime does not openly “oppose the holy will of God” to give its power legitimacy. In the next paragraph (12) it was found necessary to legitimize the ecclesiastical power. It was said that mistakes had probably been made, but the official teachings of the Church had never been misguided. That is a truth with

modifications as my research, especially in the theology of revelation, has shown.

It seems pathetic when large corporations only half-heartedly admit the mistakes of the past. The hierarchy pretends that it is a collective guilt - "among the people of God on the move" - the new church concept - that mistakes have been made. No, this is not a collective guilt. Rome wants authority, but disclaims the management responsibility. The teaching office has a special responsibility when in the course of history it has interpreted the Christian teachings misleadingly to those for whom the teaching office was the authority.

The Declaration on Religious Freedom continued to claim a special freedom for the Church - here in section 13 formulated like this "The Church (claims) freedom for itself". Criticism of the Church's privileges of freedom was seen as criticism of God himself. The absolute power of the clergy seems to be the one factor which has cost the greatest loss of prestige and credibility that the Church of Rome has suffered in recent times. Rome has had to admit that when it comes to criminal acts, the Church and its leaders must be held accountable to civil law just as everyone else.

The Catholic Church with its unerring teachings wants to shape our conscience. The problem is not the dogmas which a free conscience can accept or reject, but rather the fact that the Church with its authority expounds and affirms "the principles of the moral order which spring from human nature itself." The problem arises when Rome without sufficient professional insight mixes morality and common sense in an inappropriate way, as was the case for example in statements about the fight against AIDS, which resulted in thousands of deaths. Finally it has been surprising for many "children" of the Church to learn that consideration for the reputation of the Church was of a higher moral order than consideration for abused children and other vulnerable individuals. It seems obvious that a very significant part of the hierarchy of the Catholic Church in the mid-1960s was not yet ready to let go of the conception of the Church as an institution with very special privileges and influence on secular society similar to that obtained through concordats that had been negotiated in the previous couple of centuries. In the document there is an unfortunate mixing up of the two concepts freedom and privileges as soon as the focus is on the institution of the Catholic Church.

John XXIII insisted that the council should discuss the relation between Scripture and Tradition. Hurriedly the Curia wrote guidelines for the preparatory commission, despite the fact that John XXIII had repeatedly prohibited the Curia from interfering. These guidelines are interesting because they were apparently written down in haste without any filter, possibly due to time pressure, and thus they reveal the minds of some of the leading members of the Curia. The leading conservative members were Ottaviani, Tromp, Parente together with Siri, the president of the Italian bishops. The Curia's guidelines were largely followed and incorporated in the schema "De Fontibus Revelationis". The guidelines and the draft represented a revelation theology, solely based on the so-called "theory of two sources". This "theory of two sources" arose after the Reformation and was promoted by an ultramontanistic papal power. For several generations before the Second Vatican Council it was basic Catholic teaching. I demonstrate that only 10 years before the council Pius XII, John the XXIII's predecessor, invested the entire papal prestige in imposing on all Catholics to profess the "theory of two sources". The theory claims that there are two independent sources of revelation namely Sacred Scripture and Divine Tradition. All divine revelation is contained in Divine Tradition although some of it is hidden. This means that more is revealed in Tradition than in Holy Scripture. The Church's Magisterium has the exclusive right to derive, interpret and present to the mankind the latent, semi-hidden truths that may still be in Divine Tradition. Therefore it was possible for an ultramontanistic Magisterium of its own initiative - that is to say without a formal council - to proclaim two dogmas of Mary (1854 and 1950) which are very thinly connected to the Bible. Why did this "theory of two sources" emerge? I have listed three likely reasons.

Firstly it was self-defence. In the Reformation period the Roman Church wanted to distance itself as much as possible from the Lutheran "Scripture alone" principle. The theory that Tradition is an independent source of revelation became popular in the Roman Catholic Church to such an extent that it was promoted in widespread educational materials for children and converts right up until Vatican II although both Trent and the first Vatican Council speak explicitly about one source. The theory of two sources was part of the antireformatory attitude that was prevalent until the mid-1950's. It was used to highlight the differences between Catholics and Protestants.

In this struggle Tradition, in the same way as official succession, was used as "proof" that the Catholic Church was the original genuine, unadulterated product. This trend became so prominent that to many people Tradition became synonymous with Catholicism.

Secondly, the theory was furthered by internal tension in the Roman Church between the view that the Church has always defended, namely that man can reach intellectual recognition of God, and the view that only through the Church is salvation possible - because the Church monopolizes the part of Revelation which is not found in the Scripture. And in principle the Scripture is available to all.

Finally, the theory of two sources granted power: who was more powerful than the one who could refer to a direct, divine pipeline through which truths could be extracted? It would be naive to ignore the fact that this was also about power.

Before the schema "De Fontibus Revelationis" was put up for debate in St. Peter's Basilica, it had been sent to the delegates. There was an outcry from several renowned theologians, who demanded rejection. Among these were Yves Congar O.P, Karl Rahner S.J. and his then employee Joseph Ratzinger and Edward Schillebeeckx O.P.. One of the weightiest theological arguments was that we cannot speak of sources of revelation, since Revelation is one, namely God himself, and Revelation is always larger than the medium that carries it whether in writing or orally. Another prominent criticism was that the draft adheres to an uncritical view of the New Testament and of the Old Testament as factual history. Thus the schema de facto overruled the historical-critical method, which had been approved by Pius XII a few years before. The Vatican was not amenable to criticism.

The champions of the theory of two sources referred to the statements of the Council of Trent, but as early as the mid-1950's Geiselman had demonstrated that the Council of Trent did in fact speak of "the source" (fons) in the singular (as did later the First Vatican Council). The underlying schema for the text of Trent had used the term "partim - partim" to describe the way of revelation flows to us, partly through Scripture and partly through Tradition. The Council of Trent amended this wording to "et", so that in 1546 the fourth session stated: "[...] (the council) is aware that this truth and guidance is continued in the written books **and** non-written tradition received the apostles from Christ's own mouth or by the

same apostles inspired by the Holy Spirit, [...]. ". Congar maintained persistently that the Vatican tried to have Geiselman condemned. The "guidelines" from the Curia and the schema are reproduced extensively and commented upon in this thesis.

The debate in St. Peter's Basilica lasted from 14 to 21 November 1962. Important contributions are reproduced and commented on. Among the many criticisms of "De Fontibus Revelationis" were some that were stated over and over again:

1) The schema was not ecumenical. It simply repeated old positions from the era of counterreformation and antimodernism - the desire to move towards a view of Revelation nearer to the evangelical churches was widespread and pronounced in the Council, particularly among representatives of the French, Swiss and northern European dioceses.

2) Many stated that the schema constituted an obstruction of the freedom of theological research, and that it tried to favour one particular theological view built mainly on documents from the last two centuries.

3) The Schema did not appear to reflect the pastoral care that was the very reason for John XXIII's call for a council.

4) The whole schema was criticized for being trapped in a scholastic form.

The debate in St. Peter's Aula had entered a deadlock, and the Praesidium therefore decided to have a vote on the question: "Should the debate on this schema continue or not?". That was the wording the Praesidium had agreed on. The wording was manipulated, however, and changed to "Should the debate be interrupted?". This meant that an obviously unpopular schema would have to gather 2/3 yes-votes to reject the schema. There was a majority of 62%, 4.6% short of two-thirds. Then on his own John XXIII wisely decided to set up a new commission to draw up a new schema – the members of the commission were to come from the Theological Commission as well as the Unity Secretariat.

The work on the text, which would finally become the Constitution "Dei Verbum" was hampered by internal intrigue in the Commission itself and attempted manipulation and interference by the Curia.

Evidence suggests that Paul VI, who on several occasions had been very concerned with maintaining the authority of his office, also mingled - possibly under pressure from the Curia. Finally at the time many people saw a connection between the report on "Scripture, Tradition and

traditions” adopted by the World Conference in Montreal (1963) and parts of the text of “*Dei Verbum*”.

"*Dei Verbum*" talks about one source (tamquam Fontem) as the source, which is Revelation in Christ the Lord, whom the good news is about. All talk of two independent sources (Tradition and Scripture) thus ceased: Tradition and Scripture originate "ex eadem divina scaturigine". The source of divine Revelation is God revealing himself to man. God precedes the communication be it written or verbal. The text says that man has freedom to choose whether to believe in God. This Council is the first Council to see freedom of religion as part of human dignity. A very ecumenically influenced section left no doubt that God is the actual giver of Faith, and that He always acts first. No human deed, will, mind or emotion can give us Faith if God does not open the way and assist. It was a new thing to mention Scripture or the Word in sacramental terms. There is no doubt that this announcement was very important to the future of ecumenical dialogue in particular with the evangelical believers, to whom the word has an (almost) sacramental status. Vatican II described Scripture as the Word of God and Tradition as the carrier and the interpreter of God's Word and it declared that the Magisterium of the Church is not superior to the word of God, but is its servant. When “*Dei Verbum*” says that Scripture is inspired, it means that it proclaims the truth for our salvation – in other words it contains theological truths, not necessarily truths in every sense of the word. “*Dei Verbum*” grants a certain freedom of research, and no specific scientific theological method was prescribed. The call for cooperation with theologians of other confessions was certainly new. But total freedom of research was unfortunately not granted because Rome would not let go of its supremacy. The concern of the Council of Trent regarding private bible reading has vanished. Since the constitution “*Dei Verbum*” was characterized by compromise, it meant that some of the "lost" Tradition suffered, was problematized to such an extent by Paul VI and the Curia that they added "[...], it is not from sacred Scripture alone that the Church draws her certainty about everything which has been revealed.". "*Dei Verbum*" stated that the apostles left the Magisterium to the bishops as a collective without the usual claim of Roman supremacy. It is altogether remarkable that neither John XXIII, as the first pope in modern times, nor the text demanded that Christians of other denominations unite under the supremacy of Roman bishop.

Pius XII's "Humani Generis" was published in 1950. "Humani Generis" starkly contrasts with the statements of "Dei Verbum", which to a large extent seems to cancel the statements of Pius XII. With all his papal authority Pius XII instructed believers to profess theological ideas that Vatican II directly opposed. It is interesting to study the seemingly endless struggle between pope and council, here unfolded in documents written only a decade apart.

I refer to the "theory of two sources" as false, because the Council adopted "Dei Verbum" with 2,344 votes in favour and 6 against, and because the Roman "theory of two sources" quite evidently did not gain general acceptance by the members of The Church. Moreover it is a fact that today no serious Catholic theologian adheres to the "theory of two sources". Finally even Rome had to yield to the overwhelming opposition to the monopolistic understanding of Tradition.

This teaches us a very important lesson that popes can be mistaken when it comes to questions of faith and probably also moral issues.

After The rejection of "De Fontibus Revelationis" and the defeat for the Curia Ottaviani almost in panic tried to postpone the debate on the schema on the Church in favour of a schema on Mary. He broke the rules of the praesidium and was sharply rebuked and his attempt proved futile. Many have interpreted this incident in the sense that Ottaviani wanted to avoid yet another defeat, this time over the highly controversial schema on the Church. Examining the schema on Mary I have, however, come to the conclusion that Ottaviani had hoped that after an adoption of this schema on Mary, which in itself had proposals for a new dogma on Mary, "Mary Mediatrix", he could have returned to the Council with an ultimate argument for the "theory of two sources" as "Mary mediator of all grace" has no connection whatsoever with Holy Scripture. The schema on Mary contained so many heretical thoughts about Mary as an intermediary between man and God, that it was later discarded by Vat II and replaced by some ecumenically much more tolerable paragraphs in the dogmatic Constitution on the Church, "Lumen Gentium." Thus another heresy was averted, but to "comfort" the conservatives, Mary was given a new title: Mary Mother of the Church. My reading of the liturgical texts shows that there is very little substance in this title. Finally, I have shown that while the early dogmas on Mary are Christologically founded in Scripture, the last two dogmas are extremely thinly connected with Scripture and are

apparently even contrary to the Church's own teaching on original sin as it was confirmed by the Council of Trent. At the same time it would seem that with Scripture at the centre the quota of dogmas on Mary has been filled for all time.

In short:

The Roman Catholic Church freed itself from a heretical notion of a source of revelation had added content beyond the scriptures and given the Church additional power.

The Council landed on a new understanding of ecumenism. The focus was no longer a submission of other Christians under the Bishop of Rome.

Scripture speaks of truths for our salvation — not necessarily other truths. Scripture or the Word is mentioned in sacramental terms in line with other sacraments.

Some freedom of theological research was granted.

Permission to collaborate with theologians of other denominations was granted.

Sermon was to be an essential part of the service.

Reading the Scripture on your own was recommended.

The office of doctrine was given to the bishops as a collective.

The church was seen as a unity - "Gods people on the move".

The Council accepted free scientific research.

Lay people were given considerably greater influence through participation in the service and in the organisation of the Church.

I conclude that an interpretation of the texts of the Second Vatican Council as consistent with the hermeneutic principle of continuity – that is to say that there can be no split between what the Church was and taught before the Council and after the Council - is only possible when major historical facts are disregarded.

Litteraturliste

Abbott, Walter M. S.J.. 1966. The Documents of Vatican II. Geoffrey Chapman, London-Dublin.

ADP II/4: ACTA ET DOCUMENTA CONCILIO OECUMENICO VATICANO II APPARANDO SERIES II (PRAEPARATORIA) VOLUMEN II
ACTA PONTIFICIAE COMMISSIONIS CENTRALIS PRAEPARATORIAE CONCILII OECUMENICI VATICANI II PARS IV SESSIO SEPTIMA : 12-19 IUNII 1962
(SUB SECRETO)

Agergaard, Eling. 2018. Danmarks Helgener. Forlaget Hovedland.

Andersen, Jesper Brandt. 2021. Niels Stensen. Kongelig anatom og fyrstelig geolog. København.

Augustin. 1989. Om Guds Stat 11.-14. bog. Oversættelse med indledende noter af Bent Dalsgaard Larsen. Århus.

Benedikt XVI. 2005. ADDRESS OF HIS HOLINESS BENEDICT XVI TO THE ROMAN CURIA OFFERING THEM HIS CHRISTMAS GREETINGS. Thursday, 22 December 2005.
http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2005/december/documents/hf_ben_xvi_spe_20051222_roman-curia_en.html

Berger, Rupert. 2005. Pastoralliturgisches Handlexikon. Herder

Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert. Bind I-III. 1969. Redaktion Herbert Vorgrimler og Robert Vander Gucht. Herder.

Buman, Raymond F. og Parrella, Frederick J. 2006. From Trent to Vatican II. Oxford.

Bønnebog for Den katolske Kirke. 2013. Ansgarstiftelsen Forlag, København

Christensen, Hans. 2013. Historien om hvordan pinseunderet kom til Rom – Forudsætningerne for og forberedelserne til Andet Vatikankoncil – Det Andet Vatikankoncil's liturgireform set med samtidens danske katolske øjne. Speciale ved Det Teologiske Fakultet, København.

Christensen, Hans. 2010. Synet på ægteskab, sexualitet og reproduktion i Den katolske Kirke. En teologisk og lægefaglig analyse. Bachelorprojekt i teologi. Københavns Universitet.

Christensen, Torben og Göransson, Sven. 1978. Kyrkohistoria 1. Lund.

The Code of Canon Law. 1997. Glasgow.

CONGAR'S INITIAL PROPOSALS FOR VATICAN II 1960. Translated by Joseph A. Komonchak 2012. <http://jakomonchak.files.wordpress.com>

Congar, Yves OP. 2012. My Journal of the Council. English Translation Editor: Minns, Denis O.P.. Minnesota.

Congar, Yves Marie-Joseph O.P.. 1957. Utanföör Kyrken ingen Frälsning. Lumen, København.

Constitutio Dogmatica de Ecclesia Lumen Gentium:
http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_lt.html

De Fontibus Revelationis. Oversættelse: Joseph A. Komonchak 2012. Original titel: Schema Constitutionis Dogmaticae de Fontibus Revelationis. <http://jakomonchak.files.wordpress.com>

Den Danske Salmebog. 2003. Det Kgl. Vajsenhus' Forlag, København. Autoriseret af Hendes Majestæt Dronning Margrethe II til brug ved gudstjenester i Den Danske Folkekirke.

Den hollandske Katekismus for Voksne, 1970. På dansk ved Ruth Plum med flere. København.

Den katolske Kirkes Katekismus, 1997 Libreria Editrice Vaticana, dansk oversættelse 2006, Katolsk Forlag og Ansgarsstiftelsens Forlag. København.

- Denzinger, Heinrich. 2001. *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. 39 Auflage. Verlag Herder. Freiburg im Breisgau.
- Der var engang et koncil. 2013. Redigeret Kaare Rübner Jørgensen. Udgivet af VEOK. København.
- Det Kirkelige Embede. 1983. Den Romersk-Katolsk / Evangelisk-Lutherske Kommission. Originaltitel: *Das geistliche Amt in der Kirche*. Oversat af Ruth Plum. Niels Steensens Forlag, København.
- Det Nye Testamente efter Vulgata. 1932-33. Oversat af Erikke Rosenørn-Lehn med noter og kommentarer af Friedrich Küpferle SJ. Det Apostoliske Vikariats Forlag, Roskilde.
- Det Nye Testamente. 1953. Gengivet på dansk af pastor Peter Schindler, København. Kommentarbånd ved samme.
- Drouzy, Martin. 1968. *Reformation i Rom? Den katolske Kirke og det andet Vatikanconcil*. København.
- Friedrich, Markus. 2018. *Die Jesuiten. Aufstieg – Niedergang- Neubeginn*. Piper. München.
- Grane, Leif. 1982. *Kirken i det 19. Århundrede*. Gad. København.
- Gotfredsen, Edv.. 1973. *Medicinens Historie*. København.
- Hansen, Niels. 1937. *Kardinal Newman*. Paulus-Kredsens Skrifter. København
- Hauschild, Wolf-Dieter. 2010. Bind II. *Lehrbuch der Kirchen- und Dogmengeschichte. Reformation und Neuzeit*. München.
- Hebblethwaite, Peter. 1994. *John XXIII Pope Of The Council*. London.
- Heiberg, Steffen. 2008. *En ny begyndelse. Europas kulturhistorie i middelalderen*. Gads Forlag/Gyldendals Bogklubber, København.
- Herder Korrespondenz. 1962 – 1963. 17.årgang.

Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2009. Band I –V. Herausgegeben von Peter Hünermann und Bernd Jochen Hilberath. Herder, Freiburg im Breisgau.

Herrens Bord. 1970. Højmessen i Den Katolske Kirke i dag. Til brug for menigheden i Bispedømmet København. Godkendt af biskop Hans L. Martensen den 2. februar 1970.

Herrens Nadver. 1980. Den Romersk-Katolsk / Evangelisk-Lutherske Kommission. Originaltitel: Das Herrenmahl. Oversat af Ruth Plum. Niels Steensens Forlag, København.

History of Vatican II, vol. I-V. 1995-2006. Hovedredaktør Giuseppe Alberigo. Redaktør af engelsk version Joseph A. Komonchak. Leuven.

Holmquist, Hjalmar og Nørregaard, Jens. Bind I –II. 1946. Kirkehistorie. København.

Højbo, Bjørn. 1969. Nadver og Messe. København.

Johannes XXIII. 1963. Fred på Jorden, Pacem in Terris. Oversættelse Gunner Martin Nielsen. København.

Johannes XXIII. 1965. Journal of a Soul. Oversat af Dorothy White. London

Johannes XIII. 1963. Pacem in terris. Vatikanets netudgave.

Johannes Paul II: Familiaris Consortio, Adhortatio Apostolica de Familia Christianae muneribus in mundo huius temporis, XXII Novembris MCMLXXXI – Dansk oversættelse: Fællesskabet I Familien, Ansgarsstiftelsens Forlag, København 1983.

Johannes Paul II. 1982. Menneskets Arbejde "Laborem Exercens". Oversættelse Ruth Plum, København.

Katolsk Dialog og Information. Årgang 1-9. 2006-2014. Redaktion: Dan Eriksen, Eva Nordentoft, Hans Christensen, Jean-Pierre Duclos, Karlheinz Löhner, Kjeld Wogensen og Peter G. Rasmussen. København.

Katolsk Katekismus til Skolebrug. 1942. Det Apostoliske Vikariat for Danmark. København.

Katolsk Orientering. Bispedømmet København's officielle meddelelsesmiddel til katolikker i kongeriget Danmark.

Katolsk Salme- og Bønnebog. 1951. København.

Katolsk Ugeblad. 1959 – 1966. Årgang 107-114. København.

Keller, Paul S.J.. 1989. Ved Guds Hånd, Lille katolsk Bønnebog. København.

Kelly, J.N.D. 1996. Oxford Dictionary of Popes. Oxford University.

Kirke og Retfærdiggørelse. 1996. Den Romersk-Katolsk / Evangelisk-Lutherske Kommission. Originaltitel: Kirche und Rechtfertigung. Oversat af Ruth Plum. Niels Steensens Forlag, København.

Komonchak, Joseph A.. 2012. THE "BRIEF OUTLINES" OF DOGMATIC CONSTITUTIONS
<http://jakomonchak.files.wordpress.com>

Komonchak, Joseph A.. 2012. The Conciliar Discussion on the Sources of Revelation.
<http://jakomonchak.files.wordpress.com>

Komonchak, Joseph A.. 2000. "Religious Freedom and the Confessional State: The Twentieth-Century Discussion," *Revue d'Histoire Ecclésiastique* 95 (2000) 634-50.

Konflikt i Kirken – om befrielsesteologi og kirke i Latinamerika og Sydafrika. 1988. Redaktion Lisbeth Henderson. Anis, Århus/København.

Küng, Hans. 2008. Das Christentum, Wesen und Geschichte. Piper. München.

Küng, Hans. 2001. The Catholic Church – A short history, oversat af John Bowden, London.

Larsen, Birgitte Stoklund. 2020. Når Bibelen oversættes. Bibelselskabets Forlag. København.

III Lateran Council IntraText CT – Text.

http://www.intratext.com/IXT/ENG0064/_P2.HTM

Lausten, Martin Schwarz. 2005. Frie Jøder? Forholdet mellem kristne og jøder i Danmark fra Frihedsbrevet 1814 til Grundloven 1849. København.

Leonhardt, Rochus. 2009. Grundinformation Dogmatik. Göttingen.

Lind, H. John; Jensen, Carsten Selech; Jensen, Kurt Villads; Bysted, L. Ane. 2006. Danske korstog – krig og mission i Østersøen. København.

Lindhardt, Jan. 2000. Katekismus i Kristendom, Børnelærdom for Voksne. København.

Lubac, Henri de. Vol I –II. 2015-2016. Vatican Council Notebooks. Ignatius Press. San Francisco.

Magnificat, En Maria-bønnebog. 1999. Redigeret af Paul Keller S.J., Ingeborg Lowsen og Sebastian Olden-Jørgensen. København.

Martensen, Hans L. S.J. 1976. Herz und Kreuz. Priesterjahrheft 1976. Generalvorstand des Bonifatiuswerkes, Paderborn.

Martensen, Hans L. S.J. og Bohn, Oluf. 1997. Det Andet Vatikankoncil: Konstitutioner; Dekreter; Erklæringer. Oversat og kommenteret af Biskop emeritus Hans L. Martensen S.J. og lektor cand.mag. Oluf Bohn. Ansgarstiftelsens Forlag København.

McBrien, Richard P. 1987. Katolsk Tro gennem to Årtusinder. Oversat af Ruth Plum, Niels Steensens Forlag, København.

McGrath, Alister E. 2005. Christian Theology. Blackwell, Oxford.

Messebogen (Missale Romanun) på latin og dansk. 1926. København.

Metzler, Johannes S.J.. 1910. Biskop Johannes von Euch. Festskrift i anledning af Hans 50 års præstjubilæum. Et historisk Tidsbillede fra Den katolske Kirkes Udvikling i Danmark. København

Modern Christian Thought. 1993. Edited by Alister E. McGrath. Oxford

The Montreal World Conference on Faith and Order in 1963. SCRIPTURE, TRADITION AND TRADITIONS (1963).

<http://www.andrews.edu/~fortind/Scripture-Tradition-traditions.htm>

Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini. 1893. Restitutum S. Pii V. Pont. Max. Jussu editum Clementis VIII. Urbani VIII. et Leonis XIII. Auctoritate recognitum. Rom.

Neuner – Roos. 2009. Der Glaube der Kirche in den Urkunden der Lehrverkündigung. Neubearbeitet von Karl Rahner und Karl-heinz Weger. Regensburg.

Newman, John Henry. 1875. Letter to the Duke of Norfolk, 5. <http://www.newmanreader.org/works/anglicans/volume2/gladstone/>

Nielsen, Erik A.. 2009. Kristendommens retorik. København.

Nielsen, Helge Kjær. 2007. Kommentar til Johannesevangeliet. Århus.

Norman, Edward. 1985. The English Catholic Church in the Nineteenth Century. Oxford.

Norman, Edward. 2007. The Roman Catholic Church, An Illustrated History. London.

Nørgaard-Højen, Peder. 2004. Den Danske Folkekirkes Bekendelsesskrifter, Kommentar, Forlaget Anis 2004.

Nørgaard-Højen, Peder. 2013. Økumenisk Teologi. En introduktion. København.

Otto, Alfred S.J. Dr. phil. og Rauschen Gerhard Dr. phil & theol. 1937. Den Katolske Kirkes Historie, Levin og Munksgaard, København.

Pastoralliturgisches Handlexikon. 2005. Redaktion Rupert Berger. Herder, Freiburg im Breisgau.

Paul VI 1971. Aktuelle Samfundsproblemer, ”Octogesima Adveniens”. Apostolisk brev af 14. maj 1971. Anonym oversætter. Pauluskredsens Forlag, København 1972.

Paul VI: Humanae Vitae, Rundskrivelse om samlivet i ægteskabet, Pauluskredsens Forlag, København 1968.

Pavestolen og Arbejderspørgsmålet. 1942. Dansk anonym oversættelse af "Rerum movarum et quadragesimo anno". Sankt Ansgars Forlag, København.

Personenlexikon zum Zweiten Vatikanischen Konzil. 2013. Redaktører: Michael Quisinsky/Peter Walter(Hg.). Herder.

Pesch, Otto Hermann. 2012. Das Zweite Vatikanische Konzil. Vorgeschichte – Verlauf – Ergebnisse – Wirkungsgeschichte. Würzburg.

Pius IX - December 8, 1854. Ineffabilis Deus.
<http://www.papalencyclicals.net/pius09/p9ineff.htm>

Pius X's Vehementer nos. Fra 11/2 1906. Actes De S.S. Pie X. Bind II.

Pius X. 1907. Pascendi Dominici Gregis. Encyclica. Vat. netudgave.

Pius XI: "Casti connubii" fra 1930. Latinsk udgave fra Denz. Dansk oversættelse ved Fr. Küpferle S.J.: Om det kristne ægteskab, Særtryk af "Nordisk Ugeblad", København 1931.

Pius XI 1928. Mortalium animos. Vatikanets netudgave.

Pius XI 1931. Rundskrivelse om en Reform af den sociale Orden. Dansk oversættelse ved Fr. Küpferle S.J.. København 1932.

Pius XI 1936. Kommunismen som den er, "Divini Redemptoris". Dansk oversættelse ved Fr. Küpferle S.J.. København 1937.

Pius XI, Rundskr. Mit brennender Sorge, 14.marts 1937.
http://w2.vatican.va/content/pius-xi/de/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_14031937_mit-brennender-sorge.html

Pius XII 1953. 6. dec.. Ci riesce. The Vatican Press Office oversættelse af pavens tale til *the National Convention of Italian Catholic Jurists*. Eternal Word Television Network 5817 Old Leeds Road, Irondale, AL 35210.
www.ewtn.com

Pius XII 1951. Marias Optagelse i Himlen, Munificentissimus Deus. Dansk oversættelse ved L.B. Fabricius og H. Roos S.J.. København.

Pius XII 1950. Humani generis. Vatikanets netudgave.

http://w2.vatican.va/content/pius-xii/la/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_12081950_humani-generis.html

Pius XII 1950. *Humani generis*. Rundskrivelse af 12. august 1950. På dansk ved L.B.F. og H.R..
Catholica 7. årgang. Nr. 4. 1950. Side 145-160. København.

Pius XII 1943. *Om Kristi mystiske Legeme (Mystici Corporis Christi)*. Anonym oversætter. Imprimatur Th. Suhr. Sankt Ansgars Forlag, København.

Rahner, Karl SJ. 1976. *Grundkurs des Glaubens*. Herder.

Ratzinger, Joseph 1962. *Six texts by prof. Joseph Ratzinger as peritus before and during Vatican Council II*. Translation and annotation by Jared Wicks S.J.. Text 4. *Gregorianum* 89 (2008) 233-311.

Raulin, Albert O.P. 1971. *Religionsfriheten, Bibelen og det 2*. Vatikankonsil, Lumen – Katolsk Teologisk Tidsskrift 14. årgang, København.

Raulin, Albert O.P. 1968. *Tale var sølv, men tausheten gull*. Lumen – Katolsk Teologisk Tidsskrift 11. årgang, København.

Salme og Bønnebog. 1951. Sankt Ansgars Forlag, København

Schatz, Klaus S.J. 2008. *Kirchengeschichte der Neuzeit, Zweiter Teil*, Düsseldorf.

Schatz, Klaus S.J. 1996. *Papal Primacy, From Its Origin to the Present*, Minnesota.

SCHEEBEN, REV. M. J. 1946. *MARIOLOGY*. TRANSLATED BY REV. T. L M. J. GEUKERS. VOLUME ONE. B. HERDER BOOK CO. ST. LOUIS AND LONDON.
<http://www.strobertbellarmine.net/books/Scheeben--MariologyVol01.pdf>

Scherz, Gustav. 1976. *Der Zeigefinger Gottes. Genialer Naturforscher – heiliger Seelenhirt*. . *Priesterjahrsheft* 1976. Generalvorstand des Bonifatiuswerkes, Paderborn.

Schema Constitutionis de Fontibus Revelationis.

[http://www.testimariani.net/OSM/ServiAlConcilio/PERIODO CONCILIARE/2. OSM – De fontibus Revelationis - Barneschi.pdf](http://www.testimariani.net/OSM/ServiAlConcilio/PERIODO%20CONCILIARE/2.%20OSM%20-%20De%20fontibus%20Revelationis%20-%20Barneschi.pdf)

Schema Constitutionis de Fontibus Revelationis. Oversat af Joseph A. Komonchak 2012.

<http://jakomonchak.files.wordpress.com/2012/de-fontibus-1-5.pdf>

SCHEMATA CONSTITUTIONUM ET DECRETORUM de quibus disceptabitur in Concilii sessionibus. *SERIES SECUNDA* De Ecclesia et de B. Maria Virgine (Sub SECRETO) TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS MCMLXII

Schema Constitutionis Dogmaticae de Beata Maria Virgine Matre Dei et Matre Hominum. 1962.

(1986) "Schema of the Dogmatic Constitution on the Blessed Virgin Mary, Mother of God and Mother of Men (1962: in Latin and English)," *Marian Studies*: Vol. 37, Article 16.

Available at: [hit://ecommons.udayton.edu/marian_studies/vol37/iss1/16](http://ecommons.udayton.edu/marian_studies/vol37/iss1/16)

Schillebeeckx, Edward. 1993. *Mary: Yesterday, Today, and Tomorrow*. Engelsk oversættelse ved John Bowden. SCM – oprindeligt Herder & Herder.

Schindler, David L. og Healy Jr., Nicholas J.. 2015. *Freedom, Truth, and Human Dignity. The Second Vatican Council's Declaration on Religious Freedom*, Michigan.

Schindler, Peter. 1928. *Liturgi, En Haandbog*, København

Schindler, Peter. 1962. *Maria-Bogen*, København.

Schindler, Peter. 1934. *Sakramenterne i Den Katolske Kirke, Paulus-Kredsens Skrifter II. Serie Nr.5*, København December 1934. Nihil obstat v. Fr. Küpferle S.J.; Imprimatur v. +Joseph Brems Ep. tit. Roskild., Vic. Ap. Daniæ..

Schindler, Peter. 1939. *Vesterledets Munkevæsen bind I-III*. København.

Skydsgaard, K. E. 1966. *Omkring Det andet Vatikanerkoncil*, København.

Skydsgaard, Kristen E. og Lukas Vischer. 1963. *Schrift und Tradition, Ökumenischer Rat der Kirchen*, Zürich.

Stelten, Leo F.. 1995. Dictionary of Ecclesiastical Latin, with an appendix of Latin expressions and clarified. Massachusetts.

The Sunday Missal. 2007. Approved for use in England & Wales, Scotland, Ireland. Westminster, London.

Tyske teologer i det tyvende århundrede – en antologi. 2014. Redigeret af Lars K. Bruun og Morten Dyssel Mortensen. København.

Vallquist, Gunnel. 1969. Bind I-IV. Det Andet Vatikankoncil, Dag for Dag. Oversat af Tove Rasmussen og Ebba Friis-Hansen. Sankt Ansgars Forlag, København.

The Weekday Missal. 2005. Approved for use in England & Wales, Scotland, Ireland, South Africa. Westminster, London.

Veje til Fællesskab – Enhed Forude. 1986. Den Romersk-Katolsk / Evangelisk-Lutherske Kommission. Originaltitel: Wege zur Gemeinschaft. Oversat af Ruth Plum. Niels Steensens Forlag, København.

Werner, Yvonne Maria. 2005. Nordisk Catholicism. Lund.

Wicks, Jared S.J.. 2009. Further Light on Vatican Council II. The Catholic Historical Review, Volume 95, Number 3, July 2009. pp. 546-569 (Article). The Catholic University of America Press.

Wicks, Jared S.J.. 2012. Still More Light on Vatican Council II. The Catholic Historical Review, Volume 98, Number 3, 2012. pp. 496-502 (Article). The Catholic University of America Press.

Ånd og Liv. Tidsskrift 1959 – 70. Redaktion: P. Grégoire O.P.; Vagn Hansen O.P.; cand.theol. J Rudfeldt; Sr. Johanne; M. Drouzy O.P.. København.

Appendix I.

Ss.mus Dominus Noster IOANNES PP. XXIII, in audientia hac die infrascripto impertita, statuere dignatus est ut haec Constitutionum et Decretorum schemata, in Concilio Oecumenico Vaticano secundo discutienda, ad eiusdem Concilii Patres transmittantur.

Ex Aedibus Vaticanis, die XIII mensis iulii anno MCMLXII.

✠ HAMLETUS IOANNES Card. CICOGNANI
a publicis Ecclesiae negotiis

NOTAE, quae singulis schematum capitibus adiciuntur, schematum partem non habent: sed a Commissionibus Praeparatoriis ideo exaratae sunt, ut Patribus schemata peruestigantibus extent subsidio.

SCHEMA CONSTITUTIONIS DOGMATICAE

DE FONTIBUS REVELATIONIS

CAPUT I

DE DUPLICI FONTE REVELATIONIS

1. [*De revelatione Veteris et Novi Foederis*]. Revelatio, quam Deus in sapientia et bonitate sua hominibus impertiri dignatus est, nobis advenit Veteris et Novi Foederis oeconomia. In Vetere quidem Deus multifariam multisque modis patribus locutus est in prophetis (cf. Hebr. 1, 1); in Novo autem thesauros sapientiae et scientiae suae toti humano generi per ipsum Filium suum eiusque Apostolos effudit (cf. Io. 14, 26 et 16, 14; Hebr. 1, 2). 5

2. [*De prima diffusione revelationis Novi Foederis*]. Haec Novi Foederis revelatio, quae Veteris Foederis revelationem longe transcendit eamque consummavit, Deo ita disponente, potissimum per praedicationem sparsa est et auditu recepta, secundum illud Apostoli: « Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi » (Rom. 1, 17). Christus siquidem Dominus in vita sua filiis Israël arcana regni coelorum viva voce manifestavit et post resurrectionem Apostolis suis praecepit ut praedicarent omni creaturae (cfr. Mc. 16, 15), dicens: « Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra; euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis » (Mt. 28, 18-20). Quia igitur Apostoli doctrinam Christi et quidem eius nomine praedicant, ideo dicuntur in Sacris Scripturis simpliciter loqui « Verbum Dei » vel « Verbum Domini » (cf. Act. 4, 29; 8, 25; 13, 46; 15, 36); immo eorum praedicatio ipsa vocatur « verbum Dei » (cf. Act. 6, 2, 7; 11, 1; 12, 24; 13, 7, 48 etc.) quippe quae vere sit sermo Dei per eos ad homines missus secundum illud Apostoli ad Thessalonicenses: « ... gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam, cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud non ut verbum hominum, sed, sicut est vere, verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis » (1 Thess. 2, 13). Unde, teste S. Clemente Romano, « Apostoli nobis evangelii praedicatorum facti sunt a Domino Iesu 10 15 20 25 30

Christo. Iesus Christus missus est a Deo. Christus igitur a Deo et Apostoli a Christo; et factum est utrumque ordinatim ex voluntate Dei. Itaque acceptis mandatis et per resurrectionem Domini nostri Iesu Christi plena certitudine imbuti verboque Dei confirmati, cum certa Spiritus Sancti fiducia, egressi sunt annuntiantes regni Dei adventum ». ¹

3. [*De transmissione revelationis Novi Foederis*]. Ministerium autem verbi, quod Christus et Apostoli inceperunt, volentibus saeculis semper in Ecclesia servatum est. Nam sicut Apostoli tradiderunt quae a Christo acceperant (cf. 1 Cor. 15, 3 coll. 11, 23) et successoribus suis custodienda commiserunt (cf. 1 Tim. 6, 20; 2 Tim. 1, 14) sic Episcopi, qui in Ecclesia locum Apostolorum per successionem obtinent, eorum doctrinam semper praedicatione tradiderunt et cum auctoritate interpretati sunt. Quidam ex Apostolis vel apostolicis viris revelationem, divino afflante Spiritu, litteris quoque mandaverunt; illis autem scriptis vivum Apostolorum praeconium nec abrogatum neque imminutum, sed potius roboratum, securius conservatum et authentice explanatum est.

4. [*De duplici fonte revelationis*]. Christi itaque et Apostolorum mandatis et exemplis edocta, sancta mater Ecclesia semper credit et credit integram revelationem, non in sola Scriptura, sed in Scriptura et Traditione, tanquam in duplici fonte contineri, ² alio tamen ac alio modo. Nam libri Veteris et Novi Testamenti, praeterquam quod revelata continent, insuper Spiritu Sancto inspirante conscripti sunt, ita ut Deum habeant auctorem. ³ Traditio autem vere divina, a Spiritu Sancto continua successione in Ecclesia conservata, in rebus fidei et morum ea continet omnia, quae Apostoli, sive ab ore Christi sive suggerente Spiritu Sancto, acceperunt atque Ecclesiae quasi per manus tradiderunt, ut in eadem per praedicationem ecclesiasticam transmitterentur. ⁴ Quare quae divina Traditio ratione sui continet, non ex libris, sed ex vivo in Ecclesia praeconio, fidelium fide et Ecclesiae praxi hauriuntur.

5. [*De habitudine unius fontis ad alterum*]. Nemo ergo Traditionem exinde minoris facere aut ei fidem denegare audeat. Licet enim Sacra Scriptura, cum sit inspirata, ad enuntiandas et illustrandas veritates fidei instrumentum praebeat

divinum, eius nihilominus sensus non nisi Traditione apostolica certe et plene intelligi vel etiam exponi potest; immo Traditio, eaque sola, via est qua quaedam veritates revelatae, eae imprimis quae ad inspirationem, canonicitatem et integritatem omnium et singulorum sacrorum librorum spectant, clarescunt et Ecclesiae innotescunt. 5

6. [*De habitudine utriusque fontis ad Magisterium*]. Ut autem ambo fontes revelationis concorditer et efficacius ad salutem hominum concurrerent, providus Dominus eos tanquam unum fidei depositum custodiendum et tuendum authenticeque interpretandum tradidit non singulis fidelibus, utcumque eruditus, sed soli vivo Ecclesiae Magisterio.⁵ Magisterii Ecclesiae ergo est, utpote proximae et universalis credendi normae, non modo iudicare, adhibitis quae divina Providentia suppeditat auxiliis in iis, quae, sive directe sive indirecte, ad fidem et mores spectant, de sensu et interpretatione cum Scripturae Sacrae tum documentorum et monumentorum quibus temporis decursu Traditio consignata est et manifestata, sed ea quoque illustrare et enucleare quae in utroque fonte obscure vel implicite continentur.⁶ 10 15 20

NOTAE

¹ CLEMENS ROMANUS, *Ep. ad Cor.* 42, nn. 1-3: PG 1, 292.

² Cf. CONC. VAT., Sess. III, Const. dogm. *De fide cath.*, c. 2: DENZ. 1787; EB 77. Cf. 2 Thess. 2, 15: « Tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem sive per epistolam nostram », ubi notat S. Thomas: « Unde patet, quod multa in Ecclesia non scripta, sunt ab Apostolis docta et ideo servanda ».

³ Cf. CONC. VAT.: *ibid.*

⁴ Cf. CONC. VAT.: *ibid.* et CONC. TRID., Sess. IV, Decr. *De can. script.*: DENZ. 783; EB 57.

⁵ Cf. PIUS XII, Litt. Encycl. *Humani generis*, 12 aug. 1950: AAS 42 (1950) pp. 567, 569: DENZ. 2314; EB 611.

⁶ *Ibid.*, p. 569: DENZ. 2314; EB 611.

CAPUT II

DE SCRIPTURAE INSPIRATIONE, INERRANTIA
ET COMPOSITIONE LITTERARIA

7. [*S. Scripturae inspiratio et canonicitas*]. Praeterquam viva Prophetarum et Apostolorum voce, Deus in Scripturis quoque sanctis Veteris ac Novi Testamenti, quae alterum ac praeclarum constituunt supernae revelationis fontem,¹ verbum suum homi-
5 nibus tradere et accuratius conservari voluit. Haec est Scriptura « divinitus inspirata » (2 Tim. 3, 16), ab Apostolis catholicae Ecclesiae tradita atque in sacro canone rite agnita et recepta,² ad perpetuum eiusdem Ecclesiae usum, ut munus suum
10 adimpleat docendi, ad christianae vitae moderamen et ad omnium hominum salutem.

8. [*Inspirationis propria natura et definitio*]. Ad hanc vero divinam Scripturam exarandam, Deus ipse sacros quosdam scriptores seu hagiographos ita ad scribendum interne excitavit et movit, ita quoque scribentibus adstitit, ut ea omnia eaque sola,
15 quae ipse primarius Scripturarum Auctor intenderet, recte mente conciperent fideliterque scriptis mandarent.³ Est enim Inspiratio biblica, ex constanti doctrina Ecclesiae, speciale quoddam charisma ad scribendum, quo Deus in hagiographo et per hagiographum operando, scripto hominibus loquitur, ideoque ipse nominatur
20 veroque sensu est auctor principalis integri sacri textus. Hagiographus autem, in conficiendo libro, est Spiritus Sancti « organon », seu instrumentum, idque vivum ac ratione praeditum, cuius proinde propria indoles ac veluti singulares notae ex libro sacro colligi possunt.⁴ Quapropter iure Ecclesia omnino
25 reprobatur quodlibet extenuandae naturae Inspirationis conamen, illudque praecipue quo coniuncta haec et supernaturalis Dei hominisque scribendi ratio quovis modo ad mere naturalem impulsus vel animi commotionem reducitur.⁵

9. [*Plures auctores humani*]. Singulorum autem et omnium
30 librorum Veteris ac Novi Testamenti exaratorum quolibet tempo-

re unus est Auctor primarius Deus; auctores vero humani complures fuerunt decursu saeculorum, usque ad completam revelationem, immo unus idemque liber duos vel plures interdum habuit auctores. Qui omnes, iuxta Ecclesiae doctrinam, habendi sunt tanquam ministri divini verbi scribendi, a Spiritu Sancto assumpti. 5

10. [*Inspiratio personalis hagiographi et communitas*]. Item, quemadmodum ex Scriptura ipsa eruitur (cf. 2 Petr. 2, 21) et Ecclesia semper docuit, sacrae Inspirationis charisma hagiographis a Deo electis et ductis personale propriumque fuit, non autem charisma fidelium coetui commune vel communicatum. Ex Dei autem providentia, origo libri sacri ipseque liber cum gestis et vita communitatis civilis et religiosae, in qua auctor vivebat, ita cohaerent, ut ex iis aptius intelligi possint. 10

11. [*De extensione Inspirationis*]. Pariter, cum Deus ipse divino suo afflante Spiritu totius Scripturae sacrae sit Auctor, omniumque per hagiographi manum in ea exaratorum veluti scriptor, consequitur omnes et singulas sacrorum librorum partes, etiam exiguas, esse inspiratas.⁶ Itaque omnia quae ab hagiographo enuntiantur, a Spiritu Sancto enuntiata retineri debent. 15 20

12. [*De inerrantia ut consecrarium Inspirationis*]. Ex hac divinae Inspirationis extensione ad omnia, directe et necessario sequitur immunitas absoluta ab errore totius Sacrae Scripturae. Antiqua enim et constanti Ecclesiae fide edocemur nefas omnino esse concedere sacrum ipsum errasse scriptorem, cum divina Inspiratio per se ipsam tam necessario excludat et respuat errorem omnem in qualibet re religiosa vel profana, quam necessarium est Deum, summam Veritatem, nullius omnino erroris auctorem esse.⁷ 25

13. [*Quomodo inerrantia diiudicanda sit*]. Haec tamen inerrantia diiudicanda est ex modo quo veritas in libro sacro attingitur. Qui modus imprimis elucet ex indole generali libri, de qua, in casu dubii, definitivum iudicium soli competit Ecclesiae. Aliter enim veritas exprimitur in libro historico vel didactico; aliter in prophetico, poetico, allegorico, parabolico. Quod autem ad singula spectat, modus attingendi veritatem diiudicetur oportet etiam ex sensu quem in determinatis adiunctis pro sui 30 35

temporis condicione expressit hagiographus.⁸ Veritas enim et fides S. Scripturae, seu id quod auctor scribendo reapse significare voluit, saepius non recte intelligitur, nisi rite attendatur ad suetos nativos cogitandi, dicendi vel narrandi modos, qui tempore
 5 hagiographorum vigeant, quique tunc in mutuo hominum commercio passim adhiberi solebant.⁹ Cum igitur haec omnia, salvis Scripturae Sacrae auctoritate et sanctitate, in eodem divino eloquio, quod pro hominibus modis verbisque humanis exprimitur,¹⁰ inveniantur, non magis erroris argui debent quam cum paria ac
 10 similia in cotidiano usu adhibebantur, immo adhibentur, proindeque Scripturae sacrae auctoritati ac sanctitati minime officiant.

14. [*Divina condescensio*]. Quae omnia, salva iugiter Dei veritate et sanctitate, manifestam statuunt aeternae Sapientiae condensationem in verbo suo divino humanis signis ac litteris
 15 vestiendo proferendoque hominibus, sicut olim in Unigenito Patris Verbo, quod, humanae infirmitatis assumpta carne, per omnia nobis assimilari voluit praeter peccatum (cf. Hebr. 4, 15)¹¹ et ignorantiam.

NOTAE

¹ LEO XIII, Litt. Encycl. *Providentissimus Deus*, 18 nov. 1893: EB 82.

² CONC. TRID., Sess. IV, Decr. *De can. script.*: DENZ. 784; EB 58-60; CONC. VAT., Sess. III, Const. dogm. *De fide cath.*, c. 2 et can. 4: DENZ. 1787 et 1809; EB 77, 79;

BENEDICTUS XV, Litt. Encycl. *Spiritus Paraclitus*, 15 sept. 1920: EB 448;

PIUS XII, Litt. Encycl. *Divino afflante*, 30 sept. 1943: EB 538.

³ LEO XIII, Litt. Encycl. *Providentissimus Deus*: DENZ. 1952.

⁴ PIUS XII, Litt. Encycl. *Divino afflante*: EB 556.

⁵ S. PIUS X, Decr. *Lamentabili*, 3 iul. 1907, et Litt. Encycl. *Pascendi*, 7 sept. 1907: DENZ. 2009-2010 et 2090; EB 200-201, et 272-273.

Cf. quoque CONC. VAT., *ibid.*: DENZ. 1787; EB 77;

LEO XIII, Litt. Encycl. *Providentissimus Deus*: DENZ. 1952; EB 125.

⁶ Cf. PONT. COMM. DE RE BIBL., Decr. 18 iun. 1915: DENZ. 2180; EB 420; S. C. S. OFFICII, epist. 22 dec. 1923: EB 499.

⁷ PIUS XII, Litt. Encycl. *Divino afflante*: EB 539, cum verbis relatis LEONIS XIII, Litt. Encycl. *Providentissimus Deus*: DENZ. 1950; EB 124. Cf. quoque EB 44, 46, 125, 420, 463, etc.

⁸ S. AUGUSTINUS, *De doctrina christiana*, II, 18, 26: PL 34, 75-76.

⁹ PIUS XII, Litt. Encycl. *Divino afflante*: DENZ. 2294; EB 558-562.

¹⁰ « Per hominem more hominum loquitur »: S. AUGUSTINUS, *De Civitate Dei*, XVIII, 6, 2: PL 41, 537: Cf. PONT. COMM. DE RE BIBL., epist. 16 ian. 1948: DENZ. 2302; EB 581.

¹¹ PIUS XII, Litt. Encycl. *Divino afflante*: DENZ. 2294; EB 559.

CAPUT III

DE VETERE TESTAMENTO

15. [*De auctoritate V. T. in Ecclesia*]. Scripturis Sacris Veteris Testamenti Deus, iam a vetustissima aetate, populum in suam peculiarem acquisitionem adscitum sibi que amico foedere iunctum, de salutiferis consiliis inter homines exsequendis erudire satagit. Itaque, in iis praesertim quae ad christianae religionis fundamenta, sive in verbis sive in historiae rebus, ad finem usque temporis spectant, Veteris Testamenti vis, auctoritas et emolumentum minime enervata dicenda sunt. « Quaecumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus » (Rom. 15, 4).

16. [*De habitudine inter Vetus et Novum Testamentum*]. Dei autem ad hominem habitudo, inde ab Adae praevaricatione, in hoc tendebat, ut per repromissiones quae ad patres nostros factae sunt et prophetica de Redemptore oracula ac nuntia in dies inclarescentia, omni humanae creaturae aditus pateret ad salutem sperandam. « De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt prophetae, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt » (1 Pt. 1, 10). Scripturae enim Sacrae Veteris Testamenti testimonium perhibent de Christo (cf. Io. 5, 39) et, ex omnipotentis ac miserentissimi Dei voluntate, necesse erat impleri omnia quae de Salvatore promisso inibi dicebantur, prout Iesus Dominus noster Apostolos suos docuit, quibus ipse sensum denique aperuit ut intelligerent Scripturas (cf. Lc. 24, 44-45).

Quare, totius Veteris Testamenti ratio atque momentum in hoc est, ut in Novum tendat et in Novo pateat. « Quid hoc stabilius, quid firmiter verbo, in cuius praedicatione Veteris et Novi Testamenti concinit tuba, et cum evangelica doctrina, antiquarum protestationum instrumenta concurrunt? ... Quia, sicut ait beatus Ioannes, *lex per Moysen data est, gratia autem et veritas per Iesum Christum facta est* (Io. 1, 17); in quo et prophetarum promissio impleta est figurarum et legalium ratio praeceptorum,

dum et veram docet prophetiam per sui praesentiam, et possibilia facit mandata per gratiam ».¹

17. [*De indole Veteris Testamenti*]. Quapropter, haec Sacrosancta Vaticana Synodus, ex evangelica apostolicaque doctrina
 5 sollemniter docet Deum, utriusque Testamenti auctorem et inspiratorem, Vetus ita sapienter condidisse ut Novum suavi providentia praepararet et multifariam prophetice nuntiaret et variis
 10 typis significaret, ita ut Veteris Testamenti Libri et ipsi unius divinae revelationis divinique consilii salutis supernaturale iter et cursum describant. Quae autem in illis continentur, ob veteris
 oeconomiae indolem incompletam,² praesertim ad mores quod spectat, denique conferenda sunt cum Christi Evangelio ab Apostolis
 praedicato, eorumque recta interpretatio rite submittenda est vivo Ecclesiae magisterio, hoc est illorum iudicio « qui cum
 15 Episcopatus successione charisma veritatis certum secundum placitum Patris acceperunt ».³

18. [*De auctoribus humanis Veteris Testamenti*]. Denique, ad humanos auctores Veteris Testamenti librorum quod spectat, quamquam huiusmodi authentia dogma de eorum divina inspiratione per se et directe non tangit, Sacrarum Scripturarum catho-
 20 lici interpretes sancte teneant quidquid certi hac de re in utroque revelationis fonte invenitur. Quatenus vero huiusmodi quaestio fidem tangat, solius est Ecclesiae ultimum hac de re iudicium ferre.

NOTAE

¹ S. LEO MAGNUS, *Sermo 51 de Transfiguratione*, 4: PL 54, 311.

² PIUS XI, Litt. Encycl. *Mit brennender Sorge*, 14 mart. 1937: AAS 29 (1937) pp. 150 ss.

³ S. IRENAEUS, *Adv. Haer.* 4, 26, 2: PG 7, 1053-1054.

CAPUT IV
DE NOVO TESTAMENTO

19. [*De Evangeliiis eorumque auctoribus*]. Neminem fugit inter omnes divinas Auctoritates, quae Sanctis Litteris continentur, Evangelium merito excellere.¹ Quattuor Evangelia apostolicam originem habere Ecclesia Dei semper et ubique sine dubitatione credidit et credit, constanterque tenuit ac tenet auctores humanos habere illos quorum nomina in Sacrorum Librorum canone gerunt: Matthaeum nempe, Marcum, Lucam et Ioannem, quem diligebat Iesus. 5

20. [*De historico Evangeliorum valore*]. Eadem Sancta Mater Ecclesia firma et constantissima fide credidit et credit quattuor recensita Evangelia sincere tradere quae Iesus Dei Filius ad aeternam hominum salutem, inter homines degens, reapse et fecit et docuit (cf. Act. 1, 1). Quamvis enim cum historicae compositionis rationibus, quae apud nostrae aetatis peritos in usu sunt, Evangelia non in omnibus convenient (nec convenire necesse sit), tamen quae dicta et facta inibi divino afflante Spiritu consignantur, idcirco litteris mandata sunt ut cognoscamus eorum verborum, de quibus eruditi sumus, veritatem ex testimonio et traditione illorum « qui ab initio ipsi viderunt et ministri fuerunt sermonis » (Lc. 1, 2-4). 15 20

21. [*De veritate factorum Christi in Evangeliiis*]. Quapropter, haec Sacrosancta Vaticana Synodus illos damnat errores, quibus denegatur vel extenuatur, quovis modo et quavis causa, germana veritas historica et obiectiva² factorum vitae Domini nostri Iesu Christi, prout in Sanctis illis Evangeliiis narrantur. Qui errores adhuc perniciosiores evadunt, si in dubium revocent facta v. g. infantiae Christi, Redemptoris signa et miracula eiusque mirabilem a mortuis resurrectionem et ad Patrem gloriosam ascensionem, quae ipsam fidem afficiunt. 25

22. [*De veritate verborum Christi in Evangeliiis*]. Pariter Sacrosancta haec Vaticana Synodus errores damnat quibus as- 30

seritur Christi verba quae et quatenus ab Evangelii Domino
 adscribuntur, saltem quoad ipsam rem verbis significatam, ple-
 rumque ipsius Christi non esse, sed potius mentem referre Evan-
 gelistae, seu, quod vel gravius est, communitatis christianae pri-
 5 mitivae.

23. [*De veracitate doctrinae Apostolorum in Scripturis ca-*
nonicis]. Doctrinam autem Apostolorum, quae in reliquis Novi
 Testamenti canonicis Scripturis continetur, nefas est dicere non-
 nisi humana industria humanisque inventis vel ex Iudaeorum
 10 aut gentium placitis, praeter vel contra ea quae Christus ipse et
 docuit et voluit, temporis decursu esse concinnatam. Apostolis
 enim suis, quos ipse docere omnes gentes in mundum universum
 miserat, Christus adstitit (cf. Mt. 28, 20), iis tandem Paraclitum
 Spiritum a Patre promissum misit, ut omnia eos doceret et omnia
 15 ipsis suggereret (cf. Io. 14, 26) quae Christi erant (cf. Io. 16, 14),
 ad aeternam humani generis salutem in aevum servanda.

NOTAE

¹ Cf. S. AUGUSTINUS, *De consensu evangelist.*, 1, 1: PL 34, 1041-1042.

² Cf. S. C. S. OFFICII, *Monitum*, 20 iunii 1961: AAS 53 (1961)
 p. 507.

CAPUT V
DE SACRA SCRIPTURA IN ECCLESIA

24. [*De curis Ecclesiae circa S. Scripturam*]. Caelestis sacrorum Librorum thesaurus, quem Spiritus Sanctus summa caritate et liberalitate per Ecclesiam hominibus tradidit,¹ numquam in Ecclesia latuit; etenim inde ab initio Ecclesia Christi maxima reverentia et alacritate divina eloquia custodivit, a quavis
5
falsa interpretatione defendit, ad salutem animarum in sacra praesertim praedicatione sollicite adhibuit² atque in sua liturgia quotidie omnibus proponere non desiit.

25. [*De versione latina Vulgata*]. Sine praeiudicio praecellentis auctoritatis primigeniorum textuum Sacrae Scripturae, inter
10
plures quae olim circumferebantur latinas versiones, Ecclesia latina decursu temporis unam praetulit, « Vulgatam » nempe, quam authenticum seu genuinum fidei testimonium habet. Ex legitimo enim huius versionis tot saeculorum usu in Ecclesia, patet eandem in rebus fidei et morum ab omni prorsus errore esse
15
immunem, prout ab Ecclesia intellecta est et intelligitur, et in disputationibus, in lectionibus concionibusque tuto ac sine errandi periculo citari posse.³ Tanta enim cum Magisterio ipsius Ecclesiae fuit « Vulgatae » connexio, ut traditionis auctoritate pollere dicenda sit. Simul autem haec Sacrosancta Vaticana Synodus
20
reverenter excipit alias venerandas vulgatasque in Ecclesiis orientalibus versiones, in primis graecam illam antiquissimam Veteris Testamenti versionem a Septuaginta viris nuncupatam, ipsorum Apostolorum usu probatam.

26. [*De lectione S. Scripturae apud sacerdotes*]. Meminerit
25
quivis Ecclesiae administer sancti Pauli Apostoli monitum: « Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus » (2 Tim. 3, 16-17). Praeuntibus Ecclesiae Patribus, « necesse est ut qui
30
ad officium praedicationis excubant, a sacrae lectionis studio non recedant »;⁴ sacerdotis enim sermo « Scripturarum lectione con-

ditus sit », ⁵ ne inanis forinsecus praedicator fiat « qui non est intus auditor ». ⁶ Sacrae autem Litterae « possunt instruere ad salutem per fidem, quae est in Christo Iesu » (2 Tim. 3, 15), cum ex manu Ecclesiae accipiantur ac pium lectorem moveant
 5 mentis docilitas et desiderium discendi quae ad spiritualem aedificationem faciant.

27. [*De lectione S. Scripturae apud fideles*]. Nostro tempore, divina favente Providentia, laudabiliter factum est ut non pauci quoque fideles Sacram Scripturam in textibus primigeniis
 10 legant, et ut, maxime ad omnium usum et bonum, conversiones plurimae Librorum sacrorum ex iisdem textibus primigeniis in vulgatas linguas confectae sint. ⁷ Maxime autem gaudendum est de actuoso amore quo praesertim Christi Evangelia et Apostolorum scripta in dies vulgantur et manu versantur. Etenim haec
 15 sacra lectio, ut Ecclesiae Patres et Doctores testantur, sanctique viri semper experti sunt, mentem illuminat, voluntatem firmat, cor ad amorem Dei accendit. Attamen haec Sacrosancta Vaticana Synodus enixe christifideles monet ut ad sacrum ipsum textum accedant, attenta Ecclesiae doctrina et cum solida aptaque institutione. Quod in primis valet pro lectione Veteris Testamenti;
 20 sed etiam in Novo Testamento « sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem » (2 Pt. 3, 16). Ideo versiones in usum fidelium recognoscantur atque approbentur ab Episcopis, « apud quos est apostolica doctrina »; ⁸ necessariis insuper et vere sufficientibus explicationibus instruantur, ad mentem Ecclesiae, ⁹ cuius vivum magisterium fidelibus est norma proxima credendi. Non enim a quovis vel docto viro divinorum eloquiorum genuinus sensus auctoritative statui potest, sed ab uno
 30 Ecclesiae magisterio cui Sacrarum Scripturarum depositum concreditum est interpretandum. Episcoporum etiam auctoritati subiciendum est quodcumque inceptum ad Sacram Scripturam in plebe christiana divulgandam atque illustrandam.

28. [*De exegetis catholicis*]. Cum hodie, ex noviter inventis,
 35 multa adducantur, quae ad penitiolem intelligentiam sensus literalis, qui praecipue attendendus est in divinis Scripturis, conferant, meminerint tamen ii qui, in Ecclesia et ad Ecclesiae utilitatem, in divinis eloquiis investigandis sua scientia laudabiliter adlaborant, semper se in exponendis Scripturis sanctis Sancti Spi-

ritus Dei indigere auxilio¹⁰ et non aliter Scripturam intelligendam esse « quam sensus Spiritus Sancti flagitat, quo conscripta est ».¹¹ Non enim ad exercitandum ingenium Scripturas sanctas Deus hominibus dedit, sed ad spirituale bonum; ideo maiorem nostrae aetatis interpretum eruditionem comitetur oportet, in doctrina spirituali haurienda et exponenda, ea dicendi suavitas, qua veteres Patres et Doctores, amore Ecclesiae et animarum salute unice permoti, excelebant. Quam maxime ergo exegetae catholici curent theologiam sacrorum textuum doctrinam, ut non modo ipsi et alii scientiae theologicae cultores mutuo se adiuvent, verum etiam ut sacerdotibus adiumento sint ad doctrinam christianam coram populo aptius enucleandam, et fidelibus omnibus ad vitam sancte agendam adserviant.¹² Haec omnia fieri possunt tantummodo si in Biblia exponenda qua par est reverentia ac oboedientia ad analogiam fidei, ad Ecclesiae traditionem, et ad Apostolicae Sedis de re normas iugiter attendatur.¹³

29. [*De habitudine theologiae ad S. Scripturam*]. Cum universae theologicae doctrinae Sacra Scriptura una cum Traditione velut anima sit, et ex utriusque fontis studio sacrae disciplinae semper iuvenescent, theologiae doctores maximi faciant propriae disciplinae incrementum quod ex recta Librorum sacrorum interpretatione obvenit. Sacrorum enim Librorum et doctrinae apud Ecclesiam depositae idem est auctor Deus; ideoque fieri nequit, ut sensus qui ab hac doctrina quoquo modo discrepet, legitima interpretatione ex illis Libris eruatur.¹⁴ Curent ergo theologi nostri pro sua scientia illustrare atque comprobare concordiam omnimodam doctrinae catholicae, ab initio ad nostra usque tempora traditae, cum divinis illis eloquiis admirabili Spiritus Sancti opera et consilio pro Ecclesia ad universorum salutem conscriptis.

NOTAE

¹ Verba desumuntur a CONC. TRID., Sess. V, Decr. *De reformatione*, c. 1, cum addito « per Ecclesiam »: EB 65.

² PIUS XII, Litt. Encycl. *Divino afflante*, 30 sept. 1943: EB 538.

³ CONC. TRID., Sess. IV, Decr. *De can. script.*: DENZ. 785; EB 61; PIUS XII, Litt. Encycl. *Divino afflante*: DENZ. 2292; EB 549.

⁴ S. GREGORIUS M., *Reg. Past.* 2, 11: PL 77, 50.

⁵ S. HIERONYMUS, *Ep. ad Nepotian.*, 8: PL 22, 534.

⁶ S. AUGUSTINUS, *Sermo* 179, 1: PL 38, 966.

⁷ PIUS XII, Litt. Encycl. *Divino afflante*: EB 549.

⁸ S. IRENAEUS, *Adv. Haer.*, 4, 32, 1: PG 7, 1071.

⁹ Cf. CIC, can. 1391.

¹⁰ S. HIERONYMUS, *In Mich.* 1, 10-15: PL 25, 1215.

¹¹ ID., *In Gal.* 5, 19-21; PL 26, 445.

¹² Cf. PIUS XII, Litt. Encycl. *Divino afflante*: DENZ. 2293; EB 551.

¹³ Cf. *Iusiurandum contra errores modernismi*, 1 sept. 1910: DENZ. 2146; EB 354.

¹⁴ LEO XIII, Litt. Encycl. *Providentissimus Deus*, 18 nov. 1893: EB 144.

Appendix II.

Pius XII 1951. Munificentissimus Deus i uddrag: 14. De troende har nemlig, undervist og ledet af deres hyrder, lært af den hellige skrift, at jomfru Maria under sin jordiske pilgrimsfærd har ført et af bekymringer, sorger og smerter opfyldt liv; og yderligere er dét gaaet i opfyldelse, som den hellige olding Simeon spaaede, at et saare skarpt sværd skulde gennembore hendes hjerte under hendes guddommelige Søns og vor Frelasers kors. [...]. 24. blandt de skolastiske teologer var der ikke faa, [...], mente at maatte gøre opmærksom paa, at dette privilegium, nemlig jomfru Marias optagelse, paa en forunderlig maade harmonerer med de guddommelige sandheder, som den hellige skrift har overleveret os. 26. Og ofte møder man i de hellige kirkefædres fodspor teologer og gejstlige prædikanter, der, for at anskueliggøre deres tro paa optagelsen, med en vis frihed anfører begivenheder og tekster, som er laant fra den hellige skrift. For kun at nævne enkelte eksempler paa dem, der hyppigst anvendes, er der nogle, som citerer psalmistens ord: „Rejs dig, Herre, til din hvile, du og din helligheds ark“ (Ps. 131,8); i pagtens ark, som var skabt af uforgængeligt træ og stod i Guds tempel, saa de ligesom et billede paa jomfru Marias reneste legeme, der blev bevaret for enhver opløsning i graven og ophøjet til saa stor en herlighed i himlen. Paa lignende maade beskriver de, naar de taler om denne sag, dronningen, der holder sit sejrindtog i den himmelske kongeborg og sætter sig ved den guddommelige Forlørsers højre haand (Ps. 44,10, 14-16); ligeledes anfører de bruden i Salomos højsang, „der stiger opfra ørkenen som en røgsøjle, omduftet af myrrha og virak“ for at blive kronet (Højs. 3,6; jfr. 4,8; 6,9). Alt dette benytter de som billeder paa himlens dronning og den himmelske brud, der sammen med sin guddommelige Brudgom stiger op til den himmelske tronsal. 27. Endvidere har de skolastiske lærere ikke blot set et billede paa den jomfruelige Guds moders optagelse i himlen i det gamle testamentes forskellige forbilleder, men ogsaa i den kvinde, iklædt solen, som apostlen Johannes skuede paa øen Patmos (Johs. aab. 12,1 ff.). Ligeledes har de blandt det nye testamentes tekster med særlig omhu rettet deres opmærksomhed mod disse ord: „Hil dig, fuld af naade, Herren er med dig, velsignet er du iblandt kvinder“ (Luk. 1,28), fordi de i optagelsens

mysterium saa fuldendelsen af den naadefylde, som blev den salige jomfru til del, og en enestaaende velsignelse i modsætning til den forbandelse, som havde ramt Eva. 29. Blandt de teologiske forfattere, som paa denne tid brugte tekster og forskellige billeder eller analogier fra den hellige skrift for at anskueliggøre og bestyrke den fromme tro paa læren om optagelsen i himlen, indtager den evangeliske lærer [doctor evangelicus], den hl. Antonius af Padua, en særlig plads. Da han nemlig paa festen for Maria.s optagelse udlagde disse ord af profeten Jesaias: „Jeg vil forherlige det sted, hvor mine fødder stod” (Jes. 60,13), tilkendegav han som sin faste overbevisning, at den guddommelige Forløser havde smykket sin allerkærligste moder, af hvem Han havde antaget sit menneskelige legeme, med den største herlighed. „Heraf fremgaar tydeligt”, siger han, „at den salige jomfru i sit legeme, ved hvilket hun har været det sted, hvor Herrens fødder stod, er blevet optaget [i himlen]“. [...]. 30. Da den skolastiske teologi i middelalderen stod i fuld blomst, [...], udlagde den universelle lærer [doctor universalis: Albert den Store] englens hilsen: „Hil dig, fuld af naade . . .”. Idet han sammenlignede Eva med den saligste jomfru, hævdede han klart og tydeligt, at denne var fri for den firdobbelte forbandelse, som havde ramt Eva (1. Mos 3,1). 32. Af samme mening er, sammen med mange andre, den serafiske lærer [doctor seraphicus: Bonaventura]. [...]. Ved udlægningen af følgende ord fra den hellige skrift, som han i en vis overført betydning anvender paa den salige jomfru: „Hvo er hun, som drager op fra ørkenen, fuld af ynde, støttende sig til sin elskede ?“ (Højs. 8,5), drager han følgende slutning: „Og heraf kan man se, at hun er dér med sit legeme . . . thi saligheden . . . vilde ikke være fuldkommen, hvis hun ikke var der med sin person; og da personen ikke er sjælen alene, men forbindelsen af sjæl og legeme, er det klart, at hun er der baade med legeme og sjæl. Ellers havde hun ikke den fuldkomne salighed“. 36. Da saaledes det mysterium, som fejres ved denne fest, nu stod i fuldt lys, var der en del kirkelærere, som ikke saa meget beskæftigede sig med de teologiske argumenter, der skulde bevise, at troen paa den salige jomfru Marias legemlige optagelse i himlen var helt igennem fornuftig og passende, men snarere rettede deres opmærksomhed mod selve Kirkens tro, Kirken, der er Kristi mystiske brud, uden plet eller rynke (Ef. 5,27), og som af Apostlen kaldes „Sandhedens søjle og grundvold” (1. Tim. 3,15). 37. Paa samme tid opstillede den fortrinlige lærer [doctor eximius: Francisco Suarez (1548-1617)] som rettesnor for mariologien, at „de naadens mysterier, som Gud har virket i jomfru Maria, ikke bør bedømmes ud fra almindelige love, men ud fra Guds almagt, forudsat, at det er passende og ikke i modstrid med den hellige skrift“. 39. Især maa man imidlertid huske, at jomfru Maria siden det andet aarhundrede af de hellige kirkefædre fremstilles som den nye Eva, der ganske vist er underkastet den nye Adam, men dog paa det inderligste er forenet med Ham i den kamp mod helvedsfjenden, der, som forudforkyndt i protoevangeliet (1. Mosebog 3,15), skulde ende med en fuldstændig sejr over synden og døden, der altid nævnes sammen i Hedningepostlens skrifter (jfr. Rom, cap. 5 og 6; 1. Kor. 15,21-26; 54-57). Ligesom derfor Kristi glørværdige opstandelse var den væsentlige del af og det sidste tegn paa denne sejr, saaledes maatte ogsaa den kamp, som den salige jomfru førte i fællesskab med sin Søn, afsluttes med hendes jomfruelige legemes „forherligelse“. Som nemlig den samme apostel siger: „Naar. . . dette dødelige har iført sig udødelighed, da skal det ord gaa i opfyldelse, som staar skrevet: døden er opslugt i sejren“ (1. Kor. 15,54). [...] til himlens herlighed for dér (skal hun) straae som dronning til højre for sin Søn, evighedsens udødelige Konge (jfr. 1. Tim. 1,17).

Appendix III

Den 19. november 1962 talte i Aulaen den belgiske biskop Emiel-Jozef de Smedt, der, som medlem af Kommissionen for kristen Enhed, udtrykte sig på vegne af denne kommission. Jeg vælger hér at bringe talen i dens fulde ordlyd i Komonchank's oversættelse, fordi den er et enestående vidnesbyrd om de tanker, kredsen omkring kardinal Bea gjorde sig om, hvad økumeni var og betød for Den katolske Kirke i begyndelsen af 1960'erne. Endelig giver talen et godt indtryk af den retoriske tone og de forholdsvis vide rammer, fædrene benyttede sig af:

In the discussion of the draft "On the Sources of Revelation," many Fathers have displayed a real ecumenical concern. [All sincerely and positively want out drafts to promote unity.] But while some have said that the draft answers the requirements of sound ecumenism, others have denied it. So that you can make a better judgement on this issue, perhaps you would welcome hearing from the Secretariate for Christian Unity what precisely ecumenicity is ["what precisely is the ecumenicity of a proposition. For our Secretariate was established by the Supreme Pontiff to be of service to the Fathers in examining drafts with respect to ecumenicity"].

The problem is this: What is required in a doctrine and in the style of a draft so that it can truly promote better dialogue between Catholics and non-Catholics?

I answer: All those honored to be called Christian agree in this, that they acknowledge Jesus Christ. [What was communicated by the Lord himself constitute the deposit of faith and is our salvation. Everyone, Catholic and non-Catholic, approaches to this one source.] But when the question is about the way in which we approach Jesus Christ, then it is that disagreement begins. For many centuries now we have been divided from one another ["we are brothers separated from one another"].

We know that this disagreement is against the will of Jesus Christ. When will our division cease? For many centuries we Catholics have thought that a clear, limpid, and complete exposition of our doctrine was enough. Non-Catholics thought the same. Each party presented its doctrine in its own terminology, in its own optic. [Each party thought that this was the best method.] But what Catholics said was misunderstood by non-Catholics, and vice-versa. In fact, with this method no progress has been made in reconciliation; on the contrary, on both sides, prejudices, suspicions, and strife have increased.

But now in these last decades, a new method has been introduced. It is called ecumenical dialogue. What is it?

It is a characteristic of this method that it is not only concerned with the truth but also with the way in which doctrine is presented, so that it can be understood correctly and

exactly by others. Christians from the different denominations are helping one another so that the ones can understand more clearly and exactly a doctrine of the others to which they do not assent.

Ecumenical dialogue, therefore, is not deliberation or discussion on how to bring about union; it is not a Council of union, nor an attempt at conversion. It is, for each party, a serene, objective, lucid, and psychologically adapted witnessing to one's own faith.

This new method, by the will of the Supreme Pontiff, is now to be employed in our Council. Our conciliar presentations will have an ecumenical spirit [and will greatly promote ecumenical dialogue] if we employ the means appropriate so that non-Catholics [by our way of speaking] may more clearly understand how the Catholic Church [Catholicism] sees and lives the mystery of Christ.

But to compose drafts in an ecumenical style is not easy task. Why not? Every appearance of indifferentism has to be excluded. An ecumenical presentation must faithfully explain the complete and integral Catholic doctrine on a particular matter. How can non-Catholics hear from us what Catholicism teaches if we present a truncated, distorted, confused doctrine? [It has been insinuated in this hall that an ecumenical way of speaking is opposed to an integral presentation of the truth. Anyone who says this appears not to have understood the nature of ecumenical dialogue. The non-Catholic brethren do not come to such dialogue in order to be deceived by us. How difficult it is to compose a draft in an ecumenical style, secondly, is clear from what follows. If we wish our presentation to be exactly understandable by non-Catholics, we must:] Such dialogue is not begun so that some can be deceived by the others, but so that they may hear the full truth about each doctrine. If we want our presentation to be exactly understood by non-Catholics, many conditions have to be fulfilled. Here, in these pages of mine, I have listed nine conditions, but for brevity's sake, I will only indicate four of them:

1. We have to know, Brothers, what is the teaching today of the Orthodox and Protestants, in other words, we have to know well their faith, liturgical life, and theology.

2. We have to know what their opinions are about our doctrine and on what points they understand it correctly or incorrectly.

3. We have to know what non-Catholics believe has been omitted or insufficiently explained in Catholic doctrine [(e.g., on the Word of God, on the priesthood of the faithful, on religious freedom). If we keep all this in view as we begin to compose texts, we must consider the following:]

- a) We have to examine whether in our way of speaking there are forms or formulations which it is difficult for non-Catholics to understand. Here it must be said that the scholastic method, a quasi scholarly method, constitutes a great difficulty for non-Catholics [and is often the origin of their mistakes and prejudices]. The same thing must be said about the abstract and purely notional way of speaking which is not understood by Orientals. On the contrary, a biblical and patristic way of speaking of itself avoids and prevents many difficulties, confusion, and prejudices.

b) The terms used must be carefully chosen (words, images, qualifications), account being taken of the reaction which they produce in the minds and sensibilities of non-Catholics.

c) Judgements are to be weighed and examined in the context within which they will be received by non-Catholics.

d) Arguments (citations, reasons), the argumentation and arrangement of the text should be so presented that they are persuasive to non-Catholics.

e) All sterile polemics must be avoided.

f) Errors should be clearly dispelled but in such a way as not to offend the persons who hold the errors.

Conclusion. From all this it is clear, venerable Brethren, that a text is not ecumenical by the mere fact that it presents the truth. [It is a very difficult and very delicate task to make a text or presentation truly ecumenical.]

The Supreme Pontiff gathered in the Secretariate for Christian Unity specialists, bishops and theologians, who have great experience in ecumenism. To these specialists the Pope entrusted the task of assisting the other preparatory commissions and especially the Theological Commission so that the drafts would be composed in a truly ecumenical spirit.

Our Secretariate offered its assistance to the Theological Commission, but the Commission, for reasons it is not for me to judge, refused. We proposed the establishment of a mixed commission, but the Theological Commission replied, "No, we do not want it."

The result was that it was the Theological Commission alone which attempted the very difficult task of giving our drafts an ecumenical character. With what success?

We have here heard many Fathers express their judgements about the ecumenicity of the draft proposed. Some have said that it lacks an ecumenical spirit, the view stated by Fathers who live among Protestants or in the East. Another view was expressed by Fathers, many of whom live in Catholic regions. [But others, who live in Catholic regions, stated that the draft really does have an ecumenical spirit.] To them it seems that the text is not lacking an ecumenical spirit. Forgive us, but we humbly ask, pray these Fathers to consider whether they have taken enough account of the true nature of the new method, called ecumenical dialogue, and of its conditions and consequences [written text, after "consider": "whether they have enough competence to pass judgement on the ecumenicity of these texts. In such an important matter, what need to be weighed exactly are the actual doctrine, the actual aspirations, the actual difficulties of non-Catholics."]

I conclude: In any case, from the Supreme Pontiff we have received the task of working so that the dialogue with the non-Catholic brethren can proceed happily in this Council. We ask you all, venerable Brethren, to listen to the judgement of the Secretariate for Christian Unity on the proposed draft. Our opinion is that the proposed draft is notably

lacking in ecumenicity. For dialogue with non-Catholics, the draft does not represent progress but a backward step, not a help but a hindrance, indeed injury. [And since an ecumenical character must pervade all the material, we do not see how the present text can be corrected sufficiently.]

Most venerable Brethren, please consider that the new method was finally introduced so that a fruitful dialogue could be initiated. The fruit of this dialogue can already be seen in this hall, in the presence of the Observers. It is a providential hour, but a serious hour. If these drafts of the Theological Commission are not written in a different way, we will be responsible for the fact that the Second Vatican Council annihilated a great, vast hope, the hope of all those who, following Pope John XXIII, are expecting in prayer and fasting that now, finally, a serious step, a notable step will be made towards the fraternal union [mutual comprehension] of all those for whom our Lord Jesus Christ prayed, "That they may all be one."⁶³⁹

Appendix IV

Katolsk Dialog og Information. Årgang 2. 2007: 28-30. Indlæg v. HC.:

Læren om jomfrufødslen er ikke biologi

Mariadogmerne er i så høj grad teologiske udsagn, at de ikke lader sig anvende som biologiske termer.

Teologi skal her forstås som sandhedsudsagn om Gud og Hans forhold til os mennesker og omvendt.

Hvis vi tager jomfrufødslen, er det udsagnet om, at Gud og kun Gud i hele sin fylde tog bolig i blandt os som menneske og som vor broder. Hvis man påstår, at jomfrufødslen er ment som et biologisk udsagn, så må man finde sig i at biologien stiller "frække" naturvidenskabelige spørgsmål, som vil drive os ud i absurditeter og væk fra sandheden!

Disse kunne f.eks. være: Er Jesus så født med det halve antal DNA-kæder (vi holder ribosomerne udenfor), nemlig kun dem fra Maria? I så fald ville han mindst lide af turners syndrom (X0), og udvikle sig i feminin retning.

Har Jesus så fået et komplet sæt kromosomer, som alle andre mennesker har, men han har dem fra sin moder? I så fald er han en klon, som i hele sin materie vil være identisk med sin moder.

⁶³⁹ Komonchak, Joseph A.. 2012. The Conciliar Discussion on the Sources of Revelation: 15-17.

AS , I/III, pp. 184-87. The text given combines both the oral and the written text submitted by de Smedt, with the latter phrases, where possible, indicated by brackets. The transcription from the tape-recording of the session says that after de Smedt's speech there was "Plausus Patrum."

Alt for ofte falder nu det "klassiske" svar: For Gud er alting muligt!
 Det er et udmærket udsagn, men det er bare et teologisk udsagn og i teologien et sandt udsagn udledt af definitionen af Gud som almægtig.

Men, men som biologisk påstand dur det ikke. Påstanden lader sig nemlig ikke efterprøve naturvidenskabeligt! Det skal vi i øvrigt nok være glade for, for så kunne Guds eksistens jo lade sig bevise ad naturvidenskabelig vej, og så var der ingen grund til tro længere.

Nu kunne nogen måske falde for fristelsen til at sige at sætningen "for Gud er alting muligt" her må betyde, at Gud i denne konkrete situation har tryllet, frembragt, skabt et par solide pragt DNA-kæder.

Men, men pas nu på! Med dette trylle og trumfkort er man i overmod på vej ud i hæresiens svovldampende ildsø!!

I nøden er det klogt at ty til den faste klippe, vi har i Trosbekendelsen. Her bekender vi at intet hos Vor Herre Jesus Kristus er skabt. "Født, ikke skabt, af samme væsen som Faderen". Som jeg i en tidligere artikel her i bladet har udtrykt det: Han, Sønnen, kan ikke fabrikeres, da hans substans eller væsen er Faderens. Hvad der fabrikeres, kan duplikeres, men Gud er én og kan ikke kopieres.

Jamen er der alligevel ikke en modsigelse mellem teologien og biologien, og for den sags skyld mellem tro og naturvidenskab?
 Nej, nej og atter nej! For at kunne modsige hinanden, må man i det mindste tale samme sprog!
 Det ved kloge biologer og teologer godt. Vi høster heldigvis nu erfaringerne af tidligere tiders meningsløse gensidige misforståelser og fordømmelser.

Jeg synes det her er på sin plads at citere min elskelige lærer afdøde pastor Bjørn Højbo: I må aldrig være bekymrede for Kirken; for enten er den Guds Kirke, og så skal den nok klare sig, eller også er den det ikke, og så kan det også være lige meget".
 Og endnu et: "I må aldrig være åndelig uredelige – det kan man ikke leve med i længden".

Lad os ydmygt holde fast i, at teologien er til for at oplyse os lidettroende om Guds projekt med os – det er ikke en mere eller mindre forståelig naturvidenskabelig kagebog Gud lige har stukket os i hånden!

Hans Christensen
 09/03 2007

Register

- Academincum Catholicum, 35
 Action Française, 48
 AIDS, 127, 259, 315, 334
 Alexander VIII's fordømmelse, 265
 Alfrink, 93, 133, 192, 193, 204
 Ambrosius, 244, 265
 Ancel, 179
 Anselm, 265
 Antimodernisme, 15, 40, 44, 46, 48, 54, 146, 150, 161, 167, 182, 309, 297, 310, 317, 327-329, 332, 337,
 Antimodernisteden, 43, 47, 48
 191, 202, 273, 309
 Arns, Evaristo O.F.M., 42
 Arvelighed, 272
 Arvesynden, 156, 254, 262, 264, 265, 268, 272, 320, 324
 Athanagoras, 140
 Athanasius af Alexandria, 168
 Augsburg, 226
 Augustin, 208, 218, 227, 229, 233, 243, 264, 265, 302, 341

 Balić, 277, 278
 Balthasar, Hans Urs von 49
 Basel, 137, 139, 222, 248, 249, 288
 Bautin, 155
 Bea, 57, 68, 71, 72, 76, 85, 134, 137, 139, 145, 192, 193, 196, 197, 201, 202, 203, 204, 271, 330, 386
 Benedikt XV, 229, 241, 242, 244
 Benedikt XVI, 3, 50, 100, 178, 186, 284, 289, 330
 Benediktos, 140, 141
 Bengsch, 179, 180, 194
 Berlinmuren, 140
 Bernhard af Clairvaux, 150, 265, 273, 283,
 Biden, præsident, 24
 Black Theology, 241
 Boff, Leonardo, 42, 99, 100
 Bohn, Oluf, 67, 74, 224

 Bologna, 258
 Bolognaskolen, 3, 289
 Bonaventura, 182, 265, 368
 Browne, 79, 80, 84, 185, 203, 244
 Butler, 194
 Bäumer, 272

 Cajetan, 226
 Caritas Danmark, 31
 Celestin I, 23
 Charue, 206, 228
 Chenu, 179
 Clemens af Alexandria, 26
 Coetus Internationalis Patrum, 205
 Commissio pro studio populationis, familiae et natalitatis, 291
 Congar, 3, 49, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 93, 149, 170, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 184, 185, 187, 192, 195, 198, 199, 205, 206, 228, 237, 272, 275, 278, 279, 285, 288, 289, 290, 292, 297, 298, 300, 317, 323, 336, 337
 Cubakrisen, 140
 Cullmann, 137, 138, 288
 Cyprian, 213, 223

 Daniélou, 40, 49, 179, 180
 Danmarks Katolske Kvindeforbund, 35
 Danmarks Unge Katolikker, 31
 Dante, 287
 Das Herrenmahl, 295, 344

- de Bay, 265
 De Beata Maria Virgine, 277
 De ecclesia, 76, 273-278
 De fontibus Revelationis, 132, 135, 145, 147, 159, 164, 165, 169, 174, 175, 178, 181, 185, 186, 192, 194, 198, 199, 200, 201, 210, 220, 253, 315, 317, 335-339, 339
 De libertate religiosa, 72, 77-81, 84, 92-94
 De Missionibus, 290
 De oecumenismo, 81, 82, 93
 de Smedt, 69, 71, 81-86, 196, 197, 253, 369, 372
 De statu Ecclesiae et de postestate legitima Romani Pontificis, 249
 Dei Filius, 148, 157, 166, 211, 212, 213, 216, 217, 226, 228
 Dei Verbum, 48, 169, 175, 207-246, 247, 250, 253, 256, 258, 260, 318, 319, 323, 324, 337, 338, 339
 Den forberedende teologiske Kommission, 159, 175, 180, 195
 Dignitatis Humanae, 74, 89, 95-130, 215, 313, 314, 322, 325, 332-333
 Divina Traditio, 160, 223
 Divini Redemptoris, 54, 70
 Divino afflante Spiritu, 145, 161, 173, 192, 194, 227
 Doumith, 149
 Drouzy, 51
 Duclos, 4, 23, 51, 94, 187, 255
 Döllinger, 19, 250, 286
 Döpfner, 94, 133, 191, 194, 211
- École biblique de Jérusalem, 173, 201
 Elchinger, 179
 Emanuele II, 232
 Euch, Johannes von, 27, 28
- Faith and Order, 55, 66, 168, 169, 266
 Familiaris Consortio, 54
 Febronianisme, 90, 249,
 Febronius, 249
 Feiner, 179
 Felici, 199, 203, 276
- Fidentem piumpue, 270
 Firmelse, 135
 Fitzmyer, 251
 Florit, 206, 210, 220, 222, 228
 Fontainebleau, 233
 Frankrig, 137, 248
 Frans, pave, 23, 24, 38-40, 70, 100, 142,
 Fransen, 180
 Franske Revolution, 15, 60, 87, 149
 Fredericia, 28, 29
 Frequens, 248
 Frings, 84, 133, 179, 199, 2001, 202, 203, 204
 Første Vatikanconcil, 18, 19, 157, 212, 216, 224, 286, 290, 317,
- Gallikanisme, Gallske artikler, 15, 90, 248, 249, 312, 331
 Gammelkatolske Parti, 19, 250
 Garibaldi, 232
 Garofalo, 159, 185, 187
 Garrone, 79, 179, 184, 185
 Gaudium et Spes, 178, 290
 Geiselman, 148, 149, 175, 182, 195, 205, 276, 317, 337
 Gelnhausen, 247
 Gerson, 247
 Gladstone, 19, 63
 Gracias, 204
 Gran, John W., 93
 Grant, 139, 259
 Gregor XVI, 156, 157
 Grillmeier, 179
 Grundmann, 251
 Grundvig, 303
 Guddommelige Tradition, 160
 Guds folk på vandring, 214, 291
 Gudsfolk, 162, 298
 Guerry, 179, 194
 Gutenberg, 239
 Gutiérrez, Gustavo O.P., 42, 241
- Haec sancta, 248
 Herrens Bord, 243, 344
 Hertug Knuds Division, 35, 36
 Hieronymus, 229, 239, 244, 302
 Himmeldronning, 267
 Hitler, 54, 108

- Hodegetria, 296
 Hopping, 206, 211, 212, 216, 220, 222, 225, 230, 233, 234, 244
 Horton, 139, 288
 Humanae Vitae, 206, 291
 Humani generis, 5, 50, 167, 213, 233, 226, 246, 250, 253, 291, 319, 339
 Hünermann, 302
 Højbo, Bjørn, 24, 25
 Højtider for Jomfru Maria, 299
- Imortale Dei, 89
 Irenæus, 24, 216, 233, 235, 244, 301
 Jansenister, 26, 265
 Jerusalembiblen, 201, 245
 Johannes af Damaskus, 303
 Johannes Chrysostomus, 230, 302
 Johannes Paul II, 42, 164, 241, 251, 259, 284, 295, 298, 299,
 Johannes von Damaskus, 302
 Johannes XXIII, 4, 56, 65, 72, 73, 74, 80, 83, 96, 98, 101, 105, 126, 132, 133, 136, 137, 141, 142, 143, 146, 149, 159, 165, 173, 186, 187, 197, 202, 203, 204, 208, 244, 260, 261, 271, 273, 279, 290, 315, 316, 318, 319, 323, 324
 Josef II, 90, 102
 Josefinisme, 90, 91, 312,
- Karthago, 168, 233
 Katolsk Katekismus til Skolebrug, 147
 Katolske Lægers
 Familierådgivning, 31
 Katolske Menighedsplejer, 31
 Kirkens konsensus, 19, 249, 290
 Kirkesprogene i
 den romersk-katholske Kirke, 16
 Kommunismen, 42, 53, 54, 70, 241, 310
 Komonchak, 3, 72, 192, 196, 199, 219
 Konciliarisme, 19, 246, 247, 248, 290
 Konstanz, 247, 248
 Kristi brud, 189, 218, 219, 260, 271
- Kristologisk, 262, 268, 320
 Küng, 43, 49, 241, 266,
 Kùpferle, 239
 Kyrill von Jerusalem, 302
 Københavnerskole, 161, 231
 König, 133, 192, 201, 204, 279, 283, 286
- Labourdette, 179
 LaGrange, 173
 Laïcisme, 90, 312, 331
 Lamentabili, 41, 43
 Langenstein, 247
 Laterankoncil IV, 213
 Lateranpagten, 107, 290
 Lateransynoden år 649, 271
 Lateranuniversitetet, 173, 201
 Lauretanske Litani, 267
 Lausanne i 1927, 66, 277
 LeFevre, 155, 202, 203, 286
 Léger, 76, 78, 80, 94, 185, 192, 201, 205
 Lennerz, 195
 Leo XIII, 53, 54, 69, 78, 83, 89, 98, 105, 122, 123, 124, 227, 242, 269, 270, 284, 312
 Leonhardt, 259
 Liénart, kardinal, 76, 133, 134, 185, 190, 191, 192, 201, 202, 203, 204, 253, 275, 276
 Lindhardt, 212
 Lubac, 3, 49, 76, 78, 79, 84, 86, 93, 179, 185, 277,
 Ludvig XIV, 248
 Lumen Gentium, 76, 91, 214, 224, 237, 249, 270, 271, 276, 286, 291, 300, 302, 304, 305, 320,
 Luther, 143, 212, 224, 226, 242
 Lyonnet, 173
 Læremyndigheden, 170
- Magisterium, 161, 163, 164, 170, 176, 177, 205, 335, 338
 Magnificat, 300, 346
 Magnæ Dei Matris, 270
 Manek, 192, 193
 Manning, 22
 Maria maximalistene, 278

- Maria Mediatrix, 275, 279, 282,
 283, 285, 293, 306, 307, 320, 324,
 327, 339
 Maria, alle Nådegavers
 Midlerinde, 284
 Mariologi, 6, 141, 262, 264, 265,
 268, 277, 278, 304, 321, 367
 Mariæ legemlige optagelse i
 Himlen, 16, 183, 223, 251, 266,
 268, 269, 272, 277, 291, 306, 366
 Mariæ undfangelse uden
 arvesyndens plet, 16, 262, 264,
 265, 272, 324
 Martensen, 6, 67, 135, 208, 224,
 225, 237, 240, 245, 258, 260
 Mater ecclesiae, 271, 278, 280,
 287-289, 290, 324
 Maximos IV Sayegh, 80, 192,
 193, 201
 McBrien, 100, 291, 292
 McGrath, 78, 185
 Mediatrix, se Maria Mediatrix
 Melloni, 279
 Metzler S.J., 26, 27, 28,
 Meyer, 93, 94, 202, 203
 Michelangelo, 99
 Mindedage for Jomfru Maria, 299
 Minisci, 203
 Missale Romanum, 243, 284, 310
 Mit brennender Sorge, 54, 70, 98,
 231
 Mortalium animos 55
 Moseloven, 265
 Munificentissimus Deus, 183,
 223, 366
 Mussolini, 70, 107, 290
 Mystici Corporis Christi, 115,
 141, 143, 144, 266

 Newman (+1890), 19, 22, 42, 49,
 63, 64, 102, 116, 273, 310, 329
 Nicolaus Steno Gildet for katolske
 læger, 35
 Niels Steensens Gymnasium, 32,
 152, 201
 Nielsen, Erik A. 218
 Nouvelle théologie, 40, 50, 310,
 329
 Nova Vulgata, 239

 Nye Testamente efter Vulgata,
 239
 Nørgaard-Højen, 147, 169

 Octobri mense, 269
 Ordo Missæ, 243
 Ordrup, 31, 201
 Ottaviani, 67, 72, 73, 76, 77, 78,
 79, 80, 81, 134, 135, 145, 146,
 137, 159, 164, 175, 185, 186, 187,
 190, 191, 193, 194, 195, 197, 201,
 202, 203, 233, 271, 273, 274, 275,
 276, 281, 277, 287, 290, 291, 319,
 320, 323, 355, 339
 Otto, A. S.J., 19, 26, 40, 41, 42
 Oxford, 22, 49, 310, 329

 Pacem in Terris, 74, 83, 96, 98,
 101, 105, 126, 312, 331
 Parente, 77, 79, 149, 185, 195,
 206, 228, 276, 335
 Pascendi dominici gregis, 41, 43,
 44
 Pastor aeternus, 249
 Paul VI, 8, 23, 75, 77, 84, 92, 93,
 94, 101, 114, 117, 132, 137, 164,
 173, 205, 206, 207, 222, 228, 232,
 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292,
 318, 319, 324, 337, 338
 Paulus, 126, 218, 233, 236, 237,
 288, 294
 Pavestaten, 15, 233
 Philips, Gerhard, 290
 Pius V, 265
 Pius VII, 232
 Pius IX, 16, 19, 20, 78, 83, 89,
 156, 157, 265, 272,
 Pius X, 21, 25, 26, 41, 43, 44, 47,
 191, 308, 309, 327, 329
 Pius X's Broderskab, 3, 4, 155,
 202, 286,
 Pius XI, 54, 55, 66, 83, 231, 266
 Pius XII, 16, 23, 70, 96, 98, 95,
 98, 105, 107, 115, 124, 125, 173,
 168, 173, 194, 213, 214, 223, 216,
 227, 229, 231, 232, 240, 242, 244,
 246, 247, 250, 251, 253, 254, 255,
 256, 266, 267, 269, 272, 277, 285,
 287, 291, 306, 311, 316, 317, 319,
 323, 330, 335, 336, 338, 367

- Pontificia Academia Mariana
 Internationalis, 277
 Prierias, 226
 Propaganda Fide, 22, 159
 Providentissimus Deus, 227, 242
 Præsidiets, 84, 93, 198, 199, 274,
 275, 276, 318
 Pseudo-isidoriske skrifter, 249
- Quadragesimo anno, 53
 Quam singulari, 26
 Quiroga y Palacios, 191, 202
- Rahner, 49, 173, 178, 179, 180,
 185, 186, 228, 272, 278, 305, 306,
 323, 336, 334, 349
 Ratzinger, 50, 99, 100, 178, 179,
 180, 181, 183, 185, 186, 208, 214,
 241, 242, 272, 289, 323, 326, 336,
 Raulin, Albert O.P., 4, 5, 6, 72,
 75, 81, 82, 83, 85, 86, 88, 97, 114,
 115, 311, 312, 331
 Redemptoris Mater, 298
 Reformationen, 136, 163, 218,
 222, 295, 316
 Reinkens, 19, 250
 Rerum novarum, 53, 54
 Reuss, 179
 Riccardi, 179
 Rigskonkordatet, 107
 Ritter, 192, 193, 201, 204
 Romersk-katolske/Evangelisk-
 Lutherske Kommission, 224, 235
 Rondet, 179
 Roos S.J., 6, 59, 145, 146, 147,
 148, 222, 262, 271, 272, 305
 Rosenørn-Lehn, 239
 Rouquette, 287
 Roux, 139, 287
 Ruffini, 191, 199, 201, 202, 203,
 244, 275
 Rugambwa, 204
 Ruggieri, 198, 274
- Sacrorum antistitum, 41, 43, 47,
 145
 Sacrosancta, 248, 250
 Sacrosanctum Concilium, 25, 230,
 245
 Salamanca-skolen, 264
- Sankt Joseph Søstre, 30
 Sankt Knuds Skole, 26, 31, 201
 Sankt Vincentgrupperne, 31
 Santos, 279, 283, 284, 286
 Schatz, 42, 91, 173, 228, 247,
 248, 300
 Scheeben (+1888), 273
 Schema documenti de
 responsabili paternitate, 291
 Scherz, Gustav CSSR, 47
 Schillebeeckx, 179, 180, 185, 323,
 336
 Schindler, Peter, 120, 135, 139,
 264, 272, 273, 279
 Schmitt, 179
 Schutz, 139, 142
 scriptura sola, 181, 222
 SCU, Sekretariatet for de kristnes
 Enhed, Enhedssekretariatet, 68,
 69, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78, 79,
 80, 85, 86, 88, 90, 92, 94, 137,
 311, 313, 331, 332
 Semmelroth, 179
 Sergius I, 298
 settimana nera, la, 92
 Shazar, 232
 Shlink, 288
 Siri, 191, 201, 206, 335
 Skydsgaard, 139, 225, 257, 258
 Smulders, 175, 192
 Soegijapranata, 192
 Sola scriptura, 181, 222
 Spiritus Paraclitus, 229, 242, 244
 Steensen, Niels ('Steno') (1638–
 86)., 152-154
 Stenosgade, 25, 135
 Suarez, 264, 368
 Suenens, 76, 192, 193, 201, 204,
 206
 Suhr, 142
 Summa Theologica, 264
 Swammerdam (1637–1680), 265
 Sylvester, Nancy IHM, 104
 Synode i Karthago i år 397, 233
 Synode i Orange, 212
 Synode i Rom i år 382, 233
 Synode XI i Toledo i år 675, 271
 Synoden i Rom, 168
- Tagle, 289, 290

- Tantur, 137
Talbot, 22, 64
Teilhard de Chardin, 46, 61, 62, 254
Teologiske Kommission, 73, 77, 78, 79, 80, 175, 176, 184, 185, 194, 197, 201, 202, 276, 290, 311
Thomas Aquin, 48, 101, 151, 182, 227, 264, 265
Thorvaldsen, 125
Tisserant, 64, 68, 92, 93, 194, 275
Tridentinerkoncilet, 148, 149, 166, 174, 175, 179, 182, 190, 193, 195, 208, 216, 219, 223, 225, 227, 239, 244, 252, 260, 265, 266, 269, 307, 316, 317, 319, 320, 323 324
Trier, 249
Tromp, 77, 144, 159, 175, 185, 197, 202, 276, 335
Trosbekræftelse, 135
Tucci, 199
Tübingen, 241
Tysk-franske Krig, 18, 224
- Ufejlbarlighedsdogmet, 18, 19, 65, 132, 143, 157, 160, 191, 206, 226, 241, 290, 307
- Ullathorne, 21, 22
Urbani, kardinal, 203
Urbaniana, Universitet 159, 185
Ursakramente, 240
- Vallquist, 8, 81, 82, 83, 74, 75, 94, 186, 193, 198, 200, 274, 279, 287, 298, 300
Vehementer nos, 38
Verdenskonferencen i Montreal, 168, 169, 170, 338
Volk, 80
Vulgata, 164, 218, 238, 239
Vulgata Clementina, 239
- Weber, 179
Westarp, 298
Westfalske Fred, 87
Wienerkongressen, 61
Willebrands, 139, 140
Wittstadt, 183, 184
Wyszynski, 289
- Zerwick und Lyonnet, 173
- Øst-kirkerne, 217, 279

